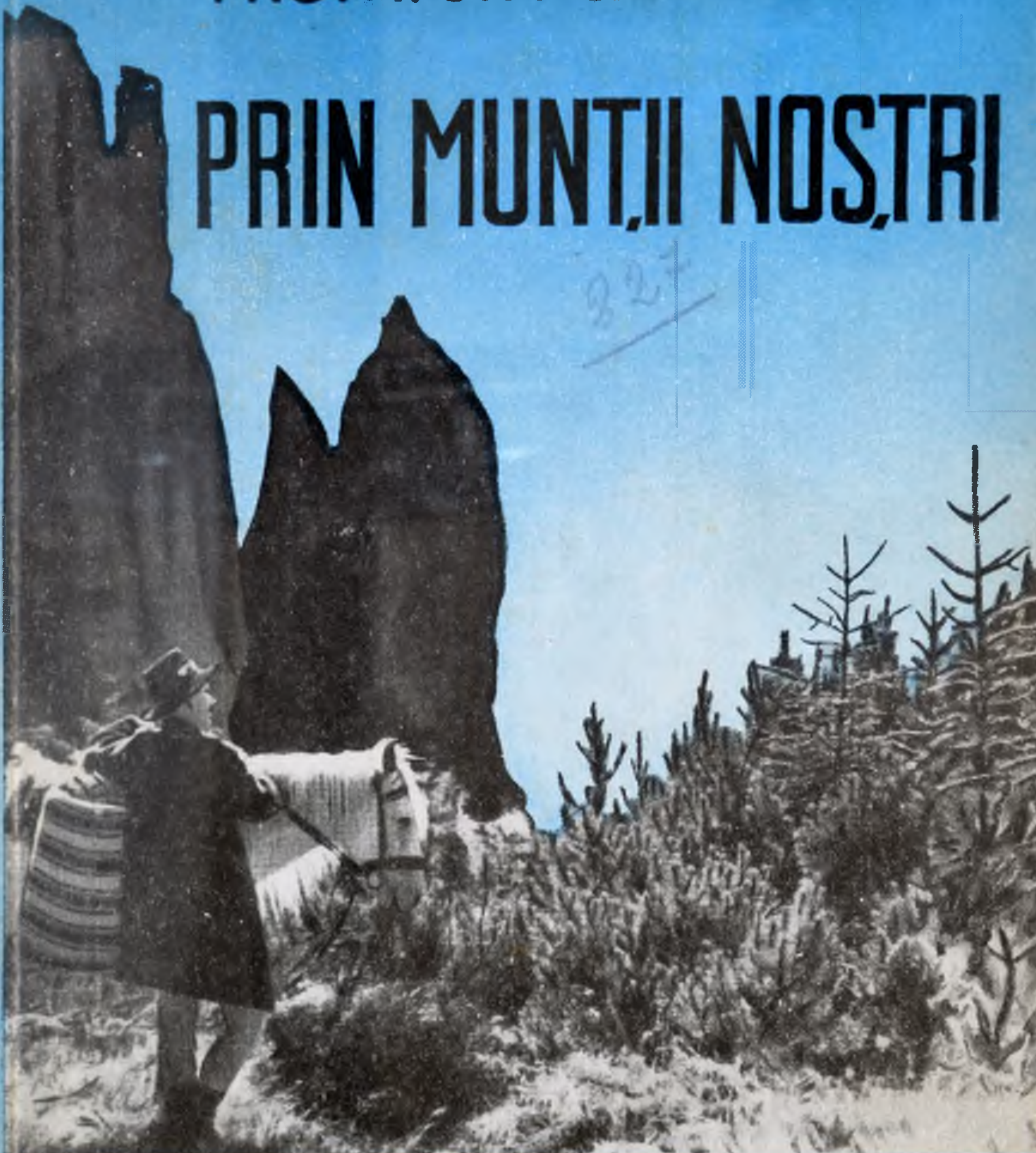
PITORESCUL IV ROMÂNIEI

PROF. I. SIMIONESCU

PRIN MUNȚII NOȘTRI

EDITURA CARTEA ROMANEASCA BUCURESTI

PROF. I. SIMIONESCU

PITORESCUL ROMÂNIEI

VOL. IV

PRIN MUNŢII NOŞTRI

Lui Moș Ghiță
în amintirea vremii de hoinăreală
pe la Holda, Holdița și Broșteni.
și pe Ra...
și pe Ceah...

19.II.941. Moș I. Simionescu

EDITURA „CARTEA ROMÂNEASCĂ", BUCUREŞTI
1941.

RUGĂCIUNE.

(Drept prefață)

Doamne!
Ajută-mi să duc la bun sfârșit aceste pagini, prinosul meu smerit către prea scumpa Țară, cu frumuseți atât de mândre, cu neam vrednic, dar așa de greu și des încercat.

Le-am început sub adânca durere a sfâșierii unei părți din trupul ei, cu conturul soarelui. Nu s'a ținut în samă nici sufletul poporului, acelaș în lungul și latul țării, nici dovada cetăților care grăiesc încă despre întinderea și stăpânirea românească din vechi timpuri.
Am pus lacăt clocotișului de răsvrătire; mi-am astupat urechile să nu ajungă până la mine jalea chinuitoare. Intr'o încordare supraomenească am căutat liniștea necesară, greu de atins, spre a putea să desăvârșesc lucrarea în vremea când se hotăra cedarea unei jumătăți din Ardeal, cu neaoși Români.
Ajută-mi, Doamne, să isprăvesc încercarea mea de închinare înaintea altarului sfânt al dragostei de Țară.
Nădejdea 'n Tine nu ne-a părăsit, căci Calvarul Mântuitorului stă în fața tuturora, în asemenea clipe de vifor năprasnic.
Credem în dreptatea Ta, Atotputernicule. Nu ne vei lăsa pradă lăcomiei veșnice, căci nu am greșit nici Ție, atâta, nici altora, pentru ca să sorbim într'una din paharul amarelor încercări.

Răsărit de soare în munții Gilăului.

MUNȚII ROMÂNIEI.

O, voi, povârnișuri scăldate în raze
Cu sate pe poale, cu neauă pe piscuri
Chemați să mă 'ntâmpine 'n dragul lor cântec
Isvoarele toate, pădurile toate...
Vă vine prietenul, munților!

G. Vâlsan.

O cunună de munți, ca ziduri de cetate, înconjură inima României. Nu sunt prea înalți; piscurile lor nu se ridică până 'n zona frigului perpetuu, ca să-i acopere cu scufii de ghiață, neprietenoasă. Mai tineri ca vrâstă, înfățișarea lor e sveltă, variată, vioaie. Nu formează nici val continuu, pentru ca să despartă frate de frate. Văile pătrund adânc spre creasta lor, așa încât oamenii găsesc loc bun de adăpost și pază totodată pe drumul tăiat de ape; străbat lesne prin trecătorile numeroase dintr'o parte în alta.

Pădurile se urcă până spre înălțimele mai mari; bogatele pășuni smălțuite, grase, covor verde împestrițat cu flori oacheșe, îi fac să fie populați peste vară; devin izvor de viață pentru oameni. In jurul lor, în cuprinsul lor, în depresiunile ce-i caracterizează, își duc traiul din moși-strămoși, Români curați la suflet, care înving prin energie și răbdare greutățile vieții. Unii au păstrat aproape neatins arhaismul strămoșesc. Alții, cu îndârjită voință, s'au revărsat departe pe clina munților, înviorând vlaga națională.

La poalele lor, în tăinuitele înfundături de văi, cu liniște dumne-

zeească, stau locașurile de rugă dar și apărare, păstrarea credinții dar și vatra de unde s'au răspândit scânteile culturii naționale. Munții înseamnă pentru noi cuibul în care s'a zămislit poporul român; din ei s'a răspândit vânjoșenia minții și a trupului născută prin asprimea traiului; în ei a început să se arate zorile clocotișului de patimi manifestat prin cântec și muzică. In cuprinsul lor s'au strâns

Fig. 3. Din zidul munților României.

izvoarele energiei etnice în trecut; din ei a pornit regenerarea neamului; ei rămân scutul apărător al viitorului.

Drumurile prin munții noștri nu au acelaș înțeles ca pe aiurea; nu sunt numai evocatoare de variate și neîntrecute frumuseți naturale. Ele nu deșteaptă numai mulțumirea trecătoare a suișului. Străbătând munții, răsfoiești pagini din vâltoarea neamului; cu-

noști sufletul și energia poporului. Te recreezi dar și înveți. Nu rămân forme rigide; n'au glas numai pentru apoteozarea farmecului, a măreției și a armoniei din Natură. Nu e drum care să nu te puie în contact cu probleme ce stau la baza ființii noastre etnice. Nu e pisc mai răsărit de unde privirea să nu se rotească peste zarea întinsă, de unde răsar amintirile sbuciumului neamului nostru și prin ele speranța biruinței din viitor, cum am biruit și în trecut. Potecile care ne duc prin Carpați nu ne urcă numai spre seninul cerului curat, spre îngenunchiarea în fața ademenirilor naturii. Prin locul unde sunt așezați, adaugă acestei ideale preocupări de satisfacerea frumosului și gândul la noi, la soarta noastră ca popor, așezat în zeliștea vânturilor.

Munții sunt ai noștri, toți, în lungul și latul lor, ori care ar fi granițele trecătoare trase peste ei. In tot cuprinsul lor nu se aude decât vorbă și cântec românesc. Făptura lor, sufletul lor oglindesc vieața

Fig. 4.

sufletească a neamului în mijlocul cărora în întregime se înalță, drept zid de susținere al întregului pământ românesc. Stâncile nu par mute în frumuseța lor sălbatecă; șuerul cetenelor cântă doina, aleanul sufletului românesc; șopotul izvorului răcoritor îi ține isonul. Dela improvizatul adăpost al ciobanilor dela sterpe, adesea un colț proeminent de piatră, la stâna temporară ce se poate muta din loc în loc; dela nedeiele vesele ce se mai țin pe unele plaiuri cu răscolitoarele sunete de bucium, ce chemau odinioară spre vitejia apărării, la ruinele zidurilor dace, din pietre abia cioplite și cărate cu grea casnă; dela schitul de curând zidit de pe Măgura-Calului, până la mărețele mânăstiri bucovinene; dela sălașurile de iarnă lângă fânețele bogate până la casele cu acoperiș de paie

cuibărite la fața muntelui înalt, tot, tot ce se vede, ce se întâlnește în cale, munte și râu, arbore și colibă, formează o armonioasă îmbinare de sbor înalt și greutăți învinse, de îndepărtat și apropiat, care deșteaptă în inimă adânca dragoste de țară și neam.

Turismul la noi nu trebue să ajungă un sport, întrecere numai pentru învingerea greutăților la urcuș. El are un rost educativ în stare să topească indiferența, mai periculoasă decât oricare dușman, pentru ce e al tău. Escursiunile prin munții noștri devin astfel lecții practice de adâncă dragoste pentru tot ce e românesc: locuri și oameni, mediu și înfruntarea nevoilor, suferinți și biruinți.

Iarna în munții României.

MUNȚII RODNEI.

Dragostea de natură nu e ca o pasiune: este o pasiune.

Ruskin

Așezare simbolică. — Pietrosul. — Peste Prislop. — Peste Rotunda. — Năsăud. — Satul lui Coșbuc. — Furtună pe Prislop. — Noaptea lângă Lacul Lala. — Stâna.

Carpații în lungul lor, din Bucovina la Porțile-de-Fier, cuprind în ei mozaic de aspecte, unele e dreptul ca miniaturi, din ceilalți munți ai Europei. Intâlnești în Ciucaș ori Ceahlău colțuri din Dolomitele Tirolului. Obcinele bucovinene, ca și Munții Perșani, aduc aminte valurile regulate din Jura. Munții Făgărașului, cu acoperișul de zăpadă din primăvară, sunt asămănători cu Pirineii; asprul masiv al Retezatului cu Alpii bernezi. Nu sclipesc ghețarii, dar urmele lor sunt proaspete, căldările din Parâng ori Retezatul, asemenea cu circul Gavarnie din Pirinei; stâncile ca niște ace, stâlpi, din Negoi și tovarășii lui reproduc amănuntele vârfurilor din Alpii centrali. Pentru cei deprinși numai cu străinătatea, le-ar trece dorul de ea apucând chiar pe drumurile bătute din Carpați.
Carpații rămân însă Carpații, prin particularitățile lor anumite, în amănunt ca și în întregime, în afară de glasul izvoarelor și șuerul cetenelor, în afară de satele și stânele din cuprinsul lor, cu alt înțeles, numai pentru noi.
Nu sunt peste tot numai masive aspre, ori numai valuri monotone. Sunt atractivi prin apropierea variațiunilor. Lângă Ceahlău, cu

podoaba Dolomitelor, se înalță Rarăul cu ruinele Pietrelor-Doamnei; de pe ele se arată, ca un larg podiș înalt, Călimanii vulcanici, iar mai spre nord două piramide, gemene, ce încununează imposantul și asprul mont stâncos al Rodnei, ca mutat din Alpi, între obcinele împădurite ale Bucovinei.

Masivul Rodnei are o așezare simbolică. Se înalță impunător ca o țâțână puternică, încheind cele trei provincii nordice cu Români: Maramureșul, Transilvania și Bucovina, din ei lăsându-se contraforturi și spre colțul Moldovei. E ca o însemnare a firii; păstrează veșnic gândul de revendicarea drepturilor noastre naturale.

Ori de unde-l vezi, pare aspru, mereu încruntat, ca o sentinelă de pază, înălțându-și cele două țuguie, Inăul și Pietrosul, cu mult

Fig. 7. Pietrosul (2305 m.) văzut din Valea Vișăului.

mai sus de vârful Ceahlăului, aproape-aproape rivalii Negoiului. Așezat în nordul țării, într'o climă mai rece, are îmbrăcăminte mai deasă de păduri. Golurile stâncilor sunt mai rare decât în Carpații sudici.

In schimb Munții Rodnei sunt mai accesibili, prin drumurile bine întreținute.

Ii poți înconjura; le poți atinge înălțimile chiar cu automobilul. Intr'un asemenea „Rundreise", pornind din zori din Sighetul Marmației, cu livezi de meri și pajiști sviteriane, noaptea poți dormi în Câmpulungul bucovinean. Dacă nu ești prea grăbit și nu-ți place goana, te odihnești la Cârlibaba, adormind în cântecul Bistriței,

pentru ca a doua zi să urci peste Rotunda, ca să poposești seara în Bistrița-Năsăudului.

La dus străbați în lung Maramureșul izolat, cu oameni care și-au păstrat încă multe din însușirile străbune. Urci pe valea Izei, cu șirag de sate, care de multe ori păstrează amintiri străbune, cu frumoase și vechi biserici de lemn. Mai toate sunt pomenite în documentele de demult, Cuhea, de unde se zice că a pornit Dragoș, chiar din veacul al 14-lea. Aproape de Moisei întâlnești șoseaua, mereu stricată, de vijelioasa apă a Vișăului. Priveliștea de aici te atrage; muntele te chiamă. Adăstând pe malul fugaciului râu, nu-ți poți lua ochii dela tabloul sobru și impunător al Pietrosului.

De îndată ce ieși din Borșa, încep peisajele alpine; nu lipsesc de o parte și alta a drumului, în încântătoare văiugi verzi și cu pometuri, mici căsuțe izolate, asemenea ,,chalet-urilor'' svițeriene. Verdele fraged, întins peste tot, face să-ți treacă dorul de Tirol.

Iți iese în cale Pietrosul. Il privești în plin, cu gropile ghețarilor vechi spre vârf. Brazii se căznesc să-l cucerească, dar se dau biruiți. Rămân stâncile, mușchii și iarba, în val-vârtejul norilor ce se rotesc ca niște păsări uriașe, acum ascunzându-se după vârfuri, acum oprindu-se deasupra văilor adânci.

Forma-i piramidală; păduricele de jnepeni, pete înegrite ce acopăr coastele repezi, domină unde molizii încetează.

La o cotitură îți apare și tovarășul lui de singurătate, Inăul, mai impunător. Iși dau mâna. Se țin legați ca frații de cruce, printr'o creastă ca o punte.

Drumul străbate apoi umbra pădurii, cu arbori voinici; mor de bătrânețe ori în luptă cu furtunile. Securea încă nu-i doboară, apărându-i drumurile rele.

In schimb la tot pasul îți apare ritmica legătură dintre vieață și moarte. Trunchiul putrezit, de se înfundă bățul în el, e îmbrăcat cu mușchi, ori cu delicatele frunze ca de trifoi ale măcrișului-iepurelui. Nu rar un tânăr brăduț a prins rădăcini în ciotul putrezit al unul molift. Intunerecul pădurii te învăluie. Șerpuirile dese ale drumului, deschid ici și colo ferestre prin vre-o rariște, sau prin adăposturile păstrate încă din vremea războiului. Privirea alunecă asupra adâncii văi a Vișăului și a Munților numai neguri de păduri, peste care Pop-Ivan își înalță mai semeț vârfu-i rotunzit. Popasul mai îndelung de pe trecătoarea Prislopului, mai înaltă decât ori care din cele bătute de care și căruțe (1414 m.), din cauza

pădurilor nu te lasă să vezi prea mult. La scoborîş însă o nouă atracţie te întovărăşeşte. De pe drumul tăiat pe înălţime, dunga Bistriţei luceşte ca argintul viu, în fundul văii adânci, prin pânza cetenilor dese. E o privelişte unică; nu-i auzi şopotul, dar îi admiri sclipirea. La o cotitură Inăul ţi se arată în toată masivitatea lui. La Cârlibaba, Bistriţa, devenită vijelioasă, îţi iesă îniante.

De eşti sătul de munte, te îndrepţi către Iacobeni; de vreai să continui circuitul peste Munţii Rodnei, dela Cârlibaba te întorci pe alt drum, ce duce la Someş. Urci peste Rotunda, trecătoarea tot înaltă (1278 m.), dar mult mai veselă, mai surâzătoare decât cealaltă. Pădurile se trag la o parte din drum; fâneţele se întind mai larg, la faţa muntelui. Calea nu e pustie. Câte o gospodărie înveseleşte locul, omul necunoscând piedica asprimei. Ba şi câte un câmp de orz e pe aproape de casă, alături de nelipsiţii cartofi, pânea celor de pe înălţimi. Vieaţa e grea; inima românului e bună. E primitor şi bucuros că vede o faţă străină.

Te abaţi dela drumul larg. La stână ciobanii istorisesc de vremea când în locul tunetelor, din ascunzişul pădurii bubuiau tunurile ce răscoleau ecou prelung pe văi. Mânia lui Dumnezeu se abătuse şi peste aceste locuri, altfel în linişte desăvârşită. Dar tot ei povesteau de mândra Regină, apărută ca o zână din desişul codrilor.

— Aice a stat, pe scaunul cu trei picioare şi a gustat din brânza, ca şi acuma adunată în covată.

Nu ştiau cum să ne mulţumească. Mămăliga proaspăt răsturnată, alăturea de caşul frământat de dimineaţă, era masă împărătească. Muntele a săvârşit minunea. Infulecam dărăburile de mămăligă, de râdeau ciobanii şi de graba cu care înghiţeam şi de potriveala mămăligii strânsă boţ în palmă, ca să se lipească mai bine brânza.

Maşina ce ne-a transportat până aice, tehnica modernă, a fost uitată cu desăvârşire. Arhaismul ascuns în fiecare dintre noi a înviat fără sforţare.

O clipă măcar eşti omul fericit pe care-l râvnesc împăraţii. O clipă de mulţumire, dar care lasă dâră luminoasă în suflet. Trăeşti din ea alte clipe fericite, mai târziu, când cauţi oaza amintirilor plăcute în forfota distrugătoare.

Soarele te luminează şi te încălzeşte fără să-i simţi arşiţa moleşitoare. Fluturii obraznici se hârjonesc în jurul tău. Ce uşor se poate câştiga mulţumirea, când ai tăria să învingi inerţia şi lenevirea voinţei! La umbra de brad, pe covorul fâneţei, admiri şi maiestoasa desfă-

șurare a Inăului, mai din apropiere. Te chiamă spre el asprimea înfățișării lui, în adevăr ca o strajă a ținuturilor ce domină.

Drumul scoboară. Când l-am făcut pentru prima oară m'a cuprins o adevărată emoțiune adâncă, fără voie deși firească, spălându-mi fața în apele limpezi ale Someșului-Mare. Eram în starea sufletească a pelerinului care se scaldă în apa Iordanului.

Munții nu mă mai interesau. Decorul naturii se șterge față de fiorul sufletesc ce mă cuprinse că mă aflu pe pământul de curând unit, după atâtea și atâtea veacuri de suferinți și visări, de lupte și sbuciume ale atâtor generațiuni.

Acuma, când scriu, peste amintirea acelor clipe de adevărat extaz lămurit, s'a lăsat zăbralnicul doliului, îndurerarea sfâșietoare a nedreptății omenești și a vitregii soarte pentru poporul român.

Rodna-Veche, cu biserică gotică ruinată de Tătari în veacul al XIII-lea, cu casele administrației de mineri aduși din depărtări, cu grămezile strălucitoare de pirite din preajma gării, îți face impresia unui oraș mutat de undeva din părțile Stiriei.

Drumul apucă în lungul Someșului; treci peste podul acoperit dela Ilva-Mare și poposești în Năsăud, vestit oraș grănițăresc. Lângă școala scundă, cu pragurile roase de ciubotele românilor care au învățat acolo, s'a înălțat ca pioasă recunoaștere a importanței orașului cu veche cultură românească un mândru lăcaș, cum nici nu l-au visat învățăceii de pe vremea lui Coșbuc. Un Museu interesant prin toate semnele vieții românești, este îmbogățit și păzit cu sfințenie de un fost elev năsăudean Gr. Moisil.

Dela Năsăud, așezat într'un labirint de dealuri tot mai înalte, pe nesimțite treci din luncile cu mătasa porumbului spre coastele unde abea ovăzul mai dă rod.

Pornești dela moara purtată de valurile repezi ale pârâului scoborît dim munți și tot amăgit de peisagii molcomite dar ademenitoare, te trezești sus, lângă măreața cruce așezată pe creasta de despărțire dintre ținuturile bistrițene ale Transilvaniei și adânca depresiune a Maramureșului, înconjurat de munți.

Pe unul din drumurile aceste, pășești pe urmele copilăriei lui Coșbuc, acel care avea să răscolească atenția tuturora asupra blânzilor locuitori ai satelor din România întreagă.

Drumul însă e mai părăsit, fiind lateral. Cu atât mai bine, căci mașina fiind condusă cu precauțiune, te bucuri de peisajele rămase naturale, în care câmpurile de grâu și mai ales de ovăz, sunt răco-

rite de necontenita agitare a frunzelor de mesteacăn, prin suflarea muntelui, alunecată pe văi.

Și astfel ajungi la Hordou, satul copilăriei lui Coșbuc, rămas aproape așa cum era când feciorul popei hălăudea pe meleagurile înverzite, ascultând corul păsărilor descris în ,,Concertul primăverii". Își petrecea vacanța, îmbrăcat cu ițari, nu ca ,,domnișorii". ,,Acasă eram ciobani". Așa se lămurește farmecul poeziilor sale, prin amintirea vie a traiului în satul, pe care nu l-a părăsit decât târziu, în care a rămas fiul de țăran, ciobanul și muncitorul

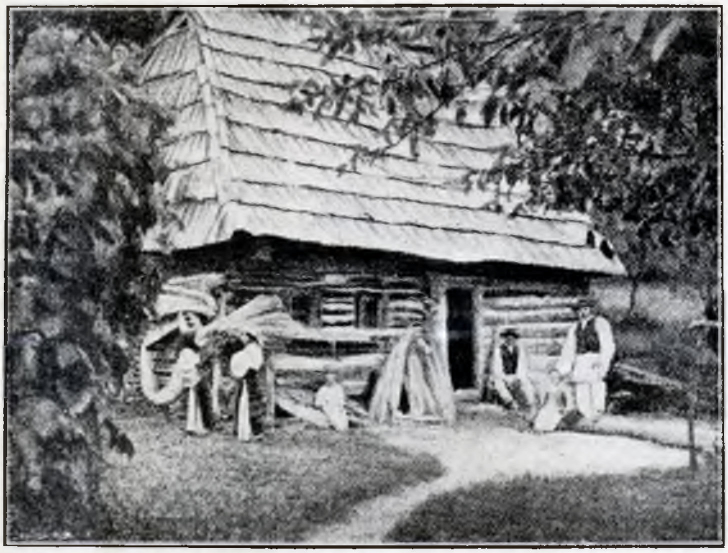

Fig. 8. Moara din satul lui Coșbuc.

de pământ, ducând cu el imaginile reale ale vieței satului și a naturii trăite, ceia ce dă puterea veșnică a tot ce a produs în literatură. Mai multă jale însă se adună în suflet, când ajungi la casa părintească a marelui poet, pe jumătate ruinată, în vremea când am văzut-o, cu burueni pe acoperiș, cu păreții mereu măcinați de șiroaele prelinse prin spărturile acoperișului, de lăsau dâre roșcate pe varul învechit, ca niște lacrimi scurse [1]).

---

1) ,,In timpul din urmă s'a reclădit o casă nouă, în locul celei vechi, care însă este departe de a sămăna cu casa poetului" **(T. MORARIU)**.

Pustiul lăsat peste locuința poetului, arată pustiul sufletesc și al generațiilor care au cetit pe Coșbuc.
Aceiași a rămas însă livada din dărătul casei, deși arborii au îmbătrânit, schilodiți de vreme, acoperiți până 'n vârful crengilor de rapănul lichenilor ca de pucioasă. In locul ierbii proaspete, prin care se rostogoleau copiii, buruenile sălbatece au năpădit grădina. Neschimbată, deși gârbovită, minunat tablou al arhaismului rural, s'a păstrat moara de apă, între ramuri de sălcii și cu acelaș cântec al pârăuașului limpede și fugaciu.

Pe malul apei se 'mpletesc
Cărări ce duc la moară
Acolo, mamă, te zăresc
Pe tine 'ntr'o căscioară.

Ca o minune a lui Dumnezeu totul a rămas neatins. Pârăul limpede gâlgâie în patul lui îngust, cu bolovani. Pajiștea verde de jur împrejur e covor așternut până 'n coasta dealului. Moara din lobde abia cioplite, e umbrită de sălcii și plopi rămuroși, printre care spânzură ațele de funigei, prevestitorii toamnei. Roata morii cu scândurele late, neîncheiate la obezi, stă la capătul canalului de lătunoaie, înverzite de mușchi. Două pietre tocite, pe schelet de grinzi groase de stejar, zac în nemișcare. Alăturea e patul morarului, scânduri goale, cu oale pe lăiți, putinele prin colțuri și cu hârtie la ferestre în loc de geamuri.
Rămâne în sărăcia lui satul lui Coșbuc, ca în fund de leică, de jur-împrejur numai pomi pipernicиți, porumb pitic ori stoguri de fân de curând clădite.
Drumul urcă, tot mai rău întreținut. Ogoarele se răresc, fânețele se întind. Mestecenii tot mai deși își flutură într'una frunzele tremurătoare, iar în cale se arată câte un mândru brad, ce anunță asprimea povârnișurilor muntoase, urcate în largi serpentine. Pe culmea drumului, lângă o cruce înaltă, ce-și profilează neted brațele întinse pe adâncul cerului, fără voie oprești. Inainte e larga covată a Maramureșului, de unde ai pornit [1]).
Astfel s'a încheiat acel „Rundreise" pomenit. Dela Moisei am pornit; la casa sărăcăcioasă a vădanei din Moisei ne-am întors.

---

1) Vezi I. Simionescu, Pitorescul României. II. In lungul graniței. „Cartea Românească". 1939.

Vânătoarea lui Buteanu (M-ţii Făgăraşului).

Muntele are toanele lui. Nu e întotdeauna tot una de primitor. In altă călătorie peste Prislop s'a desfăşurat furia apei din munţi, cu o năpraznică vijelie şi deslănţuire de forţe distrugătoare.

,,Este binefăcătoare puterea focului când e îmblânzit şi păzit de om; dar groaznic este acest dar al cerului, când scapă din încătuşare şi apucă razna, în voia lui''. Aceste vorbe ale lui Schiller din ,,Cântecul clopotului'' se aplică şi apei. Apa şi focul sunt cele mai capricioase elemente ale naturii. Aduc fericirea omului, dar şi nenorociri groaznice.

Apa e mai vicleană şi fioroasă, fie că gâlgâie de mânie, fie că înaintează făcă nici un murmur. Din calea focului te mai poţi abate. Apa venind năprasnic te ia cu casă cu tot.

Abea auzi ţipetul desperat de ,,vine valea'' şi huruiala de tunet a bolovănişului rostogolit, ca şi năvala apei în clocotiş nebun, a ajuns până jos, înecând vite şi oameni.

Pornisem din Borşa pe vreme senină. Soarele însă dogorea, ca în mijlocul Bărăganului. De după Pietrosul se arătă un val de nor cătrănit. Alţii se iviră de după Inău. Când am ajuns sus, pe dosul împădurit prin care şerpueşte drumul, se întunecase ca noaptea. O pânză deasă de picături maşcate şi repezi se ţese în curmezişul drumului, de nu-l mai puteam zări decât la lumina săgeţilor de foc ce brăzdau cerul, înfigându-se în desişul brădetului. De după fiecare trunchiu de arbore, ca din răscolirea unui cuib de şerpi, se iţau şuviţe albe de apă, ce tăiau drumul în curmeziş, apucând pe unde le venea la îndemână, ca să se rostogolească în goană sgomotosaă la vale. N'aveam ce face. Trebuia să înaintăm. Liniştea obişnuită a înălţimilor împădurite se transformase într'o neîntreruptă muzică infernală. Ropotul ploii era întărit de zângănitul metalic al şuvoaielor grăbite, de prelungul ecou al trăsnetelor ca şi de şuerul fioros al cetenilor de brad, într'una biciuite de furtună.

Pădurea era în fierbere. Te aşteptai la orice.

După câteva ore de întuneric, norii au prins a se destrăma. Soarele lumina în răstimpuri scurte, cursul încă limpede al Bistriţei din adâncul văii umbrite. Sgomotul şuvoaielor părea mai înfiorător prin taina pădurii. Cu cât scoboram, cu atât se înteţea. Şuvoaiele se uneau. La o cotitură, o secundă dacă mai întârziam, acolo rămâneam cu maşină cu tot, jucăria apei înfuriate. Ca un balaur mânios, un puhoi se rostogolea în sghiabul peste care numai cu câteva

săptămâni înainte s'a durat podeț nou. Brazii desrădăcinați cădeau cât sunt de lungi, schilodind alții. Podețul lovit de trunchiuri, icnea în țâțâni.
Apa dădea năvală, argintată de spumă. Ne mai încăpând sub pod, stavilată de trunchiurile încâlcite, sălta pe deasupra. Intr'o clipă îl învăluie. Malurile se surpă. O nouă năvală de apă, smulge podețul întreg, ca pe o surcică. Apa căpătase înfățișarea unui uriaș. Fără opinteli, apucând cu amândouă mânele torțile podului, îl ridică, asvârlindu-l de vale. Toate se petrecură în câteva clipe. Rămăsesem înmărmurit nu atât de frică, cât de admirație în fața năprasnicei mânii a șuvoiului, domolit peste câteva ore. Scăpat ca prin minune de pericol, contemplam măreția elementului naturii în furie. Un brad tânăr, înalt, în plină putere, zăcea cât e de lung în curmezișul apei, cu rădăcinele întinse, smulse din pământ. Cu câteva clipe mai înainte ținea isonul în cântecul de sbucium al pădurii. Acum stătea trântit la pământ, pradă nimicirii și prefacerii. Era tabloul vieții omenești, în furia sălbătăcirii ei din războiu.
Ajunși spre seară în Cârlibaba, Bistrița nu mai era de cunoscut. Toți șerpii de apă ce se scurgeau printre arborii de pe munte, s'au adunat în fundul văii, turburând liniștea râului. Acum se umflase dintr'odată; duduia podul de izbiturile valurilor mânioase, acoperite cu frunze și cetini. Câte un butuc trecea ca săgeata, amenințând picioarele podului cu parapete de scânduri.
A doua zi, ca și când nimic nu s'ar fi întâmplat, soarele resfrângea săgeți sclipitoare în crucea nouă a bisericii, transforma în diamante stropii rămași pe cetinile brazilor din apropiere. Mai iuțită în mers, dar în parte limpezită, Bistrița își căta de drum. Oamenii avură partea lor din năprasnica furie a apei. Cu țepini lungi, trăgeau pe mal butucii ori trunchiurile ce pluteau pe apă. Era dreptul lor, consfințit prin tradiții.

Inăul atrage, ca și Pietrosul, mai mult poate decât munții din sudul Carpaților. E ceva tainic în asprimea lui. Nu strălucesc stânci goale pe vârf. Pădurile care se urcă și la 1800 m., dese, întunecate, îi dau o îmbrăcăminte sobră.
Inăul e mai accesibil, fie din Valea Vinului dinspre Rodna, fie dela Cârlibaba, drum ales prin trăgăneala lui, și în deosebi prin faptul că după ce ieși din pădure, pășunele larg întinse, fac ca la tot pasul priveliștea să fie deschisă.

Acesta e farmecul muntelui, una din ademenirile lui. Domină. Când cerul e senin, aice de un albastru mediteran, vizibilitatea devine depărtată și limpede. Priveliștea în adevăr este impresionantă. Prinzi maiestatea domniei munților.

Sub vârful principal al Inăului, într'un decor măreț al unei largi căldări glaciale, odihnește și limpedele lac Lala, la înălțimea Ceahlăului. Drăgălășenia lui, mai ales în răsărit de soare, când fața-i

Fig. 9. Lacul Lala și Inăul.

e poleită cu aur, este neuitată, cu totul deosebită de acea a lacului Bucura, în mijlocul năruiturilor de stânci. Cadrul lacului aice îl formează o pășune întinsă, una, verde, bogată, plină, de-i dă un aer de molcomită așezare, ce te dispune. In jur nu e desolare; clima cu totul alta a făcut ca vegetația să fie bogată, înviorătoare. Neuitată îmi va rămânea amintirea nopții cu lună plină trecută la marginea ochiului de apă cu tainică sclipire. A fost împlinirea unei temerare dorinți de a trăi câteva ore în singurătatea măreață. Numai după insistențele, convingătoare la cele din urmă, ciobanul ce-l luasem drept călăuză, nu m'a lăsat cu totul singur. Puterea farmecului netrăit ce-l revărsa ceața argintată, ca o ploaie diafană, lăsată de lumina lunii; cerul de un senin impresionant cu rari stele boghioase, din ce în ce mai luminoase; luciul nestâns al lacului; umbrele clar conturate ale coastelor din jur, totul închidea

o grandioasă scenerie, care mă ținu legat locului. Nici o mișcare în jur; nici o adiere nu turbura liniștea dumnezeiască ce ne învăluia tot mai adânc. Simțiam la început frica de sălbătăciuni, evocată de ciobanul care știa multe să povestească. Cu încetul nu mai eram ființa cu gândul la pericole. O transformare treptată mă pătrunsese.

Devenisem un fir din imensitatea nedeslușită. Trăiam clipele de extaz ce te eterizază, în fața infinitului insondabil, în care se contopea cer, pământ și ființa noastră. In amorțala fericirii pe care o trăiam, începu să joace înaintea mea lumea vie a zinelor nopții din poveștile copilăriei sau urmărind mutarea înceată a stelelor în jurul celei polare, gândurile fără voie se înălțau și mai sus de ele, în taina nepătrunsă a puterii ce le mișca. Sub farmecul măreț al naturii impunătoare, îmi lămuream licăririle născute în sufletul celor ce trăiau mai adese cu ea. Așa au luat naștere poveștile; așa a isbucnit în versuri simple răscolirea sufletului celui izolat de lume.

Tovarășul meu nu adormi. Și el privea în semiîntunericul zării. Că nu era nesimțitor la cele ce-l învăluiau, fu gestul necomandat. Scoase fluerul dela brâu și-și îndreptă ruga lui fierbinte către dumnezeirea ascunsă dar simțită. A fost peste voința lui, iar cântecul tărăgănat întrerupse liniștea, prin tremurul sunetelor a căror ecou se pierdea în infinit.

Așa mi-a fost dat să trăesc una din nopțile cele mai sguduitoare; la amintirea ei mă cutremur de nestăpânita fericire simțită.

Mai au o atracție Inăul și Pietrosul: stânele. Stâne se întâlnesc pe toți munții noștri. Aice sunt cele mai înalte, unele chiar la 1900 m., căci pășunele și ele sunt mai întinse spre vârfuri.

Câtă deosebire însă între stâna așezată, adevărată gospodărie de vară de pe Valea lui Ivan și între cea de pe Inău. Nici nu i se spune stână, ci ,,mutătoare''. E primitivitatea adăpostului vremelnic. Pe patru furci tari, se sprijină acoperișul de dranițe, iar păreții, zăplazuri, sunt lobde încheiate la capete, cu furci. O simplă poliță —cupare,—servește pentru depozitul instrumentelor, toate de lemn, dar și pentru sacul cu făină, traista cu sare. Vatră nu există. Focul se face pe pământul bătut; fumul te înădușă, te orbește. Ciobanii, păcurarii, adesa cu pumnul sub cap drept căpătâi, dorm tot pe pământ, cu picioarele spre focul care nu se stânge. Numai comarnicul de alăturea este mai cu grijă acoperit; în el se depo-

zitează bogăția cașurilor, la loc ferit de ploaie și soare, ca să se svânteze.

Când pășunea a sărăcit sau când locul a devenit o mlaștină prin frământarea măruntelor copite ale oilor, ,,mutarea'' se strămută aiurea, la loc mai bun. E tipul nomadismului pastoral păstrat în toată simplicitatea lui.

Viața păcurarilor? Izolarea completă de sat, de lume, traiul în plină natură, în care numai ceaunul de mămăligă este semnul

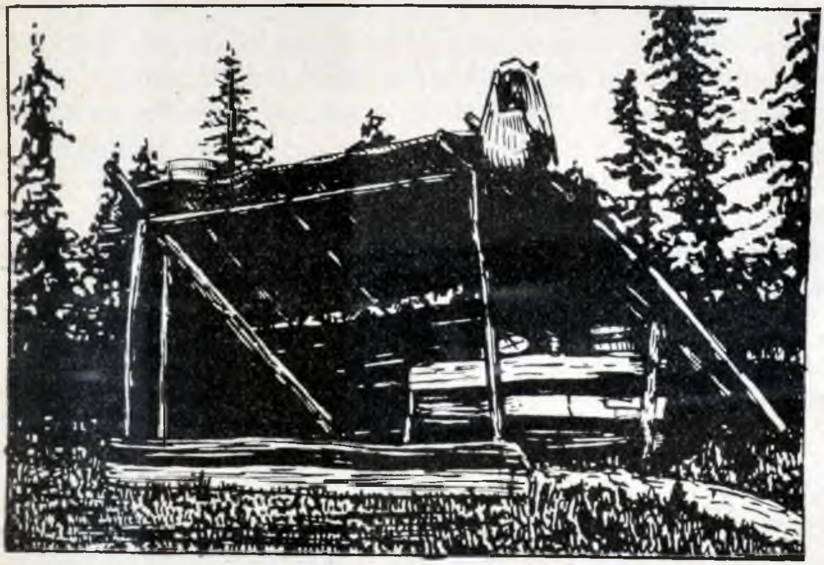

Fig. 10. Mutătoare din M-ții Rodnei (1600 m.).

vrâstei fierului în care acești eroi ai muntelui își duc vieața. Doar făina de mămăligă se aduce din sat. Incolo oile dau zărul acru din care pregătesc, rar, sorbeala, zeamă fiartă cu măcriș de munte. Așa se lămurește amarul cântecului:

M'o mânat maica la capre
Și merinde nu mi-o pus
Num'o coajă de mălaiu
Țapănă de nouă ai.
Și când coaja o rodem
Caprele mi le pierdem.

(E. Pricup).

Așa se lămurește oftatul adânc al celui care trăește cu dorul depărtatului sat, în inimă.

Foaie verde de podbal
Mărg cu turma peste deal
Peste deal, peste vâlcele
Și mă culc pe floricele
Și iau fluerul să cânt
Că-s străin pe-acest pământ,
Că-s străin și depărtat
Și mândruța m'o lăsat.

(E. Pricup).

Așa se lămuresc toate baladele și poveștile, ca urmările întâmplărilor deosebite ce impresionează și rămân înrădăcinate 'n minte. Imbinarea realului cu închipuirea, sbuciumul gândurilor în liniștea izolărei dar și a frumuseții naturii, au dat naștere literaturii nescrisă, transmisă din generație în generație.

Aice, în asprimea muntelui nordic, mohorît și aspru, s'au mai păstrat obiceiuri arhaice, care aduc aminte de începutul înegurat al omenirii, vremea când omul preistoric devine „descoperitorul" mijloacelor simple ce a dus apoi omenirea spre căile progresului. Obiceiul „focului viu" este încă în Munții Rodnei practicat cu sfințenie. Din frecarea a două lemne, în combinațiuni felurite, după loc și meșteșug, se capătă focul. E focul primitivilor, păstrat cu sfințenie în pribegia lor de nomazi vânători. Trecutul depărtat a lăsat credința că fumul născut din focul viu, căpătat printr'un ritual anumit, feresc oile de boli, de necuratul; „îl folosești la năcaz, că-i tare sfânt și cu folos".

Fig. 11. Cum se capătă „focul viu".

Un drum prin Munții Rodnei, nu te poartă numai spre contemplarea naturii, aice mai frumoasă prin asprimea formelor și variația vegetală; te transportă îndărăt cu mii de ani la vieața primitivă a omenirii, rămasă mai mult la noi poate decât aiurea în Europa, în colțurile tainice, adăpostite, ferite de prefacerile vremii și a drumurilor bătute.

Ne aduce aminte de unde am pornit; ne dă și indicațiuni cum să procedăm la progresul sănătos al celor care, cei mai mulți, nu trăesc prea depărtați de zorile omenirii.

azu [illegible] Iaz pe Barnar

MUNȚII BISTRIȚII.

Ca niște pânze-albastre, pe alocuri
In bolta cerului de vară prinse
De mâni divine—așa se vedeau munții.

G. Vâlsan.

Spre Broșteni. — De pe dealul Tâmpești. — Bisericile din Baia. — Mălini. — Mănăstirea Slatina. — Spre Stânișoara. — Broșteni.— Grințieșul.— Ciobanul dela sterpe. — Neagra. — Măzănaia. — Spre Barnar. — Rarău. — Pietrele Doamnei. — Văile Barnar—Bărnărel.

Așa se obișnuește să se numească înălțimile muntoase din colțul nordvestic al Moldovei, săpate 'n curmeziș de către zbuciumatul curs al Bistriței.

Satul Broșteni e cam în mijlocul lor; de acolo pornesc drumurile prin munți. In anii din urmă un încăpător otel, curat întreținut, înlesnește poposirea chiar mai îndelungă a drumeților.

Broșteni e de altfel cunoscut și prin scurta trecere a lui C r e a n g ă prin el, cât a învățat la școala lui N a n u, vestită în acele timpuri. A adăstat puțină vreme, până ce s'a umplut de râie dela capra Mamei Irinuca, de a trebuit să fugă în grabă acasă, ca să fie lecuit. Dar satul Broșteni nu e ca toate satele. E frumos, cuprins, cu oameni vrednici când nu au gușă. La cea dintâi întâlnire are înfățișare posacă, mai aspră. Munții se apropie unii de alții, își întind mâna, strângând apa Bistriței într'o albie îngustă, mâniind-o, iuțind-o, făcând-o să fie mai guralivă. Mantia de brazi ajunge până la picioarele munților; șuerul arborilor care se oglindesc în Bistrița se

adauge glasului ce nu mai contenește al valurilor. Casele sunt îngrămădite pe un spațiu restrâns, una lângă alta.

Trei căi diferite duc spre Broșteni: valea, muntele și apa.

Valea te pune în legătură cu restul lumii, prin gara dela Piatra-Neamț. Drumul larg, prăfuit, urcă mereu, dealungul Bistriței. O zi întreagă, în bătaia soarelui domolit de răcoreala apei și a pădurilor, ,,landoul'' tras de patru cai în șir, ori automobilul, te duce la Broșteni. Casele nu mai contenesc o clipă; satele se țin lanț, căci omul un se poate folosi pentru sălașul lui stabil, decât de locul dintre munte și apă, ici strâmtat de se înșiră casele ca niște jucării, dincolo lărgit prin pragul înălțat de bolovănișul adus de vreun pârâu mai bătrâior.

A doua cale, acea a apei, mai plină de farmec, te aduce la Broșteni dinspre Vatra-Dornei. E calea plutelor.

Al treilea drum e prin adâncul tainei pădurilor, tot mai părăsit.

Pe vremea când automobilele erau rare, drumul cătră Broșteni se făcea cu trăsurile. Porniai dela Fălticeni, vestit odată prin iarmarocul cel mare dela Sf. Ilie. Azi orașul își duce viața de pe o zi pe alta, în aceiași liniște adâncă, ca a mai tuturor centrelor provinciale. Pulsul abia se simte. In schimb natura îi dă mângâiere deplină. Ea îi formează cadrul neasămuit de mândru. Dealurile, numai pânză țăsută cu fir de aur, îl înconjură. Grădinile cu nuci stufoși, cu peri și meri, primăvara ninse de flori, iar toamna tablouri de culori bogate, țin umbră căsuțelor modeste, dar curate. Puțin răgaz de înțelegere asupra darurilor naturii dacă ar exista, Fălticenii nu ar fi lipsiți de destule izvoare de trai, măcar în vremea verii. O climă răcoroasă, lumină blândă și din plin, orizont larg, forme blajine, culori rupte din curcubău, excursiuni plăcute apropiate și depărtate, sunt condițiuni ce nu se întâlnesc la un loc, în măsura în care se văd la Fălticeni. Aiurea ar fi un centru căutat pentru odihna sbuciumului de peste an. A rămas însemnat totuși, căci în casa în care a copilărit nuvelistul N. G a n e își duce în liniște vieața literatul A. G o r o v e i, cel mai de samă folclorist al nostru; în alta, cu mare livadă de meri în jur, M. S a d o v e a n u a scris multe din operele sale. E cunoscut orașul și prin scenele descrise cu atâta haz de către I. C r e a n g ă. Pe haturile din Fălticenii-Vechi se chinuia doar Trăsnea cu gramatica română, după cum tot aice era și crâșmărița cea frumoasă.

Landoul, vehiculul tipic pentru drumuri depărtate, așteaptă desdedimineață la scară. Cei patru cai, mârțoage de li se pot număra coastele, nu sunt nerăbdători. Știu ce vine. Așteaptă liniștiți, resignați. Pregătirile terminate, birjarul își îndeamnă dela început telegarii, căci măcar prin târg să nu-l facă de rușine.

De îndată ce au rămas în urmă ultimele dugheni, urci dealul Tâmpeștilor. Caii se opintesc, își întind șira spinării în încordare supremă; birjarul își îndeplinește datoria îndemnându-i cu lovituri de biciu ori smunciturí de hăț. In sfârșit cu grea casnă ajung pe coama dealului. Se opresc locului, răsuflând din greu.

Acesta e avantajul călătoriei cu trăsura. Automobilul ar fi sbârnâit în goană nebună la vale. Trăsura se oprește și te face fără vrere să privești desfășurarea unui peisaj ce nu-l întâlnești des în România. In față se întinde veșnic surâzătoarea vale a Moldovei; îndărătul ei stă șirul Carpaților, împăduriți, în lanț neîntrerupt din Bucovina și până în dreptul Ceahlăului.

Nu formele ademenesc. Crestele de munți sunt uniforme aproape, ca niște valuri împietrite, tot mai înalte. Jmbrăcămintea le dă farmec neîntrecut, alta dimineața, alta seara, diferită primăvara de cea de toamnă. Acoperiți cu păduri, munții par aspri, încruntați, învăluiți de nori amenințători, când amurgul lasă umbră asupră-le. De-i bate soarele în plin, par tăiați în ametist. Nori alburii răsar dintre șiragurile nedeslușite, rotocoale de fum ce fug în lungul văilor, topindu-se în înaltul văzduhului. Umbrele lor aruncă pete stranii, schimbăcioase ca într'un caleidoscop.

Când soarele se lasă cătră asfințit, jerbe luminoase de proector se furișează printre nori, îmbrăcându-i în pânză aurie. Iarna sunt și mai plini de farmec. In despicătura Suhăi, înaintașii, mai mărunți, se dau în lături. Departe, printre ei sclipește masivul Bistriței cu pavăza de zăpadă proaspătă, mai strălucitoare în cadrul mohorît al cetenilor de brad din jur.

Cât de lung să fie popasul, pare clipe. Uiți unde te afli, căci mutele șiruri pietroase cântă cântec de sirenă.

Jos în lungul văii cu lunca numai arini și sălcii, se țin șir sate bogate. In față e Mălini, cu casele urcate pe o prispă mai înaltă, după perdea de pădure. Mai în jos se întinde bogatul sat Baia; mai încolo se arată capătul Bogdăneștilor, ce țin chilometri întregi pe valea care duce la Mânăstirea Râșca.

In luncă soarele aprinde o scânteie, resfrântă în acoperişul renovat al bisericei de pe vremea lui Ştefan-cel-Mare. In mijlocul satului, se păstrează cum a fost, biserica lui Petru Rareş, „fiul bătrânului Ştefan Voevod", de acum vreo 400 de ani în urmă. Şi mai în sat, se văd ruinele încă impunătoare ale bisericei gotice, cu mormântul Margaretei „illa gemma pretiosa, Moldavicarum ecclesiarum fundatrix" soţia lui Alexandru-cel-Bun, de acum jumătate de mileniu.
Munţii, bătrânii, peste care a descălecat Dragoş ori Bogdan,

Fig. 13. Ruinele bisericei catolice din Baia.

prind a şopti în amurg povestea evenimentelor petrecute prin aceste meleaguri.
Baia azi sat gospodăros, în care se ridică bustul vrednicului învăţător N. Stoleru, era târg întemeiat la începutul veacului al 14-lea. Case de zid împrejmuiau uliţele, cum se vede azi în târguşoarele săseşti din Ardeal; Baia, colonie săsesacă puternică, avea pecetia ei: „Sigillum capitalis civitatis Moldaviae Terrae moldaviensis".
Se menţine aşa, plină de hărnicie şi vieaţă, vreme de mai bine de un secol; în secolul al 15-lea cere şi se obţine înfiinţarea unei episcopii catolice, avantgarda încercărei de a converti la credinţa apusului pe schismaticii moldavi. Tendinţa de catolicizare e susţinută dela curte. Domniţa Margareta e de neam străin.

Bunul soţ o iubeşte, iar drept pietate îi rădică mândră biserică, mândră şi trainică, înălţându-se întreagă până pe vremea lui V a s i l e - L u p u. Şi azi impune prin ruina turnului pătrat, prin cadrul ferestrelor gotice şi contraforturile masive, ascunsă privirii de o perdea de brazi, care-i măreşte farmecul.

Fig. 14. Biserica lui Ştefan din Baia.

Târgul Baia îşi vede apusul, în crâncena noapte dintre 14 şi 15 Decembrie 1467. Vijeliosul Ş t e f a n pedepseşte trufia regelui M a t i a ş C o r v i n, venit cu alai de atotputernic, pe Valea Trotuşului. După ce arde oraşul Roman poposeşte spre chef în ,,Civitas moldaviensis''. ,,Şi nu s'au întâmplat cum credeau aceia, ci s'au întâmplat cum a fost voia lui Dumnezeu'', scrie cronicarul anonim dela Bistriţa. ,,Căci zice: să nu se laude înţeleptul cu înţelepciunea sa şi să nu se laude bogatul cu bogăţia sa''. In locul coloniştilor străini împrăştiaţi, au venit plugarii şi soldaţii împroprietăriţi, iar târgul se scoboară iarăşi la înfăţişarea satului, în care nu rămâne nici urmă din vechea strălucire, afară de ruinele bisericii catolice.

Fig. 15. Biserica lui Petru Rareş din Baia.

Din amintirea vremurilor străbune, cu biruinţi fulgerătoare dar şi cu valuri de restrişte, te trezeşte sunetele zurgalăilor. Trăsura apucă la vale, iar paşii mărunţi, în voie, a cailor, produc cântecul înlocuit azi prin stridente sunete de clacson.

Răsfirată pe patul ei de prundiş curat, Moldova feciorelnică se trezeşte; ceaţa ce o învăluie noaptea, s'a ridicat de tot. Valurile mărunte strălucesc la bătaia soarelui de dimineaţă; apa sglobie, veselă, limpede ca lacrima, se furişează printre tufişurile de mladă tânără şi arini, în frunzişul cărora unda răcoroasă dinspre munte naşte şoapte tainice, cărora le răspunde susurul valurilor mărunte. Un strop din balsamul naturii se furişază în tine. Incepe astfel influenţa nebănuită a înviorării adusă de frumuseţa variată şi bunătatea firii, care pune stăpânire pe suflet.

Caii din nou îşi întind pielea pe ciolanele spinării. Din nou birjarul îi îndeamnă mai vioi; au de urcat prispa repede la Mălini.

E cel dintâi sat de munte, cu casele înşirate în lungul drumului, bătut ziua întreagă de cărăuşii ce scoboară trunchiuri de brad, cliduri de scânduri, la Fălticeni. Pădurea împrejmuie vatra satului cuprins, tablou de o polichromie fără samăn în spre toamnă, când roşul de cârmâz al cireşilor sălbateci stropeşte fondul arămiu al fagilor, ori întunecata îmbrăcăminte a brazilor plantaţi.

Pe vremuri mai avea o atracţie: cerbăria. In foşnet de frunze moarte sbura ceata căprioarelor isteţe, cu ochii vioi şi blânzi iscodind spaţiul restrâns în care erau ţărcuite. Aici puteai admira în voie podoaba cerbilor cu crengile de oase pe cap, date pe spate în goana de săgeată chiar printre arbori.

Satul face parte din proprietăţile Domeniului Coroanei. Dela intrare îţi dai sama de aşezata gospodărie. Şcoala, mai drept şcolile, poşta, primăria formează centrul, cu clădiri spaţioase. Ordinea în gospodăria mare, a avut influenţă şi asupra gospodăriilor mărunte. Şura de păstrat fânul, aproape se pune în concurenţă cu casa.

Biserica e cercetată. Nu-ţi lasă impresia de gol sufletesc, ca în alte sate. Duminica, înaintea altarului se îngrămădesc sătenii, de nu mai încap. In faţă stau bătrânii satului, cu plete şi frunte înaltă, cu opinci şi iţari larg încreţiţi, cu suman scurt şi chimir la brâu. Fac cruci din convingere şi cată spre icoane cu credinţă susţinătoare. După ce au fost atinşi cu marginea potirului, la ieşirea cu Sfintele daruri, iar preotul a glăsuit; „Şi izbăveşte-ne de cel rău", vezi seninătatea pe faţa lor şi urmele de o clipă a purificării sufleteşti.

Vin apoi cei mai tineri, curat îmbrăcaţi; unii au ghete şi jambiere, dar au păstrat şi cojocelul fără mâneci, înflorit la piept. Păşesc încă sfioşi printre bătrâni, când trec în faţa icoanelor; întorşi la locul

lor, sărută mâna celor cu plete. E o duioasă păstrare a respectului vârstei, care nu se poate să nu fie menţinută şi în vieaţa satului. Bătrânele rămân îndărăt, la o parte. Cu mânile strânse la piept, cu sumanul în spate, cu testemelul închis la culoare, cu spinarea îndoită de corvada unei vieţi aspre, stau gânditoare şi cucernice, ca nişte călugăriţe. Nevestele tinere, svelte, îşi desfac sumanul, ca să se vadă găteala catrinţelor frumos încondeiate, ca şi ceata fetelor din cafas, cu cămeşi albe, pe care sunt ţesute culorile florilor. Toate vrâstele sunt reprezintate în biserică. In faţa celor bătrâni stă smerit copilul de 6 ani, cu cămeşuică lungă, încins cu brâuleţ, cu sumăelul până 'n glesne. Bate într'una mătănii, la fiecare ridicare ştergându-şi palmele; abea deprins să facă cruce, o încheie întotdeauna în partea dreaptă. Cată cu sfială la flăcăii care sărută mâna celor bătrâni, iar când bădiţa Vasile spune Crezul ori Tatăl-Nostru, de răsună biserica, privirea lui se pironeşte cu admiraţie spre vorbitor.

Fig. 16. Printre florile dela Mieluşoaia.

Aşa se trec din generaţie în generaţie, în faţa sfântului altar, obiceiurile străbune, la adăpost de orice vânt rău din afară. Aşa se poate prinde marele serviciu adus de biserică, dacă slujitorii ei îşi cunosc rostul lor social şi-şi pun tot sufletul ca să ţină vie atenţia credincioşilor, prin răspicata rostire a înţelepciunii sfinte.

Te prinde cucernicia în biserica plină. Te prinde în mrejele ei şi natura, cu farmecul bogatei desfăşurări a frumuseţilor din poiana Mieluşoaia, neîntrecut tablou pictat cu mândra podoabă a florilor noastre. De când se împrimăverează, dar mai ales în luna florilor, e o dumnezeiască profusiune de culori şi forme, care mai de care mai ademenitoare. Sulfinele înalte cât omul; mărgăritele cu florile

cât o veche monetă de 5 lei; cicoarea cu ochi albaștri, se împletesc toate într'un țesut ce te amețește.

Frumoasă e poiana și spre toamnă, când pășunea verde ca buratecul, e țesută cu brândușele de ametist. Locul florilor din vară îl ieau frunzele arborilor rezleți. Pe fondul încă verzui al sălciilor din lungul Suhei, care poate purta roata unei mori singuratece cu tot farmecul legat de ea, stropii de sânge ai frunzelor de cireș mai roșcate când soarele e în asfințit, galbănul de aramă al fagului, alăturea de întunecata coroană a bradului în pâlcuri mici, nasc un tablou neuitat al toamnei noastre blânde, răscolitoare de gânduri.

E păcat să treci pe la Mălini, fără să te abați până la Găinești. E un drum tăinuit pentru lumea toată. Nu întâlnești decât șiraguri de

Fig. 17. Mănăstirea Slatina.

încărcături cu scânduri, menite să fie duse cine știe prin ce țări depărtate. După ce au dispărut ultimele case din Drăceni, prelungirea Mălinilor, valea devine liniștită, o alee de fagi. Nimic n'o tulbură, în afară de scârțâitul căruțelor prea încărcate.

Deodată de după un pâlc de arbori și un cot de munte, apare din întunecimea zidului de brazi tineri, în putere, zidurile mânăstirii Slatina. Nimic nu e schimbat, la exterior, de cum era când s'a sfințit acum aproape 400 de ani în urmă. Așezată pe drum lăturalnic, a fost mai cruțată.

Se admiră bisericile-cetăți săsești din Ardeal. E dreptul, unele sunt adevărate castele de apărare mai mult decât biserici. Așezate pe dâmburi în văzul tuturor, par cuiburi de feodali. Dincoace e cre-

dința apărată cu ziduri groase de bolovani cimentați, cu coama crestată și ferestruici duble pentru sinețe. La colțurile zidurilor se înalță, în loc de bastioane, sdravene turnuri pătrate, ce par clopotnițe. Cel mai masiv, cuprindea paraclisul domniței R u x a n d a. Pe dinlăuntru zidurile sunt căptușite cu clădirile egumenilor, azi în parte spital. Trapezăria și bucătăria cu enormă vatră, păstrează deasupra ușei pisania: bourul cu gâtul lung, având în față soarele și luna, iar dedesubt doi lei, naiv săpați în piatră.

In mijlocul curții e biserica, una din cele mai mari și mai svelte din Moldova. Impune prin simplicitatea ei și prin strălucirea pă-

Fig. 18. Pisania fântânei din Mănăstirea Slatina.

Fig. 19. O fereastră din Mănăstirea Slatina.

reților înalți, curați, văruiți. Ocnițe mărunte stau înșirate sub streașină, iar cele patru ferestre laterale au brâu simplu.

In schimb interiorul e de un colorit de curcubeu, cu împodobire bogată de medalioane, sfinți, chenare cum nu se văd aiurea, fiind împrospătate pe la începutul veacului trecut, ,,dar reproduse cu credință, într'o desăvârșită armonie a împărțirii și a formelor", podoaba veche.

Slatina e monumentul ispășirii păcatelor. A l e x a n d r u L ă p u ș n e a n u l'a înălțat la 1559, cu credința că va fi iertat de sângele boierilor, cu care și-a stropit tronul. Pocăit, crudul domnitor, devenit monahul P a h o n i e, își regăsește odihnă veșnică lângă fiica sa domnița T e o f a n a, până când rămășițele îi sunt duse la Iași.

Un alt mormânt lângă al tiranului, a găzduit o bucată de vreme trupul, sbuciumat în timpul vieții, al marelui mitropolit V e n i a m i n C o s t a c h e. Și-a ales acest locaș liniștit, spre a medita asupra celor sfinte, dar și asupra răutății și intrigelor omenești, care l-au făcut să-și întrerupă activitatea-i bisericească și mai ales cea culturală. Și nu putea să-și aleagă un loc mai pașnic. Isolată de așezările omenești, mânăstirea Slatina nu poate fi întrecută prin pacea ce o înconjură. In ea trăești în atmosfera veacurilor depărtate fără nici un murmur altul decât al pârâului ce curge prin apropiere și șuerul cetenilor dela spatele mânăstirii. Loc de reculegere sfântă, liniștea naturii din jur te doboară. De pe balconul arhondaricului, peste cununa de pomi și crestele zidurilor, privirea alunecă în neștire în lungul coastelor împădurite. Forfota vieții e departe. Sufletul liniștit flutură ca o petală de floare ruptă și lăsată în aer de o undă de vânt. Fără să vreai te fură gândul spre acel dincolo de pragul vieții, care-ți evocă zădărnicia forfotei din viață. Amintirea monahului P a h o n i e, căutând scăpare în cărțile sfinte, se înalță deasupra svăpăiatului domnitor, care credea că poate stăpâni prin tiranie lumea ce-l înconjura.
,,Fii bun, fii bun'' răsună în văzduh; ,,fii bun și milos, caută de umblă pe drumul adevărului și al omeniei''. Așa spune vântul ce abea clatină pletele brazilor, ca și când i-ar fi mângâiat; așa spune soarele de toamnă blând, ce-și strecoară lumina-i domolită printr'o draperie de nori subțiri; așa spune tot peisajul de o monotonie captivantă, fără svâcnituri de colți ori fiori de pripoare. Este un atât de mare unison între altarul sfânt și marele altar al naturii, încât ceasuri întregi stai în balconul arhondaricului, fără să-ți vină dorul de a te mișca din loc. E o întâmplare sau o adâncă înțelegere a spiritului naturii, din partea celor care au ales asemenea tăinuite colțuri de adâncire în sine?

Indărăt la drumul mare! Dela Mălini, frumoasa șosea urcă mereu, la început printre rariști de pădure, mai apoi țărcuită de desișul tainic al codrilor de fag, cu arbori tot mai voinici, mai înalți, uriași crescuți în voie, la adăpost și hrană din belșug.
Un singur popas se pune în cale, tocmai la vremea când soarele e în chindii. E fabrica dela Suha. In jurul ferestraelor cu muncă neogoiată de ani de zile, s'a întemeiat un pumn de case pentru funcționari și lucrători. In cantina nelipsită, la acest ceas din zi e mare gă-

Cascada de nori, luată de pe Negoi.

lăgie. Cei veniți din drum și cu unii din localnici, gustă clipa de recreație și odihnă, în ciocniri de pahare, râsete ori discuțiuni asupra întâmplărilor locale. E muzica vieții reale, nelipsită, repetată cu cadența cronometrului. Din cei obișnuiți azi, unul nu se mai arată. S'a dus pentru vecie. Lipsa lui aruncă o clipă de umbră. Altul i-a luat locul și gălăgia sporește cu forțe noi. E viața lumei dusă în nepăsarea firii pentru mărunțișuri. Intre oameni e ca și în desișul pădurii. Ferestrăul doboară zilnic copaci în floarea vrâstei; puieții își ițesc gingașele vârfuri, sus pe coasta muntelui, luând locul celor doborîți.

Drumul urcă mereu, când în linie dreaptă, când ocolind larg fundul văiugelor. Odată, când Broștenii țineau de Fălticeni, șoseaua era bine întreținută; era una din cele mai frecventate, vară și iarnă, căci e una din cele mai frumoase din câte trec coama munților. Dela o vreme, printre pietre prind a se îndesi buruienile. Natura pune stăpânire pe șușinița de loc de care a fost deposedată. A rămas o alee de cimitir, mai ales că liniștea deplină domnește în desișul codrilor din jur. Nu e întreruptă decât de răsuflarea grea a cailor, de zingănitul cadențat al clopoțeilor, acel linga-langa discret și monoton ce măsoară trecerea vremii.

Deși drumul ține ceasuri întregi, plictiseala nu te cuprinde. Dacă ai ochi de văzut, fagii îți țin de urît. Și ei îți pot vorbi de aspră casnă și de bucuria prin suferință, caracteristică vieții. Falnici, cu ramuri cât trunchiul altora, împleticite unele printre altele ca să ajungă la lumină, zidesc un enorm scut de frunzar, cer verde sub cupola largă albastră. Văzând făgetul de munte, te gândești la expresiunea atât de nimerită a lui Ruskin, care împarte arborii în două: unii care luptă cu sulița, alții cu scutul. Prin desișul frunzelor ovale și scorțoase, strălucitoare ca metalul, razele soarelui nu străbat decât în mănunchiuri subțiri, dar mai intense, ca și raza ce se furișează în umbra odăii printr'o crăpătură din perdeaua trasă. Se nasc astfel jos, ochiuri de aramă, pe frunzarul uscat, contrast între moarte și viață. Asiști la jocul soarelui cu arborii, la muta dar intensa plăcere de a trăi, în toiul verii când jărul se coace, în isonul cu tonuri ascunse a bucuriei de viață, care totuși te pătrunde, te captivă pe furiș; are tonalități variate. Pădurea murmură, șoptește, râde, e mânioasă, ca și o ființă omenească.

Ești trezit ca dintr'un vis plăcut, când caii se opresc dela sine, sus pe vârful Stânișoarei, culmea cea mai înaltă din drum.

De jur împrejur, în apropiere, nimic. Totul e acoperit de pledul întunecat al pădurii, printre care unde și unde lucește rana vie din vreo coastă, stânci desgolite de conglomerat.
In schimb apare de aice, într'o rază mărită, domnia munților moldovenești. Stânișoara prin aceasta e interesantă ca punct de observație. E chiar în inima munților. Din toate părțile nu vezi decât mulțimea capetelor ce se râdică, nu tocmai semeț, în lumea singurătății lor. Nu-i vezi dintr'o coastă, ca dincolo de pe dealul Tâmpeștilor. Ii privești din mijlocul lor, nu prea de sus ca să te înfioare prăpastia văilor adânci. Sensația lumii munților blajini de aice o poți gusta din plin. Amănuntul dispare; întregul plutește în fața ochilor. Jocul formelor, îmbrăcămintea lor, umbra norilor ce fug, ori opalinitatea ceții ce se pregătește să se lese, totul concură la variații de tablouri schimbate dela o clipă la clipă, din sezon în sezon. Pe lângă frumusețа naturii, a cărei viață deplină aice se impune să fie cunoscută, mai intră în joc și sentimentul acela nelămurit, dar neînlăturabil, adânc pironit, al stăpânirii plaiurilor de ai tăi, al legendelor născute de pe urma faptelor depărtate.
Ne aflăm în acel colț al munților moldovenești, în care s'au păstrat amintirile primilor descălecători moldoveni, oști de soldați cu guba 'n spete, revărsați ca furnicile printre plaiurile ce le ai înainte.
Fiecare punct de observare din munți, ca și într'o mare simfonie, deșteaptă anumite game sufletești.
Aice, la înălțimea abea de 1500 m., ai senzația plăcută a frumosului domol, blând, o plăcere ce te moleșește, naște un fluid ca al unei băuturi luate pe inima goală. Valuri pietroase se țin de valuri. Valea Bistriței abea se poate arăta unde e. Giumălăul și Pietrosul, cei doi stâlpi din dreptul cheilor, par una. E o lume de sfat. Ceahlăul se ițește dinspre sud, îmbrobodit în ceața depărtării. In față se înalță Budacul Borcii mohorît, serios. El e doar barometrul locului și trebue să-și ție prestigiul. Mândre, mai svelte, cu un aer de gingășie, ca al unei figuri omenești ce-ți surâde galeș, strălucesc Pietrele-Doamnei. Bârnarul apare ca un cub de piatră, tăiat cu paloșul pe fața-i dinspre Bistrița. Departe către nord se înșiruie în rânduri de batalioane, vârfurile aproape toate tot una, ale munților dinspre Bucovina.
Privindu-i pe toți îndelung, uiți că ești agentul activ ce-i stăpânește. Te identifici atât de mult lor, încât te contopești cu ei. Le râzi,

ca și când ar înțelege; le vorbești, ca și când te-ar auzi; ți se pare că-ți răspund la toate sensațiunile ce nasc în tine.
E puterea lor de farmec, pe care n'o uiți și o dorești mereu când te depărtezi de ei.
Te rupi dintr'o lume cu care abia te-ai deprins și-ți pare rău când urci îndărăt la locul din trăsură.

Coborâșul de pe Stânișoara e demn de cel mai de samă peisaj svițerian. Drumul alb, bine prunduit, face șerpuiri înguste, scoborînd în aceiaș loc, în zigzaguri dese, dealungul coastei repezi. Zidării strașnice opresc grohotișurile; păreți solizi au trebuit să fie tăieți în stâncile așezate clid, ca foile unei mari cărți. Treci un pârâiaș ca un firicel de apă ce sare din piatră în piatră, dar contra mâniei căruia s'a simțit nevoia de a se zidi o punte înaltă, cu trei picioare zdravene. Mai încolo drumul scoboară mereu dealungul coastei, între munte și pârâu, umbrit de ramurile brazilor, umezit de șipotele nenumărate.
Șoseaua cotește și totul se schimbă. Lumina din belșug se revarsă asupra plaiului întins dela Babșa, un imens parc englez, cu fânețe bogate; Sabasa, venind dinspre Băieșescu, e sgomotoasă; valea ei mai largă, plină de bolovani, găzduește șoseaua, dar și șinele unui drum de fier îngust, ce scurge vitejii doborîți de securea omului, către locul unde se pot lega plutele. Casele apar, întâi mai rare, pe pragul terasei, apoi tot mai apropiate, strânse grămadă de frica puhoaielor ce spintecă de sus până jos coasta muntelui. In zare se arată larga tăetură a Bistriței, pe malul râdicat al căreia stau casele din Borca. Drumul continuă pe malul apei până la Broșteni.

Ceiace dă superioritate Broștenilor, e faptul că poate sluji și ca loc de tihnă, dar și drept centru de excursiuni mai îndepărtate.
Așezat la confluența Negrei cu Bistrița, are drumuri scurte, plăcute, neobositoare, care pot da prilej la mișcare celor neobișnuiți cu umbletul sau pra slăbiți spre a încerca suișuri lungi. Fie în spre Holdița, ori spre Lungeni, fie pe Neagra, drumuri repede sbicite, în tovărășia apei răcoritoare ori a bradului cu miros de rășină, procură preumblări plăcute. Urcușuri de câteva ceasuri, pe cărări nepriporoase, deschid repede priveliști încântătoare, neuitate, odihnă minunată pentru mintea obosită ori trupul slăbit.
Cea mai scurtă dar frumoasă e aceia de pe dealul de lângă biserică.

Cărarea ține domol tot creasta. Valea din ce în ce se afundă, până ce Bistrița apare ca un balaur uriaş cu solzii argintii, iar plutele ca nişte insecte de apă. Valea Negrei din potrivă mereu se deschide, până ce privirea se opreşte de păretele Budacului lățit și al Slopățului mai ascuțit. Deoparte a cărării, pajiştile numai flori se țin una de alta, iar pe deasupra lor se arată în fund Barnarul şi Grințieşul țuguiat; Bistrița se ițeşte şi de cealaltă parte a dealului, la Holda şi Holdița. Ajuns pe tapşanul înflorit de sub pădure, puțintica osteneală e răsplătită cu prisosință de priveliştea Ceahlăului în deplina lui frumuseță, mai ales dacă soarele dinspre apus îl colorează, scoțându-i în relief numeroasele piramide de piatră albă ce împodobesc muntele, ca şi turnulețele variate ale unui dom gotic.

De e arşița prea mare, um drum umbrit, numai prin brazi, porneşte de pe Neagra, dela crâşma lui ,,Lambru". Călăuze tipărite lipsind, trebue să fii gata la fiecare pas să prinzi, să ştii a prinde scenerii, în fața cărora ochii nu se mai satură de privit. Acum e rândul tainei ce ascunde pădurea de brad. Neclintiți la bătaia vântului, ce îndoaie crengile fagului, stau brazii unul lângă altul, suliți dese de opresc razele soarelui. Bradul e tipul contrastelor. Se înalță de zgârie norii, dar rădăcinile lui se târăsc la fața pământului, în pojghița subțire ce învălue stânca de desupt. Infruntă mânia naturii; vijelia îl ocoleşte alunecând peste cetinele dese cu frunzele ce nu opun nici o rezistență. Până şi 'n moarte sunt mândri; cad deantregul pradă îndrăsnelei lor de a se înălța tot mai sus, împodobind gheburile pietroase, ce ar părea nişte schelete în goliciunea lor primitivă. Nicăeri nu se poate prinde mai bine legătura dintre moarte şi viață, lanțul ce leagă neînsuflețitul de însuflețit decât în întunecimea pădurilor de brad. Ici pe rădăcina răsturnată, pământul ce se mai ține de ea e împodobit cu câteva floricele bucuroase că au dat de lumină, în locul rămas gol prin căderea uriaşului. Dincolo, pe trunchiul doborît din anul trecut, se acață pernuțele de muşchi crescute pe urma ciupercilor, care au descompus lemnul, iar câteva tufe de măcriş cu frunzele ca de trifoi, împodobesc mormântul celui ce le oprea viața. Şi când, după ce ai trecut muchea dealului, printre zimții brazilor, zăreşti cerul albastru, ai impresia pe care o simți ieşind la soare, după ce ai rătăcit printre coloanele unei biserici, cu lumina slăbită, abia lăsată de ferestrele înguste, cu aerul închis şi plin de mireasma fumului de tămâie rămas pe

urma ultimelor cădelnițări. Otava înverzită te înviorează; sorbi cu nesaț mirosul de fân cosit; te bucuri de sclipirea Bistriței de sub Hăleasa. Te întorci îndărăt pe cărarea de sub pădure, cu sufletul plin de mulțumire.

Când urci valea Bistriței, la Cotârgași se arată în fund un munte izolat, cu înfățișare deosebită. Cu vârfu-i ascuțit, din care pornesc pante domoale, samănă cu un con vulcanic. Iți aduci aminte de silueta lui Fusi-Yama, sfântul munte al japonezilor.
E Grințieșul-Broștenilor, turnul de observație al regiunei. Pripoare destul de repezi, dar umbrite, te duc până 'n vârf. Călare

Fig. 20. Grințieșul Broștenilor.

ori pe jos, în trei ceasuri, ajungi din valea plină de viață în domnia liniștei și a reculegerei. O mare întreagă de munți îți oprește ceasuri întregi privirea. Se țin unul de altul, se urcă unii îndărătul altora despicați numai de tăetura Bistriței. Departe, departe, în ceața orizontului, spre nord, se vede silueta impozantă a Inăului; lui îi corespunde spre sud masivul Ceahlăului văzut în toată lungimea. Spre răsărit zarea se pierde, peste creasta munților mai mărunți, în locurile joase din stânga Moldovei, iar spre apus privirea rătăcește deasupra gheburilor fără număr din Transilvania, ce se lovesc de cer, la orizont.
Iți dai seama de toată măreția firei și de nimicnicia noastră. Ceasurile trec ca în vis, se scurg domol în liniștea supremă, cu sborul

norilor, cu sunetul duios al buciumului dela stână. Cu regret părăsești vârful desgolit, când soarele, stăpânitorul ostașilor de piatră, începe să arunce umbră peste coastele împădurite.

Izolat cum e, bătut de vânturi aspre, aice îți e dat să prinzi greaua luptă ce o duc molifții, în năzuința lor de a urca mai sus, tot mai sus. Cad biruiți. Din înfățișarea lor ce transipră mândria vigoarei, podoaba aspră a conului de cetini, ajung ca niște mari sperietori de vrăbii din lanurile cu grâu. Trunchiul lor descojit, abea mai poartă câteva ramuri în partea încotro bate vântul mai mult. Sunt tiraliorii ce ajung schilozi, tot mai răriți, mai piperniciți, mai desfrunziți, până ce nu mai pot. Cad bătuți, unde vraiștea vântului suflă cu asprime, de nici jnepenii nu pot trăi. Mai sus de ei se întinde pășunea; locul brazilor deși l-a luat iarba măruntă, gramineele care cer ajutorul vântului pentru fecundare. La adăpostul lor cresc celelalte flori, pitulate, de nu li se vede decât corola arătoasă, chemătoare prin culoare și parfum.

Fig. 21. Ultimii brazi pe Grințieș.

Asprimea vântului, lipsa de adăpost, fac ca stânele să fie rare. In schimb tot aice îți este dat să trăești o clipă alăturea de ciobanii dela sterpe, să le cunoști greaua vieață, între munți și spațiul larg al cerului, singuri-singurei, fără tovarăș decât un câne credincios. Viața acestor ciobani, nu e întru nimic deosebită de a preistoricilor lor strămoși. Cât e ziua de lungă rătăcesc de colo-colo, adevărați nomazi legați de pășune. Poartă cămașă de cânepă unsă cu zăr, ca să-l ferească de jivinile mărunte, potrivit cântecului:

Păcurar cămeșă neagră,
Numa gura ta mi-i dragă,
Păcurar, cămeșă unsă,
Gura ta-i fagur și mursă.

In spate duc noapte și zi cojocul mițos, întors pe dos. Aceasta-i mantaua de vreme rea, învălișul de noapte. Căciula, blana de miel abia dubită, n'o lasă din cap, bată soarele cât de tare. In picioare

opincile din piele de porc, îl fac să se poată acăța și pe stânca cea mai tăioasă. Atâta-i îmbrăcămintea lui. La brâu e încins cu chimir lat de piele, nu numai ca să-i apere șelele, dar în el ține amnarul și iasca, nelipsite, ca și ciorsacul legat cu o șușiniță de piele. Tot la brâu ține și tovarășul lui scump: fluerul. Traista dela șold, îi e cămara cu mâncare: mămăligă rece, un boț de brânză și rar câte o ceapă, delicatețâ pentru el. Drept sprijin și apărare totodată, temută de lup și de urs, este bâta străbună, cea dintâiu armă a omului paleolitic, înainte de a folosi piatra.

Fig. 22. Ciobanul dela sterpe.

Și așa îmbrăcat, așa înarmat, își mână turma de sterpe de ici colo, sau mai bine se ia el după turma ce se mișcă din loc în loc unde găsește pășune mai fragedă. Astfel rătăcește săptămâni întregi, pe vreme bună, ca și pe sloată, până se apropie vremea scoborâtului. Singur în spațiul nesfârșit, cu gândurile trezite doar de șuerul bradului, ori de murmurul izvorului de care nu se depărtează prea mult. Cu palma făcută cupă ori punându-se pe patru labe, își răcorește setea. Spre sară doarme unde poate, sau mai bine moțăie cât poate, doarme iepurește, ca la cea dintâiu sforăitură a oilor să fie gata de luptă. De găsește un colț de stâncă, se încovrigă 'n cojocul mițos și se odihnește.

Breabăn și bulbuc domnesc
Este strutul ciobănesc,
Fluierul, botă de teiu
Sânt uneltele ce au ei,
Iară patul de culcat
Este câmpu'nrourat.

(E. Pricup).

Unde izvorul îl mai ține locului, își clădește un adăpost simplu, primul cort. Bate doi țăruși mai lungi, pe crăcana cărora întinde un altul. Sunt căpriorii ce susțin coaja despoiată de brad, întinsă ca acoperiș oblic, fixată jos cu câțiva bolovani. Cel mult își așterne ceteni de brad drept saltea, iar o piatră o pune la căpătâi, drept pernă. E adăpostul lui de ploaie, de soare, de vânt. Poporul Wedda, rămășița oamenilor preistorici din Ceilan, nu se odihnește altfel. Aceasta e vieața din lungul verii a acestui erou, de pe plaiurile Grințieșului, ca și de pe altele. In singurătatea deplină, în liniștea desăvârșită, ,,când se aude cum pasc oile'', îi trebue curaj ca să-și îndeplinească datoria, îi trebue statornicie și abnegare; aice se călește pentru vieața de trudă de jos. Aice își înmagazinează energia ce stă la temelia vieții neamului. Aice, în măreția frumosului din natură, dar și în deslănțuirea furiei ei sălbatice, stă de vorbă, adesa în gând, cu oile sale, cu stelele de sus; ascultă ce-i spune șuerul cetenilor de brad. Veștile aduse din vale, de vânt îi răscolesc dorul care stă ascuns în sufletul lui, ca florile sub zalea de zăpadă. Vântul o topește, florile dau colț, cântecul e gata. Il spune cu vorbe; scoate fluerul din brâu și face să se reverse în sunete tânguitoare dorul sau amarul, în credința că vântul le duce acolo unde vrea să fie auzit.

Foaie verde de podbal
Merg cu turma peste deal
Peste deal, peste vâlcele
Și mă culc pe floricele
Și iau fluerul și cânt
Că-s străin pe-acest pământ,
Că-s străin și depărtat
Și mândruța m'o lăsat.

(E. P.).

Când urîtul îl apucă, scoate cusutura din brâu și se necăjește să-și încristeze capătul bâtei, cu linii ce închipuie pe cele ale stelelor spre care mereu cată sau a cetenelor într'una înaintea lui. Când dorul e prea mare:

Plâng și mă stâng în suspine
Nu suspin dup'al meu sat
Ci că mândra m'o lăsat.

scrie mândrei o scrisoare, după învățătura din natură, singura lui mare călăuză în toate. Taie creanga de brad, o cioplește în chip

de furcă, pe care însamnă hieroglifele numai de el înțelese, dar și de cea căreia îi e hărăzită.
Așa a luat naștere „Miorița", așa arta populară; așa a început vieața de temei a satului de munte, de unde s'a răsfirat, ca șuvoaiele de apă, puterea de muncă și de regenerare a neamului.

După ce vizitasem Roma și Neapole, exuberante de viață, labirinte de clădiri mărețe, haos de mișcare omenească, într'o seară senină de primăvară am ajuns la Florența.
Imprejurimile încântătoare, dealurile rotunjite, întinse, atmosfera de liniște ce învăluia casele modeste, evocarea unui trecut strălucit, cu urme la fiecare pas, îmi aduceau aminte de Iașul mult dorit, cuprinzându-mi sufletul într'o legănare de mulțumire, de odihnă, binevenită după impresiunile puternice, zguduitoare, căpătate în Cetatea eternă.
Același simțimânt de satisfacere, de plăcută înțelegere a vieții, îl capeți de cum intri în V a l e a N e g r e i surâzătoare, mai ales dacă ai norocul unei zile mediterane, fără pic de nori. Neagra are un tipar cu totul altul decât Bistrița; mai mică, mai iute — cel puțin plutișoarele, adevărate jucării, ca săgeata alunecă pe luciul ei — a avut vreme să-și potrivească mersul. Nici nahlapi încrețiți, nici genuni tainice. O apă sglobie, sveltă, repede limpezită, strânsă cochet grămadă într'o albie îngustă, fără răsfirări nehotărîte.
Pare a fi mai veche, deși e veșnic tânără. Și-a curățit drumul de stâncile ce i-ar fi piedică; coastele munților au avut vreme să se mai tragă îndărăt; chiar vârfurile mai îndrăznețe s'au îndepărtat, respectând vesela față a dușmancei lor. Iar din sfărămăturile luptei, din praful și grohotișul stâncilor măcinate, Neagra și-a croit o alee de pajiști, sălcii și arini, pe care o ține, prin umezeala împrumutată, în culoarea intensă a veșnicei speranțe și prin care, a lene, se primblă în șerpuiri numeroase. De aceea mergând dealungul drumului curat, bine întreținut, ce o întovărășește, ai impresia că treci din încăperi în încăperi mărețe, închise din toate părțile, cu bolta soarelui de Italia, cu tainice uși prin care stăpâna intră și iese misterios, fără să o vezi, de cele mai multe ori abia auzindu-i foșnetul de mătasă.
La început, în odăile dela intrare, un părete numai — cel din dreapta — e zugrăvit cu tonul închis al brazilor neclintiți, simbolul voiniciei neînfrânte. Pe celalt, începe împestrițătura arbo-

rilor cu frunze căzătoare, stropiţi cu diferite culori de toamna ce se apropie, cu şopotul vesel al frunzelor bătute 'n dungă. Mai încolo, e şirul poenelor tăinuite. Prin verdele covorului de jos, ascunsă prin boschetele arinilor şi al sălciilor Neagra se furişează molcom, sub bolta de azur pătată cu gingaşa făptură a fluturilor albi, ce-şi duc jocul vieţii în cele de pe urmă zile frumoase: ,,un salut de Mai vieţii de Septembre''. Păreţii sunt tapisaţi cu verdele închis al brazilor, preserat de mestecenii cu câteva frunze aurite, iar unde şi unde câte o stâncă, înegrită de ferul ce-l cuprinde, răsare din cadrul frunzelor.

Şi mai departe vine al treilea soiu de încăperi, mai luminoase, căci valea e mai deschisă. Armonios păreţii sunt tapisaţi mai mult cu gingaşele gobelinri ale mestecenilor. Bradul e isolat, iar prin contrast, apare mai voinic, mai drept, mai impozant. Câte un plop tremurător s'a rătăcit pe coasta stâncoasă, trădându-se prin miile-i de oglinzi ce necontenit se mişcă, reflectând razele de lumină; drept completare a decorului, pini roşietici, cu ramurile noduroase, se înalţă pe vârful stâncilor din care pare că şi-au supt seva roşcată.

Negrişoara, aice, se închină stăpânei ei, faţă de care pare un firicel de apă, pierdută printre frunzele late de căptălani. In fund e Dârmocsa, cel dintâi sat din comuna răzăşască Dorna. Munţii desgoliţi prin lăcomie, daţi pradă puhoaielor sălbatece, spun graba omenească de a doborî, fără cumpătare, podoaba brazilor trufaşi.

Poiana lui Mârcă, lângă Borcut, e locul de popas. Un dejun cu păstrăvi la proţap, întremează osteneala abia simţită.

In cale întâlneşti un exemplu instructiv de imaginaţia şi spiritul ager de comparare al moldoveanului.

Măzănaie se numeşte un soiu de guşă a arborilor. O nodâlcă, mare cât un căuş, cu scoarţă crăpată, încreţită şi noduroasă, arată o boală a copacului. Dela Borca, spre nord, orizontul larg e închis de o culme de trei munţi ce se ţin una, cu vârfurile tăiate, ca nişte ceaune răsturnate acoperite cu pajişte. Muntele şi pădurea sunt strâns lipite în mintea ţăranului; de aice numele de Măzănaie, dat celor trei nodâlci urieşe, petroase. Merită să fie urcată una din ele, nu doar că prezintă cine ştie ce atracţie deosebită; dar de pe vârful ei, dela stâna aşezată pe versantul dinspre Cotârgaşi, te bucuri de cea mai frumoasă privelişte a Ceahlăului, din câte locuri

se poate zări straja Moldovei. E un tablou fără păreche, demn de oricare regiune muntoasă din Europa mult vizitată. Din cadrul Hăcigosului spre răsărit, o covată largă cu fundul acoperit de o pocladă de iarbă, din acel al Cărpinișului stâncos și al ultimelor ramuri ale Budacului pururea posomorît, în spre apus, se deschide valea largă a Bistriței, cu sclipirile ei de argint viu, sub bătaia soarelui în amiază, cu casele albe răsfirate pe șesul Sabasei, cu clădirile cochete, pătate cu roș, strânse grămadă, din Borca. Ai crede că e cine știe ce orășel șvițerian pripășit în meleagurile carpatice. Iar în fund, măreț, înalt de se joacă norii în coama lui, Ceahlăul în deplina lui desfășurare dela Hangu și până la Bistra. Linia de profil se desinează pe cerul senin, ca o trăsătură de condeiu pe hârtie. Aici se înalță în Toaca și Panaghia ca niște turnuri, ici merge lin pe platoul Ocolașelor ori se scoboară brusc în spre Bistra la Piatra-Sură. Turnulețele mii de pe pereții prăpăstioși sunt puse în evidență prin culoarea lor deschisă, în contrast cu acoperișul jnepilor, a iniperilor și a mușchilor moi, care se agață pe toate dărămăturile grohotișelor cu căderi mai domoale. Și cu cât soarele se lasă în spre apus, cu atât mai mândru apare Ceahlăul, în haina trandafirie cu care se îmbracă stâncile.

O escursie mai lungă e acea spre B a r n a r. Trei zile abia ajung pentru ca să te poți bucura în tihnă de frumusețile ce se deschid privirei la fiecare cotitură de drum, la fiecare vârf de deal. Ochiul e mereu la pândă și sufletul mulțumit. Emoțiunea te cuprinde la fiecare clipă ca și într'un muzeu cu tablouri vestite, ca și la ascultarea unei simfonii de B e e t h o v e n. Farmecul e că totul e neprevăzut, de descoperit, neanunțat. Desamăgirile călăuzei lipsesc, pentru că imaginația nu e înșelată ci întrecută de realitate.

Crucea e cel mai însemnat sat de pe valea Bistriței dincolo de Broșteni cale de 22 km. Două pârae, ca și la Borca, venind față în față, au desfundat îocul. Bărnărelul sglobiu, ca și o șuviță săltăreață, vine dinspre Dorna; Pârăul Crucii mai scurt, curge dinspre răsăritul Bucovinei. Bistrița e ca oprită în loc, face un cot aproape cât un cerc, anume pare-că să mărească valea, să deie mai mult spațiu omului, pe c suprafață restrânsă.

Spre apus muntele e împădurit, întunecat; stânci negre continuă până 'n apă culoarea bradului. Spre răsărit coastele domolite ale munților sunt acoperite cu pajiști unite, fără scormoniturile pu-

hoaielor. Insule de brădet au rămas izolate, iar în fund răsare zidul Tarnițelor, ca de marmoră albă.

Stâncile desgolite, sfărmate ca și creasta unei cetăți în ruine, îți aduc aminte de Insula Morților de B o e c k l i n. Brazii izolați, înalți, drepți, agățați printre stanele de piatră sunt chiparoșii, iar pădurea întunecată din care stâncile răsar, e marea liniștită, întunecată în umbra serii.

Până la gura Barnarului, merge cum merge, căci drumul e tăiat pe marginea Bistriței. De aice apa însă se strânge, malurile ei sunt înalte; omul a trebuit să se acațe, prin pădure, de coasta munților, la fiecare pas mâncată de pârâiașele ce se scoboară grăbite din cascadă în cascadă.

De altfel dela Barnar în sus e partea cea mai vrâstată, cea mai pitorească din întregul curs al Bistriței. De aceia pare că natura însăși a căutat să închidă locul, să-l facă greu accesibil omului, să-l menție cât mai îndelungă vreme sanctuarul minunei ei primitive. De o parte și de alta, masivele munților înalți. Pietrosul cu Bogolinul, o creastă zimțuită, prelungită în Barnarul cu Scăricica, zid la fel cu cel dintâi numai din altă piatră clădit, fac păretele din spre apus. Rarăul, Tarnițele, Clifele, încheie păretele dinspre răsărit, iar porțile Bistriței, strașnic zăvorite, sunt spaima plutașilor. In spre nord între Bogolinul și Giumălăul sunt cheile vestite. Apele spumegă, lovindu-se cu îndârjire când de Colțul Acrii, când oprindu-se în vârtej la Ștează, când strângându-se grămadă sub Pisc, ultima încercare a plutașului meșter. In jos la cealaltă poartă, străjuesc Barnarul și Dealul-Ursului; Bistrița din nou se mânie. A isbit, și-a încordat puterile, a sfredelit cu vârtejurile sale, până ce s'a croit în sfârșit un drum. Și azi valurile ei sunt furioase, încondeiete cu creastă de spumă când trec peste colții rotunziți din Toance în clocotișuri ce-ți dau fiori. Plutașul își face cruce, când se vede scăpat teafăr cu nava lui cu tot, din clocotișul turbat. In mijlocul acestei cetăți, domnia o are tot Bistrița; își domolește mersul, e blândă, liniștită, surâzătoare. Ici se lasă bătută de soare prin poenele dela Cojoci-Cruce, mângâind cu mișcări feline piciorul Bogolinului, privindu-l galeș pare că-i spune: așa e că te-am răpus? Și apoi fuge iar repede în încolăcituri, dar întârziind din drum. Mai încolo în pâlnia coastelor repezi, pare un lac; nu se vede nici de unde vine nici încotro se duce. Ii place, se pare, decorul sobru al fagilor boltiți, al frasinului cu lemnul tare, ce trăiesc

deavalma cu brazii veșnic mohorîți, având de tovarăș nedespărțit mesteacănul cu trupul gingaș.

Și dacă farmecul acestui cuprins de cetate, zidită pentru Bistrița, îl guști în deplină desfășurare în drumul pe plută, dincoace pe drumul ascuns în pădure, ai clipe de mai adâncă emoție.

Dela Barnar începi a urca Dealul-Ursului, printre fagi vânjoși și tei stufoși. Când ajungi în punctul cel mai înalt, rămâi înmărmurit. O mână nevăzută oprește în loc chiar pe acel care e ,,pedepsit să nu știe a privi''. Printre stâlpii drepți de brad, ori ramurile noduroase ale fagului, ca printre zăbrele, se vede în fundul prăpastiei de lângă drum toată furia vâltoarei de apă, în lupta ei cu stâncile dela Toance. De aice se observă numai o vânzoleală de valuri, sub pânza albă a spumei și un zgomot ce te înfioară. In față păretele Scăricicăi dintr'o bucată, iar mai încolo o cortină de mesteceni cu frunzele rărite. E natura în deplina ei viață; un mozaic de culori armonic alipite, o întrunire a celor mai disparate manifestațiuni legate prin nesimțite transiții, încât formează un tot admirabil.

Scobori Dealul-Ursului, urci din nou Arșița-Cânelui. Decorul e altul. Barnarul cu creasta formată din blocuri de marmoră aruncate unul peste altul, îți apare în tot lungul lui. Bradul se oprește departe de vârf; rădăcinile lui nu găsesc de ce să se înțepenească; în schimb natura a avut grijă să acopere oasele scheletului de piatră asvârlind peste ele un cearșaf de mușchi, care nu poate acoperi însă monturile înegrite de arșița soarelui și de coaja lichenilor. De sub bolta pădurii, în care te găsești, Bistrița nu se vede; i se aude numai zângănitul valurilor ei. Te crezi în una din peșterile din Istria, în care apa ce le-a lărgit clocotește în fundul întunecat, iar stalagmitele au îmbrăcat formele bradului.

Când ai ajuns însă la Pârăul Leșului, însemnat cu o stâncă înegrită pe care doi mestecănași își leagănă frunzișoarele la adierea vântului răcoros de pe vale, fața ți se înveselește. O bucurie nestăpânită te cuprinde fără voie.

Din întunerecul pădurii, ai dat de lumina orbitoare, ce scaldă o poiană largă, însemnată cu dungile lăsate de coasă. Iar în fund, se zărește Bogolinul, imagina Scăricicăi, lipit de Pietrosul, creastă ascuțită de granit, spre vârful căruia brazii singuratici se acață, pare că ar fi niște oi negre care au apucat înaintea turmei.

Poiana e începutul ținutului locuit; Crucea nu e departe. Un dejun bun luat la otelul curat, repară puterile după un mers anevoios.

Rarău-Pietrele Doamnei. Nu e vreme de zăbovit; zile frumoase mai multe în șir nu prea se nimeresc des prin locurile acestea împădurite. Caravana cailor de munte, cuminți, răbdători și domoli la umblet, apucă drumul ce duce pe marginea Bistriței. La Cojoci, puhoiul mâncând malul, abea a lăsat loc de o cărare. La Chirilu, pârăul ce același nume saltă ușor, printr'un aluniș des, în Bistrița. Drumul cotește pe albia lui, într'un urcuș liniștit. Casele triste, înșirate dealungul malului, par părăsite în valea înfundată. Oameni — tineri și bătrâni — s'au dus la polog, bucuroși de voia ce le-o dă vremea. Câteva fire de bob, mazăre ori curechiu, arată înălțimea la care ne găsim, care nu îngăduie cultivarea multor plante. Un petec de pământ, în jurul unei case, e semănat cu popușoiu. Timp și muncă pierdută. Abia crescut de un cot, popușoiul a rămas în spic și mătase. O lume de pitici, jucării de ale naturii, fără de nici un folos pentru om.

Valea e din ce în ce mai bolovănoasă, cărarea din ce în ce mai rea. Vremea și-a dat în teapă. Din niște nori groși, veniți așa de repede de nici nu-i bagi în seamă, se desprind săgeți luminoase. Tunetul lovindu-se în păreții de piatră, naște ecouri prelungi, repetate. Abia se sfârșește unul și începe altul, așa încât munții par într'un sbucium continuu.

Trecem însă printre nori; ploaia se abate, ca o pânză cenușie, peste vârfurile împădurite. Rămâne umezeala ce pătrunde și... o variație a decorului.

Abea ai lăsat în urmă ultima casă și deodată apar în față două turnuri de piatră, învăluite în ceața ce se rupe în urma ploii, asemenea aburilor amestecați cu fumul subțire, ce se mai înalță după incendiul unei biserici, din care nu au rămas decât păreții și cele două turnuri.

Spre apus, soarele ieșind din norii ce fug către miazăzi, învăluie țancurile de piatră într'o feerică pânză trandafirie. Pietrele-Doamnei apar pentru întâiași dată în față, în deplina lor splendoare de campanile sculptate de un maestru divin. A fost o nălucă. Ca și în Faust, cortina s'a luminat o clipă, apărând în fascia luminei proiectate figura feciorelnică a Margaretei. Un vis, care mâne însă va fi realitate.

Cărarea se pierde pe un pieptiș bolovănos. Caii se opresc, caută cu prudență un colț mai sigur. In sfârșit, în amurg, când țoabele încep a pișca, se deschide poarta schitului de pe Rarău. Bolovanii au

rămas în urmă, iar înaintea noastră se întinde o otavă verde ca și pajiștea de primăvară. Toamna și-a însemnat sositul prin numeroase brândușe, ce-și scot din pământ numai corola de un indigo șters. Dintre florile de vară, doar pe lângă pădure gențianele cu florile mașcate, albastre intens, încearcă să atragă insectele rărite, iar ici și colo, prin locurile umede, câte o șopârlaiță cu florile singuratice aduce aminte de lăcrămioare.

Și lângă această poiană încântătoare, la adăpost de vânturile dinspre nord, cu priveliștea înălțimei de 1000 m. asupra întregii împrejurimi a Bistriței și a celor trei vârfuri de strajă, se aflã schitul Rarăului, mutat aice la 1800, de către sihastrul S i s o e, dar purtând numele de care în mintea poporului e legată amintirea lui R a r e ș.

A doua zi dis de dimineață e sorocită plecarea spre Rarău. Dorm încă codrii și munții în giulgiul des al negurei. Necunoscutul unește cer cu pământ. Incetul cu încetul brazii din curtea bisericii încep să se deslușească, ca niște umbre fantastice; sulițele lor apar pe fondul cenușiu, apoi câte o ramură grea sub povara umezelei de noapte, ca niște brațe care se întind.

Negurile tot se depărtează fără să se rupă. Conturul munților apropiați apare ca o dungă închisă. Cărarea urcă din nou în domnia bradului. Cu cât suim cu atât lumina se întărește. Prima rază de soare aruncă pete vesele în întunerecul pădurii: se aud numai glasuri de pâraе limpezi, în scoborîșul lor pripit. Pădurea iea sfârșit. Un plaiu întins se deschide înaintea Pietrii-Zimbrului, o stană de calcar alb spintecată de un paloș uriaș, părând mai albă, mai mare, în cadrul pădurii care o încununează și a pajiștei ce o înconjură. Dar acum farmecul nu e numai al muntelui căci Pietrele-Doamnei nu se arată încă. Indărăt, peisajul muntos a căpătat o nouă față. Valea Bistriței e o mare de neguri albe, din care răsar vârfurile ca niște insule. Valurile se mișcă încet, străbat în văile laterale, acoperind piscurile mai joase. Sunt două lumi deosebite. Dedesubt dorm satele sub scutul negurelor, care opresc razele soarelui, dar înădușă sgomotul. Deasupra e împărăția luminei și a liniștei. Fiecare bob de rouă ce abea se ține de zimții frunzelor de crețișoară, pare un diamant, iar pe bolta senină, sbor norii ca niște făpturi fermecate. Tot ce e rău: pismă, ură, dorință de întrecere, a rămas sub pânza negurilor dese. Aice sus, omul devine în adevăr făptura asemenea Creatorului; florile îl chiamă, munții îi zâmbesc,

pâraele îi cântă, iar el le înțelege pentru că devine asemenea lor, se identifică totului, sublim și curat.

Dar... timpul trece în contemplări și drumul are o țintă. Suişul unui munte e oglinda vieții. Nu te poți opri în loc. Te chiamă vârful cel mai înalt ce-l ai în față, năluca veșnicei speranțe de mai bine, mai frumos, mai satisfăcător, care dă putere mușchilor să urci, anevoe, dar să urci. Te așteaptă desamăgirea ori răsplata, alte piscuri răsar de după cel urcat? E indiferent, trebue să urci până ce nu mai poți ori până ce ai ajuns unde trebue să scobori.

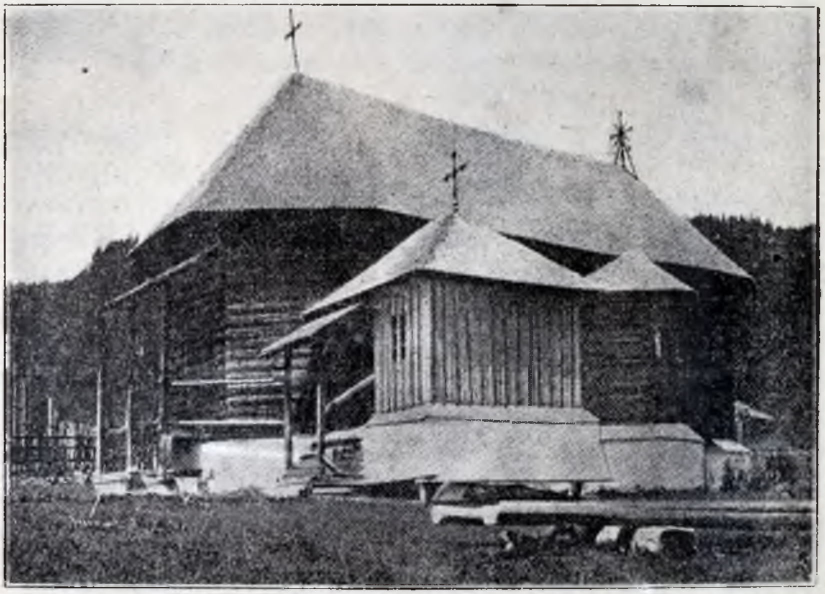

Fig. 23. Schitul Rarău

Dela o curmătură, jos în vale se arată o pată împestrițată cu culori diferite, puncte strălucitoare lângă un sul de pânză pusă la uscat. E Câmpulungul Bucovinei, de pe Moldova; fără să vrei îți întorci privirea și spre vârfurile acele depărtate, dinspre apus, din Transilvania, învăluite în marama ceței de dimineață. Un val de mândrie cuprinde sufletul: tot ce vezi, pierdut în zarea infinitului, e pământul românesc, chiar când sălbăticia forței desparte frate de frate prin suliți de baionete. Sufletul rămâne acelaș peste tot, dar și nădejdea unor vremuri când dreptatea iarăși se va întrona, peste locuri și oameni, de astădată veșnic.

Vedere panoramică de oe Viștea-Mare spre Apus.

Colo e cărarea lui D r a g o ş-V o d ă, dincolo e mormântul lui Ş t e f a n-V o d ă, pe aici urmele lui P e t r u R a r e ş.
Cărarea ce duce pe spinarea unuia din gheburile Pietrelor-Doamnei, pare fără sfârşit. Cu mare trudă urcam din treaptă în treaptă păşind peste crăpături fără fund, ţinându-ne de crengile mlădioase ale jnepilor ori ale sălciilor pitice. In sfârşit suntem în vârf. De jur împrejur prăpăstii, ruină, ca după un războiu de ciclopi; în faţă două turle singuratice, înalte, inaccesibile, desbrăcate de orice podoabă vegetală. Cel mult nişte cultuci de muşchi, pe colţii proeminenţi, cu tufe de floarea reginei mătăsoasă, unde trăesc

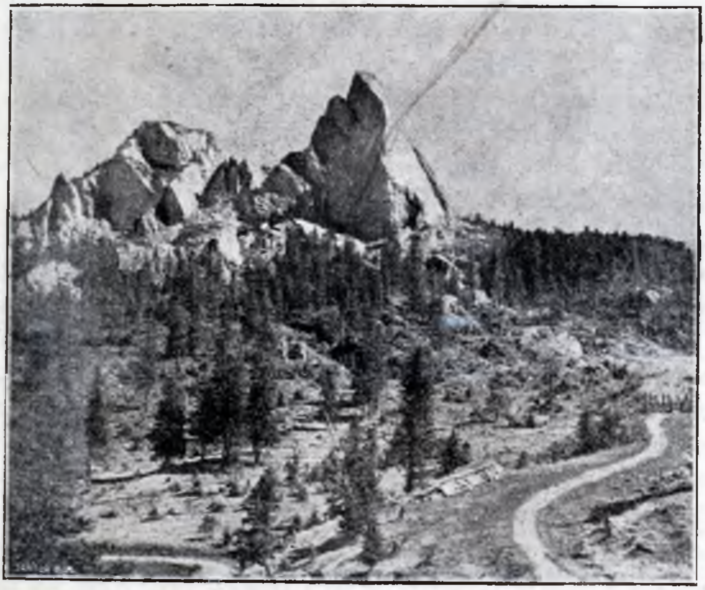

Fig. 24. Pietrele-Doamnei.

neatinse, căci e pedepsit semeţul care le-ar râvni. Mai încolo bolovani de piatră, colţuroşi, albi, de marmură, asvârliţi unii pe alţii, stau ca vertebrele unui schelet desfăcut de vreme.
Negura de pe Bistriţa se rupe, şi cu cât se înalţă se pierde în văzduhul înfierbântat; câteva dungi, albe, mai rămân pe coasta munţilor, ca nişte sdrenţe dintr'o pânză, aninate de suliţele brazilor. Tabloul măreţiei muntoase, se desfăşură larg. E răsplata ostenelii. Ridici braţele spre cer, fără voie, în contemplarea farmecului întins. In faţă Petrosul, straja Bistriţei, se înalţă impunător; el do-

mină, fiind mai apropiat. La orizontul depărtat, linia se ține una din zimții Ceahlăului spre sud, prin linia netedă ca a unui înalt podiș al Călimanilor de lavă iar spre nord piscul Inăului din Munții Rodnei răsare cu svâcnitura vârfului de piramidă. Până 'n ei e marea cu valuri împietrite, care de stânci golașe, care cu rar brădet; peste ea e asvârlit învălișul țesut din lumina soarelui și umbrele norilor, caleidoscop viu, schimbător dela clipă la clipă.

In cealaltă direcție spre Carpații Bucovinei, impresia de valuri întărite e mai reală. Munții cam de aceiași înălțime, mijlocie, se întind într'o revărsare fără sfârșit, când ca adevărate valuri lungi, Obcinele, când ca un spațiu răscolit de furtună. Peste tot se așterne mantia neagră a pădurii dese, codri nesfârșiți, molizi și fagi, rar cu pleșuvia unor poieni.

De o parte e sbuciumul formărei munților, care a născut aspecte deosebite în legătură cu straturile de pietre diferite, răscolite; de altă parte e regulata încrețire a altor straturi de aceiași natură care au dat naștere la îngrămădiri de munți mai uniformi.

Tablourile se continuă, spre a te face să strigi: Aleluia!

Dinspre Maramureș, rotocoale de nori negri se înalță amenințători. Un val de pâclă, emisarul vestitor al ploii, ne învăluie, silindu-ne să ne gândim la un adăpost. Proverbul trebui schimbat; ,,Graba drege treaba'', căci dacă nu ne grăbiam să ajungem din vreme la schit, nu scăpam de potopul care a prins a se revărsa decum am intrat pe poarta mânăstirii.

Natura a ținut să ni se arate sub toate fețele.

B a r n a r-B ă r n ă r e l. La întoarcere spre Broșteni, nu lăsa nevizitate — călătorule rătăcit pe aice — două mărgăritărele ascunse în taina munților, două văi tăinuite cu înfățișări deosebite.

Bărnărelul e un șuvoiu zglobiu, tânăr, vioiu, repede limpezit. Pădurile bogate din jurul său, au cam pus stăpânire pe jocurile lui. Fiindu-le frică de năzbâtiile ce le-ar face, nu-i prea dau hrană, decât cu lingurița. Vârful sulițelor de brad resfiră ploile dese în șuvițe care se scurg încet pe streșina cetenelor stufoase. De aici, mai domolite în căderea lor, picăturile nu pornesc la vale în fugă nebună, căutând să câștige vremea pierdută, ci oprite în loc de rădăcinile bradului, se ascund în pământ. Abia târziu, după o lungă bucată de vreme, străbătând labirintul crăpăturilor din pământ, apa iese prin izvor, plângându-se pârâului, vesel s'o aibă, de întârzierea

pricinuită. Ca niște copii, uitând repede supărarea, undele s'apucă la hârjoană, alunecând peste pietrele din cale, furișându-se printre frunzele fin tăiate de ferigă, sărind până 'n corola în formă de potir a campanulelor, care se scutură repede, voind să scape de un musafir nepoftit. Când drumul de fier, jucăria adusă de om ca să se puie la întrecere, va transporta toată podoaba munților, doborîtă de secure, spre țări streine, atunci Bărnărelul va fi mai des mânios, răzbunându-se că i s'a luat tutela cu care trăia așa de armonios. Dealurile desgolite îi vor fi ca o mamă vitregă. Tot ce va cădea din cer, se va scurge în puhoaie murdare, mâloase. Flăcăuașul va deveni hursuz, arțăgos; părându-i rău după apa curată ce i-o dădeau izvoarele, se va mânia și va asvârli cu bolovanii. printre cari se juca mai înainte, în spre oamenii răi, devastatori. Așa îl învață vântul să facă, după pilda altor frați de ai lui, răsbunând pădurile, umbra și cântecul ce-l legănau în mers.

Barnarul, din potrivă, a avut o vieață mai sbuciumată. In calea lui, marmura albă ca de Carrara a Muntelui Barnar, l-a oprit din mers. A trebuit să-și adune toată puterea de flăcău vânjos, să-și schimbe apele în ferestrău, ca să taie pragul de piatră. Astfel au luat naștere Cheile Barnarului, în fundul cărora apa și acum se sbuciumă, cu vârtejuri spumegânde, sfredelind, scobind când un părete, când celălalt, liniștindu-se abea în apropiere de Bistrița. Și cât țin Cheile, valurile, și numai ele, sunt stăpâne. Omul a fost nevoit să asvârle o punte de scânduri, pe tot lungul luptei aprige dintre piatră și apă, pentru ca să poată folosi pădurile din fundul văii.

Cheile nu sunt nici așa de adânci nici așa de strâmte, încât să nu poți prinde decât o dungă din cer, ca o cordea albastră sprijinită de pereții albi, cum e în cursul Dâmboviței prin Ghimbavul.

Dincolo e semnul maturității serioase; râul trece impozant printre zidurile muntelui săpat; unde și unde o stâncă îndârjită mai înfruntă mânia apei. Dincoace e impetuozitatea tinereții, care vrea cu ori și ce chip să înlăture obstacolul.

Inchizând ochii și ascultând numai sgomotul apei în clocote, te-ai crede în cine știe ce gheenă întunecoasă, în vreo strâmtoare sălbatecă, unde s'au adunat să lucreze toate forțele naturii. Deschizând ochii te afli în mijlocul unui decor, care nu tocmai cadrează cu furia apei. Păreți de marmură sclipitoare, se deschid în deajuns pentru ca lumina să pătrundă din belșug, reflectându-se în miile de fețe strălucitoare, ale cristalelor din care e făcută roca. Buche-

țele de campanule, dar mai ales de garofițe roșietice împodobesc fiecare crăpătură ori colț ieșit mai în afară. Mai la umbră, pe grohotișurile întărite, o împestrițătură de culori oacheșe. Iar la marginea apei proectându-se pe păretele albicios, boabele roșii de soc. Ca și când brazii ar fi un decor prea posomorît, arborii cu frunze late, frasini alături de paltini, mesteceni și arini, tapetează coasta muntelui, iar printre ei, câte un pin cu lemnul roșcat.
Atâta variație și viață, e îngrămădită într'un singur loc, încât un colț de aici pus pe pânză, ar fi făcut vestit pe pictorul care căutându-l, l-ar fi găsit și mai presus de toate, l-ar fi înțeles.
Locurile frumoase din jurul Broștenilor nu s'au încheiat cu Valea Barnarului. De aici, peste munte, o cărare de multă vreme bătută de cătră plutașii dorneni, duce în câteva ceasuri în alt centru de îndepărtate escursiuni. E Vatra-Dornei așezată la adăpostul Călimanilor înalți, cu coama lor din lavă întărită, rămas până azi sub forma unei bolți largi, pe vârful căreia bradul nu se urcă.

VATRA-DORNEI ȘI IMPREJURIMI.

Natura n'a înșelat nici când
inima ce o iubea. In toate împrejurările
din viață, ne duce din bucurie în bucurie.
Wordsworth.

Băile Vatra-Dornei. — Bărnărelul. — Poiana-Stampei. — Drumul de fer spre Ilva. — Vatra-Dornei spre Câmpulung.

Puține localități din țară îmbină în ele darurile binefăcătoare ale naturii, din belșug folosite, cu drumuri încântătoare în jur. In această privință Vatra-Dornei din Bucovina întrece și Broștenii ori Câmpulungul muscelean, prin înlesnirea și varietatea drumeției, chiar pentru cei nedeprinși cu drumuri de munte.
Izvoare minerale, vestite prin puterea lor lecuitoare, țâșnesc într'un mediu natural, la tot pasul fermecător. A devenit astfel o localitate balneară ori climaterică, dar și important centru de turism, de toate gradele, dela simple preumblări până la grele urcușuri de munți înalți. Perspective ademenitoare, care dau mulțumire, se întâlnesc la tot pasul, oferind liniște, întremare, întărire ori sbor gândurilor și celui ce trăește obișnuit cu obloanele trase.
Așezată într'o largă depresiune intracarpatică, în care verdele pajiștei se ține până ce bruma îl arginteste, la loc de întâlnire al Bistriței cu afluentul ei principal Dorna, în preajma altor văi ce deschid roată drumuri până 'n inima munților, Vatra-Dornei e un adevărat cuib șvițerian, liniștit și impunător, după voie și fire.
E de ajuns să urci prin șerpuitele drumuri din parcul băilor, ca să te închini la variația, strânsă grămadă, a naturii.
Prin alei ce se usucă repede și după ploaie, cu bănci de odihnă la fieare cotitură, acum treci pe lângă spațiul larg, cu bătaia din plin a soarelui, ce răscolește mirosul puternic al fânului cosit; acum te înfunzi în desișul brazilor ce împrăștie miros de rășină. Acum admiri perspectiva Bârnărelului de peste care se ițește și Giumălăul Bistriței, ori creasta stâncoasă prelungă a Pietrosului, acum te oprește în loc hârjoana veverițelor neastâmpărate, aproape domesticite, de nu se sperie nici de copiii gălăgioși care le chiamă cu mânuța plină de alune.
Ajuns aproape de Masa-lui-Terente, printr'un luminiș dintre brazi, în aureola soarelui, se arată perspectiva muntelui Oușorul de lângă Cândreni, fermecător în izolarea lui ce-ți lămurește închinarea

japonezilor pentru vulcanul Fuji-yama, cu care se asamănă, prin forma-i regulată de con.

Treci Dorna; urci piept mai greu pe alei destul de bune, pe Runc. Iar când ai ajuns după vreo 500 metri de urcuş într'o poiană, nu-ţi mai vine să pleci. Călimanii, Pietrosul, Inăul îşi înalţă de jur împrejur capetele, în jocul umbrelor şi al luminei, care le dau înfăţişări atât de felurite, după punctul de observare.

Te învăluie tainica întunecime, lupta arborilor pentru lumină, susurul izvorului ce-şi face loc printre captalani cu frunze late ori

Fig. 26. Ouşorul.

tufele înalte de năvalnic şi ferigi. Smeurişul, călinele cu fructele roşii, afinişurile, împlinesc golurile dintre arbori cu împestriţituri de culori oacheşe; liniştea pădurii te poartă pe aripele închipuirii, crezându-te pe vârf de munte. Ajuns în poiana de sus, lumina orbitoare a soarelui, frăgezimea ierbii în contrast cu silueta nemişcată a catargurilor înalte, împodobiţi cu pânza cetenilor, te ţintuesc locului, simţind cum se adâncesc în suflet dorinţi de viaţă, născute din viaţa naturii. E leacul ei.

Ştii că Bistriţa curge peste deal; deşteaptă dorul să o vezi. Spre ea te duce un drum de preumblare, pe lângă biserica ortodoxă. Valea Bistriţei se deschide înaintea privirei, umbrită de sălcii, primind pe Dorna. Ostrovul, ca şi malurile, sunt numai depozite de scânduri, din lemnul pădurilor întinse, o bogăţie a regiunii.

Odihnit, continui urcuşul. Ajungi pe tapşanul neted de iarbă şi... nu ştii încotro să priveşti.

Un drum de câteva minute deschide larg orizont variat asupra încântătoarei văi a Bistriţei. Respiri adânc mireasma tufelor de cimbrişor ce au pus stăpânire pe muşuroaiele de furnici, numeroase, parcă ar fi de cârtiţă. Apoi priveşti în jur. De o parte se arată culmea ce desparte drumul Bistriţei de al Dornei, având ca străjeri la capete: Ouşorul, Suhardelul, piramide regulate. Creasta Petrosului se întinde în tot lungul de despărţire între Neagra-Şarului şi Bistriţa. Spre sud-vest, se înşiră vârfurile mai din vale, din dreapta Dornei, pe coasta căreia se ridică parcul băilor, vilele, apoi casele

Fig. 27. Ouşorul şi Suhardelul.

rezleţe. Numai amurgul ce se lasă, şi suflul rece năvălind din umbrita vâlcea apropiată te sileşte să părăseşti tabloul naturei, înaintea căruia ai ajuns fără mare osteneală.

Preumblările scurte, dar plăcute, mai ales pentru cel deprins peste an cu strâmtoarea oraşelor, nu s'au sfârşit. Sunt multe şi variate. La tot pasul ai prilej să apuci altă cărare, cu alte perspective.

Incercarea puterilor, înviorate de voinţă, ţi-o ademeneşte frumosul Bărnărel ce domină Vatra-Dornei, până la 1328 m. Te chiamă apoi perspectiva din vârful său relativ uşor de ajuns, căci creasta e trăgănată, puţin ostenitoare, iar orizontul mereu se lărgeşte,

până ce ajunge să privești la orășelul de jos ca la un cuib luminat. cu casele grămadă prin mijlocul cărora străbate calea lucie a Dornei, Sus lângă semnele păstrate încă ale sbuciumului din războiul ce nu s'a uitat, deși i-a luat altul locul, ca de pe un turn înalt de observare privirea se rotește asupra zidului de împrejmuire al munților înalți, cât și asupra labirintului de culmi mai joase tăiat de ape. Șira Pietrosului apare în toată lungimea lui, terminată spre tăetura Bistriței cu stâncăria vârfului, de unde i-a venit și numele. In toată majestatea lui de vârf acoperit cu pășune, se înalță Giumălăul, cealaltă strajă a Bistriței din trecătoarea temută de plutași. Despicătura Bistriței lasă loc liber ca să se ivească și Pietrele-Doamnei, cu fantasticele stânci de calcar, ce le dă înfățișarea unor ruini de cetate. Și din Călimani se zărește un colț.

Cadrul e închis spre Vest de Oușorul, îndărătul lui zărindu-se și silueta Inăului. Bistrița se strecoară în încolăciri largi, iar casele ce se țin lanț pe valea ei par jucării presărate când jos în lunci, când pe coasta până aproape de creasta împădurită a munților.

Casele rezlețite pe coastele despădurite ori în lunca numai pășuni, sunt amestecate printre stogurile țuguiate de fân, cel vechiu alăturea de cel proaspăt cosit, singurul izvor de traiu al locuitorilor harnici și întreprinzători, în afara pădurii care e a lor. Dangătul talangei dela gâtul vacilor roșcate, bine îngrijite, se adaugă la tabloul naturii.

Pentru cel care n'a urcat munte mai înalt, Bărnărelul pe lângă ucenicie însamnă și chemarea la drumeție mai lungă. Valurile munților variați, jocul norilor pe ei, mozaicul de lumină pe întinsul pășunelor și al pădurilor, sunt năluci ispititoare spre sboruri mai înalte.

Frumusețile neîntrecute naturale din jurul Vatra-Dornei nu s'au încheiat. Intr'aceasta stă tocmai superioritatea ei asupra altor stațiuni de cură. Drumul până la Dornișoara, într'o după amiază, în automotor, cu ferestre largi pentru a te bucura de perspective, te duce în taina pădurii de brad, tânără, deasă, ce se întinde dela Poiana-Stampei, până unde râul ajunge fir neastâmpărat de apă îngustă, ce se joacă cu pietrele rotunjite.

La întoarcere poposești puțin în Poiana-Stampei, întinsă depresiune, cu fundul acoperit de o turbărie abea înverzită, pe care cresc mici mesteceni sau pueți de pin, printre tufele de pipirig, care arată urmele umidității menținută la adânc. In schimb zarea se lărgește,

mult mai tare decât la Dorna. Te crezi într'un ținut de dealuri, dacă n'ar fi brazii care să-ți spuie că ești în inima munților. Intr'o parte stă culmea ce separă Dorna de Bistrița cu Oușorul la capăt. Spre sud se înalță coasta nordică, zimțuită a Călimanilor ca un podiș, sus pe vârf; în fund vârfurile dinspre Bârgău, iar ca o siluetă ștearsă de ceață, se înalță țuguile Inăului impunător. Numele de Poiana-Stampei este astfel minunat de potrivit, căci satul întreg e numai case rare, împrăștiate pe relativul neteziș al locului; școala e vecină bisericei de lemn cu clopotnița izolată, împodobită cu patru turnulețe, originală arhitectură ce se menține mai la toate

Fig. 28. Stoguri de fân.

satele din ținutul Dornei. Stoguri de fân țuguiate sunt presărate pe întinsul plaiu printre mesteceni ori brazi. E avuția locală.
E zi de sărbătoare, prilej să se adune la horă fete cu portul lor simplu, catrințe strânse de le arată mlădierea trupului. Natura din jur, cu lumina plină a soarelui ce inundă poiana verde, e un cadru neuitat pentru grupa de oameni în hainele lor înflorite.
Acelaș drum, făcut pe șosea, iarăși într'o după amiază, e mai ademenitor. După Poiana-Stampei urci în șerpuiri largi Măgura-Calului, una din trecătorile înalte dela noi, peste 1000 m.
Impune cadrul munților înalți, aice văzuți în toată splendoarea lor de forme diferite. Marginea Călimanilor taie un podiș cu linia profilului aproape orizontală, cu ruinele stâncelor de lavă de pe Pietrele-Roșii, cu văile tăinuite nepopulate, negre de întunecimea pădurilor de brad nesfârșite. Mai încolo culmea Bârgăului dinspre

Someșe, mai frământată, vârfuri izolate, înșirate, iar peste toate se ridică mușuroiul masiv al Munților Rodnei, nod din Alpi, mutat în mijlocul peisajului larg. Panorama generală oprește privirea. Amănuntele te încântă. Casele devin rare, dar nu încetează. Pășunele domină dar și petece de ovăs se țin de gospodăria omului. Ca o insulă în mijlocul pășunelor, stă singuratică Mânăstirea Fântânelelor, o biserică îmbrăcată în haină deschisă, în contrast cu întunecata stâncă lângă care a fost zidită și întinsul covor de iarbă verde din jur. Clopotele sună de vecernie, răscolind gândurile de rugă, căci bisericuța însăși e sub bolta largă a cerului, sprijinit pe pereții munților. Aici în adevăr dumnezeirea și natura se unesc pentru a așterne în suflet adânca liniștire asupra tulburelor valuri, ce se agită zilnic. Măreția cadrului, te face să simți mai doborîtoare sfințenia credinței.

Dacă drumul de fer spre Dornișoara te transportă în tainica liniște a pădurei dese, noua cale ferată ce leagă Vatra-Dornei cu Ilva și naște alte sentimente în suflet.
E închinarea către puterea creatoare a omului, ce învinge piedicele naturii, croind drumuri peste văi adânci și prin inima munților. Inginerii români au construit unul din cele mai îndrăznețe drumuri de fer, nu numai din România, legând Bucovina cu Ardealul. Ca technică și măreție aduce aminte de linia ferată spre Semmering. Dela Vatra-Dornei până la Coșna s'a folosit un vechiu drum ce ducea spre Bârgău. Linia slabă însă a fost întărită și refăcută. De acolo până la Ilva-Mică din ținutul Năsăudului, s'a simțit nevoie de o linie nouă, prin munți, peste văi adânci, printr'un teren format din roci friabile, ce lunecă ușor. Greutățile au fost învinse prin viaducte, lungi și înalte, prin vreo nouă tuneluri, din care unul aproape de un chilometru lungime.
S'a căpătat astfel o nouă arteră de circulație însemnată nu numai prin regiunile care le leagă, străbătând în curmeziș Carpații, dar atrăgătoare și ca linie turistică, perspectivele deschise călătorului fiind tot atât de impresionante ca și lucrările îndrăznețe.
Dela gara Grădiniță, încep viaductele. Văile sunt adânci, sălbatece. Omul le-a înfruntat; le trece pe punți susținute de picioare de beton, înalte, masive. Te înspăimântă adâncimea deasupra căreia fuge trenul, dar panorama depărtată a masivelor muntoase, deschisă prin larga gură a văilor, te face să uiți groaza involuntară.

Intr'o parte se ridică impozantul zid al Călimanilor, cu năruiturile de lavă de pe vârf, din depărtare ca niște cetăți ruinate. De alta, spre nord, se înalță impunătorul masiv al Rodnei, cu vârfurile țuguiete ale Inăului. Până la aceste ziduri numai sulițele pădurilor de brad acopăr coastele munților mai mărunți, pe care-i străbați prin tunele. Drumul face cotituri, în cât privind în sus, după ce

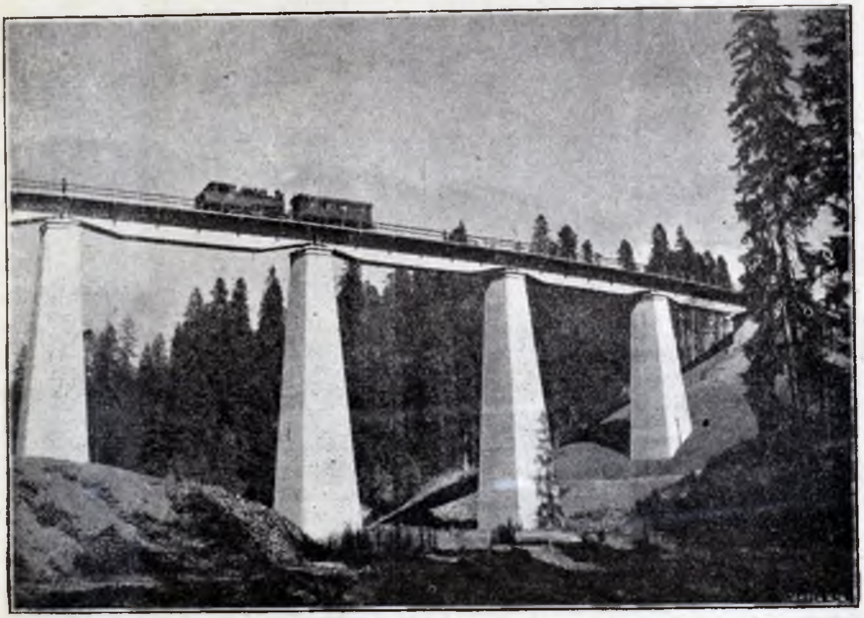

Fig. 29. Viaductul Larion.

treci de Larion, prinzi o clipă înșiruirea viaductelor pe care a alunecat trenul.

La Lunca-Ilva-Mică soarele inundă una din acele așezări omenești atât de atractive, care sunt aproape caracteristice regiunei acesteia din România. Covorul verde al fânețelor se întinde una, de jos din jgheabul în care șuruie un pârâu de munte, până sus pe coastă, unde încep întâi rezleți, apoi în întunecata lor desime, molizii și brazii, formând pădurile nestrăbătute ale fondului grănițăresc năsăudean de o parte, ale fondului metropoliei bucovinene de alta. Te apucă răsvrătirea, încleștezi pumnii pentru luptă, când te gândești acum, că această linie atât de măestrit și costisitor construită, dovada destoiniciei noastre, este iarăși tăiată 'n două

prin nedreptatea strigătoare la cer, săvârşită fără să se ţină sama nici de durerea fraţilor samavolnic despărţiţi, nici de durerea unui neam însângerat de răni grele.

Ai trecut de vechea graniţă; la Ilva-Mică însă nu e altfel decât la Poiana-Stampei, despărţite de creasta munţilor. Aicea îţi dai seamă cât de artificială este graniţa stabilită din nou. Ai păşit-o fără să prinzi măcar de veste că ai trecut dintr'o ţară în altă ţară, cum s'a hotărît de curând.

Te afli în aceeaşi ,,Ţară'', cu acelaş popor, cu acelaş suflet, pe veci

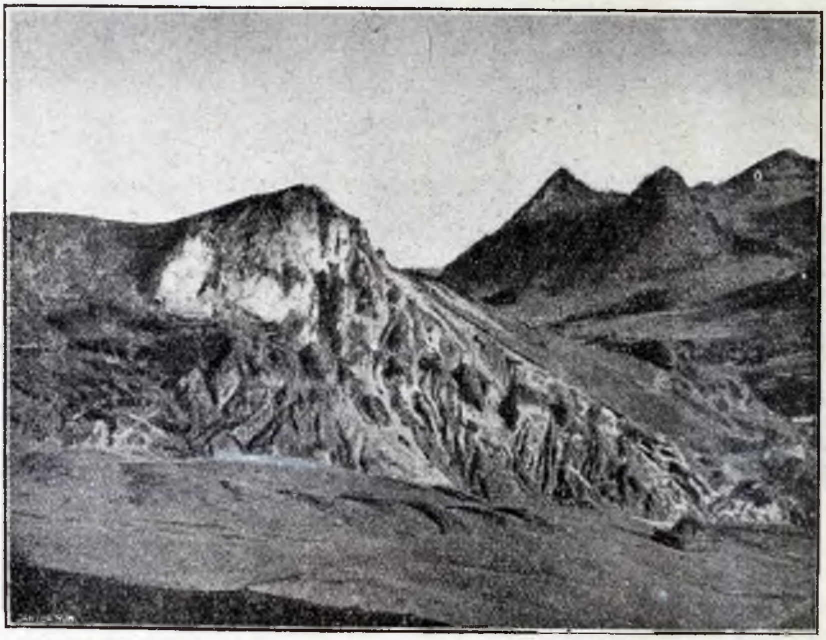

Fig. 30. Adam şi Eva.

unit, prin trup şi sânge, prin credinţă şi năzuinţi, pe care din fericire se mai bizue nădejdea că graniţa e vremelnică. Munţii, apele, stâncile, graiul, totul, totul, natură şi oameni, veşnic vor cere ştergerea actualelor graniţi. Dumnezeu ne va ajuta ca odată şi odată să fie cum cere dreptatea sfântă.

Tot dela Vatra-Dornei apucă drumul Bistriţei deodată, al Moldovei mai apoi, care te scoate pe o şosea bine ţinută ori cu drumul de fer, la marginea munţilor Bucovinei, în parte cu mânăstiri strămoşeşti.

E unul din drumurile variate din cuprinsul țării, tocmai fiindcă treci peste munți în văi cu aspecte diferite, după natura râurilor.
Până la Iacobeni, loc minier de unde se scoate mangan, dar și liniștitoare stație climaterică, drumul întovărășește Bistrița, cu vale adâncită, ca un șanț și umbrită până 'n mal.
Luminișul dela Iacobeni, cu coaste numai pășuni, e larg, bătut de soare. Mai departe treci peste Mestecăniș, cu păduri mai înainte, chel de pe vremea când aice se dădeau aprigi lupte între austriaci

Fig. 31. Iacobeni

și ruși în ultimul războiu. Un drum cu largi serpentine te urcă spre vârful de unde privirea domină cele două văi, a Bistriței și a Moldovei, spre care scobori. Dacă ești lipsit de perspectiva înălțimei când călătorești cu trenul, în schimb contrastul dintre întunerecul lungului tunel și lumina orbitoare când ieși din el, e una din impresiile puternice ale drumului. Din bezna nopții, te trezești dintr'odată în strălucirea fânețelor și a macilor cultivați în jurul caselor.
Molcomitoarea vale a Moldovei te primește. La început e vale de munte, cu sate rare și pripoare pe coaste. La Pojorîta, unde te

întâmpină Moldova feciorelnică, cu valuri iuți și limpezi, o dâră de stânci roșcate se termină în cele două țuguie atât de plastic numite de popor: Adam și Eva; apa, stâncile, pădurea și fâneața Este un colț neuitat, cuib de liniștită recreație ca și la Iacobeni. Valea se lărgește. La Câmpulung șirul de case se ține chilometri întregi. E un oraș care rivalizează prin împrejurimile chiar apropiate, cu celălalt Câmpulung din Muscel. De sus, dela umbra unui brad, de pe coasta Botei, ți se desfășoară întreaga priveliște șvițeriană, ce te mângâie, apoi te captivă. Munții par că se împreună la cele două capete ale cotiturii Moldovei, de o schimbă 'n lac. Văile laterale deschid perspective către farmecul regiunii, zidul Rarăului, cu colții Pietrele-Doamnei, turnuri rămase dintr'o cetate năruită. Pe vârfuri pădurea deasă trage dungi înegrite; pe coaste pajiștea ca buratecul așterne covor întins. Ici și colo câte un brad își înalță 'n voie coama-i pletoasă. Fânul cosit așezat pe prepeleci presărați peste tot, spune grija localnicilor pentru vieață. Unde și unde câte un dreptunghiu mai întunecat de luțernă ori cartofi, arată variația culturii.

E un ținut de nobilă viță românească; câmpulungeanul când vorbește de sine, nu spune altfel decât: noi. Sunt doar urmașii mazililor slobozi, ca și cei din Vrancea, ce formau pe vremuri un soiu de republică, după spusa lui D. Cantemir. La Vama, unde Moldovița dă în Moldova, se ridică un monument care amintește despre vechimea domniei românești de aici.

Mai departe, munții stau tot apropiați până la Gura-Humorului, unde se retrag dintr'odată, Moldova cotind în spre ținutul Baia. Peste tot numai păduri, bogăția irosită a locului. Murmurul apei e întunecat de zingănitul ferestraelor ce o întovărășesc. Numai prin apropiere de sate, între pădure și drum se întinde fâneața, în luna cositului, tablouri vii din Grigorescu. Femeile cu cămeșa curată, cu colțurile catrințelor prinse în bărneața ce încinge mijlocul svelt, adună fânul cosit de-l înalță în căpiți; alăturea, în cadențe ritmice, cosașii lasă brazde cu scânteieri de coase. Atmosfera e plină de mireasma ultimelor răsuflări ale florilor.

In asemenea liniștit peisaj al ultimelor valuri carpatice, pe două văi laterale, se adăpostesc două din vechile mânăstiri bucovinene, a Humorului la nord, Voroneț spre sud. Sunt două pinacoteci cu tablouri murale, externe, care au rezistat vremii.

PE BISTRIȚA CU PLUTA.

Astfel viața noastră află glasuri printre arbori,
cărți în râurile care curg, predici printre pietre.
Shakespeare.

Intre Vatra-Dornei și Broșteni. — Dela Broșteni în jos. — Mănăstirile Pângărați și Bistrița. — Apus de soare de pe Cozla.

Din Vatra-Dornei pornește și drumul pe Bistrița, cu pluta, până la Piatra-Neamț.

Nu este călătorie mai plină de farmec. Treci prin emoții cari reproduc, în timp scurt, gama celor din vieața întreagă. Un drum cu

Fig. 32. Plutașul pe plută.

atâtea peripeții nu-l poți săvârși nicăeri în Europa, cu toate că sunt multe râuri, care poartă plute pe fața lor.

Pluta este mijlocul cel mai simplu de transport pe apă. Omul primitiv încăleca pe un buștean, își lua o prăjină drept vâslă și se lăsa dus de apă. Pe urmă s'a făcut pod plutitor, legând buștean de buștean. Pluta de pe Bistrița nu e prea deosebită. Dată pe sama valurilor iuți, ca săgeata alunecă. Iși închipue oricine câtă agerime

se cere plutașului, câtă putere în brațele vânjoase, câtă amănunțită cunoaștere a toanelor apei.

Omul și apa, neînsuflețitul și însuflețitul, acum se pândesc, acum se învrăjmășesc, ori se contopesc, într'o învălmășală ce-i ține o bucată de vreme încleștați.

Când pleci pe o plută obișnuită, te reîntorci cu sute de mii de ani în urmă, în vremea omului preistoric, pornit la drumul îndrăzneț spre cucerirea naturii, deci la așezarea primelor pietre dela temelia civilizației omenești. Nici plutașul bistrițean nu este prea depărtat de străbunul lui străvechiu. Haina lui adesea se reduce la cămașa încinsă la mijloc cu brâuleț. Chiar dacă are ițari îi suflecă până mai sus de genunchi. Nelipsit e toporașul ascuțit, bine înțepenit în coadă. Pe ploaie, îmbracă un sumăieș sprinten. De mai multe lucruri n'are nevoie. Ba da! Iși ia la drum și un fluieraș. Viața deci e simplificată la extrem, aproape aceiași ca și a ciobanului dela sterpe.

In scnimb în el e concentrat tot ce se leagă de măreția unui om vrednic. Incordat când străbate nahlapii, reprezintă simbolul omenirii întregi, în străduința de a domina natura. Cu piciorul stâng îndoit, cu celălalt proptit pe buștean, poziția discobolului, aplecat de șele asemenea unui arc de oțel, cu brațele numai vine, mânuind lopata la fiecare pas, iute în mișcări, gata de hotărîre; rezumă însușirile de căpetenie ale omului în acțiune, oricare i-ar fi sfera de activitate. Făptura lui capătă înfățișare mai impunătoare în cadrul larg al elementelor naturii din jur. Sub el e apa mânioasă, cu vâjiit de valuri învolburate; în față dușmănoasa așteptare a Toancelor, zid de piatră ce se aține în calea plutei; pe amândouă malurile șiragul brazilor impasibili, iar sus dunga de cer albastră. Plutașul, cel mult cu tovarășul său dela coada plutei, înfruntă cu curaj aspra amenințare a sălbatecilor puteri, în mijlocul cărora se avântură. Nu e nici o deosebire între el și cei porniți în necunoscut spre a descoperi o lume nouă. Te cuprind fiorii când vezi pluta alunecând ca o nălucă drept spre păretele de stâncă în care isbesc valurile cu mânie, cu mugete de fiară ațâțată. Socoți că s'a sfârșit. Pluta fragilă, dacă s'ar izbi numai cu colțul botului, gânzurile s'ar rupe ca o ață putredă; buștenii s'ar împrăștia ca niște chibrituri. Intr'o supremă încordare, prin lovituri iuți de lopată, nici prea de vreme date, nici prea târziu, plutașul abate pluta din firul apei, făcând să alunece ca o săgeată mai departe.

Colţii Gemeni (Piatra Craiului).

Plutașul își face cruce când pleacă la drum; când a scăpat de pericol, își face iarăși cruce. Nu ține 'n seamă vrednicia lui. Mulțumește Celui care i-a dat-o. E acelaș gest ca și al lui Ștefan cel Mare, când anunță o victorie: ,,Pe toți i-am trecut sub ascuțișul săbiei noastre; pentru care lucru lăudat săfie Domnul Dumnezeul nostru''. Crucea plutașului după Toance are acelaș tâlc ca și biserica înălțată de domnitor după fiecare biruință.
Plutașul e concretizarea Românului. Ager la mișcări și la minte, aci se repede la cârmă spre a feri pluta de stânca ce iese 'n cale; acum fuge să cioplească vre-un capăt prea lung; acum, prinzând de veste la vreme, conduce așa de bine pluta încât trece ca o săgeată peste trunchiul rămas pe vreun bolovan ori grind din mijlocul apei; știe să rabde dar îi place să petreacă. In trăistuța lui roșie, vrâstată cu negru, un boț de mămăligă și ceva brânză reprezintă întreaga hrană pentru ziua toată, dar când se întâlnește cu voia bună nu se uită la prețul muncei de două zile. Știe însă să zică duios și din fluerașul nelipsit, când apa potrivită îi dă răgaz de liniște, iar pluta sboară lin pe sub poala codrului ce-l ascultă și-l îndeamnă. Ajuns la locul sorocit de descărcare, își iea sfredelul, toporul și odgonul de tei deaspinarea și face îndărăt drumul pe jos, pe șosea sau pe munte; liniștit se suie pe altă plută mânând-o spre vale. Șiragul de furnici omenești nu mai contenește, cât apa le îngăduie.

Plutașul moldovan este legat de Bistrița, iar ca Bistrița, Bistrița de aur, ,,die goldene Bistritz'' cum îi spun sașii, nu mai este alt râu de munte în România toată. Aur poartă în năsipul ce-l lasă la coturi; aur duce, catargurile doborîte de pe vârfurile înalte. Este frumos Jiul, Oltul întortochiat, Prahova care se pune la întrecere cu trenul, ori Mureșul cu luncă numai belșug. Au ape repezi, sălbatece, dar drumul ce-l fac e drept, deschis. Bistrița are drum sbuciumat, cu multe coturi, după felul rocilor scoase la iveală. Ca șarpele se încolătăcește printre mușuroaiele de piatră. Inaintează, se întoarce, apucă pe unde-i mai ușor, pentru a se izbi cu furie de vreun prag ce-i i se pune 'n curmeziș. Acum curge domolită printre mesteceni ori arini, acum n'o vezi dintre brazi. Valurile ei se înălbesc de spumă când au de trecut nahlapii periculoși. Pare un balaur cu solzii sbârliți de mânie. Alte ori își strânge apele grămadă, în șipote, când trece prin vreo gâtuitură, cu vâjâit de furtună. Mai încolo curge așa de lin, de nici nu-i prinzi firul. E

genunea, ochiu liniștit dar adânc; apa deși fără creț de pare că doarme, se învolbură în loc, încât poate să hârtoaie pluta din mers, dacă nu e atent plutașul, scăpând'o cu o lovitură domoală de lopată.

Și ce îmbrăcăminte variată își mai iea! Ai crede că simte, are vieață; e o mândră din povești, fermecată, schimbată de bagheta vreunei zine dușmănoasă. Haina ei e alta în faptul zilei, străvezie de i se pot număra pietrele luciate din fund; alta când trece prin umbra brazilor întunecați. Când soarele o învălue, și ea sclipește în cămeșă cusută cu fluturași de aur și argint. Și ce fioroasă e când ploile o umflă, când se schimbă în puhoiu pustiitor, cernită de

Fig. 33. Pietrosul Bistriței.

nămolul adunat prin atâtea șuvițí de apă, ce se grăbesc, din căderi în căderi, să-i aducă puteri noi, în lupta ei cu uscatul.

Plutașii o iubesc și se tem de ea. Bistrița fără plute e ca și o grădină fără flori, căci îi completează farmecul ce o învălue.

Călătoria pe Bistrița e plină de farmec neîntrecut. Retrăești peripețiile vieții. Poți mai atent observa. Trecând în lungul Bistriții îți defilează pe dinainte toată mândra înfățișare a naturii care-și schimbă decorul dela cot la cot.

Pornit dela Vatra-Dornei, unde de obiceiu se leagă plutele, abia a desprins plutașul gânzul din pociumb, țărușul bătut în mal pentru a ținea pluta în loc și te cuprinde plăcuta senzație a unei călătorii ca din poveste. Te simți fericit. Privind la colții Petrelor-Doamnei,

turnuri ruinate de cetate, înălțate sus pe pisc de munte nici nu știi când s'a șters din urmă Dorna și când intri în vâltoarea strâmtorii tăiată de Bistrița în curmezișul munților, despărțind Giumălăul de Pietrosul, cei doi străjeri falnici.

Incepe încercarea plutașului atent la toată clipa. Te cuprind fiorii deșteaptați de volbura valurilor mânioase. Valea se strâmtează. Petrosul se ridică în cale; Bistrița își strânge apele grămadă gata de atac, iar plutașul inspectează încheietura plutei. Incepe lupta cu colțul Acrii; genunea face să se hârtoaie pluta 'n loc.

Plutașul se svârcolește și el; urmărește jocul furios al apei; mereu cârmuește pluta. Cel din față dă comenzi scurte dălcăușului, celui dela cârmă. Ieșind din strâmtoare, plutașul își șterge sudoarea de pe frunte cu mâneca cămeșii, se odihnește pentru scurtă vreme. Cât treci prin chei însă un știi unde să te uiți. Decorul prin care treci e o măestrită serie de scenerii puse 'n calea apei, de-ți amuțește frica. Ici e piramida de stânci a Scării, cu o draperie de mesteceni pe ea; mai încolo, la Moara-Dracului, o cascadă trage dungă de lapte în desișul bradului. N'ai vreme să te gândești prea mult. Te uiți într'o înfrigurare intensă provocată de împletitura furiei deslănțuită pe apă cu podoaba stâncilor și a arborilor din jur.

Bistrița apucă spre sud, făcând un mare cârlig. Petrosul înconjurat de încolăcirile apei îți apare sub toate fețele lui, acum aspru și amenințător, acum domolit sub poclada de brazi. Bistrița uneori devine lac. Valea se deschide spre Giumălăul impunător și luminat de soare. Munții capătă expresiuni omenești. Acum sunt încruntați, amenințători, acum îți surâd ca și când ți-ar spune că au glumit, înspăimântându-te. Iar când pe valea Chirilului se arată în depărtare Pietrele-Doamnei în aureola aurie a soarelui ce le inundă, uiți și de spaima drumului și de tot. E o clipă de un intens farmec, deșteptat de orânduirea minunată a decorului natural.

Ca un popas pregătitor pentru luptă nouă, Bistrița face un cot, ca un colac, la Cruce, unul din cele mai ademenitoare colțuri din tot lungul Bistriții, cu Clifele și Tarnițele de marmură strălucind din întunecatul spațiu al brădetului. Intre Cruce și Podul-Bârnarului, vin vestitele Toance. Mugetul apei e înfiorător; amenințarea stâncei te încremenește.

Fără să vrei simți fâlfâitul aripilor morții: pluta, ca o jucărie, trebue să se amestece în vânjoleala turbată, să lupte între apă și

peatră. Rămâi uimit de dibăcia plutașului în mâna căruia ți-ai dat zilele. E o încordare desnădăjduită, ca pluta să nu fie strivită.

E partea cea mai sălbatică din cursul Bistriței. Pericolul de demult descris de G a n e, S a d o v e a n u ori V l a h u ț ă, este domolit prin ajutorul dinamitei, spre a se feri de desele accidente în care mulți plutași și-au lăsat viața. Ajunși în dreptul Holdei, zarea se lărgește. Indărăt Barnarul pare cu marginea dinspre apă ca despicată de un paloș.

De aici înainte coastele munților sunt numai poeni și păduri de brad. Treci Holda, cu pârâul odată plin de păstrăvi; îți iese în cale

Fig. 34. Plutașii la întoarcere.

Holdița și după o cotitură se vede poala de pădure deasă de brazi, al căror șuer, când sunt sgâlțâiți de vânt, se amestecă vâjâitului apei, atât de vecină este apa cu pădurea. Ai ajuns la Broșteni, centrul cel mai de seamă din partea locului, cu împrejurimi ce te îmbie la popas mai îndelungat.

Faci cruce, ca și plutașul, ca după liniștirea cerului brăzdat de fulgere și zguduit de trăznete, deși regreți că s'a sfârșit cu partea cea mai emoționantă de drum pe apă din tot cuprinsul țării.

Dela Broșteni în jos începe un alt deliciu, liniștea călătoriei pe plute. Au rămas în urmă clipele de groază. Pluta alunecă în voie, mai ales cu apele potrivite fie după ploi, fie după ce se deschid haiturile, iazuri stăvilate pe văile laterale, ca să vie în ajutorul plutăritului, când apele sunt mai scăzute.
Pluta fuge, fuge mereu printre șiraguri de sate gospodăroase. E bucuria plutașilor, căci nu se simt izolați. O duc într'o glumă cu cei ce stau pe malul apei. Ori cât ar fi obișnuiți cu trecerea plutelor tot vin la mal să le vadă, întocmai ca bătrânul care iese pe prispă primăvara să prindă șiragul cocoarelor.
Cursul Bistriții este mai liniștit, căci străbate în curmeziș pături mult mai moi, ușor de învins. Totuși nu lipsesc repezișuri, și mai ales genuni limpezi ca oglinda, amăgitoare însă, căci vârtejul ascuns al apei e puternic, și ca pe o surcică poate învârti pluta izbind-o de mal.
Sbori printre sate populate. Afluenții Bistriței deschid perspective largi în spre inima munților, cu priveliști variate.
La Borca sat mare, cu lumină electrică, cu așezări temeinice, pârăul Borca venind limpede dinspre șisturile cristaline și al Sabasei cu mult bolovăniș și toane rele, au dat naștere unui măreț dom în formă de cruce. Stâlpii de susținere îl formează Budacul masiv, către apus; Stânișoara împădurită e spre răsărit; către nord se înalță Măzănaia, culme de trei munți, cu vârfurile ca niște ceaune răsturnate. Bistrița a tăiat portalul larg dinspre sud; altarul e terasa ridicată dela Pârâul-Cârjei, cu mestecenii gingași drept ornamentele mesei sfinte.
Viziune de o clipă, în anumite dispozițiuni sufletești, naște acele sfinte gânduri, care dau poporului prilej pentru a țese legende.
La Călugăreni, Bistricioara face loc pentru drum bătut către Tulgeș; dar deschide și frumoasă perspectivă spre Ceahlău, mândria locului. Il vezi dinspre un capăt cu un profil cu totul deosebit, decât ești obișnuit. Apare ca o uriașă piramidă. O stâncă, drept monolit, răsare în lunca dela Tei; e lămurită de popor printr'o frumoasă poveste atât de limpede redată de către A. Russo.
Ca să iezască Bistrița, dracii cară stânci din Ceahlău. Cântecul cocoșului l-a apucat pe unul în drum. A lăsat stânca de s'a înfipt în pământ, iar el s'a făcut nevăzut.
Fuge pluta liniștită printre Răpciuni și Hangu. Plutașul scoate fluerul și cântă de dor în amurg. O vorbă e asvârlită spre a fi dusă acasă,

tovarășilor care urcă în sus cu traista și toporașul în spinare. La Buhalnița și Izvorul-alb, o nouă perspectivă a Ceahlăului, pe care-l încinge Bistrița ca un brâu, iar la Bicaz, vine grăbită apa ce a tăiat cheile vestite. Satul a căpătat o însemnătate istorică, luând locul Sinaii în vara anului 1918, ca reședință regală. Aice Regele Ferdinand, la 11 August în ziua sa de naștere, a căpătat știrea îmbucurătoare a biruinții aliaților pe frontul de apus.

Intre Bicaz și Piatra se înșiră apoi trei monumente din trecutul mai depărtat istoric. Sus pe un umăr de munte, se văd chiliile albe ce înconjură Mânăstirea Păngărați, răsărind din întunecata îmbrăcăminte a pădurilor dese ce se întind de-a stânga Bistriței. Mânăstirea zidită de Al. Lăpușneanu în 1560, are o deosebită particularitate. Cuprinde două altare suprapuse; în tainița veche, unde se ascundeau odoarele, s'a construit o nouă biserică, pentru sfânta slujbă în fața deținuților, cât chiliile mânăstirii serveau drept penitenciar.

Fig. 35. Scutul cu emblema Moldovei (Pângărați).

Mai veche, datând de pe vremea lui Ștefan cel Mare, reînoită mai târziu, stă ascunsă tot pe malul stâng, Mânăstirea Bisericani, cu faimă apusă, mai toți domnitorii moldoveni dela Ștefăniță Vodă, dăruindu-i întinse moșii. Biserica azi stă închisă, iar chiliile ei adăpostesc un sanatoriu de tuberculoși. Mai sfântă decât celalalte, prin mormântul bunului și gospodarului domnitor Alexandru-cel-Bun, tăinuită într'o văiugă laterală e Mânâstirea Bistrița, împrejmuită cu zid gros, iar îndărătul ei ridicându-se munți împăduriți. Un turn masiv, cu o cupolă umflată, te oprește 'n cale. Pe sub el intri în incinta mânăstirii, cu covor de iarbă verde. Lângă el un alt turn, cu cupola ca o ceapă, mai păstrează clopotul cu inscripția din veacul al 15-lea, iar în paraclisul de alăturea în fresca rămasă ca un abur, se vede familia lui Petru-Rareș, cu șeful ei în mijloc.

Alexandru-cel-Bun, Ștefan-cel-Mare, Petru Rareș, sunt cele trei nume celebre din trecutul nostru, păstrate încă vii, trilogia de domnitori, care au ridicat faima Moldovei dincolo de granițele ei dela Nistru la Carpați.
Actuala biserică este aproape pe deantregul refăcută de Alex. Lăpușneanu, în a doua domnie. Cu remușcări asupra faptelor sale sângeroase, a căutat să-și liniștească vâltoarea sufletului ridicând mânăstiri. Biserica e destul de frumoasă ca înfățișare, cu frontonul înalt, ce-i dă înfățișarea bisericilor catolice, dar cu ocnițele mărunte de sub streșini, caracteristice mânăstirilor moldovenești. Minunate sunt ușile, cu chenare din colonete gingașe, ce se încrucișează, sus ,în arc frânt, iar jos se sprijină pe suporturi fin cizelate. Mormintele sunt scumpe. Acela al întemeitorului, stă la dreapta. Ștefan-cel-Mare, păstrând tradiția creștinească, a făcut piatră mormîntală pentru,, Ana, Doamna lui Alexandru Voevod, mama lui Ilie Voevod'', apoi a Doamnei Chiajna, soția lui Ștefan Vodă Lăcustă, moartă la 1542. Alte morminte de domni și boeri dovedesc însemnătatea mânăstirii.

Fig. 36. Pisania dela Mănăstirea Bistrița.

Azi e liniște în curtea mânăstirii, care și din punct de vedere al culturii românești are o deosebită însemnătate, căci aici s'au scris cele dintâi Anale istorice care încep cu Dragoș (1359) și ajung până la 1506, e dreptul fiind numai o înșirare credincioasă a domnitorilor fără nici un comentar literar, toate, și cele bune și cele rele, fiind spre lauda lui Dumnezeu. In schimb a rămas vie în amintirea celor de azi, faptele trecute, bine înțeles înegurate și cu contur neclar. Ți se arată portița din zid pe unde Petru-Rareș ar fi apucat drumul pribegiei prin codrii de munte, după întâia sa Domnie, după cum glăsuește Gr. Ureche: ,,lăsându-se ca să poată cevași odihni în munte deasupra Mănăstirii Bistriței, văzut-a unde ca un roiu den toate părțile înconjurată mănăstirea, ca să-l poată prinde''. Pluta alunecând lin pe lângă toate aceste locuri, evocatoarele sfin-

telor vremuri de necaz și vitejie, ajunge la popasul cel îndelung, de sub picioarele întunecatei Cer-Negura.

Piatra-Neamț e oraș însemnat și el printr'o frumoasă ctitorie a lui Ș t e f a n-cel-Mare, Biserica Sf. Ioan domnesc, un juvaer de arhitectură moldovenească, așezată pe un dâmb înalt, ce o face să domine asupra actualelor clădiri. Mai ales turnul prismatic, își păstrează impunătoarea lui înfățișare; aproape 500 de ani a rezistat vremurilor. Zidul ce împrejmuie biserica a dispărut cu totul. Cetești cu smerenie, dar și cu mândrie, pe peatra dela intrare: ,,Evlaviosul și iubitorul de Hristos Io Ștefan Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domnitorul țărei Moldovei, a început și a zidit și a să-

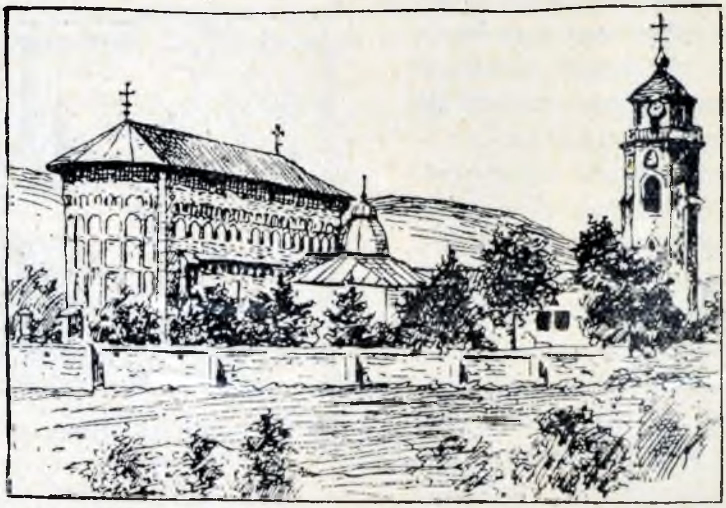

Fig. 37. Biserica Sf. Ion din Piatra-Neamț.

vârșit templul acesta... spre rugă sie și Domniei Sale Mariei și iubitului lor fiu Bogdan. Carele a început a se zidi în anul 7005 Iulie 15 (1497) și s'a săvârșit la 7006; eră al Domniei lui anul al 42-lea curgător''.

O ultimă privire asupra Bistriței, care te-a purtat din apropierea locașului sfânt cu mormântul lui Ș t e f a n, până la Peatra cu ctitoria aceluiași domn, o capeți de pe Cozla, unul din ultimele vârfuri ale valurilor de munți.

Apusul de soare de pe Cozla merită să fie văzut. E ca un foc de artificii ce încheie o sărbătoare. E un tablou măreț ce te îndeamnă spre ruga mută, mai puternică și mai emoționantă, cătră frumusețea și

măreția Naturii, care are atâtea mijloace să-ți îndoaie genunchii. Prin umbra de copaci, cu mălini în floare ce răspândesc o mireasmă de tămâie, urci a gale pe drumul cotit, bine întreținut. Și de pe Tâmpa Brașovului te bucuri de o largă și variată perspectivă. Acolo însă lipsește argintul apei resfirate pe pat de prundiș și valae largă ce-ți deschide înfățișarea Ceahlăului, ca un decor splendid. Apusul de soare îi dă o aureolă de măreție impunătoare, asistând la o variație de culori ce te pironește.

Pe tapșanul Oculașului alunecă o dâră de nori scămoșați. Ajungând la marginea prăpăstioasă, ca tăiată de paloș, norii își cată de drum, lăsând netedă linia profilului. Alții se învolbură în jurul Panaghiei ca un enorm inel de fum de țigară. Stau cât stau așa aninați; își iau apoi de seamă și se topesc cu restul norilor ce acopăr cerul.

Este un joc între fantastice făpturi, teatru pentru ceilalți munți neclintiți în zalea ca de oțel, în care-i îmbracă umbra norilor și brădetul mohorît.

Crezi că totul se va sfârși. Norii tot mai îngrămădiți, vor trage până la urmă cortină nepătrunsă, în fața muntelui.

Cerul are însă toanele lui.

In ruptura dintre doi nori se arată geana aurie a soarelui asfințit. Lumina revărsată prin poarta tot mai deschisă, formează îndărătul muntelui un ecran luminos. Toaca și Panaghia apar cu marginea atât de deslușită, încât vezi și colții mai mărunți, iar la capătul rupt al Oculașului, fiecare stâncă mai răsărită saltă zimț de umbră pe cerul încins de jarul apusului.

Soarele se ițește și el o clipă. Mănunchiuri de raze se furișează în lungul muntelui, învesmântându-l peste tot în pânză violacee, contrast izbitor cu albastru-cenușiu al celorlalți munți peste care s'a lăsat ceața serii.

Bistrița sticlește ca argintată, iar noianul de bușteni descojiți legați în plute, par o împletitură bronzată în lungul apei.

Natura e măeastră în aranjări de culori și contraste. In partea opusă, deasupra largei văi a Bistriței scăpată din munți, pâlpâie deasupra orizontului o imensă flacără verticală. E o frântură de curcubeu. Nu se văd decât două fâșii de indigo și portocaliu, dar mai intense pe fondul de catran al norilor îngrămădiți a ploaie.

Cu cât pălea aureola dindărătul Ceahlăului la un moment ajunsă stacojie, — cu atât se ștergea, ca topită pe de margeni, frântura de curcubeu dinspre răsărit.

Privești, admiri și te închini. Față de capriciile naturii, care creiază într'o clipă tablouri neimitabile, unind cer, pământ și ape într'o magică îmbinare de culori, tremuri de fericirea că le poți privi. Imaginea rămâne întipărită pe retină, spre a reaparea, vie, când o evoci după vreme îndelungă.

Liniștită, Bistrița își continuă drumul. Un pinten de munte, Petricica, e ultimul prag din lanțul carpatic, pe sub care apa s'a deschis drum spre zarea largă. De pe latura trăgănată a acestui izolat din șiragul munților, s'a început C. Hogaș călătoria lui atât de pitoresc descrisă, cătră munții Neamțului și mănăstiriile ascunse printre dealurile înalte și împădurite din stânga Bistriții. Aceasta curge apoi dealungul prispei netede, terasa frumoasă ce s'a clădit-o din prundișul cărat din munți, pe fața căreia stau sate compacte.

La Rosnov strălucește'n bătaia soarelui biserica de tipul celor rusești, cu multe turnuri, zidită de un vestit boier, căruia județul îi datorește cel mai bune șosele, făcute după sistemul autocratismului de demult din Rusia.

La Buhuși se înalță vestita fabrică veche de postav. Apa își perde de încruntarea de până acum. Ca ostenită de calea săvârșită, curge lin prin umbra sălciilor și a aninilor, până ce-și varsă apele în Siret.

CEAHLĂUL.

Vedeam Ceahlăul la Apus
Departe 'n zări albastre dus
Un uriaș cu fruntea 'n soare
De pază țării noastre pus.

G. Coșbuc.

Pe tot întinsul țării nu este alt munte mai cunoscut, mai căutat, mai des pomenit, sfințit chiar de mulțime. A dat naștere la povești ori legende în popor, la descrieri minunate din partea multor scriitori. Faima lui nu stă numai în amănunțita arhitectură a formelor de piatră, care au răscolit imaginația poporului; nu i-a stabilit-o numai impunătoarea-i înfățișare, înălțându-se deasupra celorlalți munți învecinați, cât faptul că prin aceasta e în adevăr un far zărit dela mari depărtări.

Fig. 38. Panaghia din Ceahlău.

Fig. 39. Toaca.

D. Cantemir avea dreptate când scria: ,,dacă ar fi fost cunoscut celor vechi, nu era să fie mai puțin slăvit în fabulele lor decât Olimpul, Pindul sau Pelia''. Numirile pe care poporul a dat diferitelor stânci izolate sau grupurilor de stânci, dovedesc aceiași părere, iar asămănarea din depărtare a siluetei lui cu acoperișul unei biserici, nelipsindu-i nici turnul, nu a scăpat observării adesa adânci a poporului, când a dat numele de Toaca vârfului

celui mai înalt și de Panaghia, numele născătoarei de Dumnezeu, monolitului alăturat greu de cucerit chiar de îndrăzneți alpiniști. Dela Detunata, stâlpi mereu sfărâmați de trăsnete, până la Duruitoarea, cascadă ca laptele, cu glas neogoit, din taina desișului de brazi, numirile sunt toate evocătoare. Ici e Căciula-Dorobanțului, o cușmă curcănească în vârful unui stâlp scund de piatră; dincolo Sghiabul-lui-Vodă, Gardul-Stănilelor, până la Dochia împetrită lângă turmele de oi; toate numirile sunt plastice.

Deși vârfu-i ca un turn nu atinge nici măcar 2000 m. înălțime, ridicat peste ceilalți tovarăși de piatră, adunați ca mulțimea în jurul

Fig. 40. Ceahlăul văzut dela Mănăstirea Durău.

tronului unui stăpânitor, se zărește din depărtări, după cum de pe vârfu-i, când atmosfera e limpede, se văd sclipiri de luminiți în ceață, până la Roman și chiar Iași. Nu e de mirare că prin exagerare, bătrânii îți spun că de pe el se poate prinde până și luciul Mării Negre, ca niște fluturași de argint.

De pe platoul Copoului dela Iași, în asfințitul senin, Ceahlăul atrage ca un nour întunecat ridicându-se la orizont; mai ales în vreme de iarnă, în răsărit de soare, zăpada proaspătă ce-l acopere, sclipește ca un briliant cu mii de fețe.

Din tren, între Bacău și Roman, călătorul îl zărește ițindu-se o clipă de după spatele celorlalți munți. Dela Ruginoasa, lângă Pașcani se ridică drept orientare, ca și de pe Stânișoara când scobori spre Sabasa. Iar când treci pe frumoasa șosea șerpuită dintre Borsec și Tulgheș, spre răsărit tot Ceahlăul îți trimite ultima salutare.

Una din atracțiile urcușului lui, o face tocmai priveliștea largă de care te bucuri, în toate direcțiile. Ai înainte o hartă în relief a întregului șir de munți dintre Bucovina, Ardeal și Moldova, din Călimani și Munții Rodnei până 'n ai Vrancei, din Archita și până 'n dealurile înalte ale Moldovei; e un întins mozaic de culori, peste umbra pădurilor dese, rar întrerupte de poeni, așternându-se umbrele rătăcitoare ale norilor și trâmbele de lumină ce se revarsă asupra peisajului larg.

Il vezi din depărtare dar mereu sub altă formă. Fiind ca o creastă de zid, îndreptată dela nord la sud, în jurul căreia se lasă contraforturile obcinelor în toate direcțiile, când îl privești din laturi e altul, decât dinspre capăt. Dela Iași sau Buhalnița e domul cu turnurile Toaca și Panaghia — la un capăt, cu acoperișul în cealaltă parte, netezișul prelung al Oculașelor. Când îl vezi de pe Budacul Broștenilor, ori mai de aproape, dela Călugăreni, e ca o piramidă regulată cu vârful stâncos, ieșit din poclada pădurilor întunecate. E atractiv de departe. Pe Cozla dela Piatra-Neamț stai ceasuri întregi privindu-l fără să simți cum trece vremea, mai ales în apus de soare, când jocul norilor și aureola asfințitului dau însuflețire colosului de piatră. Cu cât te apropii de el, ori din ce direcție, te uimește bogăția și varietatea sculpturilor în amănunt, întrecând—fără exagerarea închipuirii—opera omului din jurul acoperișului dela Domul din Milano. Are în el întrunite atracția dolomitelor tiroleze, cu masivitatea alpină; prinzi în el porțiuni îmbinate din Ciucașul dela izvoarele Teleajenului, cu arhitectura Bucegilor. Așa cum e, e rezultatul forțelor atmosferice și a jocului mișcărilor geologice mai de demult. E alcătuit din pături groase de conglomerat, din care se desprind ușor bolovanii și prundișul ce-l compun, dând noianul turnurilor și a turnulețelor admirate din curtea Mănăstirii Durăul.

Dar în mantia de conglomerat s'au păstrat colțuri mari de stânci de calcar, alb ca marmora, în care iarăși forțele naturii au săpat micile peșteri din Polița cu Crini. Alternând cu conglomeratele sunt

straturi de grezii, uneori groase, care se compoartă altfel în lupta cu atmosfera, dând bancuri ca prispele, Lespezile poporului.
Varietatea geologică i-a mai adus un avantaj; izvorul cu apa rece dela fântâna Măcărescului, acela ca ghiața de sub Toaca, ori altele din care izvoresc undele revărsate ale Duruitoarei.
Constituția geologică diferită, izolarea lui în vraiștea vânturilor i-au mai dăruit o atracție: îmbrăcămintea vegetației.
Urcându-l dela poale până 'n vârf, treci pe nesimțite prin zonele diferite de vegetație, cu atracții deosebite. H u m b o l d a stabilit schimbarea lumii plantelor după înălțime, urcând conul vulcanic Tenerife, din insulele Canare. Călătorul atent ce urcă Ceahlăul, observă acelaș fapt. Din umbra stropită cu pete de lumină a făgetului dela poale, străbați întunerecul brădetului mohorît. Mai sus ceva de Durău, molifții se răresc, înaintează izolați ca tiraliorii. La cele din urmă se dau biruiți. Locul lor l-au luat jnepenii și iniperii pitici, semnul trudei și al luptei între copaci. Neamuri cu bradul, sunt siliți să se aplece, spre a face să alunece năpraznica undă de vânt peste ei fără să-i rupă. Chinuiți, se târăsc. Ramurile lor sunt ca șerpii svârcoliți, Ca de oțel, sunt rezistente, dar mlădioase ca să nu se rupă sub greutatea nămeților. Reprezintă tipul ființii ce se adaptează la mediu, spre a scăpa cu vieață.
Prin cultucele lor dese te poți încurca, dacă nu păzești cărarea tăiată în desișul lor.
Pe urmă scapi la lumina vârfurilor alpine.
In mușchii ce se aștern piciorul cel mai delicat calcă pe el ca pe un des covor persian, iar florile cele mai boghioase te chiamă cu glas tainic dar imperativ ca să le privești. Plantele sunt și ele ființi; au gusturile lor; au tovărășiile lor ce atârnă de climă, de substratul din care-și ieau hrana. După cercetările învățaților noștri botaniști, Ceahlăul e o insulă de flori cum rar se găsește aiurea.
Toate se adună astfel pentru ca urcușul Ceahlăului să reprezinte scara raiului, timp prețuit pentru trup, pentru minte, dar mai ales pentru suflet.
Mai are un avantaj Ceahlăul; e înconjurat de văi aproape din toate părțile, de-l poți sui după putere și vârstă. Bistricioara îl încinge spre nord, Bistrița spre răsărit, Bicazul spre sud, Pintecul și Bistra spre apus. Ori de unde vii, dinspre Moldova, Bucovina, Muntenia ori Transilvania, îl ai în cale, te ademenește să-l urci. Un drum nu e ca altul, căci amănuntele se schimbă. De sui dela Izvorul-Muntelui

lângă Bicaz, și apuci pe Pârâul-Maicilor, te primesc țancurile sălbatece dinspre Polița-cu-Crini, unde podoaba e cuibul Crinilor, zada, neamul brazilor ce îmbină portul pinului cu gingășia mesteacănului. De urci pe Bistra dinspre Tulgheș, drum mai greu, îți iesă înainte stâncile ca niște ruini, cu numiri potrivite, Piatra-Arsă, Piatra-Sură, Piatra-Neagră până ce se pune 'n față păretele înalt surpat, numai jghiaburi, dela marginea Oculașelor. Acestea sunt drumuri pentru

Fig. 41. Din Ceahlău.

picioare vânjoase, tinere, care pot ține la osteneală și învinge greutățile.

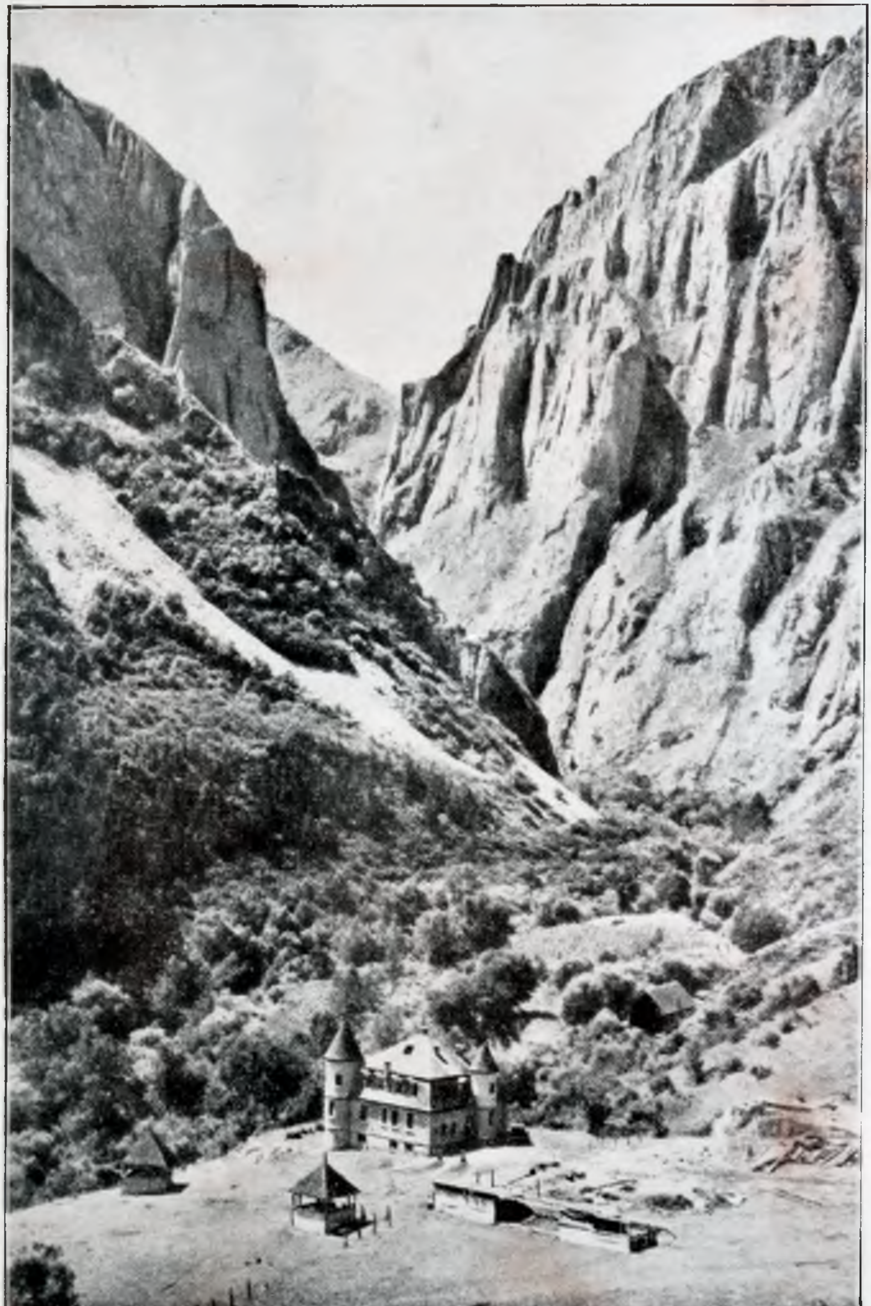
Cei mai puțin obișnuiți cu muntele au însă înlesnirea drumului bătut sau al urcușului domol, dinspre Răpciuni. Primul popas îl faci la Mânăstirea Durăului, unde ajungi chiar și cu automobilul. E pridvorul măreției; îndărătul mânăstirii se înalță pieptul numai cloțani de piatră dinspre Duruitoarea; turnurile albe ale mânăstirii se profilează pe negrul ecran al pădurilor dese de brad, iar în preajma ei, dacă nimerești în luna lui Iunie, admiri una din cele

mai fermecătoare fânețe. Ocrotită, e numai smaragde, rubine, aur și mărgăritare. Săbiuța își înalță tulpina cu multe flori pe o parte, roșii ca de trandafir, deasupra celorlalte ca niște stindarde, iar mărgărita cu roata petalelor albe în jurul bumbului ca de șofran te chiamă spre noianul tovarășelor ei, care mai de care mai boghioase, printre care orhideele rumene predomină. Nu poți să te desparți de ele, atâta sănătate și farmec ce deșteaptă fâneața bogată, cu uimitoarele variații ale florilor, aice în raiul lor pământesc. Zadele ce străjuesc biserica, îți dau idee de impunătoarea făptură a acestor arbori ca fierul, de nu putrezesc în apă ani de zile. Pădurea de brad se îndesește, de crezi că plutești în ceață. Dar iarăși se deschide la un popas vestit; apa din Fântâna Măcărescului e limpede şi rece, înviorând puterile, puse la încercare de acum înainte. Apuci cărarea dintre jnepeni, pe sub păretele înalt al Toacei, pe marginea unei prăpăstii, ce-ți face să-ți treacă fiori privindu-i fundul. Călutul de munte ce te poartă e prudent; să ai încredere în ei. Pășește cu băgare de samă, pe loc sigur, pipăind parecă lespedea pe care și-a așezat piciorul.

In sfârșit oftezi de ușurare, dar întinzi brațele spre închinare. Ai ajuns pe tapșanul Oculașului-Mare, neted ca o față de masă. Te rostogolești ca un copil fericit pe salteaua groasă de mușchi; îți înfunzi mânele în desișul covorului, pipăind după afinele brumării și acruțe ce se ascund printre mușchi.

Ești fericit, căci nu poți da altă numire mulțumirii ce simți, în izolarea deplină a imensității desfășurată înaintea ochilor. Amețit de lumină, de aerul răcoros, de zarea largă, stai o bucată de vreme uluit de atâta farmec, la care iau parte: bolta nemărginită a cerului, fápturile variate ale munților, podoaba mândră a plantelor și mai ales gândul că atâta nebănuită frumuseță face parte din pământul țării tale, pe care o cuprinzi cu ochii din Rodna maramureșană și Rarăul bucovinean, până 'n Vrancea vestită, iar spre vest până 'n culmile Ghiurghiului dincolo de Mureş. E un adevărat altar al Patriei slăvite, înaintea icoanei căreia îngenunchi fără voie și unde ar trebui să fie adus tineretul spre închinare și cei șovăelnici spre întărirea dragostei de pământ.

Mulți urcă Ceahlăul spre a asista la impunătorul spectacol al răsăritului de soare. In adevăr este măreț tabloul în sine, prin exuberanța culorilor revărsate. Izolat cum e, mai mult decât oricare munte, Ceahlăul e un turn de observare nimerit. Cele dintâi

Cheile Turzii.

dungi fosforescente, geana zorilor, se arată la marginea orizontului deschis al dealurilor răsăritene; asiști la flacările ce încing cerul, dela roșul de foc la auriul prevestitor al răsăririi soarelui, măreț disc de jar. De cealaltă parte a muntelui, pe văile dinspre Bistricioara și Bistra, ceața de peste noapte se adună tot mai deasă, ca o mare de scamă albă, fugind în lungul văilor. E lupta veșnică între duhurile rele și lumină, fantomele întunerecului biruite de orbitoarea strălucire întărită.

In jur sclipesc broboanele de rouă pe flori; frunzele de crețușcă par cununițe de diamante.

Dar nici apusul de soare nu e mai puțin atractiv, mai ales când norii îl întovărășesc, mărind polihromia cerului, cu tiviturile de purpură, cu trâmbele de aur ce-i străbat, până când argintiul amurgului se lasă peste văi.

Fig. 42. Ceața de dimineață pe Ceahlău.

E frumos răsăritul de soare pe Ceahlău, dar nici mânia naturii nu e mai puțin impresionantă. Mai ales când norii întunecați se lasă pe drumul apelor, brăzdați de fulgere, iar tunetele nasc ecou prelung în labirintul munților, pe când unde te afli seninul te apără, e un tablou neuitat al naturii, când încruntată și mânioasă, când surâzătoare, fețe ale veșniciei vieții, distrugere și zămislire, fecunditate și podoabă, într'o ritmică alternanță, unitară prin continuitate.

Munte, floare și om au aceeași soartă. Trăznetul care dărâmă Detunata, gerul care macină bolovan cu bolovan din Toaca și Panaghia, sunt semnele schimbării zilnice, care duc la distrugerea finală. E îmbătrânirea muntelui ca formă, declinul lui ca și al florii în zilele de toamnă, ca și al bradului căzut la pământ și prefăcut într'o mână de cenușă. Vieața muntelui se îmbină cu moartea lui; ceia ce-l sfarmă

bucățică cu bucățică, dă farmec plasticei admirate, frumusețelor sălbatece, văilor adânci și tainice, toate însă trecătoare, deși par veșnice, față de scurtimea vieții noastre. Toaca semeață, pe care crește nesupărată Floarea-Reginei, în jurul căreia însă încing hora vânturile, pe care o sapă noaptea și ziua dăltițele nevăzute ale negurei ce pătrunde adânc, va fi schimbată cu vremea în Stogul-lui-Albu, stâlp mai subțirel, iar acesta va ajunge ca și Căciula-Dorobanțului, ciot de piatră cu o lespede în vârf; și ea se va rostogoli în prăpastia deschisă, spre a se schimba în lespegioara cu care un băețandru, ca și C r e a n g ă, scoate dracii din Ozana. Roata vieții e aceiași. Așa stă scris în frumusețile sculpturale ale Ceahlăului mândru. Până atunci însă el chiamă spre rugă pe om. In ziua de Schimbarea-la-Față, zi nimerit aleasă prin necurmata schimbare a firei, când norodul satelor din jur se adună în haine de sărbătoare pe tapșanul neted al Oculașului ca și în Nedeile din Munții Apuseni, hora încinsă, chiotele de veselie, deșteaptă amintirea vremurilor când oamenii ridicau slavă formelor inerte.

Mocnit în decursul vremei, din generație în generație, fetișismul primitiv s'a menținut ca zi de petrecere, după cum prin unele locuri din dealurile Moldovei, în ziua de Sf. Gheorghe ies copiii la marginea satelor și trâmbiță, iar fetele se adună în haine de sărbătoare. In lumina zilelor de azi, nu e lămurită manifestarea. Când se știe însă că acești copii sunt urmașii mocanilor azi amestecați cu perjarii, care porneau la drum cu oile în ziua de Sf. Gheorghe, trâmbița stridentă a copiilor de azi reprezintă buciumul ce aduna ciobanii de odinioară, de-și luau rămas bun dela cei lor dragi, pentru Dumnezeu știe câtă vreme. Așa adorm în subconștientul norodului până ce se stâng cu totul, scene și vii fapte din depărtatele neguri ale trecutului.

Horele de pe Ceahlău din ziua de 8 August sunt poate semnele închinării către Muntele cu atâtea frumuseți în jurul lui, încât putea fi socotit ca sfânt, iar Toaca și Panaghia ca monolitele orientale înaintea cărora se prosternau cei care se închinau Soarelui.

Fapt e că urcușul pe Ceahlău, rămâne neșters în sufletul celui care măcar odată i-a admirat nebănuitele și tainicile frumuseți.

IN CURMEZIȘUL CARPAȚILOR MOLDOVENEȘTI.

Ce tablou, ce carte face cât spectacolul naturei?
Sunt imitări palide, cel mult mângâeri pentru
oamenii oblonițí.
Taine.

Dela Gheorgheni la Tăul-Roș. — Cheile Bicazului. — Până 'n Bistrița.

E un drum plin de contraste.

Din câmpia Mureșului dela Gheorgheni, urci pripor de munte înalt. Calea bine întreținută e numai cotituri îndrăznețe. Străbați umbra pădurii de fag, apuci prin cea de brad, tot mai rărită, până ce dai în domnia pășunelor. E suiș de munte, cu plăcerile imediatelor condițiuni, variate dela loc la loc, ceia ce dă noutate chiar aceluiaș drum făcut în anotimpuri diferite. Iți procură priveliști și senzații felurite. Iți apare mereu nou. Natura prin aceasta e veșnic alta.

Fig. 43. In cheile Bicazului.

Ceia ce dă drumului acestuia o particularitate, este privirea spre șesul Mureșului, cu umbra sălciilor ce-i arată mersul. Zidul Architei îl închide spre apus. Satele par rotocoale înverzite, iar ceața depărtării dă o patină tainică tabloului.

In urcușul urmat nu sunt sate; rar chiar căsoaie. E natura singură cu florile ei, cu arborii ei, cu pășunile înverzite, îmbinate după bogata ei imaginație.

Partea aceasta din Carpați e frământată. Peste temeiul vechiu al rocilor ce dau aspect masiv Munților Rodnei, au rămas ca niște ruini zimți și sloiuri mai mari de calcar. Calcarul mărește decorul unei regiuni. Unde apare el măcar cât niște colți, tabloul naturii se schimbă. Formele sunt mai îndrăznețe; răsar din învălișul mohorît al pădurii, ca niște fantastice chipuri, care au izbit și imaginația poporului. Apele de ploaie le dărâmă, sculptându-le fel și chipuri. Se strecoară lesne înlăuntrul lor, de nasc peșteri împodobite cu fantasticele forme ale stalagmitelor.

Și iată cum, urcând mereu pe coasta munților dinspre Gheorgheni, deprins cu peisajul ce l-ai întîlnit adesea, deodată rămâi pironit.

Relieful devine sbuciumat. Masive albe răsar ici și colo. Ruini de stânci încununează vârfurile. Imbrăcămintea naturii se schimbă, cu colorit și forme variate.

Natura are metodele ei proprii pentru a croi noui frumuseți. Pe la începutul veacului al 19-lea, probabil în urma unui cutremur de pământ, o parte din Muntele Suhardul, de calcar, se năruie. Ruinele lui stavilesc apele limpezi ale pâraielor tinere dela izvoarele Bicazului. Așa luă naștere un lac, în mijlocul munților, în care se adună Pârăul Cailor, P. Oilor, P. Suhardului, ce șuroiesc din toate părțile. Farmecul noului peisaj este astfel îndeplinit: munte, oglindă de apă, brazi, pocladă verde de pășune, s'au adunat într'un

Fig. 44. Stânci de calcar din Munții Bicazului

cadru restrâns, născând un tablou unic, în fața căruia, de piatră să-ți fie inima, și tot nu te poți opri să-i nu-i admiri frumusețea. Muntele proaspăt surpat, își înalță către nord vârfu-i ascuțit. Pieptul lui e numai rană. Bătut de soare, în apus, marmura albă se îmbujorează, iar cei câțiva molizi ce au crescut pe năruituri, se profilează ca dungi întunecate. Muntele pare un monument măreț, răsărit din desișul pădurii de brad ce-l înconjoară.

Jos, în vâlcea, Lacul — Tăul-Roșu — se întinde în forma unui S, cu apă limpede, dar mohorîtă, reflectând verdele închis al pădurilor. Numai când soarele se înclină spre asfințit, razele piezișe îl fac să se mai lumineze la față, iar muntele se reflectează în apa lui lucie. Se naște astfel un dublu peisaj, cel de pe oglinda apei mai

atractiv prin contururile șterse, prin taina coloritului. Ca niște țăruși răsar din apă trunchiurile desfrunzite, dar neputrezite, ale pădurii de demult, restul căreia formează cadrul întunecos al lacului.
O pajiște grasă plină, în sănătoasa ei desfășurare, se așterne peste tot, între apă, stâncă și pădure. Omul a început să adauge și el ceva la înfrumusețarea naturii; vilele drăguțe, unele în stilul șaleurilor șvițeriene, cu cerdac proeminent, vrâstează, prin ruginiul trunchiurilor abea descojite din care sunt clădite, pajiștea verde.
Totul te încântă. Simți însă că e numai preludiul unui fenomen mai

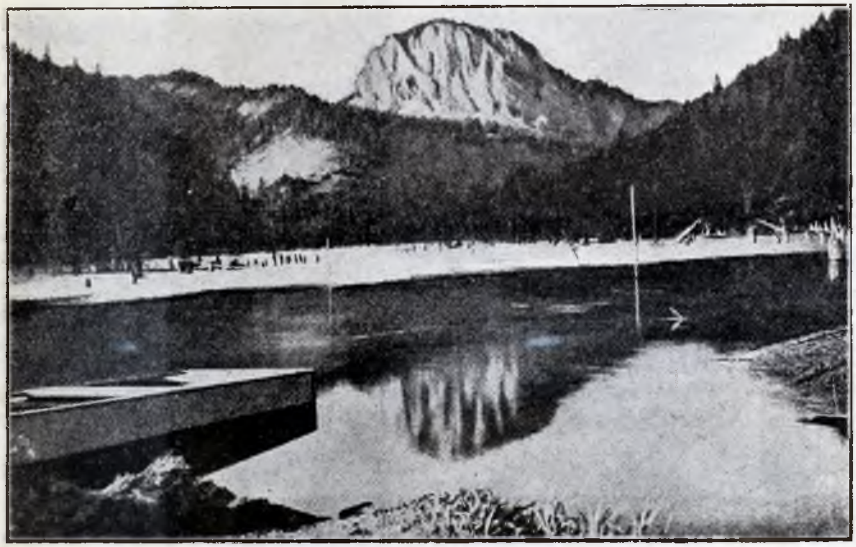

Fig. 45 Tăul-roș cu Suhardul

măreț. Te cuprinde emoția așteptării, ca și înaintea unui spectacol dorit. Natura atrage tocmai prin contraste, ca și într'o simfonie beethoveniană. Surle și țimbale îți răscolesc sufletul, după ce un andante te leagănă în visări. Așa e și vieața.
Dela un loc, după ce treci pe sub un portal de piatră, șoseaua încetează. Nu vezi încă râul, îi auzi numai vâjâitura valurilor sălbatece, care dau năvală. In față ți se arată un uriaș dom năruit. Din el n'a rămas decât turnuri și ziduri surpate. De o parte e Turnul Bardosului, de alta Chiatra Bicazului, monolite peste 1000 m., impunătoare în rigiditatea lor de piatră goală. Printre năruituri natura a

asvârlit poclăzi de arbori, de mușchi, într'un amestec cum numai ea știe să-l facă atractiv. Pe o cărare, început de drum neterminat, scobori în cotiri strânse spre fundul pâlniei. Abia atunci zărești spuma ca de zăpadă a Bicazului în mânie, silit să-și facă loc din repeziș în repeziș, sărind peste bolovani cât casa, furișându-se printre ei, acum numai spumă, acum nevăzută. E vânjoleală între cele două forțe, luptă trup la trup, cu sgomot, cu lovituri, cu șiretenii. In sfârșit ai ajuns jos, lângă apă, pitic în imensitatea fundului de crater, ce-și ridică păreții drepți, aproape de jur împrejur. Măreția

Fig. 46. Bardosul

naturii te copleșește, te simți mărunt, dar singurătatea îți înalță gândurile spre culmi mai ridicate decât vârful Bardosului.

Iți închipui vremea când Bicazul își rostogolea furios valurile, ca în scocul unei mori de giganți. Se învolbură, lovește; nu desperează; roade mereu. E truda omului, care vrea să-și ajungă ținta.

Timpul însă fuge. Ca să scapi din cotlonul ce-ți pare infernul prin deslănțuirea sgomotului, n'ai cum face altfel decât să înaintezi pe lângă apă, pe cărăruia ce ți-o lasă, lărgită dela o vreme, de poate trece pe ea o căruță, ba și un automobil, dacă îndrăznește conducătorul lui. Mai plăcut e să mergi pe jos, să sai din bolovan în bolovan,

să te oprești după voie să asculți într'una muzica apei și să-i urmărești truda-i neogoiată de a-și lărgi calea.
Fără să vrei îi ții tovărășie, ascultându-i cântecul izbândei și al puterii. Acum se încordează lovind piciorul stâncei ce i se pune în cale; îl năruie, îl macină. Pe pereții de piatră rămân semnele vârtejului ei mânios, ca niște oale uriașe săpate în locul bătăii valurilor. Așchii proaspăt desprinse din piatra mereu năruită, stau grămadă în lungul pereților. Apa își îndreaptă furia asupra lor, căci prin ruinele căzute, păretele încearcă a-și face apărare. Apa nu suferă nicio piedecă în cale. Se opintește, mișcă bolovanii din loc, îi rotunjește. Ce huruitură satanică trebue să fie pe aicea când râul rămâne stăpân, în marile viituri, după ploi ori topirea zăpezii.
Și apoi dintr'odată, la un loc mai larg, cu un surîs de biruință, apa se liniștește. E ca un ochiu verzui de mare, cu pat de nisip; se odihnește o clipă. Își iea de samă; din nou te stropește cu picăturile ce se ridică uneori ca un slab fum din vâltoare. Nu mai poți ține socoteală de timp. Apa te chiamă, te fascinează în lupta-i neogoiată. Ar rămâne numai desolare în calea ei dacă Natura ar permite. Rănile sunt repede lecuite. Păreții ar rămâne albi, curați, așa cum au ieșit din surpare. Prin suflul ei de vieață natura îi abureste cu licheni, cu dungi de iarbă, cu cultuci de mușchi; ici anină un brăduț, dincolo un mesteacăn, de nici nu știi cum au răsărit dintr'o știrbitură a pietrei.
Pe un prichiciu mai ridicat s'a adunat îndeajuns pământ, ca o campanulă delicată, să-și îndoaie floarea albastră din vârf, ca și când cată spre vâltoarea apei, mirată de neastâmpărul ei.

Cum ai putut rămâne tu senină
Nesocotind prăpastia vecină
Ce pentru muritori ar fi mormânt?
(P. Cerna)

Muzica se intețește. De undeva se aud alte sunete, de tromboane, lovituri de tobe. Crezi că spiritele pământului s'au pus la horă, la adânc, în peșteri tăinuite, a căror guri se văd ca rotocoale negre spre creasta zidurilor între care ești închis. Te cuprinde neastâmpărul. Vieața apei te învăluie, îți intețește sufletul, după cum goana automobilului naște dorul de a fugi și mai iute. Sgomotele devin tot mai asurzitoare. Realitatea dispare. Ești în inima pământului și te aștepți la minuni. E dansul din noaptea Valpurgilor? E gălăgia Valkirelor?

Câțiva pași încă și totul se deslușește.

De după o creastă de piatră, vine hăulind Bicăjelul, sărind și el, mai sglobiu, din cascadă 'n cascadă, dungă de spumă albă ce-și face loc, ca un balaur mânios. E o întâlnire sgomotoasă, care naște un peisaj neîntrecut. Spațiul se lărgește. Din bolta cerului, până aice o șușiniță albăstrie sprijinită pe muchea zidurilor înalte, se revarsă acum ploaie abundentă de lumină. Așa iese mai în relief toată frumuseța sălbatecă a pietrelor claie peste grămadă, a crengilor încâlcite de arbori, ici brazi serioși alăturea de mesteceni gingași. Printre ei, prin umezeala stropilor ce se înalță din clocotul valurilor, n'a născut o adevărată grădină botanică de flori mușchi, licheni, o întreagă apoteoză a năzuinții spre vieață, dar și o împodobire a altarului măreției fără pereche formată de elementele firii.

Natura te copleșește prin puterea zămislirii de vieață și forme. Te crezi cu mii de ani în urmă; te aștepți să apară de după stâncile îngrămădite, oamenii cu piei nedubite de urși în spate. Incinși cu un curmeiu, desculți, cu privire ageră, cu o suliță drept armă: rămân și ei în extaz în fața desfășurării unui tablou, care nu putea să nu le subjuge și sufletul lor de primitivi. Țipete de bucurie le erau manifestarea farmecului simțit. Așa te trezești transformat, și tu, călător pribeag, când rămâi țintuit locului, în măreția sceneriei dela întâlnirea celor doi Bicazi, fascinat de uimitorul tablou ce ți-a apărut în cale, de muzica zgomotoasă a valurilor, învăluit de ploaia stropilor ce-ți răcoresc fața.

Aice a fost nodul frumuseții. De acum înainte valea tot așa de îngustă, cu năruituri mai mari, cu acelaș joc de ape când înspumate, când ca ochi de sirene, nu-ți mai evocă fiorii neprevăzutului. Trăești în tremurul deliciului ce continuă să te întovărășească.

Deodată se face lumină. Pereții de piatră de var, năruiți, proaspăt cioplíți, dispar. Coastele văii se dau într'o parte. Pădurile se lasă până 'n malul apei. Umbra copacilor joacă în valurile ogoiate, cu unduiri destul de repezi, ca să necăjească floarea de campanulă, stropind-o șăgalnic și făcând-o să-și scuture de stropi floarea albastră.

Cheile Bicazului s'au terminat. Un nou prag de calcar, mai strânge în chingi apa, făcând-o să se sbârlească, gata din nou de luptă; nu ține mult. Un oftat de plăcere, ca după ceasuri de frenetic joc de sunete și scenerii, îl scoți fără să vrei, când te așezi pe prispa celei dintâi case din Bicazul ardelenesc.

Bicazul devine râu de munte, ca și frații săi ce dau în Bistrița. Va-

lurile sunt încă iuțite o bucată de vreme, dar locul larg face ca să fie întovărășite de case, la început rezlețe, cu polog în jur, cu clăi de fân, mai apoi cu ogorașe de porumb.

Marginea pădurii e sdrențuită; coastele când nu sunt râpi, sunt acoperite de pășuni. Nimic nu desparte Bicazul ardelenesc de cel moldovenesc, ca să îndreptățească stabilirea din nou a liniei arbitrare, păzită iarăși de finanți și vameși. E poate locul cel mai potrivit pentru a dovedi lumii cât de nefirească și dureroasă apare despărțirea dintre frați. Apă, munți, case, oameni spun despre nedreptatea înfăptuită, trăgându-se rană sângerândă, ce nu se poate uita, în trupul aceluiași popor, stabilit aici dela începutul vieții lui.

Apa Bicazului curge mai departe către Bistrița, iar pe malurile lui se țin în șirag neîntrerupt casele celor ce vorbesc aceiași limbă, înrudiți nu numai prin origina depărtată.

La Chisirig pe Neagra, privirea îți e atrasă de mândra înfățișare a Ceahlăului, farul Moldovei văzut dinspre Oculașul-Mic. La Bicazul de pe Bistrița poposești mai îndelung, dar tremurul senzațiilor din drum, rămâne încă o bucată de vreme.

PESTE GHIMEŞ.

Fânețele și pădurile încântă în deosebi pentru că deșteaptă o legătură misterioasă între om și plante. Nu mă găsesc printre ele singur și necunoscut. Ele mă salută și eu le salut.

Emerson.

Adjud. — Tg.-Ocna. — Slănic. — Comănești. — Mânăstirea Taslău. — Peste Ghimeș.

De ori unde ai privi lanțul carpatic în lung, de pe dealul Spătărești de lângă Fălticeni, de pe Măgura Odobeștilor, minunat far de orientare la îndoitura Carpaților, ori de undeva de pe valea Oltului din Făgăraș, lasă impresia unui zid nestrăbătut, una dintr'un capăt la altul. Nimic mai înșelător, dacă intri în inima lor. Râurile au adâncit văi până sub crestele cele mai înalte. Altele le-au tăiat în curmeziș. S'au născut drumuri lesnicioase, urcând peste trecători înalte, dar care nu sunt piedici.

Frate de frate astfel nu este despărțit; dimpotrivă, alcătuirea geografică a munților noștri a dus la o infiltrare sănătoasă din Transilvania spre părțile periferice ale românismului. Cu atât mai revoltătoare este granița samavolnică a forței, contra căreia luptă veșnică trebue de dus.

Dintre drumurile care taie în curmeziș Carpații, valea Trotușului nu e nici lipsită de priveliști încântătoare, nici mai puțin importantă ca drum al românismului prin revărsarea întreprinzătorilor brețcani.

La Adjud e întinsul șes, neted, cu ogoare și sămănături, unirea luncii Trotușului, adese învolburat, cu a Siretului mărginită de mal înalt, cu fermecător colorit cărămiziu în apus de soare.

Orășel ca toate orășelele moldovenești, îmbinare de dugheni dealungul șoselei principale, mai puțin înstrăinate ca aiurea, cu multe case bătrânești, își datorește vieața ceva mai svâcnită drumului de fier, ca și viilor întinse pe coasta dealurilor din apropiere.

Trotușul, mânios adeseori, își lățește patul numai ostroave, umbrite de plopi rămuroși, concurenții celor din lunca Siretului. Cum ieși din Adjud, în susul văii, încep satele răzeșești, cu case având cerdac la față ori prispe late, în jur cu pometuri ori vii.

Drumul e prea bine cunoscut. Evocă fiori de mândrie națională, dar și triste amintiri, fapte eroice din ultimul războiu când Trotușul ajunsese granița României, redusă la Moldova dintre Carpați

și Prut. Urmele crâncenelor lupte ce au avut loc prin vecinătate, s'au cam șters. La Căiuți iarăși s'au îngrămădit stive peste stive de fag, bogăția regiunii. Unda limpede a pârăului Cașin, curge liniștită; doar glasul lui, cine-l înțelege, mai reamintește vijelia distrugătoare de oameni ce s'a abătut în jurul Mânăstirei Cașinului.
Valea Trotușului prinde a se îngusta; poalele munților se apropie. Semănăturile, restrânse la păpușoi și ovăz, se urcă pe umere de dealuri, iar pădurile se scoboară de umbresc apa, tot mai iuțită.
In cale se arată și Borzeștii, evocator de legende din falnicul trecut al Moldovei, prin copilăria lui Ștefan-cel-Mare. Legenda cu-

Fig. 48. — Mânăstirea din Tg.-Ocna.

prinde un sâmbure de adevăr arătat prin biserica ridicată de sfântul Domnitor, pe locul unde a lovit săgeata, ce a sbârnâit din arcul lui întins. E asemenea celei dela Cotnar, fără turn, dar cu ocnițe mărunte sub streșină, în lungul păreților înalți, cu ferestre având chenar de piatră, cioplită în stil gotic.
Zarea se lărgește, căci locul ajunge răscruce de două ape, ce vin în ajutor Trotușului. Una se coboară tocmai din Munții Neamțului. E Tasläul, spre capătul căruia se păstrează o altă mânăstire de pe vremea lui Ștefan, aceea a Nașterii Maicii Domnului. E încă împrejmuită

cu ziduri groase; la poarta de intrare străjuește turnul scund, ca un bastion masiv, prismatic, din care se revarsă dangătul clopotelor prin ferestrele largi. Totul spune că locașul însămna apărare, reculegere, speranță, dar că credința și nădijdea în dreptate, rămân nestânse până la urmă. Câtă grijă puneau ctitorii și în executarea amănuntelor, se vede după una din uși, păstrată așa ca dela început. Sculptată de C o z m a maestru, din lemn roșcat de tisă, e de o gingășie artistică neîntrecută, o adevărată și fină filigramă săpată 'n lemn, ce înconjură, în partea de sus, scutul cu cunoscutul cap de zimbru scos în relief. E o operă sculpturală desăvârșită, cu nimic mai prejos de acele care le admirăm, în muzeele apusene.

Opus Tazlăului, venind din Munții Brețcului, este nu mai puțin vestitul Oituz, vestit nu numai prin îndârjitele rezistențe ale oștirii române împotriva valurilor de armate ,,cu scule'' fel de fel, dar și prin calea lesnicioasă bătută de oieri.

Pe aice se scoborau brețcanii, mocanii cei mai din răsărit, cu turmele lor nenumărate, ducându-le la iernat până departe, spre Bugeacul basarabean.

Apele Trotușului au lărgit valea; au ros coastele de munți de încep să se arate bancuri groase de piatră. Satele se țin lanț, mari, gospodăroase, până 'n Tg.-Ocna, încins de munți, pe coastele joase ale cărora strălucește verdele auriu al viilor proaspăt stropite. E unul din orășelele Moldovei cu pitoresc cald, variat, mai încântător în anumite condiții decât Piatra-Neamț.

Trotușul, strâns între stive de pături groase, scoate clocot de mânie. Munții din jur însă, desgoliți de îmbrăcămintea apărătoare a pădurilor, sunt numai râpi, răni mereu adâncite de șuvoaie. In schimb, de pe dealul Poeni, priveliștea alunecă în lungul luncii înverzite, dela podul de peste Slănic și până departe către Onești. Aspectul bătrânesc al orașului des pomenit în istorie, s'a păstrat prin casele gospodărești, aceleași acum ca și în vremurile de demult, când sarea era scoasă de pârgari, cu burduf de bivol tras pe crivac, mosorul pe care se depăna odgonul. Era muncă grea, periculoasă, din care cauză tăetorii de sare erau privilegiați, scutiți de anumite dări. Căsuțele curate, acoperite cu șindrilă, sunt împrejmuite cu pometuri, cu grădinițe de flori, dar și cu un mic ogoraș de păpușoiu. E vechia vieață patriarhală, tihnită, lipită de munte.

Orașul e însemnat prin Castelul de ocnași, zidit de G r i g o r e G h i c a, încercuit cu ziduri înalte, ca o cetate. Mai însemnat e că

în Tg. Ocna și-a dus zilele C. N e g r i, una din cele mai nobile figuri din vremea luptelor politice pentru Unirea Principatelor. Personifică desăvârșirea, sacrificiul vieții și al intereselor personale, pentru soarta țării. De o sinceritate clasică în prietenie, a fugit de măririle ce i se ofereau; s'a retras la Tg.-Ocna, spre vieața modestă de sihastru, îngrijind frumoasa-i grădină ce umbrea casele sale, pe un colț de stânci din malul Trotușului.

Azi în ele e spital. Ce lesne uităm în vârtejul zilnicelor evenimente, pe înaintașii noștrii cei mai de samă. Mormântul lui, o paragină când l-am vizitat. Un grilaj de fer ruginit, o piramidă trunchiată, câțiva ciritei și multe urzici, atâta însămna locul de veșnică odihnă a lui N e g r i din colțul Mânăstirei Răducanu, pitoresc așezată pe stâncile lovite de spumegatele valuri ale Trotușului. Așa de tristă impresie face părăsirea mormântului, alăturea de care e și acela al surorilor lui: C a t i n c a N e g r i, Z u l n i a S t u r z a! Dar dărăpănată e și Mânăstirea toată, cu inscripție franceză în parte, deasupra intrării. Frumoasa clădire bătrânească a stăreției, ajunsese grajd pentru vite, cu acoperișul de șindrilă lăsat într'o parte, prin putrezirea căpriorilor și a furcilor din colțuri.

E dreptul că ,,palatul'' primăriei e mândru, în îmbrăcămintea stilului național, după cum destul de bine îngrijit e și parcul cu izvoarele minerale. Le-aș fi dorit mai puțin pretențioase, dar în schimb colțul sfințit cu osemintele lui N e g r i din curtea Mânăstirii întemeiată de R a d u R a c o v i ț ă, să fie mereu împodobit măcar cu flori și arbori verzi. E atâta jale în uitarea și părăsirea celor care s'au jertfit pentru vieața noastră de azi, încât nu-ți face nici o plăcere svâcniturile de progres pe care le întâlnești în cale. Acestea par artificiale, șubrede, transplantate. Le lipsesc rădăcinele adâncite în vieața de sbucium a trecutului.

Cultul înaintașilor e chezășia trăiniciei din viitor.

Dela Tg.-Ocna apucă drumul către Băile Slănic, cu instalațiuni moderne, renovate după ruinarea lor din timpul războiului. Un drum pitoresc, prin valea Slănicului, prinsă între înalte ziduri de straturi groase de gresie, duce la cuibul umbrit de brazi, cu apele de mult folosite ca lecuitoare, în jurul cărora oteluri și vile îngrămădite fac din Slănic o stațiune balneară ce poate intra în concurență cu multe din cele străine.

Deschizând cale largă în curmezișul Carpaților, valea Trotușului joacă pentru Moldova acelaș rol ca și a Prahovei, ca legătură între

Transilvania și vechea Românie. Pe aice era drumul puhoaielor omenești din vechi timpuri, ceia ce a silit pe Romani, abili cunoscători ai strategiei, să așeze la Poiana, sus pe malul abrupt dinspre Tecuci, în dreptul deschiderii largi a văii, un castru de veghe, ce a procurat numeroase și interesante resturi arheologice.
O călătorie pe valea Trotușului este mai plină de variații decât pe Prahova. Trotușul e mai năvalnic, mai strâns, mai sgomotos. Pădurile ici se scoboară până 'n apa lui, sau lasă loc puțin pentru ogoare. Perspective mereu altele se deschid la gura vâlcelelor secundare, pentru o clipă cu vederi în taina munților împăduriți.
Variația i-o dă și constituția geologică a locului. După strânsura de munți dela Tg.-Ocna, urmează larga perspectivă deschisă, prin existența pe vremuri a unui întins lac, ce ocupa regiunea până 'n Comănești. Fundul vechiului lac, a fost tăiat în terase; cadrul munților se depărtează. Pe urma lacului au rămas straturi de cărbuni de pământ, a căror exploatare ne-a salvat în ultimul războiu, când bogatele zăcăminte de petrol din Muntenia erau în mânile dușmanului. Astfel se îmbină în această regiune sămănăturile mai intense cu industria extragerii cărbunilor, cu vechiul zăcământ de petrol dela Moinești din apropiere, cunoscut de pe vremea lui B a n d i n u s, în veacul al XVII-lea dar și cu cel dela Doftana chiar din cuprinsul depresiunii.
Gatere și iarăși gatere! Maldăre de scânduri și trunchiuri descojite stau în jurul ferestraelor. Se scurge an de an bogăția mereu împuținată a țării.
Valea răsună de repetarea acelor He! He! He!, îndemnuri după comandă, pentru a muta din loc, cu țepina, butuci lungi și groși. Toate fac din acest ținut un cuib omenesc cu așezări dese și mari, cu case gospodăroase, lângă care grajdul și șura încep să predomine ca dimensiuni.
Frumuseța drumului se întețește, tocmai prin vrâstarea locului și a ocupațiilor omenești. Brazii prind să străbată cu sulițele lor, în pâlcuri rare deodată, bolta făgetului des, născând înspre toamnă tablouri de o polihromie vioaie. Verdele pajiștelor se întinde, vrâstat cu argintiul spicelor de porumb. Plante dinspre munte se întâlnesc cu cele intrate din stepă. Lumânăricele, în toiul înfloririi, capătă o asămănare mai vie cu flăcări care pâlpâie.
De sus de pe dealul Măguricea, se prinde minunat caracterul de

covată a regiunei, cu sate mari: Asău, Comănești, Dărmănești, Doftana, la gura văilor secundare.
Mai impresionantă este priveliștea de pe Nămira, munte pleș, bolovănos, de pe vârful căruia se vede ca 'n palmă nu numai depresiunea largă, dar mai ales cadrul ei de munți. E un far de observație minunat pentru Munții Ciucului, ai Vrancei, ai Taslăului. Din el se vede cum se înșiră vârfurile cu roci mai rezistente, în lungul Carpaților, însemnând marginea înaltă a celor două zone distincte din flișul carpatic.
Dela Comănești, începe din nou caracterul muntos al văii. Pitorescul șvițerian se manifestă din ce în ce, tot mai întonat.
Orizontul se îngustează. Trenul urcă în peisaj de munte. Unde încetează pădurea se întinde pășunea. Sămănăturile rămân în lungul apei. Biserica din Brusturoasa capătă mândră înfățișare în cadrul sănătos ce o înconjoară. Merii încărcați cu roade roșii, dau vioiciune decorului. Muntele se arată cu brazde de fân pe coastă; cu căsoaie presărate pe înălțimi. Locul e strâmt; face mare sgomot cascada din lăstocul morii primitive. Pe mal stau întinse suluri de pânză la înălbit. In vârful parilor din gard sunt înfipte snopuri de in puse la uscat. Gospodăria e puțin spațioasă. Nevoia duce la chibzuială. E o lege strictă. Fiecare petec de pământ e folosit; mai în jos, spre câmp, nu s'ar uita nimeni la el; ar rămânea pârloagă. Grădinița de lângă casă e un mosaic de plante fel de fel din care nu lipsesc rujele, gherghinele decorative. Până și dovleacul devine o plantă de preț, acoperind gunoaiele din jurul frumoasei gări Elie Radu. La Ghimeș pădurile sunt mai rărite. In schimb pe un vârf de dâmb pitorescul se îmbogățește cu turnuri de fortăreață. Pajiștile domină mereu, proaspete.
Trotușul rămâne jos în vale; mersul îi e arătat de sălcii pletoase. Dela o vreme, drumul de fer părăsește valea; face un mare ocol și apoi apucă peste munte, spre cumpăna de ape. Fără exagerare, e una din cele mai atractive trecători din țară, nu prin măreția ce te copleșește, ci prin blânda și liniștitoarea îmbrăcăminte a formelor domoale. Panorama este de o frăgezime care-ți aduce surâsul mulțumirii depline.
Guști adevărata fericire pe care ți-o procură natura, maestră în răscolirea diferitelor game de sentimente. Aici îi prinzi surâsul ei. Trenul trece pe lângă biserică; o ocolește pe viaduct înalt. Tablourile se schimbă după încolăcirile șinelor ascunse între garduri

de brazi tunși. Te uiți spre dreapta, dai de case rezlețe pe fondul verde; te uiți în stânga, același peisaj înviorător; privești jos, în vale, grădinile înflorite înconjoară casa cu pervaz alb la ferestre. Te fascinează variația culorilor, spațiul larg, verdele întremător. Mestecenii crescuți în voie își desfășoară pletele delicate; vin alăturea cu câte un brad în deplină creștere; plopi piramidali rezlețiți printre curți stau neclintiți.

Ți se deșteaptă o senzație de atâta plăcere de vieață încât înțelegi darul naturii de a lecui durerile sufletului omenesc. Vesela ei înfățișare e molipsitoare.

Dacă, potrivit obiceirilor celor mai mulți, îți pironești ochii pe o carte în tot lungul drumului de până aice, și la un moment de oboseală îți arunci privirea, în acest punct, pe fereastra vagonului,

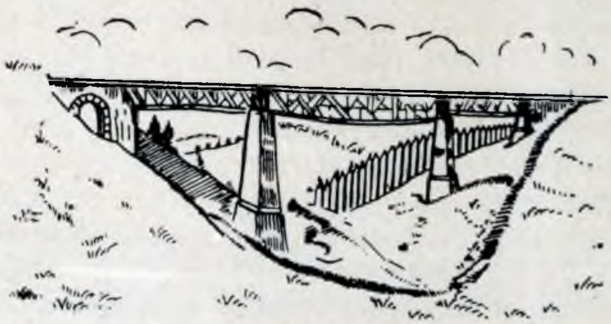

Fig. 49. Viaduct.

rămâi deodată ca transportat în lumea visurilor; farmecul peisajului plin de sănătate, te face să te crezi pe drumuri depărtate din Tirolul de nord, mai cercetate și admirate de mulți dintre noi. Cât am umblat în ținuturile muntoase dela noi, n'am simțit mai puternică cuprindere a frumosului blând al naturii, decât pe această porțiune restrânsă din drumul peste Ghimeș, dela Lunca-de-sus. Minunatul peisaj vrâstat nu ține mult. El nu poate fi gustat decât cu trenul, căci drumul mare rămâne credincios râului. Atâta dor de vieață trezește încât aș recomanda drumul acesta oricui; să-l facă mai ales în toiul verii când pășunile sunt încă picturi neîntrecute; brazdele de iarbă nu așează dungi pe coasta munților iar campanulele îndrăznețe îți întind clopotele sinilii, îmbiindu-te să le apuci din mersul trenului.

Când părăsești gara Ciumeni, natura și-a schimbat fața. O clipă priveliștea capătă amploare. Intinsul șes al Ciucului se arată privirii;

Valea Dâmboviței, la Dragoslavele.

Valea Oltului apare încadrată între lunga șiră a Architei vulcanice cu vârfurile teșite și între relieful mai îndrăzneț al Munților Ciucului, peste o ramură a cărora ai trecut. Peisajul deșteaptă dor de ducă, dor de suit creste înalte, dor de orizonturi largi, văzute pe îndelete. Povârnișul coastelor de munți, îți stârnește sensația că aluneci pe un tobogan. Impresiile se schimbă, căci natura e împlinită de îndrăzneala tehnicei omenești. Frumusețile naturale se complectează cu puterea de înfăptuire a omului. Tabloul e mai răscolitor.

Trenul scoboară în goană nebună; după tunelul lung de peste un chilometru, trece pe viaductul înalt de 56 m.

Peste natură s'a lăsat o clipă cortina. Simți oscilațiunile punții de metal, privești în adâncul văii peste care e aruncată; te cutremuri poate nu atât de groază, cât de admirație.

Când trenul se oprește iarăși pe solida piatră din coasta muntelui, răsufli de ușurare. Cât se odihnește și mașina, privești îndărât la picioarele înalte ale viaductului, la valea largă, la gheburile munților vulcanici, la toată frumusețea ce te înconjoară. Nu-ți vine să crezi și totuși e realitate: tot ce vezi în jur făcea parte din țara ta!

SPRE IZVOARELE TELEAJENULUI.

Care este deci acest sentiment omenesc, superlativ omenesc, care face să iubești o piatră pentru ea și un nor ca nor.

Ruskin.

Vălenii-de-Munte. — Mânăstirile Suzana și Cheia. — Ciucaș. — Puțină istorie.

Drumul ce urcă pe valea Teleajenului, e vechiu, bătut, istoric. Către Bratocea s'au găsit lespezile așezate de Romani. El a înlesnit lui Mihai Viteazul, să cadă în 24 ore în spatele austriacilor. „Trecu munții cu mai mare iuțeală decât odinioară Anibal" scrie Betlen. Popasurile din cale îți dau exemple de energie și chibzuință etnică. Vălenii-de-Munte, așezat într'o largă depresiune, cu terase drept câmpuri de cultură, dintr'un orășel ce-și căpătase renume prin produsul prunilor cu rod bogat, prin perseverența lui N. Iorga, devenise un altar al culturii naționale, greu încercat azi prin sguduiturile cutremurului pustiitor.

Lângă Mânecii-pământeni vin Mânecii-ungureni, cu descălecători ardeleni, rămași locului din drumul lor cu turmele de oi. E dovada vie a puterii de pătrundere, a energiei atavice, a acestor wickingi români, cu importanță mare în răspândirea românismului.

O șosea bună chiar pentru automobile duce dealungul văii, scurtând timpul. Acesta e avantajul mașinei, în cazul când ea e socotită ca mijloc de transport și nu ca sport. De gonești, natura se filmează pe retină, suprapunându-se imaginile. Nu e decât plăcerea cinematografului colorat, plăcere ce o poți căpăta fără osteneala drumului. Oprind însă mașina ori unde natura te îmbie prin vre-o atracție deosebită, atunci în adevăr se prinde avantajul ei.

Tăinuitele văi carpatice mai au o caracteristică națională. Sunt mânăstirile, locuri de adăpost și rugă, de reculegere și apărare. Mai întotdeauna ele dau dovada unui real simț pentru frumosul din natură la întemeietori, adesa un simplu sihastru, căci natura nu atrage numai, ci îndoaie genunchii. In liniștea desăvârșită, gândurile se înalță mai curate spre înfăptuitorul cerului și al pământului cu toate frumusețile lor.

Și astfel în drumul pe Teleajen se întâlnește Mânăstirea Suzana, de călugărițe azi, cu blând peisaj al înălțimilor luminate de soare. In mijlocul unei întinse poeni, presărată cu flori, strălucesc în cu-

rățenia lor îngrijită chiliile îngrămădite în jurul bisericei fără pretenții arhitecturale, ridicată, cum adesea se întâmplă, pe urmele unei bisericuțe de lemn din veacul al 18-lea, cu cheltuiala unei evlavioase creștine din părțile Brașovului, S u z a n a A n i c a. Mai impunătoare, ca clădire, este cealaltă mănăstire, de călugări, lângă satul Cheia. Am ajuns în munți, cu împrejurimi mai aspre. Casele curate, gospodăroase ale satului se resfiră în lungul apei și a drumului, la adăpost. Mânăstirea e și mai la adăpost, într'o văiugă laterală tăinuită. O străjuesc brazi înalți, vânjoși, înălțați în fața pridvorului cu stâlpi masivi, sobri. Decorul este minunat, amintind puțin de cel dela Durău. Păreții strălucitori, goi, ai Zăganului, colții de stânci de pe vârful Tigăilor, se

Fig. 51. — Mănăstirea Cheia.

Fig. 52. Masivul Ciucașului.

înalță ca fantastice întruchipări, în contrast cu spinarea rotunjită a Bratocei dinspre apus, cu pășuni întinse, la marginea pădurilor tot mai rărite.

Drumurile se despică. Șoseaua duce la Brașov, înconjurând în serpentine dese Balabanul, nu prea înalt (1074 m.). Călătorul se poate mulțumi cu priveliștea minunată asupra Țării Bârsei.
Pe drumețul sprinten îl atrag fantasticele ruini ce se întind pe înălțimile Bratocei, spre Tigăile, spre Muntele Roșu, spre Zăganul. E ispitit să trăiască în mijlocul lor, să le admire amănuntele, să dea sbor imaginației printre formele mult asemănătoare celor din jurul Ceahlăului, roci de aceiași natură opunând aceiași rezistență dălțițelor nevăzute cu care sunt mereu cioplite.
Bratocea e în cale; pe ea te urci întâi; printre țancurile ei cu forme diferite duc șerpuirile cărarei. Când îți iese în cale colți rezleți, când păreți înalți cu turnuri izolate, rotunzite ca niște metereze. Vântul împlinește opera umezelei; curăță fața stâncilor de praf, le netezește, le rontunzește, scoate 'n relief cel mai mic bolovan din conglomerat. Năruiturile cad la picioarele stâncilor albe, de te înșală, socotind că e o pânză de zăpadă, păstrată la umbră. Aduc aminte în deosebi de ale dolomitelor tiroleze, tot așa cu brâu de grohotiș strălucitor în bătaia soarelui, încingând stâncile ce se înalță în forme neînchipuit de variate. Priveliștea e închisă de înșirarea stâncilor, cu câte un prichiciu verde din loc în loc. La popasuri însă îți arunci privirea îndărăt. Ești răsplătit prin gingașa panoramă a văii Teleajenului cu cuibul alb de case, cu petele roșcate ale turnurilor mânăstirii, cu mantia înverzită a pădurilor așternute pe înălțimi.
Dar formele variate ale vârfului, te chiamă tot mai departe. Străbați printre ruini de palate ciclopiene, până ce în sfârșit te odihnești le punctul cel mai ridicat din Ciucaș, rivalul Ceahlăului și ca înălțime. Mai rar se întâlnesc doi munți atât de asămănători.
O mare deosebire există însă între cei doi frați. Ceahlăul tronează în mijlocul unui întreg ținut de munți mai mărunți, mulțime îngrămădită în jurul lui. Ciucașul e la margine de adâncă depresiune. Dacă ajungi pe vârful lui mai ușor pe drumul arătat, e o adevărată încercare alpină să te acațeri pe povârnișul drept, aspru, din spre Zizin. De aceia și priveliștea ce se deschide de pe vârful Ciucașului, e mai largă, mai variată. Prinzi roată din Munții Vrancei, din Penteleul des pomenit și Siriul înalt, până 'n păreții Bucegilor. Iar în față se întinde Țara Bârsei și șesul Trei-Scaune, cu capetele munților ce vin dinspre Nord, de se termină în șes. Mozaicul e mai plin. Șesul pare lac, cu însulele plutitoare ale plaurului, po-

meturile din jurul satelor. Drumurile sunt suluri de pânze albe, iar molateca șerpuire a Tarlungului dâre verzi de sălcii.
De sus, dela umbra stâncei ca un monolit, stai și privești. Nu te mai saturi să privești. Liniștea e desăvârșită căci nici murmurul pârăoașelor nu o întrerupe. Privești întinsul pământului; te îndrumi după harta desfășurată.
Frumuseța naturii se întunecă în ceață. Din zarea depărtării ca niște viziuni, se desfășoară în tablouri aburite forfota omenească neogoiată, desfășurată din vechi timpuri, în acest golf dela îndoitura Carpaților. A fost loc ce a atras. Dela Intorsătura Buzăului s'au desgropat unelte de cremene, dovada traiului pe aice

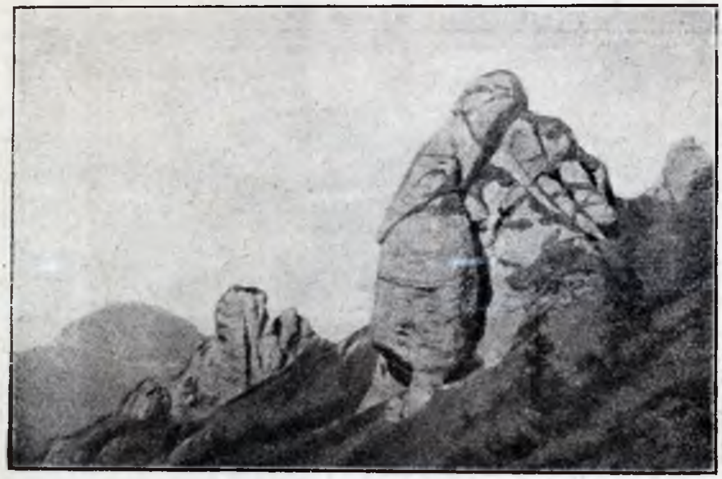
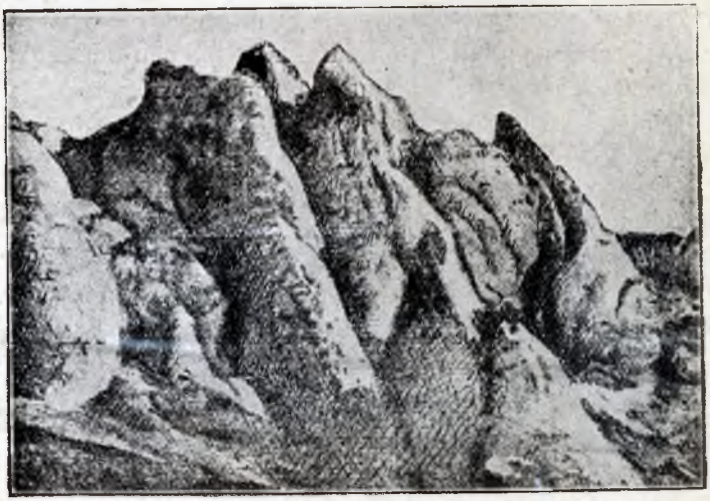

Fig. 53. Colți din Ciucaș.

a omului primitiv. Dela Ariușd s'au păstrat până și urmele locuințelor, din nuele împletite, ale omului neolitic, urmașul celui dintâi. Pe aice s'au revărsat, cu strigăte sălbatece, iurișurile tătare, de au pustiit satele.
Impotriva unor asemenea furtuni omenești s'a înălțat de către Teutoni cetăți de apărare, rămase ruini. Peste pânza întinsă a Românilor s'au revărsat puhoaiele venite cine știe de unde ale Secuilor, umplând locul neted, desnaționalizând pe Români, ori împingându-i în tăinuitele deschideri din zidul munților.
Ca într'o căldare încinsă, clocotișul nu mai contenește. Liniștea nu se așează peste sufletele amărîte ale Românilor. Unii au căzut

jertfă, nemai știind românește decât „Tatăl nostru". Alții, brețcanii, s'au revărsat spre sud, spre răsărit, până departe. Amintirea vijeliosului M i h a i, ca și cimitirul eroilor dela Tabla Buții, spun furtunile abătute prin aceste trecători, odată cu importanța Predealului, dar și nădejdea că după furtună urmează seninul, după nedreptatea vremelnică va veni biruința veșnică.

Când o bucată de vreme licări speranța unei dreptăți așezate, acum din nou asupră-le se abătu aspra stăpânire străină. Se întunecă mintea; se furișează durerea 'n suflet. Nici natura cu frumusețile ei nu o poate slăbi.

Din Ciucaș

BUCEGII.

Ce viu clipesc sub cer Bucegii!
Numai eternul Vârf-cu-Dor,
Instrăinat de lumea noastră
Se pierde 'n taina unui nor.

P. Cerna.

Sunt munți atât de des cercetați în toate direcțiile și atâta ce li s'au descris până 'n amănunte tăinuitele cotloane încât în paginile de aice se va cuprinde prea puțin din farmecul lor. In ei se prinde fantasticele imaginațiuni ce le poate natura scoate din rigida piatră. Iți amintesc blocul de marmoră din care Michelangelo cu voința-i neînfrântă, cu perseverență supraomenească, a scos mult admirata statue a lui David.

Fig. 55. Crucea de pe Caraiman

Un uriaș masiv ca un cub se înalță între Valea Prahovei și a Dâmboviței. Calcarele și conglomeratele ce-l alcătuesc dau material minunat pentru sculptura în amănunt, prin ajutorul dălțițelor cu care natura știe să lucreze. Munții din jur sunt formați din pietre mai moi; vârfurile lor sunt mai joase. Bucegii apar, asemenea unui monolit, deasupra celorlalți. Se văd din toate părțile, cu aspecte diferite ca și Ceahlăul.

Din depărtări nu se zăresc decât fețele cubului enorm, mai albe în contrast cu umbra pădurilor de brad din jur. Așa-i vezi din drumul către Giuvala; așa când îi înconjuri la nord, pe la Bran. Fața estică o admiri de cum ai ajuns în Azuga și până la Predeal. Strălucește în trandafiriul zorilor zilei senine. După perspectiva înălțimii apar când impunători, ca la Bușteni, când asemenea altor munți, cu vârfuri ascuțite.

Vine apoi în joc varietatea factorilor care i-au sculptat în amănunt. In primul rând e apa. Calcarul o suge; o duce la adânc. Cum însă

el nu ajunge până la temelie ci se vrâstează cu alte roci care opresc apa'n pânze subpământene, din care ies izvoarele, de jur împrejurul masivului s'au săpat văi adânci. Incepând dela valea Râşnoavei, numai în Prahova dau vreo cinci râuri, tot atâtea ferestre către ascunzişurile atractive ale masivului. Valea Cerbului, Valea Jepilor, vestita Vale a Peleşului, procură drumuri ademenitoare pentru turişti, dau tablouri variate pentru privire. Apele sar din prag în prag, sbuciumate şi ele. Apar gâlgâitoare, curg sgomotoase când le vine prea plinul zăpezilor topite, murmurând numai când seceta le seacă. Plasticei şi coloritului se adaugă astfel variaţia muzicei, care întregeşte măreţia tabloului natural. Uneori apele dispar o bucată de vreme, în hrube subpământene. Pârâul din valea Cerbului se face nevăzut la Poiana-Cerbului. Reapar mai limpezi mai,

Fig. 56. Bucegii în primăvară.

fermecătoare, aducând cu ele şoapta lumei nevăzute. Silite să sară de pe brâu de piatră pe alt brâu, nasc cascade şi de 40 metri, cum e sub Caraiman. Urlătoarea, cu un debit abundent de apă, e mai cunoscută, căci din Poiana-Ţapului uşor ajungi la ea. Chiar şi pe scurta vale a Peleşului, cu apă suficientă, alternă mici cascade şi chei, cu surâzătoare păşuni verzi ori păduri de brad. Şopotul ei când lin, când mai vioi, susurul cetenelor şi tremurătorul glas al frunzelor de fag, lămuresc răscolirea imaginaţiei la o artistică fire cum a fost Carmen Sylva, spre a fi dat „Poveştile Peleşului". Chiar în mijlocul masivului, luându-şi vieaţa din pânza de apă de sub Omul, trecând prin straturi mai groase de calcaruri, Ialomiţa şi-a săpat la început chei adânci, deşi nu atât de impunătoare ca ale Dâmboviţei din Ghimbavul, dar mărite ca importanţă şi farmec prin vrâstări, prin taina peşterilor ce o întovărăşesc. Peştera Ialomicioarei cu Sihăstria dela intrare e mai vizitată. Drumul în întu-

nerecul palatului fermecat e mai variat. Când abia poți străbate prin coridoare strâmte, când dai în bolți mărețe, de nu li se vede plafondul; când auzi sbuciumul apei ce o lărgește; când, la lumina făcliilor, se oglindește întinsul unui lac.

In acest chip apele curgătoare, au schimbat în amănunt blocul de piatră, în șir de munți, a căror vârfuri le urmărești dealungul Prahovei. Dela Vârful-cu-Dor, cu creastă trăgănată peste care se așterne flacările smirdarului, prin Jepii — mari și mici —, înălțându-se în Caraimanul cu crucea așezată la peste 2000 m., până

Fig. 57. Valea Jepilor.

la culmea Clăbucetului, se înșiră piscuri fiecare cu particularitățile frumosului lor.

Tapșanul platoului neted, a rămas în jurul Omului, vârful cel mai înalt, de unde când ziua e limpede, în adevăr se desfășoară o grandioasă panoramă. Spre nord întinsul șes al Țării Bârsei apare ca un lan întins, pe care plutesc insulițele înverzite ale satelor. Spre apus, tot mai estompate în ceață se înșiră unul după altul vârfurile Alpilor făgărășeni peste muchia spinării Pietrii-Craiului. Spre răsărit se adună soborul munților, din care răsar colții Ciucașului. Către

sară, când se lasă cortina străvezie peste noianul munților, plutesc în văzduhul nedefinit constelațiunile becurilor electrice din Brașov, rarele pâlpâituri ale gurilor de gaz natural dinspre Ploești, boghioasele stele de pe cerul senin. E un tablou neîntâlnit aiurea, de o feerie în adevăr ca din povești.

Apele curgătoare au tăiat văi adânci, chei înguste, vâlcele numai colțuri de stânci; umezeala a sculptat fine decoruri plastice, răsplata urcușului; urmele ghețarilor adaugă însă variațiuni grandioase. Nu sunt atât de impresionante, ca în Parâng ori Retezat, dar impunătoare îndeajuns prin largi perspective deschise. De jur

Fig. 58. Babele.

împrejur, Omul este săpat cu asemenea circuri, continuate prin larga deschidere de pe valea Mălăeștilor.

Muntele are vieața lui, ca și orice formă, furnică ori astru. S'a născut din ruinele altor munți, cimentate sub apă; a fost înălțat diferit după jocul forțelor geologice. Iși capătă fizionomia lui proprie, prin începutul declinului lui. Fiecare fir de praf scobit prin puterea ceții, fiecare bolovan rupt din coastă, însamnă începutul evoluției lui ca formă matură. Ni se pare neschimbat, neclintit, pentrucă factorul timp este preponderent.

Dar tocmai amănuntele care ne fascinează, sunt semnele necontenitei lui dărâmări. Apa sub toate formele îi e duşmanul cel mai activ, zi de zi, clipă de clipă. Vine în ajutor însă şi vântul, fără piedică suflând pe înălţimile expuse. Il învăluie, îl biciueşte, îl roade unde piatra e mai moale. Astfel au luat naştere acele fantastice şi uriaşe chipuri de pe podişul Caraimanului, cărora poporul le-a spus Babele, stând la sfat.
Acelaş joc de forţe a dat naştere celeilalte stânci, care în adevăr samănă cu capul Sfinxului din Egipt.
Cuprins între două drumuri mai bătute, acel al Branului spre vest, al Predealului mai nou spre est, aşezat între două mari oraşe, Bra-

Fig. 59. Sfinxul.

şovul şi Bucureştii, ales drept odihnă regală la Sinaia, masivul Bucegilor atrage vară şi iarnă. De aceia este mai cunoscut; de aceia adăposturi comode sunt pe ei mai numeroase; de aceia rătăcirile sunt mai rare, putând să se urmeze însemnările de pe arbori ori stânci. Pe Bucegi a activat şcoala turismului român. De aice s'a răspândit dorul de a trăi mai îndelung în atmosfera munţilor. Frumuseţile muntelui au atras; au ademenit spre popasuri de reculegere, de gustare a farmecului naturii. Podoaba vegetaţiei ce-l acoperă e una din latura atractivă a lor. Variaţi în amănuntul formelor, sunt variaţi şi ca flori. Prin sufletul lor mai uşor de prins, fac legătură între sufletul omului şi ,,duhul'' munţilor, s'ar putea spune sufletul lor.

In această privință Bucegii au destule colțuri tăinuite, în care popasul ajunge o închinare spre frumosul din natură, încât turismul capătă alt aspect, educativ, de înălțare și înobilare a gândurilor. Atmosfera curată, flacăra vie a smirdarului, șopotul cetenilor, pajiștea verde, murmurul izvoarelor, totul încadrat în măreția formelor, chiar la Stâna Regală așa de ușor de ajuns cu automobilul, fac din munți altarul de purificare sufletească, sub influența măreției naturii, când gingașă, când impunătoare.
Aceasta e adevărata caracteristică omenească a Bucegilor atractivi. De aice s'a inspirat B u c u r a D u m b r a v ă, de a scris minunata

Fig. 60. Strunga—Bucegi.

carte de chemare spre duhul munților. ,,Adevăratul alpinist, scrie ea, după ce a trecut prin stadiul pasiunei necoapte și neechilibrate, iubirea lui pentru munți trebue să se spiritualizeze; să-i aibă în suflet cu toate florile și pădurile, cu apele și vânturile, cu zilele și cu nopțile, cu soarele, cu luna și cu stelele, cu tot tâlcul lor dumnezeesc și veșnic.''
B u c u r a D u m b r a v ă prin Bucegi, a fost cea dintâi trâmbițașă a frumuseții munților noștri, luați în întregime; ea a pus temeiul adăposturilor din Bucegi prin clădirea ,,Hanului drumeților'' de pe valea Ialomiței. A găsit un fervent adept în regretatul M i h a i H a r e t, ce trebue socotit ca adevăratul întemeietor al turismului

român, nu numai prin întețirea clădirii adăposturilor, prin marcarea drumurilor, prin descrierea itinerarului, cât mai ales pentru că el e unul din puținii care au înțeles muntele, nu ca o arenă de sport, ci ca o școală a prefacerilor sufletești prin cunoașterea întregimei lor: piatră, plantă, om. Imbinând în ei condițiuni prielnice pentru mai lesnicioasă drumeție, Bucegii au servit și vor putea servi mai intens pentru apropierea sufletelor noastre de pământul țării. Prin aceasta ei capătă nu o simplă valoare turistică, ci una înaltă, etică, națională.

Este atâta nevoe să ne cunoaștem noi pe noi, ce avem și ce putem săvârşi, încât atracția Bucegilor a avut o importanță deosebită în chemarea sufletelor spre ce e al nostru.

CÂMPULUNG - BRAŞOV.

Suntem cu toţii mari proprietari fără să ştim. Drumurile, cărările, marginea apelor, toate nu sunt ale noastre? Peisajul aparţine celui dintâi care are ochi pentru a-l privi.

Lubbock.

Câmpulung. — Măţău. — Rucăr. — Dealul-Sasului. — Giuvala. — Bran. — Râşnov. — Zărneşti.

Predealul n'a fost întotdeauna trecătoarea cea mai bătută. Veacuri întregi zârnăştenii cu chervanele încărcate cu braşovenii, urcau calea Branului, către Câmpulung.

Trenul a înfruntat înălţimea dela Predeal abia de pe la 1870. De atunci celălalt drum a devenit mai părăsit.

Dar dacă Valea Prahovei azi este artera principală a comerţului şi a traficului de călători, vechiul drum dintre Câmpulung şi Braşov a rămas poate unul din cele mai frumoase din Carpaţi.

Şoseaua largă, bine ţinută, deschide la fiecare cotitură perspective nici una asemenea alteia.

Porneşti dela Câmpulung, oraş care aiurea, cu podoabele naturale din juru-i, cu lesnicioasele drumuri spre frumuseţile variaţilor munţi ce-l înconjură, ar deveni, de cum dă primăvara, un furnicar de lume. E dreptul că de vină este slaba îndrumare turistică la noi; dar tot atâta vină cade şi în seama localnicilor, oameni altfel plini de energie, dar cărora pare că le lipseşte iniţiativa pentru a face din Câmpulung un temeinic centru turistic.

Oraşul este plin de amintiri străbune, evocate fie de clopotniţa mânăstirii lui Negru-Vodă, ori Cloaşterul Franciscanilor. Are împrejurimi apropiate, care îndeamnă către urcuşuri domoale, cu vederi largi spre muncelele blânde. Aşezat într'o depresiune, în jurul Câmpulungului nu se cunoaşte loc ars, pustiu. Verdele acoperă totul, de cum încep bumbişorii să se arate, până ce-l împânzesc brânduşele de toamnă cu flori violacee.

Cât de variată este regiunea ţi-o spune relativ uşoara urcare a Măţăului, muntele din îndata vecinătate, prin variatele ispite ivite de jur împrejur. Din Olt până 'n Bucegi, din Iezerul până 'n şesul dinspre miazăzi încenuşat în ceaţă, pe o zi limpede, roată, priveşti la mândrele forme ale Carpaţilor meridionali.

Impunători sunt cei mai din apropiere, spre răsărit Leaota din Bucegi, spre miazănoapte culmea ce se termină cu Iezerul-Mare (2463 m.) aproape rivalul Negoiului, și cu Păpușa, nume gingaș, ca multe altele date de popor, care a legat amintirile istorice de formele socotite de el ca neperitoare. Lor se intercalează creasta prăpăstioasă a Pietrii-Craiului, iar spre vest stau la rând uriașii Carpaților noștri.

Mai ales în apus de soare, coloritul peisajului e neîntrecut, dela întrandafiratele calcaruri ale Pietrii-Craiului, ultimele mângâiate de soare, la albăstriul de oțel ce învăluie Iezerul, ori cenușiul ce acopere muncelele Argeșelului.

Urcușul Mățăului e un soiu de invitație la vals.

Cel mai lesnicios este drumul vechiu de chervane, transformat într'o șosea șerpuită, care urcă Dealul-Sasului, spre a ajunge la punctul culminant dela vechea vamă Giuvala.

Pentru cine nu cunoșate frumusețile țării, ar fi îndeajuns acest drum spre a-i lega pentru totdeauna sufletul de pământul nostru neîntrecut, ca emoțiuni estetice și turistice.

Se poate face lesne cu mașina. Fără goană, într'o zi săvârșești circuitul București—Câmpulung—Brașov—București.

Mai ademenitor e să urci drumul apostolește, având îndeajunse popasuri. Sate vestite, Rucărul la un capăt, Branul la celălalt, sunt popasuri plăcute pentru drumețul căruia i-ar veni dorul să taie pe jos unul din cele mai încântătoare și variate ținuturi din țară.

Cu automobilul, dela Câmpulung la Brașov, sbori în câteva ore, pe o șosea bună, rămasă fără gropile obișnuite pe alte drumuri. Caleidoscopic trec pe dinainte vârfuri de munți și pajiști întinse; îți ies în cale pâlcuri de brazi ce stau la sfat ori ziduri golașe de piatră. Mereu în goană, n'ai vreme să prinzi însă amănuntul, decorurile ce te leagă de natură și podoabele ei mândre.

Cu sacul în spinare și toiagul în mână, drumul este unul din cele mai ademenitoare pentru contemplarea pe îndelete a frumuseților ce se schimbă la tot pasul.

E cam mult de când dormeam în clăele cu mireazma fânului proaspăt, ori mă adăposteam sub bolta podețului împotriva ploii ce cădea cu găleata, până când eram silit să-mi caut alt oploș, din pricina gălgâitoarelor șuvoaie. In baia soarelui domolit de răcoreala ce se ridica din văi, pășeam asemenea fericitului din poveste pe covorul de iarbă tunsă. Urcat pe vârful unui dâmb golaș de piatră de var,

asemenea unei căpățâni de zahăr răsărită din mijlocul brazilor deși, ceasuri întregi nu mă săturam să mă desfătez prin sceneriile bogate, ce umpleau orizontul larg, dintre Piatra-Craiului și Bucegi. Cum nu știu acei, cărora tinerețea le dă aripi, cu cât de puțină osteneală se pot căpăta clipe de intensă satisfacție și vibrantă mulțumire, și cum ajungi să-ți înclini capul, doborît de frumusețile nebănuite ce ți le oferă drumul lesnicios dela Câmpulung la Bran. Abia ai ieșit din oraș și de pe coasta Mateiașului privind îndărăt,

Fig. 63. Giuvala.

te oprește 'n loc netezișul înverzit dinspre apus, spațiul larg, molcomitor al muncelelor, podoaba orașului străbătut de Pârâul Târgului, cu apă limpede ca lacrima. Grădini de pruni în șiruri, nuci rezleți cu cununa rotundă, dau locului o liniște de rai, ce-ți captivă sufletul, prinzându-l în mrejele jocurilor de nori pe cerul limpede și albastru, cât și a umbrelor lor, cu forme fantastice și schimbătoare, de pe netezișul înverzit. E liniștea și mângâierea așa de măestrit descrisă de Goethe în ,,Hermann și Dorothea''. Atâta pace se lasă asupra sufletului, încât volbura cea mai deasă din el se liniștește ca prin farmec. E icoana naturii blânde, împodobită cu ceia ce omul poate căpăta dela ea.

Nu este oare nici o legătură între peisajul blând, rodnic, liniștitor și schitul de maici din apropiere, săpat în stânca dela Nămăetși? De pe acoperișul ei contemplezi peisajul odihnitor din lungul Argeșelului, cu casele albe, curate, presărate 'n mijlocul pometurilor.

In față se ridică spinarea prelungă a Mateiașului, pe sub care șerpuește șoseaua ca varul. Muntele mai înalt decât Mățăul, deci cu priveliște mai largă, face osteneala să fie urcat. Cele două fețe ale lui sunt deosebite; una, numai bolovani goi, albi, de calcar folosit pentru var, e bătută 'n plin de soare; alta, mai umbrită, cu tufe dese de alun, cu poene înflorite când e toiul florilor.

In liniștea sării ca un susur adus de vânt se prinde bolborosirea izvorului Topliței, ce curge repede să se verse în Argeșel.

La cotitura de drum, după ce treci de monumentul eroilor căzuți în ultimul războl, rămâi pironit, fără vrere; atât e de mare contrastul între ce ai lăsat în urmă și ce ți se desfășoară înainte, brusc ca de după o cortină ridicată, încât uiți și de propria-ți existență. Rar se află în calea drumului bătut un peisaj mai atractiv, mai impunător, prin trăsăturile simple cu care natura știe să te subjuge. Munte, apă, pajiște înflorită, se îmbină într'un tablou minunat. De câte ori trec prin acest colț al țării, mă închin. Cui? Nu știu. E destul că mă pcmenesc oprit în loc, cu capul plecat spre rugă, de atâta frumusețe desfășurată dintr'odată.

Ai înainte adâncimea văii Dâmboviții în tot lungul ei dela Dragoslavele până 'n jos de Stoenești, cu amintirea lui M i h a i - V i t e a z u l, iar mai încolo cu ruinele cetății de care se leagă legenda lui N e g r u-V o d ă.

Limpede de pare dâră de argint viu, resfirată în șuvițe, se strecoară printre ostroave de aniniș, pe pat curat de lespegioare. Șoseaua o întovărășește ca o panglică, în lungul căreia se țin casele. Pădurea din prelungirea Leaotei, se lasă, deasă, până 'n drum, cu prea puțin loc de pășune. La spate, se înalță treptele pietroase ale Mateieșului cu slabe brâie de tufăriș; peste vârfurile împădurite răsare ca un con de piatră albă Vârtoapele, iar în fund, deasupra culmilor tot mai joase, creasta Pietrii-Craiului te chiamă.

Șoseaua scoboară repede pe sub poalele Mateiașului, din care șuruie izvor răcoritor. Intri în Dragoslavele cu case gospodăroase strânse în lungul apei limpezi. E sat vechiu, loc de vamă. Prin el au trecut Cumanii, Teutonii. In el a poposit regele C a r o l a l X I I-lea al

Suediei, iar cimitirul cu crucile neputrezite, arată vajnica apărare a ostașilor noștri împotriva bavarezilor rostogoliți ca o avalanșă.
Nu faci lung drum, după ce treci Dâmbovița, în adevăr ,,apă dulce'', și poposești în alt sat, fost târgușor odată, pomenit încă de pe vremea lui M i r c e a, din veacul al 15-lea. Ca și Săliștea de lângă Sibiu, Rucărul era vestit prin frumusețea femeilor îmbrăcate în mândre haine naționale, bătute cu fluturași de aur.
Inainte era mai adesea vizitat, căci pe lângă aer curat Rucărul are împrejurimi apropiate când tăinuite, când mărețe, inundate de soare ori umbrite de brazi, după voie și plăcere.
Frumusețile naturale se datoresc faptului că în înălțarea Carpaților aici a fost un ținut de năruire, de scufundări, din care au urmat gropi despărțite de praguri, ori cloțani de piatră albă, cu forme variate. Imbrăcate cu păduri și pajiști, dau farmecul neîntrecut al locului. Pâlnia în care se află Rucărul este despărțită, prin pârleazul dela Posada, de cealaltă scufundătură, în care sunt resfirate casele din Podul-Dâmbovicioarei. Dâmbovița întărită cu Dâmbovicioara de aice se vâră în sălbatecele chei săpate în Ghimbavu. Rar îndrăzneț, le străbate, când apa seacă. Găuri negre la diferite înălțimi din păreți arată tăinuite peșteri, motiv de legende și povești. Dâmbovița fierbe la intrarea lor; pare ostenită, liniștită, când a scăpat din încleștarea pietrii.
Și istoricește sunt importante locurile. Sus pe marginea muchii de calcar ți se arată ,,Cetatea Neamțului'' din care n'a rămas decât fântâna săpată în piatră, plină de bolovani, ca și aceea din cetatea Râșnoavei. Dacă s'ar folosi amintirile și legendele istorice legate de partea locului, adunate de regretatul harnic învățător R ă d u l e s c u - C o d i n, s'ar putea romanța episoade întregi din sbuciumul trecutului. Infrângerea trufașului rege C a r o l R o b e r t, din veacul al 14-lea, pe aici ar fi avut loc. Schimbându-și hainele cu un soldat, regele a pierdut până și sigiliul regesc, dând bir cu fugiții. Evenimentele istorice se țin lanț de Rucăr, din veac în veac, până în ultimul război, când bieții rucăreni au cunoscut groaza stăpânirii străine.
Părăsind pâlnia săpată în piatră, drumul urcă cu multe cotituri pe Dealul-Sasului. Incepe orizontul larg spre care treci mai comod călare, pe cărări mai deadreptul, cum fac și rucărencele, ori pe șoseaua ca în palmă, ce duce la vechia graniță dela Giuvala. Cu cât urci, cu atât răsar vârfuri de munți. Cu cât urci, cu atât aerul se

răcorește, pajiștele se întind, pădurile trimit tiraliorii cu sulițe, brazi rezleți sau de strajă, câte 2-3. E zâmbetul naturii printre munți. Rând pe rând, unul după altul, se ivesc: Piatra-Craiului, apoi vârful teșit, cu pășuni, al Leaotei, stingher în lumea stâncilor de piatră de var. Un vârf din apropierea șoselei, îți servește drept minunat loc de observare. E bine să poposești. Cuprinzi roată panorama largă dintre Bucegi și Piatra-Craiului, cu forme felurite.

Piatra-Craiului e ca o creastă cu muchea zimțuită, la poala căreia se așterne pocladă de brazi deși. Bucegii, spre răsărit, se înalță ca un uriaș masiv cioplit în marmoră, cu pereți despicați de paloș, cu tăpșan neted pe vârf.

Intre cele două lumi de piatră stau mulțimea munților mai mărunți, cu sclipirea acoperișurilor de stâne la marginea pădurilor. Peste ei zărești ceața ușoară a depărtării lăsată pe netezișul Țării Bârsei, ca peste fața mării.

Vremea? A dispărut. Te găsești aici de o veșnicie. Te pătrunde taina naturii. Te împresoară, te subjugă, te transformă. Sufletul se curăță, mintea se limpezește. Patimile s'au topit; chiar cel care jos se svârcolește în gheena pornirilor omenești, aici se simte altul, ușurat, cătând cu smerenie spre bolta largă a cerului. Aceasta e minunea escursiunilor negrăbite, în afară de înviorarea trupească. Devii altul. In fața splendorii pe care natura o așterne privirii, te purifici ca și înaintea unui sfânt altar.

Nu am trăit ceasuri de mai adâncă odihnă sufletească, de involuntară reculegere, decât sub larga boltă a cerului de aice, uriaș baldachin susținut de stâlpii de marmoră. Trebuind să cercetez mai în amănunt locurile, m'am închinat răsăritului splendid de soare, am cunoscut liniștea desăvârșită a amiezii încropită de căldură, dar îmbălsămată de mireasma fânului cosit. Am cunoscut natura în fețele ei vesele, ca și în toanele de mânie; am trăit în admirarea naturii largi, dar, scoborînd în văile laterale am simțit și mizeria din casele rezlețe, mâncând mămăliga rece de pe polița de lemn ori dormind înfundat în claia de fân, neputând suporta aerul închis din odăile scunde, în care și purceii intrau spre adăpost.

Minunea frumuseților fermecătoare nu s'a isprăvit. Șoseaua șerpuește mai departe printre pajiști ca smaragdul. Se sbenguesc mieii în vremea primăverii; vara sclipesc coasele ce lasă brazde în pășunea, din care se răspândește mireasma ultimelor răsuflări ale florilor.

Iarăşi te opreşti. Te-ai opri de altfel la tot pasul, atât de multe ademeniri prezintă drumul.

Se poate oare mai frământate colnice, numai case, pometuri, păşune, în cadrul zidului aici mai impunător al Pietrii-Craiului, despicat la capătul dinspre Zărneşti?

E un colţ din Munţii Apuseni în care nu poţi pătrunde cu automobilul. E anevoie să vizitezi regiunea chiar cu căruţa. Terenul este un suiş şi coborîş la tot pasul. Numai călare, sau mai degrabă cu piciorul, poţi străbate în labirintul de forme, până la căsuţele rezleţite, aşezate tot pe faţa dealului, în bătaia îndelungă a soarelui. E unul din cuiburile curat româneşti.

Aceeaşi regulă ca pretutindeni în Ardeal, unde sunt minoritari. Românii s'au păstrat curaţi, neamestecaţi, în locurile greu de ajuns, adăpostite, mai sărace. Pe o suprafaţă de vreo 50 de chilometri pătraţi sunt resfirate casele în care se adăpostesc peste 10.000 de brăneni, moroeni sau colibaşi, cum li se spune, când nu sunt cuprinşi sub numele generic de Mocani. Satele: Moeciu, Cheia, Fundata, Sohodol, nu au casele strânse grămadă, ca 'n Râşnovul apropiat sau chiar ca 'n Zărneşti. Sunt presărate ca petalele căzute din pomi, pe o pajişte verde. Frumuseţa locului este mărită tocmai prin această aşezare a caselor, legate unele de altele prin cărări înguste, rar drumeaguri folosite numai în timpul verii.

Nicăeri în altă parte a României, oamenii nu au ridicat la înălţimea de 1300 m., în aşa de mare număr, sălaşele lor stabile. Izolat cum este, ţinutul colibaşilor a rămas unul din cele mai arhaice din ţară deşi drum bătut trece prin coasta lui. E un contrast izbitor, de altfel caracteristic nouă, această apropiere între desvoltarea modernă a unui oraş ca Braşovul la câţiva chilometri, şi între vieaţa brănenilor rămasă aşa cum era foarte probabil şi pe vremea de demult.

Interesante sunt casele, adevărate ferme, ca nişte cetăţi, cu arhitectura hanurilor din Moldova.

Trei laturi, în jurul curţei dreptunghiulare, sunt ocupate de casa de locuit într'o parte, grajdurile pentru vite peste drum, iar în fund şura încăpătoare. La faţă e poarta largă ce leagă şi închide laturile, iar în dosul casei, sub acoperişul tras până jos, ţinând şi căldură locuinţei, este staulul de oi. Totul e grămadă. Vieaţa e strânsă, adăpostită de vânt şi ploaie. In jurul casei sunt pomi, straturi cu legume şi ogoare. Imprejmuiri nu se află. Cel mult haturi cu hu-

ceaguri arată limita proprietății, trăgând linii mai închise pe fondul verde al pajiștei, farmecul priveliștei din depărtare.
Poziția înaltă a ținutului, asprimea vremii, aduc restrângerea sămănăturilor. Deși populația a rămas încă tot la mămăligă drept hrană zilnică, popușoii nu rodesc; degeaba trudă ar fi sămănatul lor. Ca și Moții din Munții Apuseni, brănenii își cară mălaiul din părțile joase. E o peregrinare de anotimp, dar și un schimb de mărfuri. Pe ogoare nu se seamănă decât cartofi, ovăz, orz, rar grâu de primăvară, ce ar ajunge hranei de peste an. Pe restul pământului sunt pășuni, fânețe, în ultima vreme luțernă, trifoi. Fânul

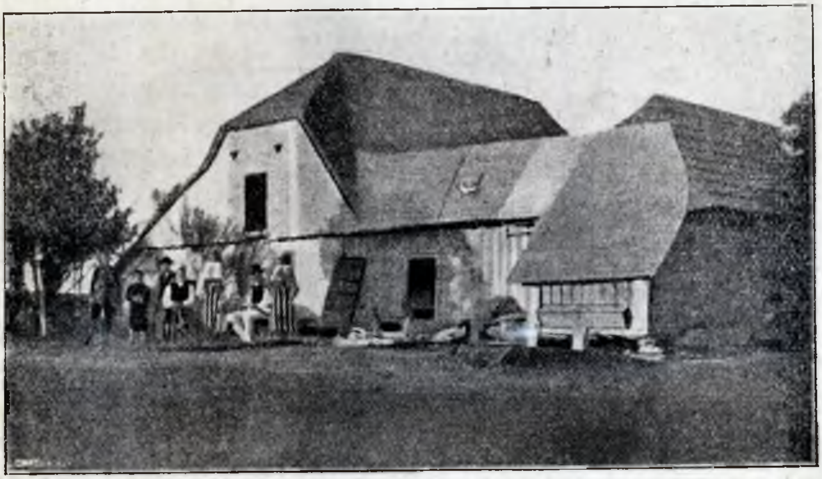

Fig. 64. Casă din Bran.

este bogăția, căci creșterea vitelor a rămas îndeletnicirea principală. Brănenii ca și cei dela Poiana ori Jin de lângă Sibiu, posedă încă mari turme de oi, dar și vite ori cai. Aceștia sunt prețuiți. Altfel n'ar avea cum duce produsele lor în depărtare.
Brănenii sau Colibașii, după colibele ce locuiau pe vremea Turcilor și Tătarilor, au rămas încă la industria casnică. Gospodina țese pânza. Piua de sumane aici se aude mai des decât oriunde în munți. Până și cojoacele se fac în sat. Izolarea a păstrat bunele obiceiuri ancestrale. Industria modernă n'a străbătut până în case, măcar că din ele, pe vreme limpede, s'ar putea auzi sirena fabricelor dela Zărnești.

Din an în an însă, apropierea drumului bătut prinde să întețească schimbările străvechiului trai.
Mai ales când iarna acopere ținutul cu nămeți sau când ploile fac din fiecare cărare câte un puhoiu, izolarea de restul lumii este aproape completă. Scrisorile se împart duminicile sau în zile de sărbătoare după slujba bisericească, în biserică. Tot în biserică se vestesc orînduirile administrative. Sunt scene de altă dată.

Fig. 55. Castelul dela Bran.

In schimb vieața e în toiu în fiecare Miercuri când e zi de târg, în preajma castelului, sau mai ales în cele două zile de iarmaroace anuale. în August și Noembrie, când se scoboară și cel mai depărtat colibaș, de rămân casele goale, doar cu bătrânii și copiii care nu pot face drum lung, ostenitor. Schimburile de mărfuri se împlinesc ca pe vremea când nu existau drumuri de fier. Atunci se poate admira și frumusețea etnică, dar și a portului național păstrat în toată curățenia lui. Produsele industriei casnice, dela șindrile și unelte de agricultură lucrate în lemn, până la velințe și pânzeturi frumos cusute, dar mai ales produsele derivate din lapte, dau putința ori cui să cunoască hărnicia unui cuib curat românesc. Cu toată apropierea de vieața modernă, norodul a rămas ceeace era pe vremea când au venit peste el Cavalerii teutoni. Oamenii trăesc însă în

sărăcie, ca și Moții din Munții Apuseni, mai ales de când condițiunile nu le mai îngăduie coborîrea turmelor bogate de oi spre depărtări.

Drumul se lasă în șerpuiri tot mai rare. Rămân în urmă înălțimile stâncoase, dar din năruirea lor răsar în cale colți de piatră, ce măresc variația peisajului.
Pe unul din acestea se înalță ca o săgeată, svelt, cu turnuri și metereze, castelul dela Bran, în mijlocul caselor mai îngrămădite, unele vile cochete, din Valea Turcului. Când crezi că ai dat în câmpie, la o cotitură, printre arbori, se înalță viziunea din timpuri depărtate, cum rar se văd și în țări apusene.
Vechiu de peste jumătate de mileniu, stă întreg pe vârf de stâncă, de crezi că din ea au crescut zidurile groase. Turnuri și turnulețe se profilează când pe albastrul cerului, când pe verdele pădurii. Cum îl înconjuri din trei părți aspectul se schimbă; acum e auster, numai piatră, acum cu parcuri înflorite în jur. Interiorul e ca un castel din poveste, de când Regina Maria îl avea drept locuință preferată de vară.
Ești în șes, dar n'ai scăpat de munte. Surpat, înconjură acest colț minunat de țară, un triunghiu cu vârful în Bran, cu baza între Zărnești și Râșnov, două sate cu poziții încântătoare, deși diferite. Zărnești e legat de Piatra-Craiului, aice surpată; Râșnov e la piciorul unui mal de piatră năruit din Bucegi. In ambele părți netezișul câmpului ajunge până la pragul muntelui, iar cerealele cresc până 'n umbra bradului. Șvițera nu are prea multe asemenea colțuri pline de farmecul contrastelor bruște.
In toiul verii, când natura gâlgâie de belșugul darurilor ei, când ogorul e aur vărsat, iar fânețele țăsătură de pietre scumpe, când pădurile sunt în plină muncă de hrană, iar arinii de pe pârâul Turcului formează parc de baloane captive, ori cât de indiferent ai fi față de frumusețile naturii, simți cum ți se înclină capul spre rugă, de o mână nevăzută.
Zărneștii e mai mult orășel prin grămada clădirilor din jurul fabricei de celuloză, de lângă vechea biserică zidită de Neagoe Basarab. Mai în sus te crezi într'un sat din Muscel, cu casele una lângă alta, una la spatele alteia, clădite din butuci încheiați.
Podoaba locului o formează fruntea surpată din Piatra-Craiului, încinsă cu brădet, la picioare cu covor de fânețe, iar sus cu cloțani

albi de piatră, Prăpastia, despicătura capătului de munte este locul de escursie locală, ușoară, îndeajuns însă să-ți deștepte fiorii năprasnicelor toane ale Naturii.

Dincolo, la celălalt vârf al triunghiului, la Râșnov, aspectul e altul. Lipsește frământarea pietrelor năruite; o singură lovitură de paloș a despărțit stânca de șesul neted ca 'n palmă. Jos e satul, liniștea așezării tihnite, aliniere de case unite într'un singur zid în lungul străzilor paralele. Sus e ruina vechiului Burg de apărare, amintirea vremurilor de nesiguranță.

Din trecutul tot mai șters n'a rămas acolo decât ruini; jos e huzurul

Fig. 66. Cetatea Râșnov.

belșugului. Pe cărări aspre treci zidurile înalte ce împrejmuiesc și azi cetatea, înlăuntrul cărora se îngrămădeau, spre siguranță, cei din Râșnov dar și din Codlea ori Tohan. Ici a fost casa sfatului, dincolo capela din veacul al 17-lea, mai încolo închisoarea. Peste tot n'au rămas decât păreții și acoperișurile, măcar că nu prea de mult, încăperile serveau încă pentru păstrarea cerealelor sau a cărnei afumate. Din cetate întărită, azi se adăpostesc printre ziduri bufnițe și lilieci. Neatinsă s'a păstrat doar fântâna adâncă de peste 100 metri, săpată 'n veacul al 17-lea.

In schimb din cerdăcuțul de deasupra intrării, se desfășoară tablou plin de atracții. Satul din vale e văzut ca din aeroplan, o miniatură

de muzeu, în care se urmărește lesne alcătuirea gospodăriei săsești, adevărate citadele lipite una de alta, fiecare având casa de locuit în prelungirea grajdului și a șurei bine zidită, totul închis la stradă iarăși prin zid cu poartă largă. Așa se înșiră dreptunghiuri lângă dreptunghiuri, gospodăriile spate 'n spate între două străzi. Mai înspre adăpostul muntelui e și mahalaua românească, cu case la fel, dar cu biserică de care e legat numele fraților Udrești de pe vremea lui Mihai-Viteazu. Nu te afli în sat străin. Privirea se odihnește pe întinsul Țării Bârsei, cu șoselele ca niște panglici albe, cu mozaicul ogoarelor variate.

Fig. 67. Cârd de bivoli.

De peste creasta Pietrii Craiului, norii se ridică; trâmbe de soare dau aspecte mai fantastice colților de calcar, asvârlind pete aurii pe holdele dinspre Tohan. De deasupra pădurilor întunecate de brad, Omul din Bucegi rămâne impozant în goliciunea stâncilor bătute încă de lumina soarelui.
Natura se mânie; norii se învolbură; cuprind întinsul cerului în rotocoale ce se rostogolesc amenințător. Vântul nu aflā piedică în șesul întins; șueră sinistru prin ferestrele meterezelor, umflă petecul de tablă de deasupra porții, gata-gata să-l smulgă din loc.

Fagii se sbuciumă, brazii își flutură pletele cetenilor tot mai tare, pe când frunzișul mesteacănului e apucat de un tremur, ramurile sbătându-se ca părul despletit. In șes se răscolesc suluri de praf, ce se înalță să se unească cu norii. Natura e în furie. Vântul vâjâie, ploaia răpăie în jur. O pânză deasă țesută din picăturele mașcate, din praful răscolit, acopere priveliștea. Ca din pământ ies puhoaie numai spume; șuerul lor se adaugă la vâjâitul cetenilor.
Furia n'a ținut mult. Spre înserate natura din nou surâde, ca și când nimic nu s'ar fi întâmplat. Strălucesc picăturile de ploaie pe frunzele arborilor; puhoaiele rămân fire de apă ce-și fac loc prin nămolul răscolit. Vieața revine la normal.
Dinspre coada satului, pe drumul numai băltoace, cireada de bivolițe se întoarce dela pășune. Domoale 'n mișcări, îndesate una în alta, clătinându-și numai capul în mers, par un când de elefanți. Unele se opresc, se scarpină de un gard, scot răgetul scurt, răgușit, prin care-și exprimă plăcerea.
In urma cirezii, păzitoarea, udă leoarcă, târînd după dânsa un cățeluș jerpelit, legat de un curmeiu, pășește domol. Multă vreme, pe străzile satului răsună îndemnul ei de altfel neascultat; Hăi-ho-hoa! Haida-ha! când mai prelung, când mai grăbit; la fiecare casă câte o bivoliță se oprește din mers, docilă.
Liniștea sării se revarsă asupra satului întreg; obloanele dela ferestre se închid spre odihna meritată.
La marginea Brașovului, în întunerecul lăsat, te întâmpină silueta masivei biserici Sf. Bartolomeu din veacul al 13-lea, care a rezistat atât naturii cât și valurilor omenești.
,,Aceasta e vieața'' pare că glăsuie; ,,Impletituri de soare și nori, de lacrimi și surâs. Așa va fi întotdeauna''.

PIATRA-CRAIULUI.

O, natură! Buna mea mamă! Iată-mă numai sub a ta pază.

J. J. Rousseau

Munții își au povestea lor: își capătă fiecare o individualitate deosebită de a vecinilor. Toate sunt în legătură cu origina lor, cu structura trupului lor.

Unii se nasc prin simple încrețiri ale scoarței terestre. Obcinele bucovinene par valuri împietrite. Natura pietrelor din care sunt formate au permis îndoiri regulate, fără mari rupturi. Bucegii sunt masivi, înălțați ca și un enorm munte de ghiață plutitor. Piatra-Craiului dimpotrivă e ca aripa unui acoperiș năruit, cu marginea ruptă, tăioasă, îndreptată spre cer. Intr'o parte e prăpastia păretelui surpat, în alta partea din acoperiș înclinată 'n adânc. Spre Zărnești este iarăși brusc surpată, cu „Despicătura" ce a despărțit din ea un colț rămas izolat. Spre Rucăr se pierde în învălișul mai moale al straturilor din care s'a înălțat.

Fig. 68.

Ploaia, vântul, dușmanii formelor împietrite desăvârșesc amănuntele, dându-le făptura admirată de om. Profilul muntelui se schimbă, după locul de observare. De pe dealul Sân-Petru de lângă Brașov, ori de pe Susai, dela Predeal, îl vezi în lung, zid cu linia profilului dreaptă, cât ține lungimea. Altfel se arată când îl privești din valea Dâmboviței, dela Dragoslavele. Pare o piramidă ce-și înalță vârful în tăietura văii, făcându-ți semn să-l urci. Privit de pe Iezerul ori Păpușa nu-l mai cunoști. Un zid lung de pietre ce lucesc în bătaia soarelui, numai pripoare și răni. Privit însă de pe Dealul Sasului, pe drumul ce duce la Bran, are altă față. E tot o creastă lungă, dar pădurea deasă se ridică până aproape de coama-i muchiată, de nu rămâne decât în lungul ei o dungă albicioasă de stânci. In totul samănă cu șira spinării dintr'un schelet al unei uriașe namile antediluviene.

De aceia urcușul lui este atractiv, iar drumul spre el plin de variații, care te ține încordat într'una.
E mai ușor de urcat dinspre Câmpulung, căci îl urci dea coasta, începând cu povârnișul cel mai domol.
La Podul Dâmbovicioarei, părăsești frumoasa șosea ce trece prin Rucăr. Locul e ca o căldare închisă, cu păreți numai năruituri, din piatră de var, alburie, fără vegetație. Pe fundul înverzit al căldării, sunt presărate casele din sat, cu cerdac la mijloc.
Pe urmă intri în cheile Dâmbovicioarei, cu păreți înalți. Cu cât pătrunzi în ele cu atât singurătatea te cuprinde. Jos nu e loc decât pentru apa ce se sbate din bolovan în bolovan, alăturea cu un îngust drum, când nu vine mânioasă și dă voie să intri în încăperea

Fig. 69. Piatra-Craiului.

ei tăinuită. Sus o șușiniță îngustă din cer, când albastră, când plumburie. Umbra se lasă repede între zidurile înalte. Cu o călăuză din Rucăr și cu cumintele căluț ce duce merindele, adesea făceam drumul singurătății și al liniștei depline, întovărășit doar de cântecul apei, acum susur lin, acum glas mai mânios. Eram pribeagul drumului de munte, iar în uitarea restului lumei gândurile răscolite deșteptau amintirile poveștilor din copilărie, a smeilor din Iorgovan, pe care în închipuirea singurătății, mă așteptam să-i văd arătându-și capetele din găurile negre săpate 'n păretele înalt. Spre una din ele duce o cărăruie bătută de pașii vizitatorilor. Este vestita Peșteră a Dâmbovicioarei, vestită mai mult pentru că e mai des vizitată,

fiind mai aproape de drumul mare. Inlăuntru n'a mai rămas nimic din podoaba peșterilor. Fiecare dorind să-și ieie drept amintire câte o bucată din puținele stalactite ce se mai găseau, interiorul e ca o biserică devastată. Numai dacă nu poți vizita alte peșteri mai frumoase, te ostenești să pătrunzi în ea, pentru a avea senzația întunerecului ce te cuprinde, a tainei legată de el sau mai ales să simți binefacerea luminii, când te întorci spre ieșire.

Strâmtoarea cheilor se sfârșește. Locul se lărgește. Câteva căsuțe resfirate, sărăcăcioase sunt ultimele semne omenești. Incepe urcușul spre Pietricica, anevoios deocamdată, pe sghiabul tot mai strâmt al pârăului, plin cu bolovani. De nu ești grăbit, ceia ce la

Fig. 70. Coasta vestică a Pietrii-Craiului.

munte nu e bine, popasuri dese ți se oferă, pătrunzând în toiul luptei dintre apa ce curge năvalnic, chiar când e numai un fir și piatra năruită ce i se pune 'n cale. Sgomotul luptei îți spune veșnicia mișcării care preface. Un brad căzut în cale, cu rădăcinele-i resfirate, ca niște brațe înțepenite strângând în spasmul morții puținul pământ din care și-a supt vlaga, îți deșteaptă gândul la minunile naturii, ca și la șubreda stabilitate a ființei, la legea veșnică a măririi și căderii, a vieții împletită cu moartea. Iți aduci aminte de vorbele lui G o e t h e asupra naturii.

Și așa la tot pasul, mici tablouri de amănunt te țin atent, încordat de nu-ți dai seamă nici de osteneală, nici când ai ajuns pe coamă. O altă lume, nebănuită prin aspectul ei se prezintă privirii. Strigi:

Osana! Până aice era zidul în faţă, ce nu-ţi permitea decât la o rariște de pădure să prinzi perspectiva largă asupra Bucegilor. Când te înalţi pe creasta de piatră, aruncând privirea către apus, rămâi uluit, nu de înălţimea la care ai ajuns, ci de măreţia văii ce se deschide 'n faţă. Nu spre munţii Făgăraşului se îndreaptă atenţia deodată, ci asupra văii Dâmboviţei, ce străluceşte ca un fir cotit de argint, la adâncime de aproape 1000 metri sub locul în care te afli. Dâmboviţa curge dinspre Păpuşa, de unde îşi adună izvoarele. Valea lui Ivan continuă prăpastia dealungul părţii apusene a Pietrii-Craiului. E cea mai măreaţă priveliște asupra unei văi adânci, din câte se pot admira în Carpaţii noştri. mărginită de păretele prăpăstios al muntelui, capetele păturilor de calcar rupte.
Doar caprele negre se pot acăţăra pe ele, spre a se urca din această parte, sus, spre muche. Atmosfera mereu macină piatra, care curge ca din gârliciul morii, pe acelaş sghiab până jos. E ,,Moara Dracului" minunată numire potrivită dată de popor. In fund e valea, icoana vestitelor canone din Colorado. Dincolo de ea începe oştirea mândrelor şiraguri de munţi făgărăşeni, cu cele două gurguie uriaşe: Iezeru şi Păpuşa.
Linişte de genune în jur. Nici un murmur de izvor. Măreţia naturii cu sălbateca ei frumuseţă, cu ceaţa străvezie lăsată spre fundul adânc, cu jocul umbrelor de nori proectate pe largul careu al munţilor. Aceasta e răsplata ostenelii către înălţimi. Conducătorul meu se odihnea la umbra unei stânci. Eram singur în imensitatea desfăşurată cât puteam deslușí cu privirea. Gândurile şi ele adorm sau sunt prea împrăştiete de varietatea farmecului din faţă.
Dar... soarele îşi face drumul său tras în nemărginirea spaţiului. Cât e lumina lui, singurătatea o poţi suporta; deplina izolare în mijlocul naturei te înfrăţeşte cu tot ce te înconjură. Trăeşti prin ele clipe de destrămare completă a eului. Noaptea schimbă totul în fantasmagorice forme, care-ţi ies în cale la fiecare pas. O piatră, o tufă, ia înfăţişări înfricoşătoare. Singurătatea e apăsătoare prin teama ce te cuprinde fără voie.
Deci înainte, cât eşti înconjurat de prietenia luminei. Nu te lasă însă abisul deschis; te atrage; vreai într'una să-i smulgi taina. Dar nici muntele nu te lasă să păşeşti fără precauţiune; sunt locuri atât de înguste încât, ca să te uiţi în vale te pui pe burtă, spre a nu-ţi pierde echilibrul; ameţitoarea atracţie a adâncimei, te sileşte să stai călare pe muchea pietrii. Păşeşti prudent între două lumi

deosebite; un pas greşit te rostogoleşte ca 'n fundul iadului, pe când spre răsărit te ademeneşte tihna şi adăpostul pădurii şi mai ales acoperişul acela depărtat, ca un punct negru la marginea poenii. Acolo e stâna, odihna, înviorarea izvorului.

Numai mai târziu, după mulţi ani dela începutul drumurilor mele pe Piatra-Craiului, am avut prilejul ca, neoprit de „finanţi", să apuc calea arătată prin trăsături roşii ori albastre spre Omul, vârful culminant. Pe aceste drumuri, prin valea Prăpastiile, treci prin alte scenerii din inima muntelui, dar care nu sunt numai ale Pietrii-Craiului. Le-ai văzut, te-ai deprins cu ele din Bucegi. Numai când ai ajuns pe Omul, ai regăsit din nou creasta lungă de vreo 20 km., în forma unui arc de cerc, mai îndoit spre Zărneşti, mai în linie dreaptă spre Pietricica, mai rupt şi mai dinţat până 'n Crăpătura dela Zărneşti, tot mai ascunsă sub poclada pădurilor cătră Rucăr. Caracteristica muntelui o prinzi de minune. Prăpastia ce-l încinge spre vest şi domolita clină dinspre est, cele două contraste bruşte, îi dau farmecul şi măreţia, ce nu se uită şi care mereu atrage.

Eşti câteva clipe omul fericit râvnit de împăraţi. Nu bagi în seamă trecerea vremii. Bagheta magică a naturii te-a fermecat. In jurul tău joacă uriaşii de pământ ai ţării noastre. Intr'o parte munţii Făgăraşului, cu cele două piramide: Iezerul şi Păpuşa. In spre răsărit impozantul masiv al Bucegilor. In faţă şesul Făgăraşului cu satele înşirate în linie, de alta Ţara Bârsei cu satele presărate peste tot. Intre ele coama Perşanilor, dungă verde de păduri.

Urmezi sborul unui vultur pleş, în rotocoale tot mai strânse, deasupra prăpastiei adânci a văii Dâmboviţei ori scama nouraşilor luminaţi, ce se ivesc nu ştii de unde, spre a se topi iarăşi nu ştii cum.

Totu-i plin de Duhul Sfânt,
Linişte 'n văzduh şi pace
Pe pământ.

(G. Coşbuc)

SPRE NEGOI.

Florile sunt măreţele hieroglife, cu care Natura se serveşte spre a ne declara dragostea ei.

Goethe.

Valea-lui-Ivan. — Ursul, măi. — Florile. — Lacul Bâlii.

E vreme multă de atunci. Aş putea începe ca şi în poveşti: Era odată ca niciodată, când turismul la noi nu se prea cunoştea, iat liniştea

munţilor era întreruptă aproape numai de buciumul ciobanilor. Despre casa de adăpost şi semnele de îndrumare, trase pe trunchiurile arborilor ori pe stânci se cunoşteau cel mult în partea ardeleană a Carpaţilor.

E vreme lungă de atunci, cam vreo jumătate de secol, când profesorul de botanică dela Universitatea din Iaşi, hotărî o escursie în Alpii făgărăşeni. O înfrigurare deosebită cuprinse caravana puţinilor studenţi. Nu ştiam ce sunt munţii decât din cetit. Unul singur dintre noi urcase Ceahlăul. El ne fu mentorul, în ce priveşte echipamentul. Rück-sacul şi Alpenstockul pe vremea aceia erau obiecte de lux, sau cunoscute doar din „Tartarin sur les Alpes". Ne-am echipat cum am putut, căci nici chiar dacă am fi ştiut cum, nu prea aveam cu ce. In locul mantalei de „Loden", îmi luai paltonul de iarnă, Mă gândeam că dacă ciobanii se apără de frig şi ploaie cu cojocul, paltonul meu flocos pe din afară îmi va aduce acelaş serviciu. Uitasem că cojocul e impermeabil. Rezultatul a fost că din burniţele prin care am trecut câteva zile, s'a strâns un depozit de apă până 'n poalele paltonului; la urmă abea îl puteam purta în spate de greu ce ajunsese.

Ba eram să-mi las şi oasele pe Berevoescu din pricina lui. Ne apucă seara departe de stână, singura casă de adăpost pe acel timp. Hotărîrea fu luată să dormim la stele. Era, e dreptul, senin, iar izvorul din apropiere cântărea mai mult pentru popas decât un aco-

Colțul Strungii Gălbenele (Bucegi).

periș. Ne-am strâns grămadă, în jurul focului de jnepi, fiecare cum am putut, încovrigați în paltoane, având drept căpătâi șeaua de lemn. Caii pășteau priponiți în jurul bivuacului, cum e obiceiul. Dela o vreme ne fură somnul și dormirăm duși. Când și focul abea mai arunca scântei, iar negura se lăsase peste noi, caii prind a sforăi și a se smunci din pripon.
Buimăcit de somn, unul dintre noi strigă: Ursul... măăă.
A fost deajuns ca și ceilalți să se trezească. Cu paltonul mițos în spate, ridicându-mă încet dela locul meu, în amurgul ceții, se vede că vecinul, somnoros, m'a luat drept fiara anunțată. Nici una nici două, scoate un cuțit din buzunar și fără să se gândească îl îndreaptă spre mine. Dacă nu s'ar fi întâmplat moarte de om, în întunerecul mun-

Fig. 72. — Moș-Martin din Carpați.

ților, de sigur că măcar paltonul mițos ar fi fost găurit, fără intervenția ciobanului de lângă mine. A prins de veste greșeala, din spaimă; iute ca gândul a apucat mâna 'ntinsă a speriatului tovarăș. A fost în adevăr un urs care s'a prea apropiat de noi ca să-l fi mirosit caii sau din povestirile de peste zi, unul dintre noi a adormit cu gândul la urs?; în somn, vorba lui C a r a g i a l e, ,,din fantacsie dă în ipohondrie și apoi și nimica mișcă''.
Părerea dintâi era a ciobanilor, mai ales că a doua zi o matahală de urs, se întorcea spre bârlogul lui, dar pe coasta cealaltă a văii, departe de unde poposisem.

Peripețiile celui dintâi urcuș de munte sunt numeroase. Amintirile rămân vii, chiar după decenii, în care vreme munții mi-au devenit tovarăși dragi.

Trăind în ținut de stepă, auzisem de stâne, așa ca de o curiozitate etnografică. Nici descrierea ei mai în amănunt nu ni se făcuse cât am învățat în liceu, deși ni se bețicau buricele degetelor scoțând note la învățatul profesor de istorie, când ne explica isprăvile lui Napoleon, în năzuința lui de a cuceri lumea.

Cunoscusem o stână, întâmplător, în șesul Jijiei: o colibă de stuf, cu gardul strungii tot de stuf, cu dulăii buni păzitori. Atât.

A fost pentru mine, pentru noi toți, o uimitoare revelație când am poposit în drumul nostru la o stână din Valea-lui-Ivan. Era o adevărată casă de buturugi de brad, cu acoperiș de șindrilă, încăpătoare. Dar ceia ce ne uimise mai mult erau băcițele sănătoase, cu fața rumănă. Stâna era o casă adevărată, ca și acele pe care le întâlnisem în drum, rezlețe, la marginea pădurilor. După mulsul oilor, când se auzea rumegatul lor în strungă ca un murmur de vânt și când începuse vorba, întrebări de tot soiul și apoi povestirile întrerupte de lătratul cânilor, în amurgul ce se lăsase peste plaiul unde se afla stâna, dar mai ales când, după rugămințile noastre, o băciță începu să sune din buciumul învelit cu coji de cireș, atunci abia am simțit fiorul traiului simplu din stâne, tot farmecul lor și mai ales poezia adâncă a sălașului de munte.

In vieața mea numai alte două întâmplări au lăsat amintire tot atât de neștearsă, ca seara trecută în stâna din Valea-lui-Ivan. Una a fost când am asistat întâia oară, în Viena, la reprezentarea grandioasă a unei opere de Wagner. Alta când s'a ridicat cortina deasă de ceață din fața ghețarului Grindelwald desvăluind măreața-i panoramă, sclipitor sub bătaia soarelui de dimineață. Cântărindu-le pe toate însă, acum după o vieață întreagă, cea dintâi impresie din munții noștri îmi apare mai covârșitoare decât toate.

De altfel drumul întreg, primul spre înălțimile muntoase, a fost la tot pasul plin de revelații atât de diferite, încât s'a păstrat viu în minte. Il retrăesc și acum.

Escursiunea noastră nu era turistică, nici geografică. Avea o țintă precisă, să cunoaștem vegetația, schimbată sus, printre piscurile semețe, în adevărată podoabă, pe lângă care mulți turiști trec, din păcate fără să-i deie mare atenție.

Numai Bucura Dumbravă în minunata sa lucrare, „Cartea

Munților", cuprinde pagini de o adâncă iubire și înțelegere pentru florile munților. Gingășia lor e descrisă cu accente tot atât de calde, ca și de R u s k i n.

Făceam o escursie botanică; asupra florilor era atenția toată. Munții le forma cadru măreț. Fiecare ne străduiam să găsim vreo floare rară, să facem bucuria profesorului care ne călăuzea. Mi-a folosit de minune această primă escursie botanică pe munte, căci ea mi-a prilejit mai târziu clipe de neștearsă mulțumire, popasuri odihnitoare la fiecare pas, prin care uitam de osteneală.

Sunt colțuri însorite, chiar de cum umbra pădurilor te învăluie, în jurul unui izvor, unde se adună la sfat, având lumină și hrană din belșug, soborul celor mai oacheșe flori, pe care nu grădinarul iscusit le-a aranjat, ci dorul lor de vieață și nevoia de a se întovărăși în asociații, adevărate tablouri neîntrecute ca forme și culori.

Printre frunzele de captalan, cât o pălărie moldovenească de lată, își înalță trunchiul spre soare, sora dela munte a floarei-soarelui cultivată, Arnica montana, cu florile ei ca de șofran; alăturea în tufe dese, Nu-mă-uita își înșiră albastrele ei floricele pe crenguțe îndoite, Pe coastele mai umede câmpuri întregi se auresc cu florile mașcate de bulbuci, ghemuri de petale ca șofranul.

Până și în apropierea stânelor, cu locul bătătorit de măruntele copite ale oilor, în pământul îngrășat cu bălegar, se întâlnesc pe lângă adevărate păduri de urzici, credincioase omului până pe plaiurile de munte, tufe de stirigoaie, asemenea lumânărelelor de prin stepe, dar cu flori dese, albe, aburite gălbui.

Un alpinist îndrăgostit de florile munților, nu pentru a le afla numele cât minunata lor făptură, împarte plantele dela munte, în două categorii: plante mari și plante mărunte. Cele dintâi te întovărășesc în drum de cum ai început să răsufli mai greu. Ele îți țin de urît pe cărarea numai bolovăniș din lungul pârâului. Ele îți surâd, te duc de mână ca pe un copil. E deajuns ca să-ți oprești ochii asupra unei gingașe căldărușe-de-munte, singuratecă ori în tovarășii, ca să uiți de osteneală, iar cerul să-ți apară mai albastru, lumina soarelui mai strălucitoare. E zâna care te farmecă; te chiamă prin delicatele ei flori împintenate, albastre de in, ce spânzură în vârful codiții rozii, din clopotul petalelor ivindu-se smocul galben de stamine.

Plantele mărunte, de dincolo de jneapeni, fiecare reprezintă o minune făurită de iscusit meșteșugar care știe să împletească filigrame și să le împobobească cu pietre prețioase fel de fel.

Cele de jos cresc în voie; au de toate din belșug. Cele de sus în zeliștea vânturilor, n'au decât scurtă bucurie. In schimb vieața e mai intensă. Se întovărășesc între ele pentru adăpost; iarba, gramineele, le sunt pădurile de pază. Trupul lor întreg se reduce la floare și rădăcină; ultima spre a o înțepeni și a suge lacom hrana; cea dintâiu spre a chema, prin miros, prin culoare intensă, rarele insecte ce se încumetă spre marile înălțimi. Câd ai înainte o cupă (G e n t i a n a a c a u l i s) cu floarea ca un potir albastru de profunzimea oceanului, uiți de toate. Cu cât trăesc mai la înălțime cu atât sunt mai închise la culoare, cu atât sunt mai mirositoare, au mai dulce miere. Gingășia florilor atunci mi-a fost dat s'o cunosc, prin ceia ce poporul numește „șopârlaiță", dar ca nume latinesc mai evocator „Parnassia palustris". Floricelele, ca de ceară albă, cu vine delicate verzui, stau singuratece pe o crenguță delicată, îndoită puțin la vârf. Toată șiretenia florii ca ființă grijulie stă ascunsă sub modesta ei înfățișare. Cele cinci stamine

Fig. 73. — Gentiana acaulis.

Fig. 74. Brânduși de primăvară străbătând zăpada.

întinse ca spițele de roată, nu se deschid toate deodată, ci câte una pe zi. Se desdoaie, fiecare se întinde, varsă polenul și apoi rămâne veștedă. Numai după ce toate anterele s'au vărsat polenul, se deșteaptă și stigmatul, spre a primi praful fecundător de pe altă

floare. Iar ca să ademenească insectele floarea are cinci tufe de perişori gălbii ca mierea, umflaţi şi strălucitori la vârf. Insecta e atrasă prin înşelăciune. Gingăşia acestei flori, îi dă un aer eteric[1]).

Tot atunci mi-a fost dat să asist la năzuinţa de vieaţă a plantelor delicate. E cazul degetăruţului (S o l d a n e l l a p u s i l l a), cea mai gingaşă plantă de munte, redusă la câteva frunze ca de toporaş, din mijlocul cărora se înalţă o delicată rămurea, la vârful căreia spânzură clopotul floarei aburită cu albastru, delicat, amestecat cu un roz străveziu, pe margini cu mărunte fire de mătasă. E delicată floarea, dar minunea dorului de vieaţă e neînchipuită. Un petecuţ de zăpadă s'a mai păstrat în dreptul unde trebuie ea să iasă. In-

Fig. 75. Soldanella.

vinge scutul morţei, prin căldura trupului ei gingaş, care a topit zăpada, atât ca să-i facă loc spre soare. E contrastul cel mai evocator între vieaţă şi piedica morţii, aceasta din urmă făcând loc vieţii. ,,In faţa unei asemenea delicate fiinţe, simţi în suflet un val de simpatie pentru ea, dar şi evocarea biruinţei de a trăi, la cea mai simplă fiinţă''. E o întărire sufletească ce-ţi dă acest unic tablou al biruinţei.

Cu muntele nu poţi face tocmeală. Nu poţi să te bizui numai pe vreme frumoasă, deşi varietatea ei tocmai în munţi, naşte scenerii neuitate prin contrast. La urcuş timpul s'a menţinut mulţumitor. Soarele măreşte podoaba munţilor.

Când am ajuns pe creasta Berevoescului, jos în vale, printre vârfurile ce se îngrămădeau, fierbea cazanul. Aburii se urcă, învăluie totul în zăbralnicul sării. Frumuseţa munţilor rămâne acoperită.

1) I. **Simionescu**. *Flora României*. Bucureşti 1939.

Așa de deasă era ceața, din care te pătrunde umezeala și burnița, încât trebuia să mergem prudent, în șir, fiecare după calul vecinului ca să ne vedem; întunerecul devenise ziua atât de intens încât la doi pași, tovarășul apărea ca o siluetă, o umbră ce se topea în necunoscut, puțin puțin de se îndepărta. Speranța îndreptării ne dădu răbdare deodată; monotonia mersului în bobote ne opri înaintarea. Nici ciobanii ce ne călăuzeau, cunoscători ai locului, nu mai erau siguri pe drum. Muntele a învins. Caravana s'a scoborît la cea mai apropiată stână și apoi a apucat drumul spre Câmpulung. Prima escursie în munte s'a sfârșit după câteva zile de peripeții, trecute ca în vis. Numai Iezerul și Păpușa, ne-au dat o icoană despre măreția vârfurilor; căutarea florilor, întârzierea în lumea basmelor, în care ființele erau plante, ne-au desvăluit una din tainele ademenitoare ale muntelui.

Cu mult mai târziu, pe cărările lesne de urmat după amănunțitele semne colorate, plecând din Țara Oltului, mi-a fost dat pe o vreme splendidă, să mă închin și eu la farmecul vârfurilor contemplate de jos din vale.
Drept călăuză mi-a slujit acelaș vânjos cioban, care servește multora chiar dintre drumeții localnici, deprinși cu urcușul munților.
Ce deosebire între el și călăuzele alpine. Nici ghete cu cuie în picioare, nici manta de loden în spate. Cu opincile călca mai în voie, punând piciorul sigur și pe muchea de prăpastie. Drept ,,Alpenstock'' cu vârf de oțel, îi servea bâta pe care se sprijină în ceasurile cât privește 'n adâncul văii, lângă turma ce-o păzește. In schimb, țancurile toate îi erau cunoscute, ca și casele din sat. Fiecăreia îi spunea pe nume, învățat dela înaintașii lui. Se vedea că a crescut printre colții de piatră, tovarăși îndelungi în traiul de pe munte. Mlădios la mers, sigur pe picioarele subțiri, numai vine, trecea înainte cu ușurătatea unei căprioare. Așteptând, avea în privire o trăsătură de ironie, văzându-ne osteneala tot mai accentuată. In Alpi călăuza e o meserie; sunt călăuze profesionale, cunoscute, cu atestate. Nu poți lua drept conducători decât pe cei înscriși în listele oficiale. Dincoace e categoria ,,călăuzii naturale'', copilul crescut la stână, ciobanul care singur a găsit cărarea cea mai ușoară de urcat. Nu cunoaște adese decât muntele lui, grupa de munți din apropierea sălașului unde a crescut mai îndelung. Dar îi cunoaște în amănunt. Printre ei e acasă. Iți insuflă încredere deplină.

Cu el nu se întâmplă să te rătăcești. Cu un asemenea tovarăș de drum am ajuns pe Viștea-Mare, creastă înegrită, numai stânci și grohotiș, dar de pe vârful căreia se deschide larg panorama vârfurilor celorlalte, mai de aproape, ca și perspectiva largă asupra câmpiei dela poalele zidului, ce se întinde din Olt și până 'n Dâmbovița. A le descrie măreția nu mă încumet. Nu poți reda vieața munților ca și a valurilor decât dacă trăești în mijlocul lor mai îndelung, iarnă și vară. Sunt și ei, ca și valurile, când liniștiți de poți număra viroagele în bătaia piezișă a soarelui, când pare că iau parte la furia

Fig. 76. Vederea Negoiului.

naturii mâniate. Se îmbracă în haine variate după anotimp, după vreme. Vara predomină albastrul cu toate tonalitățile. Cerul e atât de albastru uneori încât prin adâncimea lui pare negru. Primăvara când vieața isbucnește, verdele gingaș îi acopere, ca să se schimbe în rugina și aurul din toamnă, în argintiul strălucitor, reflectat de zăpada proaspătă ce-i acopere. Mohorîți cînd ceața îi învăluie, sunt surâzători și impozanți când atmosfera e străvezie, limpede, curată. O scenă trăită într'una din escursiunile ce m'au dus până pe Negoi, rămâne neuitată. O cunoșteam din Ceahlău, de pe Pietrele-Doamnei.

Aice era mai măreață, mai impunătoare. E Marea de nori, ce acopere totul, afară de piscul întunecat pe care te afli. Nimic din rest. Unde și unde câte o insulă neagră, vreun vârf mai semeț, ce răsare din scama deasă a norilor învălurați, luminați până la strălucire de soarele de deasupra lor. Valurile de nori se mișcă, bătute de vânt ca și valurile de apă. Când însă e vreun intermezzo de liniște, capătă aspectul mării înghețate, pe fața căreia s'a așternut zăpada de noapte. Isolarea e completă. Ești deasupra norilor. E închisoarea eternă! E împărăția cerului! Vântul suflă. Marea de nori se agită. Soarele îi mărește neastâmpărul. Din ceața uniformă se rup rotocoale. Devin nori amenințători, cu forme mereu schimbătoare. Insula

Fig. 77. Vârful Negoiului.

pe care te găsești, ajunge peninsulă. Creste noi se arată, deșteptarea uriașilor din somnul nopții. In dreptul unei văi adânci norii se rostogolesc. Aspectul potopului în retragere, după ce a acoperit munții, nu putea fi altfel. Cascade de nori se scurg, albe, spumă învolburată, în lungul văii, spre adâncul ei, mistuindu-se dela o vreme. Scene mărețe, de sublim și groază.

Ca și florilor, ca și pădurilor, soarele dă adevărata splendoare și munților. In bătaia luminei apare fiecare vârf cu particularitățile lui, unul îndărătul altuia, unul mai sălbatec decât altul, creste ce se lasă în toate părțile, născând labirint de forme, unite în câte un pisc mai răsărit. Peste Arpașul-Mare cu muchea zimțuită, se înalță ghebul mijlociu mai răsărit al Negoiului. Din culmea Arpa-

șului se ridică Vârtopul; cu vreo 50 metri mai sus din el se lasă creastă prelungă, pe când mai spre răsărit Podragul pare mai masiv în izolare, întrecut însă de Vânătoarea, rivalul Negoiului, după care, abea proeminent, se arată și vârful Ciortei dinspre Avrig. Par șirag, deși de fapt sunt îngrămădiți în jurul unei căpetenii, ce-i domină. La umbra aproape a fiecăruia sclipesc ochiuri limpezi de apă, mai puține decât în Retezatul, mai impresionante însă prin cadrul măreț al căldărilor. Năruituri în jurul lor, năruituri pe coastele ce le împrejmuesc, pe când sus în zeliștea vânturilor și în asprimea

Fig. 78. Urlătoarea Bâlei.

luptei, stânci se izolează, se profilează ca niște suliți, capătă forme fantastice cum e stânca de pe Vânătoarea, ca o uriașă ciupercă. Acolo pe vârfuri e peisajul adevărat alpin, deși caracteristica și farmecul munților noștri stă mai mult în zănoagele priporoase lăsate de ghețari, cu limpezimea de lacrimă a lacurilor. Dintre ele lacul Bâlei e cel mai vizitat, pentru că e cel mai ușor accesibil, iar Casa de adăpost înlesnește popasul. Deosebit de celelalte lacuri, o peninsulă înaintează spre mijlocul lui, de te izolează complet. Trăești în muzica vălurelelor care se joacă cu pietrele

de pe mal; îi admiri strălucirea variată după soare, îndungată de umbra malurilor stâncoase ori chiar reflexul coastelor înalte.

In liniștea sării, când și stelele îl împodobesc oglindind în apă scântei sclipitoare, sgomotul cascadei prin care-și varsă prea plinul până 'n Olt, devine o muzică tainică venită din nevăzutul adâncului de munți, sensație care te înfioară de emoțiune în dumnezeiescul peisaj aspru, cuprins de amurg.

După ce te-ai scoborît din înălțimile înviorătoare, stând pe băncuța din fața gărei Cârța, privești la șiragul munților pe care i-ai părăsit, ca la niște prieteni dragi, în tovărășia cărora ai trăit clipe neșterse. In fața șesului ca de Bărăgan, zidul lor se ridică impunător, pierzând din asprimea amănuntului. Se contopesc unii în alții, de numai vârfurile le urmărești până ce se stânge și ultimul sărut al soarelui dat celui mai înalt. Ceața serii, albastrul de oțel la început, îi învăluie încet încet. de nu deslușești din ei decât o dungă zimțuită mai întunecată, până ce se contopesc cu întunerecul nopții. Numai șopotul apei Bâlei, ce curge în pajiștea mereu verde prin mijlocul satului și răcoreala suflului tăios alunecat pe vale, îți mai amintește tainele ascunse sub vălul nopții.

DELA BREZOI LA PĂLTINIȘ.

Munții sunt marele catedrale ale pământului cu stâlpii de stânci, mosaic de nori, coruri de izvoare, altaruri de zăpadă, cu bolte veșnic sclipitoare de stele.

Ruskin.

Brezoi. — Valea Lotrului. — Voineasa. — Peste Voineag. — Gura-Sadului.— Rășinari. — **Păltiniș.**

Scoborînd Valea Oltului, la Brezoi rămâi nedumerit. Râul pare mistuit. Un părete ruginiu îi închide calea. Foarfeca și Cârligul, munți de strajă, se unesc aproape ca un zăvor. Inaintea lor spațiul se lărgește, zarea se deschide, munții se retrag. Și peisajul e schimbat. Stoguri uriașe, căpățâni de zahăr, ceaune răsturnate, un labirint de stânci cu fața rotunzită, netezită, goale sau cu mesteceni rari, iau locul vârfurilor înalte, împădurite peste tot.
Lămurirea ți-o dă povestea Oltului din trecut, al cărui curs e format din altoirea a două râuri, odată cu drum deosebit. La Brezoi a fost un golf de mare odinioară, în care s'au depus sfărămături de pietre, cimentate, friabile, cu totul de altă natură decât acele din jur. Acestor depărtate prefaceri geologice se datorește aspectul văii, dar și cuibul de case din Brezoi. Lotrul aduce apă limpede și multă de sub Parâng, printr'o vale rămasă izolată din drumul bătut al Oltului, care curgea odinioară spre Ardeal și numai cu vremea a tăiat poartă îngustă în zidul format de Foarfeca și Cârligul.
Și în natură au avut loc schimbări adânci, care au dat aspecte diferite locurilor. De pe piciorul Țuțurdanului lui Dobre, turn năruit, cu bolovanii desprinși, cuprinzi cu privirea satul întreg, mai mult un târgușor. Electricitatea, dughenile lipite una de alta, curțile administrației din jurul fabricei de cherestea, una din cele mai mari din țară, parcurile cu flori, reprezintă modernismul adus de industrie. Bisericuța pe tălpi de stejar cu sculpturi măestrite la altar, dar părăsită de-și fac liliecii adăpost în ea, căsuțele rămase acățărate pe coaste de munte, tot din lemn cu acoperiș de dranițe bătute cu cuie de lemn, sunt rămășițele bătrâneștii așezări a celor scoborîți din munți. O biserică nouă destul de impunătoare, cu pretențiuni de artă, cu stâlpi vopsiți imitând marmora roșie ori albastră, cu acoperișul roș-cărămiziu, se ridică în mijlocul sărăcăcioaselor case de demult.

Aparența civilizației a pătruns, dar nu e încă înrădăcinată. Biserica rămâne goală chiar în sărbătorile împărătești; în schimb crâșmele și berăriile gem de lume, ținând locul bibliotecii și a casei de sfat ori cetire. Iți face impresia aceleiași iroseli de bogății, ca peste tot. Câtă vreme butucii din munte vor da de lucru fabricei, aparența va dăinui. Când pustiul se va întinde sus, sărăcia își va înfige și ea ghiarele tot mai adânc. Natura din jur rămâne impasibilă. Ea și-a făcut datoria de dărnicie. Nechibzuința e a oamenilor. Natura aice are un farmec deosebit, tocmai prin contrastul arătat. Formele sunt variate, ca și coloritul. E un soiu de mimetism între sat și natură. Stâncele sunt care galbene, care albii ori ca rugina, născând o polihromie mărită de cei câțiva mesteceni ce le acopere sau de sărăcăcioasele ogoare de porumb țărcuite pe un loc mai neted, de pe coasta munților.

Soarele bate din plin, face să strălucească stâncile și stacojiul bisericei, naște jocuri de umbre, ce transformă locul într'un caleidoscop colorat. Norocul vine dela pădurile din fund ce acopăr încă Munții Lotrului, ca și apa lată și iute, ce ușurează transportul butucilor. Doborîți sus, alunecă la vale, acopăr fața apei; opriți, sunt transformați în scânduri de către asurzitoarele ferestraie sistematice, care zăngănesc zi și noapte.

Drumul urcă valea Lotrului, ducând spre inima munților mereu pleșuviți, dar și spre câteva sate rămase, unele, în arhaismul izolării, în care n'a străbătut aburul civilizației dela gura văii

Călătoria este un farmec, dacă se nimerește vreme bună. Fagi rămuroși, cu scoarța ca văruită și împestrițată cu pete de mușchi, umbresc drumul; Lotru limpede și iute cântă într'una, ademenind să-l asculți, făcându-te să nu bagi în samă ce-ți pregătește cerul. Plecat dela Brezoi pe vreme senină, încântat de mulțumirea așteptată, m'am întâlnit repede cu zăbava. Toanele muntelui sunt neprevăzute. Dinspre Parâng își fac apariția nori amenințători. Ii credeam trecători. Ca o armată dușmănoasă alți nori apar și dinspre Căpățâna. Se întâlnesc. Cerul devine de plumb. Din liniștea însorată, prind întâi mestecenii să-și agite frunzele. Tremurul trece la frunzele de fag. Vântul se întețește; ajunge furtună. Arborii gem, se îndoaie; norii se rostogolesc cu vrăjmășie. Natura e în plină răzvrătire. O picătură mașcată, alta și alta, țes pânză deasă în curmezișul văii strâmte.

Intr'o clipă e prăpădul. Cascade iuți de șuvoie înspumate taie șo-

seaua; cu șuer de mânie se rostogolesc în albia râului, mohorît la față. Vântul urlă; ploaia răpăie; puhoaiele vâjâie; crengile rupte pârâie. Fulgerile spintecă bolta de catran, iar trăznetele bubuie prelung, ca și când s'ar fi despicat muntele. E muzica infernală a deslănțuirii forțelor naturii, în singurătatea sălbatecă, pe bucata de drum între stâncă și malul priporos al apei.

O clipă de întârziere mașina s'ar fi făcut țăndări. Un fag noduros de pe marginea drumului cade doborît de furtună. Altul ne închide drumul înainte. Prizonieri ai vâltoarei, ne așteptăm soarta imobilizați. Trecea prin minte vorba înțeleaptă a unui om neînvățat; ,,Omul e mai slab decât un ou, dar mai tare decât un munte''. Pericolul dă curaj; naște voință, chiar când dușmanul pare de neînvins. Ne unim puterile slabe și mutăm puțin trunchiul din cale. Ploaia nu mai contenește, dar încet încet ne târîm până la cea dintâi casă din Seliște. Suntem la adăpost, dacă apa sălbătăcită nu se abate și printre sălașurile omenești. Cât de grăitoare apare în asemenea condiții zugrăveala naivă, dar evocatoare, de pe păretele din afară a bisericuței din cale: moartea cu coasa-i amenințătoare aduce aminte oamenilor de nimicnicia lor ca și de păcatele care se pedepsesc.

Pe urmă natura iarăși surâde. Vântul se liniștește; norii se rup, se împrăștie. Numai Lotru rămâne mânios, tulburat din liniștea-i de mai înainte. El vâjâie în locul vântului.

Nu e rea câte o asemenea întâmplare; te ține în realitate. Trăești vieața adevărată, pericolul cu care au de luptat bieții oameni ce-și duc traiul necontenit în toanele naturii.

La Malaia, sat interesant, cu casele pe costișa muntelui, într'un minunat cadru, ar putea servi drept model pictorilor noștri, care caută sensații artistice prin meleagurile bretone sau șvițeriene. Casele așezate în trepte, dar și oamenii din acest colț tăinuit cu pajiști înflorite, cu cer albastru ca de cicoare, cu fagi uriași drept strajă, îți fură sufletul.

De aice valea Lotrului se îngustează, se sălbătăcește, se adâncește în stânci. Apa își încrețește fața, sare din bolovan în bolovan. Omul și-a tăiat drum în piatră, îl apără de furia apei întărindu-l cu bolovani, cu garduri de bușteni. E o altă față aspră a luptei dintre natura schimbătoare și omul care ține să-și apere micul petec de fâneață, hrana lui de peste an, prin vitele pe care le crește. Șoseaua ruptă de puhoaie din loc în loc, se acață pe unde poate; abea e

loc de un car pe ea; roata mașinei adeseori atinge colțul de stâncă din marginea prăpastiei în care Lotrul curge, vâjâie, spumegă, mereu sbuciumat. E un tablou ce îmbină farmecul cu fiorul; te face să fii atent la tot pasul, în admirație și precauție.

Când ai ieșit din chei, îți pare rău, deși răsufli ușurat. Ai uitat însă repede pericolul lăsat în urmă. O emoțiune nouă te cuprinde. Un colț șvițerian inundat de soare, e altarul frumosului la care ai ajuns străbătând Purgatoriul. Fagii se amestecă cu mestecenii, dar se dau la o parte. Fac loc brazilor rezleți, în pâlcuri mici, ce stau la sfat, în jurul pajiștei verzi.

Te găsești la Voineasa, ultimul sat mare de pe valea Lotrului, dar primul popas al descălecătorilor de peste munți. Mă așteptam la case de bârne, mici, la arhaismul văii tăinuite. Când colo întâlnesc case cu două rânduri, aliniate după plan săsesc, clădiri spațioase, îndesate una în alta. Decepția e lămurită. Arhaismul a rămas la periferie; s'a păstrat în Ciungetul de peste munte, mai izolat. Aice tot pădurile au schimbat fața lucrurilor. Voineasa e centrul exploatării lor. A mai intervenit un factor. Se afla aproape de vechea graniță milenară. De ,,dincolo'', fugeau cei apăsați. In Voineasa le era primul răsuflu de libertate. Aice s'au așezat, aducând cu ei obiceiurile, portul. Satul a devenit un amalgam etnic, ca și Novaci, ca și Corbi.

Casele bătrânești tot mai intrate în pământ, cu cerdacul deasupra gârliciului au rămas puțintele, în jurul bisericuții de lemn, înconjurată de morminte, cu câte un brădișor uscat, înfipt în pământ. Cei din Rășinari, au adus planul caselor săsești; cei din administrație au ridicat clădiri spațioase, cu două rânduri, cu cerdac împodobit cu mușcate, cu condurul-doamnei ori fucsii oacheșe. Biserica cea nouă și ea e cochetă, cu stâlpi masivi, cu turnuri vopsite cărămiziu.

Portul oamenilor și el e amestecat. Urmașele moșnenilor de pe vremea lui Matei Basarab, mai poartă șorțuri vărgate, colorate cu roș în curmeziș. Tot mai numeroase se văd șorțurile simple, negre, ca în Gura-Sadului ori Rășinari. Din ce în ce mai rar se obișnuește și pieptănătura bătrânească. O cărare 'n curmeziș pe moalele capului, desparte părul în două. Partea dindărăt e împletită 'n două cozi; cea dinainte împărțită în două jumătăți, e trasă pe frunte și adusă în cozi subțirele, pe sub urechi, la colacul de dindărăt. Pe sub maramă, bătrânele pare că au perucă. Obi-

ceiurile vechi se topesc. Nu e vreme de podoabă migăloasă. Drept mare laudă nevasta tânără spune că a avut și ea o asemenea pieptănătură, când a fost mireasă. Noroc de munte. Măcar îmbrăcămintea a rămas cea veche, mintenașul scurt de pănură la bărbați, cămașa albă, cu creți la mâneci și cu bete negre la femei, de și marama ce fâlfâie 'n vânt la joc, e înlocuită cu păstura neagră, înodată strâns la ceafă.

Neuitat este tabloul, caracteristica locului, din diminețele când se dă drumul ,,lacului'', haitul de pe Bistrița. Dacă Lotrul e mai scăzut, sus la cataracte se deschid stăvilarele. Apa tulburie umflă pârâul limpede. ,,Vine lacul'' e strigătul de anunțare al celor din susul satului. Toți ai casei își lasă baltă treburile, apucă țepinele ori căngile și se pun la pândă. Un huruit prelung anunță fruntea lacului. Butuci rămași în cale, la marginea râului, ori cei săltați peste cataracte, adunați la un loc și mânați de puterea crescută a apei, se ciocănesc unii de alții, încălecându-se, alunecând unii peste alții. In curmezișul apei e numai o pânză de catarguri, iuțiți de valurile încruntate.

In dreptul casei lor, membrii gospodăriei stau la pândă. Ei au voie să prindă din goana apei butucii nemarcați ori capetele scurte. Mișcările trebue să fie repezi ca și fuga butucilor. Trebue prinși din goană.

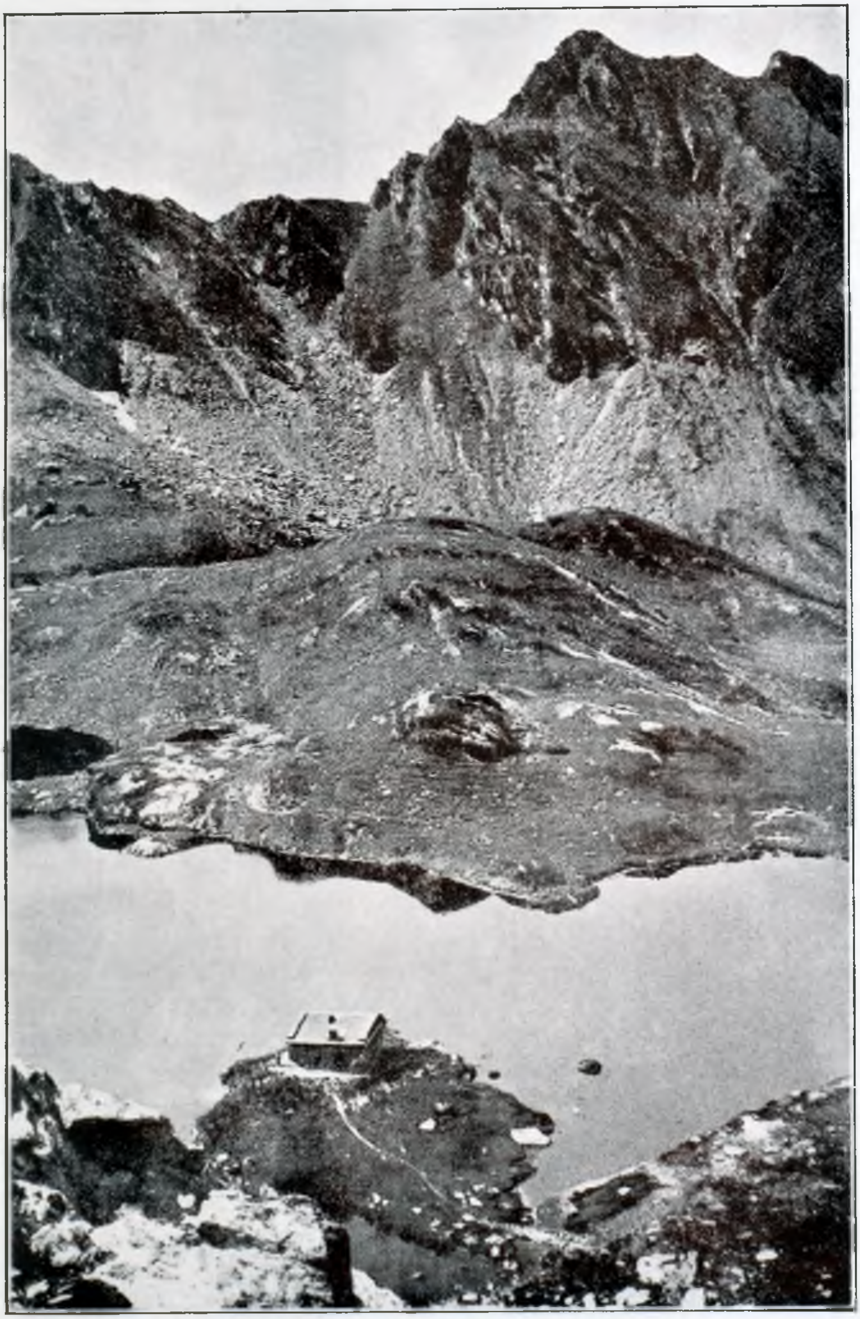
Se cere privire ageră, mișcări tot așa de agere, pentru ca vârful cangei cu mânerul lung să nu alunece la fața butucului, ci să se înfigă îndeajuns în lemnul umezit spre a fi tras repede la mal. Orice trăgăneală e perdere, pentrucă lemnul fuge din domeniul în care fiecare stă la pândă, trecând în acel al vecinului.

Ambele maluri ale apei sunt numai căngi și țepine, sclipiri de scântei în bătaia soarelui abea răsărit. Mai mult femeile stau la lucru, căci bărbații, cu noaptea 'n cap s'au dus la polog. Siluete svelte, negru cu alb, sunt în necontenită mișcare, mărind stiva de butuci clădită zi cu zi la poarta gospodăriei. Copiii se amestecă și ei, obișnuindu-se de mici să nimerească săgeata care zboară deasupra apei. E numai râs și veselie în tot lungul apei.

Din ce în ce haitul se domolește; butucii sunt tot mai rari, trași spre firul apei, departe de țărm. Un drac de băiet mai încearcă să arunce cangea. Lăcomia e pedepsită. Mișcarea bruscă face să-și piardă echilibrul. Rușinat, cu nădragii și mânecile leoarcă, băiatul fuge, urmărit de râsetele sănătoase ce fac să clocotească valea.

Administrația închide ochii; n'are cum altfel. E un drept al satului; e dijma luată de riverani, pentru că „le strică butucii malul".
E o priveliște pe care numai în Voineasa o poți avea. In bătaia soarelui abea ridicat, în farmecul naturii în plină desfășurare, e un tablou de vioiciune și veselie firească, neuitată, în care se oglindește ceva din sufletul sănătos al poporului dela munte. Trăindu-l, prinzi înviorare, ca și din răcorosul izvor ce țâșnește din stâncă.

Dela Voineasa începe o zi tragi-comică. Visasem singurătatea. Am dorit năvalnic să fac singur-singurel drumul bătut de descălicătorii din Rășinari. Vremea era frumoasă, ademenitoare. Harta îmi spunea, ca și localnicii, că sara pot dormi în Râul-Sadului. La adică tot nu m'am încumetat să pornesc singur de tot pe drum necunoscut. Intâmplarea îmi veni în ajutor. Un gospodar tânăr trebuia să ducă un cal la sora lui din Râul-Sadului, dar și doi porci la o stână din cale.
Caravana astfel formată porni la drum. Socoteam că deși în tovărășie, voi putea rămâne singur. Socoteala de acasă nu se potrivi cu cea din târg. La început așa a fost. Tovarășul mâna porcii; eu, călare, mă abăteam din cărare spre a gusta perspectiva largă ce se deschidea înainte. Mă aflam pe coasta Voineagului, în jurul căruia munții Cibinului se întindeau roată. Cândrelul, mai înalt decât Ceahlăul, părea totuși mai puțin impunător, căci tovarășii săi din jur nu erau prea mult mai mici. In fund, către Apus, se ițea din vreme în vreme Mândra Parângului, în adevăr mândră în aureola cerului fără pic de nori.
Singur; în jur priveliște întinsă, soare, lumină; în cale câte o floricică întârziată. Mă simțeam cu adevărat fericit, cum poate fi fericit un sclav al târgului, transplantat în minunăția naturii, în labirintul munților, în aerul curat, limpede. Păduri și numai păduri acopereau munții, ca niște nori lăsați pe ei. Pășuni, numai pășuni, se întindeau pe vârfurile largi. Sclipeau acoperișurile de stâni ale mărginenilor întreprinzători. Singura umbră de tristeță se lasă la priveliștea coastelor mai apropiate, unde brazii descojiți zăceau ca niște chibrituri împrăștiate dintr'o cutie. In locul lor rămânea coasta arsă, pradă puhoaielor. Așa era mai ales pe versantul dinspre Lotru.
Dar tocmai când mulțumirea era mai în plin, veni norul. Tovarășul meu avea de spus ceva la o stână din vale. Luă cu sine calul, dragă

Lacul Bâlii.

Doamne din milă pentru mine; vroia să facă șaua mai moale. Îmi lăsă însă în pază porcii și-mi dădu întâlnire: ,,uite, colo, unde cărarea cotește'', arătându-mi vag un punct de pe cealaltă coastă. Și dus a fost.

Trăiam astfel împlinirea completă a visului meu. Între cer și pământ, numai eu. Nici o altă ființă omenească nu se zărea. Nemărginirea mă împrejmuia. Nu socotisem porcii lăsați în sama mea. Trebuia să-i mân și să-i păzesc. Și lor se vede că le plăcea libertatea. Erau bucuroși să alerge de colo colo, nu de hârjoană ci după hrană. Cu o siguranță uimitoare, găseau o plantă, aproape trecută, a cărei rădăcini într'o clipită, cu hârlețul râtului, o scoteau din pământ și se puneau să ospăteze, nu rar luându-se la harță.

Fig. 80. Cai de munte.

La început mă interesau scenele. Mă uimi agerimea cu care descopereau planta, chiar de departe. Cât steteau liniștiți și ronțăiau rădăcina cărnoasă, aveam răgaz să privesc nemărginirea spațiului. Mai pe urmă însă gluma se îngroșă. Voința lor înfrângea stăpânirea mea. Cu greu îi făceam să plece dela ospățul întâlnit din belșug. Trebuia să alerg după ei, mai ales când unul apuca la răsărit, altul spre apus. Și astfel cu chiu cu vai, pierzând vremea, am ajuns la locul de întâlnire unde mă aștepta tovarășul, uimit de întârziere. Aice însă altă surpriză. El își schimbase gândul. Porcii vor rămânea la stână, unde va trece noaptea și el. Îmi dădu în primire calul, să-l călăresc, să-l duc la Râul-Sadului spre a-l da în primirea stăpânului. Îmi arătă cu mâna drumul; să țin tot cărarea, care mă va duce în sat. Și astfel rămăsesem iarăși singur, în necunoscutul peisajului,

ce începea să nu mai fie atât de atractiv, mai ales că soarele se lăsa spre asfințit, iar drumul, Dumnezeu știe cât va ținea. Scoborîșul începu, chinuitor. Șeaua era acum ademenitoare, dar calul abea mergea, șchiopătând. Era mai rău decât cu porcii, căci dela o vreme trebuia să-l târîi, trăgându-l de dârlog.

Situația ajunsese cam comică. Imi aducea aminte de unele scene descrise cu atâta umor de C. Hogaș. Atâta vreme cât soarele mai lumina, calea-valea. Coloritul asfințitului aducea o mângâiere și o recreare. Dela o vreme însă începu amurgul, întărit și de pădurea ieșită în cale. Intunerecul ce se întețea, deforma totul. Arborii luau înfățișări de fantome. Liniștea fioroasă a nopții, drumul neștiut, începură să-și arate influența, frica furișându-se fără voie, cu toată îmbărbătarea impusă. Poveștile din copilărie reveneau în minte tot mai accentuate. Duhurile pădurii, din închipuire prindeau contururi. Iar când o buhă cât un curcan se așeză pe o creangă de fag, pironindu-și fosforescența ochilor mari și rotunzi asupră-mi, cu tot apelul făcut la judecata rece, fiorul inconștientului prindea stăpânire. Pericolele imaginare ziua, deveneau amenințătoare. Jivinele pădurii înviau; mă pândeau de după fiecare trunchiu.

Un lătrat de câne mă opri în loc. Groaza lăsă locul speranței. M'am apropiat de sat. Dar iarăși lugubra liniște a întunerecului mă cuprinde. A doua zi mi-am lămurit faptul. Cărarea scobora până 'n vale, dar din nou trebui să ocolească un pârâu ieșit în cale. Urca până în susul văii, ca să scoboare pe celălalt mal în jos, până aproape de vărsare în râul principal. Din nou lătratul cânilor aducea speranța încheierii calvarului, dar iarăși urmă adâncul pădurii. — Era jocul gâștelor sălbatece cu vulpea, din frumoasa povestire „Nils Holgerson "de Selma Lagerlöf. Nici nu se putea o pedeapsă mai grea, alternanța între licărirea salvării și taina nedeslușitului. Nu aș putea spune că a fost o plăcere, decât acum când mă gândesc la această bucată de drum chinuitoare. In sfârșit, ajung în valea largă primitoare, din Râul Sadului; lătratul dușmănos al cânilor de astă dată deșteptă bucuria reală.

Dar... peripețiile nu s'au isprăvit. Era târziu. Crâșma spre care eram îndrumat, ținută de sora fostului meu tovarăș, era închisă. O slabă zare de lumină străbătea prin fereastră. Nu mi se deschide decât după bătăi repetate, tot mai insistente. Privirile sunt însă neprietenoase. Eram se vede bănuit. In puterea nopții, un străin

aduce calul, când era așteptat fratele, calul și porcii. Intrebările, ca de judecător de instrucție sunt preliminări nehotărîte, iar când ușa mi se deschise, bănuiala nu era cu totul risipită. Sunt primit cu priviri neîncrezătoare. Neprietenia se vedea. De mâncare? Niște barabule reci, rămăse de peste zi. Drept pat, mi se arătă laița din crâșmă, scândura goală; drept căpătâi, traista din spate. Abea după ce repetai cele aflate dela tovarășul meu, despre o nepoată-studentă, fiica gazdei, norii se mai risipiră. Am avut și norocul ca tânăra studentă să fie acasă, să mă cunoască după nume, pentru ca barabulele reci să fie înlocuite cu pâne și slănină, iar laița cu pat moale, odihnitor.
Și astfel se încheie ziua în care îmi împlinisem dorul de singurătate peste munți. Amintirea ei însă a rămas vie și plăcută.

Din Râul-Sadului, cu instalații pentru căpătarea electricității care luminează Sibiul și regiunea, vroiam să trec peste deal la Rășinari. Răcoreala de pe munte, deveni o zăpușeală înădușitoare, iar urcușul dealului despărțitor un adevărat chin. Era atât de mare seceta, încât mestecănușii puși să umbrească o plantație de brădișori aveau frunzele sul de păreau niște vreascuri. Eram bucuros, în toiul căldurii dela amiază, să-mi pun capul în umbra îngustă a malului de lângă drum. Când am ajuns în Țigănie, mahalaua Rășinarilor, mi-am dat samă de binecuvântarea Beduinului care întâlnește o oază în cale. Cu lăcomia celui însetat, am supt prin țurloiul ulciorului de lut, frumos pictat, răcoritorul balsam al vieții. Inviorarea născu iarăși interes pentru natură.
Ruinele bisericii din Cisnădioara înălțată pe dâmb conic, în despicătura văii numai pometuri, apăru ca un tablou ce merita chiar înfruntarea arșiței, spre a fi admirat o clipă.
Un popas mai îndelung se cuvenea frumosului sat bogat, însemnat nu numai prin casa în care s'a născut O. Goga ori prin mausoleul în care odihnește de veci mitropolitul Șaguna, dar și prin voința locuitorilor lui de mai demult, care au împânzit țara. Erau îmbinate în cuprinsul lui energia atavică a neamului, cu dovada hotărîtoare că și din neamul nostru pot răsări oameni aleși, cu o strălucire ce nu pălește chiar când sunt puși alăturea de cei străini.
Se cuvenea ca drumul început la Brezoi să fie încheiat la Păltiniș, cu instalațiuni moderne și mai ales cu priveliști neuitate din drum.

asupra frământatului colț din jurul Sibiului, oraș ce-mi aduce aminte întotdeauna de Viena.

Dincolo, la Brezoi, mă găseam în inima Carpaților. De jur împrejur se înălțau munții cu stânci ruginite. Pe Păltiniș mă aflam pe o ultimă înălțime din Munții Cibinului, în mijlocul pădurilor de brad, bogăția locului.

Păltinișul, numai la 32 kilometri depărtare, pentru Sibiu este ca și Semmeringul pentru Viena.

In scurt timp, cu automobilul, te urci până la 1403 m. Lași câmpia joasă cu pădurea de stejar și te pomenești în inima munților cu decorul brădetului și aerul aromit, de mirosul rășinei.

Pentru cei cari în viața lor n'au putut înfrunta greutățile urcușului de munte și n'au putut să simtă farmecul peisajului muntos, înlesnirea drumului la Păltiniș le poate procura clipe de adâncă mulțumire, legate de decorul nebănuit al înălțimilor.

Abea ai părăsit drumul neted din inima Dumbravei și străbați partea din Rășinari cu casele îngrămădite. Dai în valea Stezii, cu luncă verde, cu sclipirea valurilor iuțite ce se lovesc de bolovanii din cale. Te întâmpină boarea răcoroasă de munte.

Drumul urcă în serpentine strânse. Când te uiți îndărăt pârâul ca de argint a rămas în fundul văii, acoperită cu covor verde. Cultucile de cimbrișor numai flori violete, tapisează stânca desgolită dela marginea șoselei bine întreținută. Pădurea de fag se rărește. Incepe zona pășunelor atât de proaspete și verzi, de seamănă cu un parc întreținut cu grijă. Frăgezimea coloritului, umbra tremurândă a mestecenilor rezleți, seriozitatea impunătoare a bradului singuratic crescut în voie, sunt scene ce-ți atrag privirea, dar mai ales te înviorează. E muntele în plin, cu tot ceia ce el oferă omului care-l cercetează.

Pe o coastă, o turmă de oi albe paște printre cioturile rămase din tăierea unei păduri. Nu poți deosebi ce e viu de ce e mort. Pe cealaltă coastă, cosașii trag brazde în fâneața scăpată de secetă ori clădesc stoguri lângă căsoaiele risipite, popasul de iarnă al gospodarilor din sat, stâna scoborîtă la adăpost din pășunele de pe vârf. Lumină, aer, joc de culori sus pe cer, jos pe pajiște întinsă. E sănătatea, viața liniștită; adevăratul trai voios de muncă în plină natură înviorătoare, pe care noi suntem condamnați să nu-l cunoaștem decât în fugă, retrăindu-l doar ca amintire, în odaița oblonită. De sus, de pe coamă, se desfășoară panorama depărtată

a șesului ce se oprește în zidul Carpaților. Cristian și Orlat, par jucării; ,,Via orașului'' un patrat regulat, negru, pe câmpul mai încenușat. Dumbrava Sibiului, cu apofisele ei, o privești ca pe un plan. Dealurile dela Gușterița înoată într'o scamă ușoară de ceață. Drumul trece pe lângă nelipsita fabrică ce înghite trunchiurile de brad. Nici greutățile înălțimilor, nici drumul lung, nu sunt piedică pentru doborîrea pădurilor. Din ele nu rămân decât cioturile confundate cu turma de oi. Pădurea se retrage din ce în ce. Șuvoaiele îi iau locul.

Astfel ajungi la Păltiniș, stația climaterică cea mai înaltă dela noi. Pe coasta dinspre bătaia mai îndelungă a soarelui, s'a tăiat o curătură, în care Societatea carpatină a clădit larg adăpost. Alăturea de clădiri mai vechi, toate au confort modern și curățenie exemplară. Oază de civilizație, în mijlocul codrilor de brad.

La locul de odihnă de pe Păltiniș, cu aer ozonizat și liniște mânăstirească, lângă palatul de vară al Mitropoliei din Sibiu, se ridică bisericuța de lemn. E lucrată în întregime, din talpă până 'n cruce, de meșterul din sat, dovada vie a aplicării arhitecturale a meșteșugarului român, cu aceiași iscusită măestrie acum, ca și cei care au ridicat minunatele altare de rugă în stil gotic, dar tot din lemn, în părțile nordice ale Ardealului și în Maramureș.

La scoborîș zidul Carpaților făgărășeni apare ca un superb tablou de forme și culori, în bătaia soarelui aproape de asfințit. E măreața încheiere a unui drum cu peripeții care nu se uită și a unor priveliști ce răsplătesc osteneala și sapă în inimă, trainic și adânc, iubirea binefăcătoare de loc și neam.

Oi tunse, pe Păltiniș.

RETEZATUL.

Valea Jiului. — Lacul Bucura. — Retezat. — Șesul Hațegului.

Acolo'n hora vijeliei crunte
E clocotul visării noastre sfinte.

O. Goga.

Primul îndemn ca să cunosc acest masiv muntos, podoaba impunătoare din Carpații noștri sudici, a fost cetirea lucrării ,,Cartea Munților'' de Bucura Dumbravă, drumeața plină de însuflețire, care cea dintâi a cântat farmecul munților noștri. Nici în literatura străină nu se găsesc pagini de mai sincer entusiasm pentru drumeția în munte. La noi lucrarea ar trebui să rămână drept Biblia turistului român, căci accentele de caldă dragoste pentru munți, devin mai pătrunzătoare în deosebi prin înfățișarea neînsuflețitelor forme în lumina strălucitoare a însuflețitului.

Cum se întâmplă adesea la drum, una îți plănuești, alta iese până la sfârșit.

Calea apucată fu socotită drept lesnicioasă. Din sălbateca tăietură a Jiului, ieșind la lumina largă a Petroșanilor, unde Retezatul te chiamă, poposești la Lupeni, cu zgomotul zângăniturilor de vagoane. De aice asprul drum de munte de pe valea din ce în ce mai strâmtă a Jiului românesc, te face să treci prin sate tot mai sărace, mai uitate în așezarea lor străveche, contraste între civilizația centrelor industriale și arhaismul începuturilor. Retrăești gama întreagă a prefacerilor din țară.

Ajungi astfel la Câmpul-lui-Neag, cu niște cetățui de lemn drept gospodării. Casa, o stână scoborîtă 'n vale, cu acoperiș de draniță, formează latura unui ocol pătrat. In odaia mare, cu mobile simple de lemn, doar ,,pliatărul'', mașina de gătit, arată pătrunderea industriei moderne. Casa mică, despărțită de cealaltă prin târnaț, tinda, e încăpere cu ,,căloniul'' vatra primitivă, abea ridicată de o palmă dela pământul bătătorit, ce formează dușumeaua. Ceaunul, ținut de un cârlig adeseori tot de lemn, se menține dea-

supra focului prin două bețe puse în cruciș în horn. Mai simplu nici că se poate.

Drumul tot mai îngustat urcă pe coasta muntelui, de unde revezi satul cu casele resfirate; străbați fânețele bogate din Câmpul-Mielului; te înfunzi printre pereți de calcar cu variația ce procură ivirea acestor pietre. Un prim popas de odihnă ți-l oferă întinsa poiană dela Câmpușel, în care flora bogată de pe Retezat este reprezintată prin tot ce muntele poate da drept mângâiere ochiului în alinarea ostenelelor. In singurătatea de sihăstrie, peste straja molizilor deplin desvoltați, zidurile înalte de munți, măresc izo-

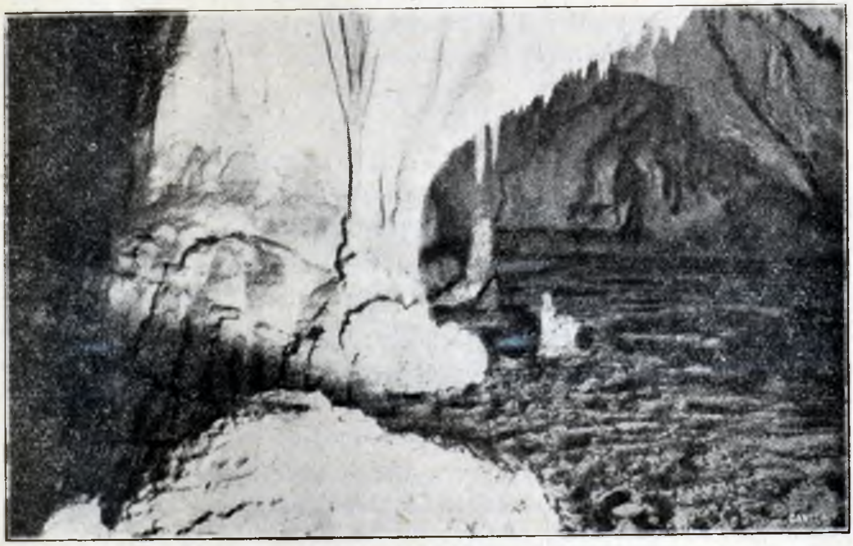

Fig. 83. — Peștera Dâlma-cu-brazi.

larea. Sbuciumul luptelor din trecut se arată prin păreți prăpăstioși, rupturi de stânci golașe, năruituri mereu împrospătate. Intr'o parte domină Oslea unul din contraforturile masivului întins; în alta se înalță monolitul Scorotei ce-ți amintește de Panaghia Ceahlăului, desgolit peste tot, numai pe prichiciuri înguste încondeiat cu o dungă verde.

La drum de munte așa e: Popasul e întremarea pentru continuarea urcușului. Ceia ce privești nu te mulțumește. Necunoscutul te chiamă. Inainte, tot înainte!

Spre Dâlma-cu-brazi, te îmbie taina peșterii, despre care local-

nicii știu să povestească minunate legende. Urcușul greu va fi răsplătit, iar Scocul Scorotei tot mai impunător în singurătatea lui îți promite răsplata mulțumirii. Muntele capătă vieață, căci altfel poveștile n'ar fi fost născocite. Ajuns la gura peșterii nici nu-ți vine să crezi schimbarea decorului. Abea ai pătruns în larga deschidere a unei hrube ce nu se înfundă prea adânc și uiți de realitate. Contrastul dintre verdele lăsat afară, dintre albastrul bolții ce se sprijină pe piscurile înalte și între albul de marmoră al palatului subpământean, sculptat de maeștrii forțelor naturii, te face să treci în lumea închipuirilor. Formele inerte prind a lua înfățișări stranii, se desprind din pärete, te înconjoară, te trag în lumea lor, în vraja murmurului înfundat al apei nevăzute, E o parte din prefacerea neașteptată pe care muntele ți-o procură. Păcat că se isprăvește; la deșteptare te freci la ochi. A fost aevea ori vis?
Amurgul se lasă, dând sceneriilor o nouă îmbrăcăminte. Formele pierd deslușirea lor; se contopesc unele cu altele în umbre tot mai dese, care te învăluie tot mai aproape. Drumul spre popasul primitiv pare cu mult mai lung, chiar nesfârșit uneori, la întoarcere. Odihna te cuprinde; cazi butuc iar laița de scânduri e pat moale. Din păcate tocmeală cu vremea nu se poate face. O ploaie măruntă, mocnită, poruncește să ne mulțumim cu ce am văzut și să ne căutăm de întoarcere. Pe scăunele cu trei picioare, sau pe capetele de butuci drept scaune, trăirăm astfel sara, în jurul ,,căloniului'' primitiv, vieața de toate zilele a celor veniți murați de ploaie, dela munca cositului. De sub capra piramidală de nuele împletite, fumul cu acreală umedă, nefiind tras pe horn, dă năvală în încăperea fără pod, înnecându-ne. Doar laptele pus la fiert, răspândea un miros plăcut.
Sus a fost visul; aice realitatea. Dincolo izolarea în spațiuri eterate; dincoace trăiam viața zilnică a semenilor, sortiți să-și ducă zilele în luptă cu vremea aspră și stâncile colțuroase.
Păstrezi în suflet, oricât de departe te-ai întoarce, simpatia suferinții și încolțește în tine gândul cât de slab, de a contribui în orice măsură ca urmașii gazdei de o noapte, să cunoască traiu mai omenos, să ajuți ca distanța dela neolitic la era oțelului să se scurteze cât mai repede.

Altă chemare mi-a făcut-o muntele însuși, când am avut ocazia să-i văd din plin impunătoarea lui făptură.
Mă aflam pentru câteva zile lângă Hațeg, la vila pe care Generalul

B e r t h e l o t, ca cetățean de onoare al României o căpătase drept dar din partea Țării. La rândul lui, prin testament, o lăsă Academiei Române. Așezată pe terasa Streiului, din cerdacul casei vedeai în față partea centrală a masivului, deschisă prin valea Râului-Mare. Și Muntele are toanele lui, ai zice cochetării voite spre a se face mai dorit sau spre a deștepta mai viu curiozitatea. Cu o zi mai înainte se lăsase o cortină deasă de ceață, prin care nu se zărea decât silueta-i, cu un mic neteziș la vârf, ceia ce-i lămurește numele. E retezat ca de un paloș uriaș. A doua zi în răsărit de soare era altul; strălucea în lumina ce-l învăluia. Atmosfera limpezită lăsa să i se vadă contraforturile ce-i susțineau temelia. Apărea în toată masivitatea de nod muntos, lung de peste 25 kilometri, care a făcut să fie asămănat ba cu Tatra, ba cu Pirineii, ba cu Alpii bernezi.

Fig. 84. Lacul Bucura.

Chemarea lui fu de astădată hotărîtoare, mai ales că ceva mai înainte cetisem frumoasele rânduri scrise despre el de către regretatul M i h a i H a r e t, un pasionat alpinist, căruia turismul român îi datorește începutul lui temeinic în Carpații românești. A rămas credincios Retezatului, și cel mai bun cunoscător al ademenirilor de tot soiul ascunse în taina vârfurilor lui numeroase. ,,Retezatul — nume sonor, armonios, minunat — este muntele mare cu numeroase lacuri alpine superbe; este haosul de stânci cu greutăți de neînchipuit; este vieața alpină în toiul manifestării ei; este frumuseța sălbatecă și plăcerea unei osteneli înviorătoare; este urcușul spre adevăr prin știința alpină; este, în sfârșit, setea de a cunoaște și bucuria de a privi...''
Cu câtiva localnici care știau potecile, am pornit la drum mai pe ocol. Dorind să câștig vreme, la munte nu o poți cântări,

și să tai din osteneală, am apucat cu automobilul pe valea Streiului, pe la Pui. Odihna de sară dela Casa Baleia, repede a fost atinsă. La fiecare cotitură de drum, priveliștea tot mai largă spre Țara Hațegului, făcea să nu simți trecerea vremii.

Nu am nici gândul, nici putința să dau mai în amănunt frumusețile drumului făcut până la Stâna din Râu, pe creasta tot mai înaltă. N'ar avea nici un rost, căci numai văzută se prinde farmecul realității, lumea piscurilor, fiecare cu individualitatea lui. Acum trece cărarea prin desișul molifților ca printr'un tunel din care nu se vede decât îngusta trâmbă de lumină ce-ți arată ieșirea; acum la luminiș se desfășoară privirea peste întinsul vârfurilor, care golașe, care cu mantie mohorîtă. Partea sbuciumată din relieful Retezatului stă îngrămădită în jurul vârfurilor celor mai înalte: Păpușa, Pelegea, Bucura, Retezatul. Și în adevăr nu poate să fie mai măreață panoramă, asemenea celor descrise de T a i n e din Pirinei, decât priveliștea ce se desfășoară ochiului, dela Stâna Păpușa de pe coasta văii Lăpușnicului-Mare.

Trei vârfuri înalte mărginesc adânca vale; Pelegea — „pelegea ca oaia de pe care a căzut lâna" — spre răsărit, cel mai înalt din regiune (2504 m.); în fund Bucura ceva mai scund (2436 m.), spre apus Slăveiul și mai scund (2346 m.). Poalele Bucurei sunt scobite ca o largă covată pietroasă, cu păretele povârnit format din stânci rotunzite, luciate, goale, ca de un aluat gros, care în alunecare se vălurează.

Urmele ghețarului care a scobit valea, sunt proaspete pare că eri s'a topit, lăsând semnele puterii lui. Mai jos trepte largi ca niște mari zăgazuri se pun în curmezișul văii. Sunt morenele, pietrișurile rupte, lăsate în cale după topire. In susul acestor stăvilare, între gheburi de pietre, odihnesc lacuri limpezi, în scobiturile capetelor de ghețari. Iezerul Bucurii e cel mai întins (11 ha.), nu numai din Retezatul dar din Carpații românești în general.

Farmecul lui stă în grandioasa panoramă ce-l înconjoară, un amfiteatru măreț, lângă care alte căldări mai mărunte măresc impresionanta panoramă glacială. Dar nu e singur. Peste un pinten de piatră ca un șirag de mărgele vin unul după altul alte cinci lacuri mai mărunte, începând cu micul L. Porții până la L. Lia, ca un ciob de oglindă triunghiulară.

Dela Stâna de pe Păpușa nu le vezi decât locul unde se află.

Spre marele lac te atrage vraja. Scobori panta împădurită a Lă-

pușnicului. Admiri chipul molifților sănătoși, arborii care luptă cu sulița vârfurilor lor. Sunt mândri în izolarea adâncii văi, neatinși încă de distrugere. Urci din nou pe celălalt versant. Ultimii molifți rămân rezleți; pe urmă dau locul desișului de jnepeni târîtori printre care cu greu poți răsbate. Ei formează cadrul întunecat al lacului Lia, de-i apare fața prin contrast, mai limpede, mai albă. In sfârșit ajungi la locul visului urmărit. Realitatea e mai frumoasă chiar decât visurile, mai ales când se nimerește ca cerul să mărească podoaba pământului. In singurătatea desăvârșită în care te afli, în liniștea deplină a după amiezei domolită prin răcoreala înălțimii, trăești în lumi vrăjite. Osteneala ți-e răsplătită. Ai vrea să ții timpul în loc. In față se întinde pânza ce pare fără margeni a lacului cristalin. Drept decor stâncile din fund a păreților povârniți, îmbujorați ușor de razele piezișe ale soarelui. Se oglindesc în marginea lacului, clădind în taina lui fantastice podoabe.

In apropierea lacului, valurile de pietre rotunjite s'au oprit, îngrădindu-i apa, cu straturi de verdeață ce le acoper spinarea. Ienuperi pitici și jnepeniș mai rărit se întind în jur, iar dintr'un cultuc de verdeață răsar câteva flori cu petale ca șofranul. Sălbătăcia stâncilor ce par că se năruie, se îmbină cu gingășia florii către care întinzi mâna fără să o rupi, căci pare că s'ar nărui prin distrugerea ei toată clădirea visului împlinit din jur. Amurgul se lasă încet, încet, dând rarilor arbori îndepărtați fantastice chipuri. Liniștea devine tot mai adâncă, odată cu străvezia ceață ce învăluie totul. Numai pârâitura focului întrerupe pacea; de undeva, din taina tabloului tot mai estompat, se aude lin susurul unui pârâiaș în neodihna-i veșnică.

Mai pe urmă adoarme și lacul sub haina cenușie a nopții. Privirea ți se îndreaptă spre cer urmărind scânteile focului. Seninul e întunecat, fără fund; candelele cerului sclipesc mai cu tărie, desemnând pe cerul curat acele figuri ce au dat atâta de gândit și atâta închipuire tuturor celor care au trăit mai mult sub farmecul lor. Dispari ca ființă; se topește forma omenească în imensitatea nopții. Numai veșnicia gândurilor care năvălesc, haotice, unele după altele în vâltoarea impresiunilor trăite, îți rămân dovada existenței. Truda învinge. Răcoreala te învăluie. Inchizi ochii fericit, ca pe vremea când adormiai în poala bunicăi, urmărind tot mai întrerupt șirul povestei, care a încetat înainte de a se sfârși.

Ai vrea să nu te mai desparți de feerica priveliște ce începe din nou,

odată cu răsăritul soarelui. Ceața nopții se topește în văzduhul strălucitor de lumină. Stelele de pe cer s'au mutat pe pământ. Pe fiecare frunză strălucește un strop de rouă, pânză țesută cu diamante. Dinspre coasta surpată a vârfului se scoboară o turmă de pachiderme, în cârduri mari, la adăpat. Sunt stâncele rotunzite, unele după altele, a căror spinare străluce la bătaia soarelui. De undeva, din vreun cotlon tăinuit, se înalță în văzduhul limpede, în largi rotiri, un zăgan, vulturul cu barbă, curățitorul locului de stârvuri, ,,crematorul viu'' cum a numit Michelet semenii lui din pustiul Saharei. E cel mai mare răpitor dela noi, păstrat încă în destul de mare număr în singurătatea labirintului de vârfuri pietroase, de năruituri de stânci din Retezatul. Impăratul păsărilor, trezit des de dimineață se ridică în inspecția-i zilnică, un aeroplan cu sbor lin. Privirea-i ageră caută spre fundul văilor, pe plaiurile netede, prada sau cadavrul, ospățul trebuitor[1]).

Spre Poarta Bucurii suișul e destul de anevoios. Năruiturile de piatră, colțuroase, proaspăt surpate, se pun la tot pasul în cale. Coastele munților sunt și mai prăpăstioase, colți de zeci de metri, lespezi răsturnate, la picioarele cărora au alunecat nămeți de grohotiș, până 'n marginea lacului Poarta.

De sus însă priveliștea se întinde peste șiragul de lacuri mărunte, care strălucesc ca petece mari de zăpadă. Spre Nord vârful Retezatului se înalță ca o piramidă. Spre el duce cărarea tot la 'nălțimi de 2000 m. Peste tot nu zărești decât frământările aduse masivului de ultimii ghețari ce l-au acoperit în era cvaternară. Sub vârfurile rămase, au fost săpate căldările, ici mai adânc, dincolo mai grandioase. Intre ele rămân creste, ,,cusuturi'' în popor. De pe vârful Retezatului apare în toată măreția ei asemenea panoramă glacială, ruinele lăsate de vâltoarea unui răsboiu. Cusuturile radiază în jur, despărțind căldările, în care strălucesc cele patru lacuri din Valea Bucurii, ca și acele din Stânișoara, Genunile, într'o măreață panoramă apropiată. Sceneria e unică nu numai dela noi. Pădurile umbresc coastele năruite; vârfurile se înalță goale; podișuri netede alternă cu zănoagele.

Iarăși nicăeri ca aice nu poți admira zâmbrul maestos, arborele vârfurilor cu ghețari. In Retezatul s'au mai păstrat aceste domuri de ramuri întinse, ce ies chiar de lângă pământ. Trunchiul albi-

1) **I. Simionescu**. Fauna României. București 1938.

cios sau acoperit cu un ușor strat gălbui al unui lichen veninos contrastează cu aburul albăstrui al frunzelor, ca presărate cu rășină. In Alpi e podoaba marginelor de ghețari. In Retezat a rămas amintirea peisajului alpin de odinioară.

Mai mult decât bradul, impune prin maiestoasa-i înfățișare. E tipul arborelui care învinge gerul, ca și năpraznicele vânturi. Nu știi cum trăește. Enigma vieții lui de lungă durată, și 1000 de ani, îți apare privindu-l. Intr'un veac, din sământă abea ajunge gros cât încheietura mânii. El, nemișcat și zăganul falnic, sunt cele două ființi care dau caracteristica Retezatului, din această pricină, țărcuit ca parc natural dela noi.

Dar ceia ce-ți atrage mai mult privirea de pe Retezatul, nu este numai soborul vârfurilor printre care ai străbătut ci întinsul câmp

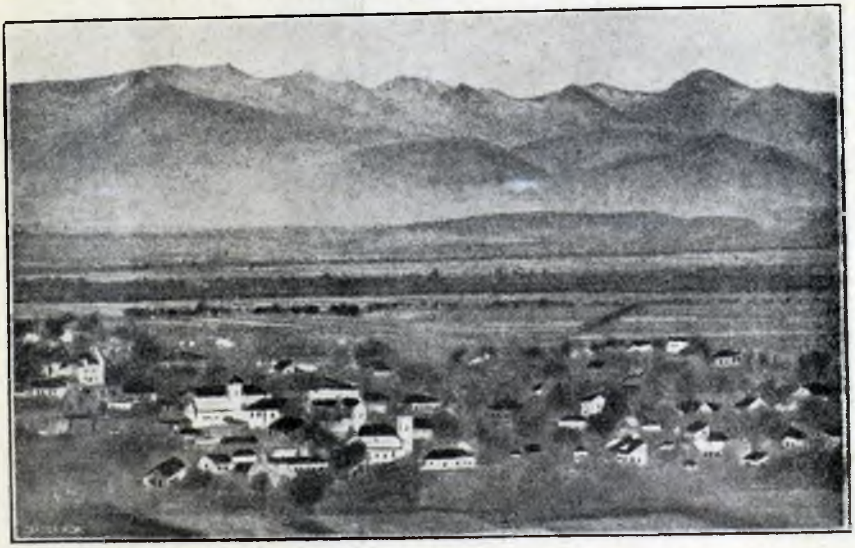

Fig. 85. Retezatul văzut din Valea Hațegului.

deschis la piciorul lui către nord, cât și larga priveliște din ce în ce mai înecată 'n ceață, asupra Munților Ruscei și a Sebeșului, înegriți de învelișul pădurilor. Tot colțul muntos al României din nordul ei vestic te înconjoară. Te socoți în mijlocul mării furtunoase, cu valuri răscolite și împietrite. Din Țarcul-Godeanu spre Cerna, din valea Jiului Românesc, până departe spre tăetura Mureșului, e un

câmp întreg de munți, în mijlocul cărora ca un golf,se întinde depresiunea tringhiulară a Hațegului.
Pe panta domoală a năruiturilor așternute de apă s'au îngrămădit sat lângă sat până unde începe pieptul muntelui. Le vezi ca niște pete înșirate în lungul apelor, sau aburcate și pe versantul opus al Munților Ruscăi. E un ochiu de populațiune neaoș românească, rămasă închisă de contactul cu lumea externă, norodul păstrându-și arhaismul primitiv la chip, dar și la credinți ori obiceiuri.

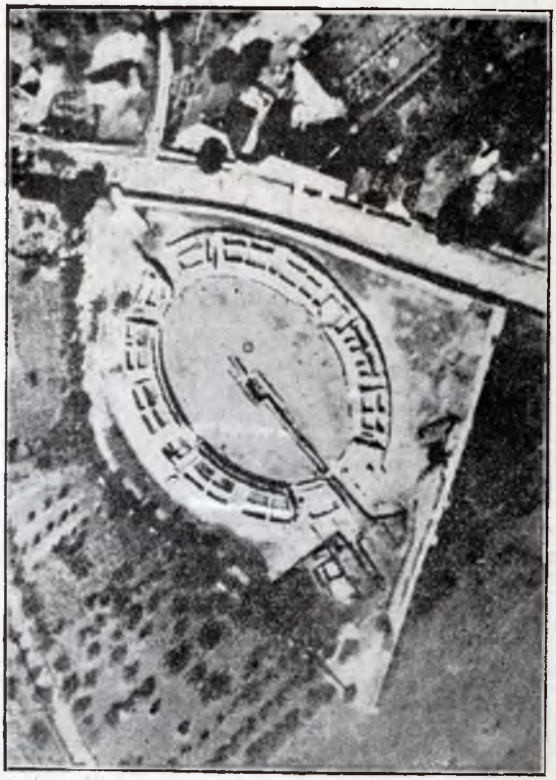

Fig. 86. Circul din Sarmisegetuza văzut din aeroplan.

Uiți sbuciumul naturii care a rămas împietrit în marea de munți din dărătul tău. Priveliștea îți fură gândurile spre trecutul sbuciumat al neamului nostru, spre icoana încă vie a începuturilor lui de închegare, evocată prin petele verzi ce se înșiră până 'n Cetatea Hațegului, din triunghiul închis de munți.

S'a păstrat în măreția lor primitivă urmele capitalei romane zidită în această largă depresiune. Acolo unde se strâmtează spre a trece prin Poarta-de-fier s'a desgropat din țărna așternută de vreme, Sarmisegetuza romană, așezare temeinică, cu un larg circ cu trepte de piatră, cu urmele palatelor împodobite cu statui de marmoră, cu băi ce nu lipseau din o așezare orășenească romană. Mai încolo, între livezi de pruni spinoși, stă ascunsă biserica din Densuș, unul din monumentele cele mai originale de pe pământul

țării, cu turn prismatic; pietrele de temelie păstrează inscripții romane, iar pe cărămizile din pardoseală este săpată pecetea originei lor; PROCOS, din Sarmisegetuza.
Lumina nu pătrunde în încăperea scundă decât prin niște ferestruici, care rotunde, care gotice. Amurgul veșnic din interiorul bisericuței, cu iconostas și sfeșnice de lemn, te transportă cu gândul la hrubele din catacombele Romei, ale primilor creștini.
Foarte probabil și aice reprezintă primul altar ridicat la începutul creștinătății, la care se închinaseră cei dintâi locuitori români ai locului. Aice, ca și în multe alte depresiuni carpatice, a fost unul

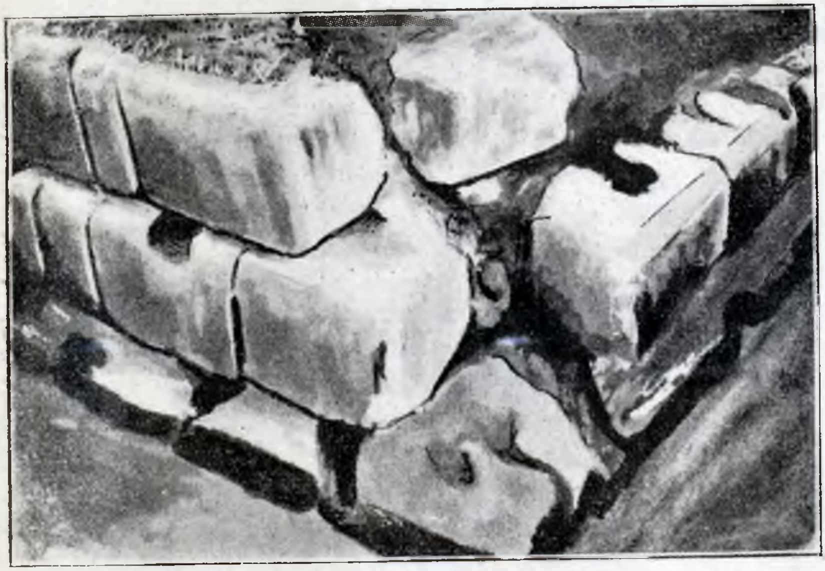

Fig. 87. Din Cetatea Dacilor.

din sâmburii ce au dus la întemeierea Munteniei. Litovoi stăpânește țara Hațegului (terra Harsoc) până la sfârșitul veacului al 13-lea.
Aice se află încă sate cu viața legată și de munte, cum e Clopotiva, de curând amănunțit studiată. Urmele nedeelor, cu grijă stabilite, arată importanța centrului așezat aproape de granița dintre Banat, Oltenia și Transilvania, loc de înfrățire și de comunitate, la gura văii pe unde, la 102, oștile romane au înaintat spre cetățile lui Decebal. Căci ceia ce dă priveliștei o importanță deosebită, concretizând sinteza începutului nostru ca neam, este faptul că în apro-

piere, ți se arată direcția, peste valurile pietroase mai aproape de Orăștie, unde s'a dat peste urmele cuiburilor dace, cetăți pe pisc de munte, zidite din blocuri de piatră, cărate cu grea casnă, puse unele peste altele, necimentate. Aduc aminte de uriașele sforțări ale Inkașilor din Anzi, care tot așa au tras ziduri de blocuri uriașe, transportate de peste văi, de nici tehnica modernă n'ar fi în măsură să săvârșească.

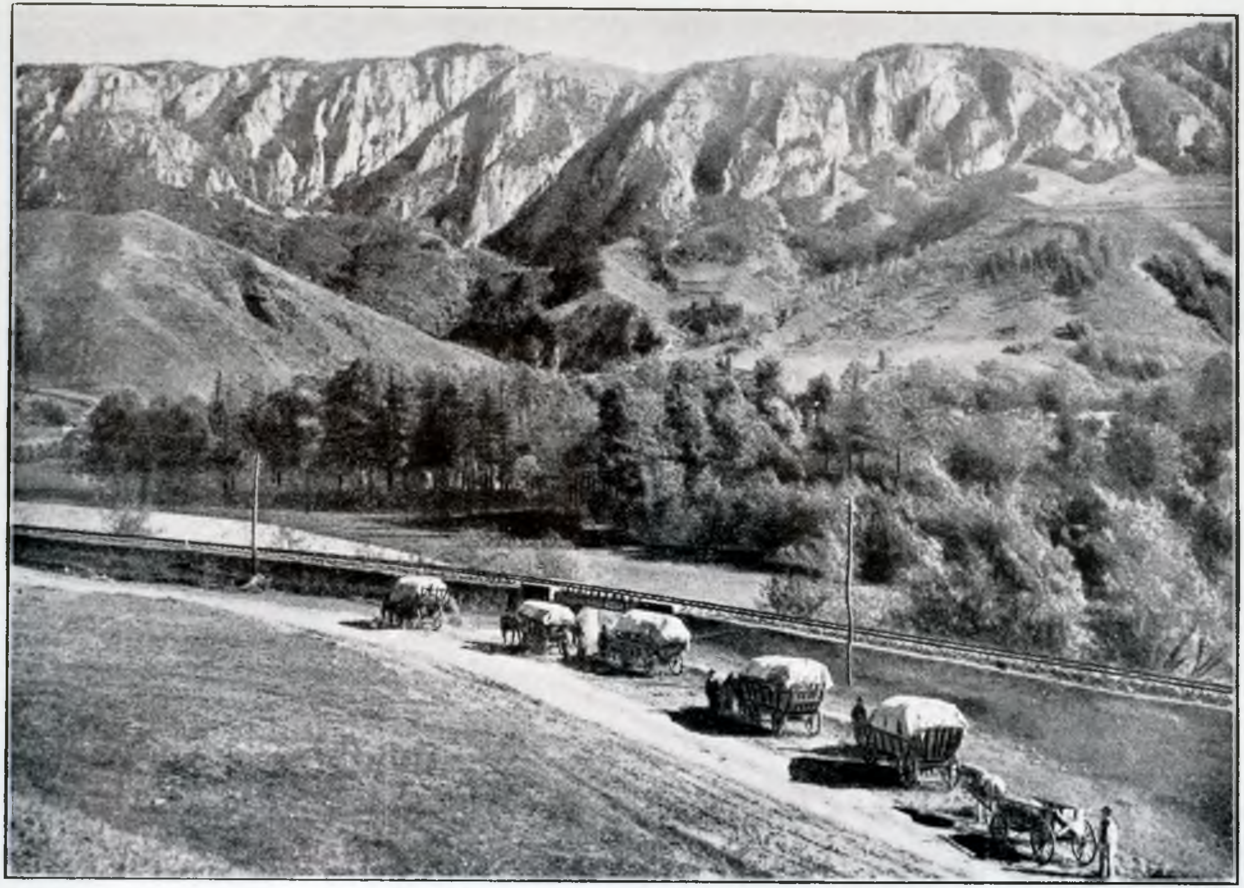
Aice este încă păstrată vieața adevărată a țării, de unde trebuia să plecăm spre organizarea ei generală Aice e munca aspră, lupta când cu pământul arabil nu prea gras, când cu muntele pe plaiurile căruia stau risipite sălașurile, uneori locuințe și de iarnă. ,,Eu dac'aș putea n'aș coborî niciodată din munte'' repetă D-l I. C o n e a. în descrierea satului Clopotiva, vorba din inimă, cu convingere spusă de A d a m C r a ș o v a n. Muntele e paza, el e hrana, el îmbrăcămintea, el uneori bucuria socială. Șesul e pânea și fericirea familiei. Unul cu altul se îmbină, înțepenind ca un țăruș în pământ. legătura omului de munte cu locul unde s'a născut.

Iar când după scoborîșul pe valea Nucșoarei, Sarmisegetuza, dela capătul ,,drumului lui Traian'' nume ce a rămas păstrat în popor, m'a îndemnat spre un popas mai lung, câteva zile am trăit în familia lui Ș t e fa n M i t u l e s c u, vieața primitivă, care nu cred că e mult prea deosebită de aceea din casa unui dac de pe vremuri.

Și înfățișarea stăpânului îți aducea aminte de unele tipuri de pe Coloana lui Traian. De statură mijlocie, îndesat, ciolănos, lat în spate, cu grumazul scurt și gros, poartă capul puțin aplecat înainte. Nu are barbă, nici mustăți; neras de câteva zile, firele de păr țăpos și rar, îi încadrează gura relativ mică, cu o ușoară umbră.

Arhaismul cel mai curat era păstrat în casa lui, adevărată cetățuie, împrejmuită cu zid de piatră, clădită în întregime de el cu ai lui. Imbrăcămintea tuturor era țesută 'n casă. Cămașa din pânză de cânepă, cu fire noduroase, aspră, lungă până la genunchi, nu era încheiată la gât. Lăsa să se vadă pieptul ars de soare, cu păr ca de urs. In picioare purta încălțămintea străbună din piele de porc abea rasă, cu vârful îndoit și lung ca un bot de navă. Din chimirul de piele ce-i încingea mijlocul nu lipsea cuțitul, armă de apărare dar și instrument universal. Pe vreme rea, un pieptar fără mâneci, cu mițele întoarse 'n afară îl apăra de umezeală. Numai pălăriuța ca un ceaun, era cumpărată din oraș.

In casă la fel. Pe patul în care am odihnit, o năsălie largă, ca saltea

Valea Arieșului.

și plapomă serveau poclăzi mițoase, călduroase și moi, bătute 'n piua de lângă sat. Doar lampa de luminat și soba de tuciu erau singurele semne ale fazei de oțel în care trăia. Nimic de prisos. Lăițile de lemn, masa de lemn, lingurile sunt de lemn.

Simplă și patriarhală e vieața familiară. De stăpân ascultă cei trei feciori. Toți îl respectă. Mama bătrână cată spre el cu drag, ca spre stâlpul casei. Până și drăguțul plod de vreo trei ani, își îneacă scâncitul când ,,tătucul'' zicea ,,sst' punând degetul la gură. Fiul cel mai mare, măcar că era însurat și cu copii, nu se așeză pe scaun decât după ce-i făcu semn capul casei.

Sfânt tablou al vremurilor străvechi, păstrat încă din fericire în colțul Țării Hațegului. Sănătatea sufletească și trupească mai sălășluia în cuprinsul zidurilor ca de cetate, care apără familia română în curățenia vieții ei patriarhale. Dragostea de pământ o ține locului; munca, sfânta osteneală ce aduce liniștea somnului, din zori și până 'n noapte, iarnă și vară, este călăuza vieții, dusă cu cinste și credință.

Aceasta e temelia sănătoasă a vieței de neam, la picioarele masivului imposant, care ascunde în cuprinsul lui atâtea taine, asprime și mângâiere, frumuseți și clocotiș, ca și în sufletul omului.

PARÂNGUL.

Natura care vă exaltă sau vă doboară,
vă face tovarăș la puterea sau la odihna ei.

Taine.

Un drum la Târgu-Jiu, mi-a dat prilejul să admir una din sceneriile cele mai frumoase, pe care ni le oferă din belșug de altfel relieful variat al țării noastre.

Plecasem dela București pe o vreme mohorîtă. Cernea o ploaie deasă, măruntă, din cerul închis peste tot. Un amurg trist învăluia câmpul, pe vremea când în alți ani strălucea îmbrăcămintea ierbii proaspete.

Nu mă prea bucuram. Osteneala unui drum lung pentru enigmatica influență, în orice caz de o clipă, a unei conferinți, credeam că va fi răsplătită măcar printr'o zi de primăvăratecă reînviere a naturii. Burnița dela plecare îmi tăiase orice speranță de înviorarea sufletească dorită.

Neodihnit toată noaptea, când am trecut, la Filiași, în trenul cu mers de melc, am adormit buștean.

La Ștefănești m'au trezit călătorii urcați pentru Târgu-Jiu. Amețit de somn, îmi îndrept privirea spre fereastră. Nu-mi venea să cred ochilor. Din cerul senin, se revărsa din plin lumina soarelui ridicat de o suliță la răsărit.

Abea desmeticit, căutând să-mi dau seama după hartă am undec mă găsesc, rămân cu ochii pironiți asupra unui tablou măreț, cum numai în Alpi îl poți întâlni.

Șesul dintre Ștefănești și Copăceasa era presărat cu galbenul frunzișului uscat, rămas peste iarnă pe stejari. Biserica cu turnu-i tot galben pe acoperiș de carmin, căsuțele acățărate pe coasta dealurilor, formau planul din față al tabloului.

In fund se profila masivul Părângului, atât de aproape, încât părea că-și sprijină temelia pe coama dealurilor. Avea înfățișarea unui imens tron. Spăteaza era Mândra, vârful cel mai înalt, cu nume atât de potrivit și gingaș. Unul din mânere îl forma creasta ce se lasă prelung spre Lotru.

Am trecut adesea spre Târgu-Jiu, dar nu știu cum s'a făcut, niciodată n'am băgat în seamă maiestoasa înfățișare alpină, a masivului impunător din Carpații-sudici, cu toate că nu e cel mai

înalt. E dreptul. Am apucat alte drumuri decât cel făcut de data aceasta, iar vegetația în toiu nu lăsa orizont deschis privirii. Mai era ceva. Acum Parângul răsărea măreț și mândru, prin contrast. In întregime era acoperit de zăpadă proaspăt căzută și din belșug, într'o imaculată zale sclipitoare, proectată pe fondul albăstrui al cerului. Soarele abea răsărit îi îmbujora părțile luminate. Zăpada devenia de o delicată culoare trandafirie, unde era bătută de soare. Pe părțile umbrite dimpotrivă pare că se așterne un ușor strat de cenușe. Prin jocul luminii și al umbrei, apăreau mai bine

Fig. 89. Parâng.

contraforturile ce întăreau Mândra. Albul omătului îi dădea o înfățișare mai reliefată; uriașul părea svelt. Avea ceva eteric în toată manifestațiunea lui. Iți aducea aminte de vorbele lui Byron din Manfred, scris în mijlocul măreției alpine: „In munte afli o suavitate și un izvor de vieață, pe care lenea nu le va cunoaște niciodată". Trenul se mișca agale în lungul satelor și-a vegetației ce spera scăpare grabnică din cătușele iernii. Plopii piramidali își legănau coama pletelor în vânt, mlădițele de sălcii s'au rumenit în așteptarea vieții, anunțată prin mișcarea sevei din trupul lor.

Parângul te fascina însă; privea din înălțimea lui cu un soiu de dispreț binevoitor asupra lumii mărunte, cu traiu restrâns și schimbător. El reprezinta doar veșnicia. Impunător sub mantia de zăpadă, care în bătaia luminei nu mai reprezintă rigiditatea, aștepta fără frică năvala șuvoaielor ce se vor rostogoli vijelios după topire. Splendid apare mai ales în perspectiva unei tăieturi dintre dealurile de lângă Copăcioasa. Din temelie și până 'n vârful pe care se sprijină cerul, se vede numai Mândra, ce apare în acest cadru, întocmai ca și Jungfrau văzut dela Lucerna.

E frumos muntele când ești sus, pe vârf, în lumea tovarășilor lui care se îngrămădesc în juru-i, spre a asculta povestea ori sfatul unei căpetenii. E frumos însă văzut și de jos, mai ales așa cum se prezintă Parângul în preajma Paștilor. Nici Bucegii, nici Ceahlăul, nici Inăul nu impun în atare măsură, pentrucă n'ai cum să-i privești dela distanță, cu largă perspectivă. Trebue să vii până la picioarele lor. Atunci te doboară prin masivitate; îți oferă privirei numai o mică parte din întregul lor.

Parângul admirat din gara Copăcioasa, în primăvară, când nici o stâncă, nici un vârf de brad nu străbate carapacea groasă de omăt, îți lasă în minte pentru multă vreme impresia mărețului și a frumosului în natură.

Au fost îndeajunse cele câteva momente de închinare tăcută în fața splendidului tablou nebănuit, pentru ca să nu-mi pară rău de osteneala celor vreo cincizeci de ore cu drumul.

„Munților! Oare dece e atâta frumusețǎ în voi?"

PRIN MUNȚII BANATULUI.

Țară mândră și frumoasă
Toată lumea de-ai umbla
Țară c'asta n'ai afla.
A. M. Marienescu.

Porta-orientalis. — Țara Almăjului. — Anina. — Oravița. — Pe valea Bârzavei. — Reșița. — In carstul bănățean.

In Banat nu poți pătrunde decât prin ,,porți'', afară doar dacă intri dinspre Arad.

Porțile-de-fer sunt cele mai zăvorite. Intr'o veche stampă din bogata colecție a Academiei Române, desenatorul, exagerând înălțimile, pune în curmezișul Dunării, la Vârciorova, stânci semețe, ca vârfurile unor munți inundați. De fapt, colții de piatră se arată, ca un cârd de bivoli ce se răcoresc în apă, numai când Dunărea e scăzută.

Mai există o Poartă-de-fer, pe valea Bistrei, pe unde au străbătut Romanii către cuibul de vultur al Dacilor. Trenul străbate prin lung tunel săpat în strâmtoarea munților.

Ca să ajungi în Banat, pe valea Timișoarei, tot prin o poartă, ,,Porta orientalis'', trebue să pătrunzi.

E drum bogat în variații; teren și climă te amăgesc într'atâta încât te crezi prin meleaguri depărtate, când pe drumul dela Triest, când printre alpajurile șvițeriene ori prin văile înguste din Alpi.

După Orșova, cu gard înalt de plopi piramidali, urci pe valea Cernei, mereu în fierbere, căci vine de sub înălțimile Godeanului. Chiar aproape de vărsare valea sa e adâncă, pietroasă, cu puțin loc pentru adăposturi omenești. Topletul, sat sărăcăcios, are casele înșirate pe malul de piatră, cu pereții din cărămizi, netencuiți, unde și unde cu slaba umbră a unui arbore pipernicit.

Calea Cernei se îndreaptă în răcoreala munților. La Băile-Erculane, în strâmtoare, valea-i adâncă e mărginită de păretele priporos al Domogledului, bătut în plin de soare. Boarea caldă, din valea Dunării, pătrunde pe drumul apei încât castanul nobil crește 'n voie, chiar până unde și bradul îi ține tovărășie.

Șoseaua bătută, lângă drumul de fier, se continuă pe un afluent al Cernei. Peisajul se schimbă; încântările se țin lanț, ca și satele.

Cel dintâi ieșit în cale este Mehadia, nume folosit de străini. Lo-

calnicii îi spun cu mândrie Meegia — dela Ad-Mediam — iar ei își zic megiști.

E în spațiul cel mai larg înainte de a ajunge la Porta-orientalis. De aceia după cum puhoaiele ce vin din toate părțile răscolesc costișele, tot așa a cunoscut în trecut deseori clocotiș omenesc. Pietre cu inscripții romane nu se întâlnesc rar. Spre pază Romanii au ridicat un castru; importanța lui se recunoaște și după numeroasele monezi desmormântate.

Pe vârful unui deal bolovănos de pe stânga apei se mai zărește un părete dintr'un turn de observație ori o citadelă de apărare din

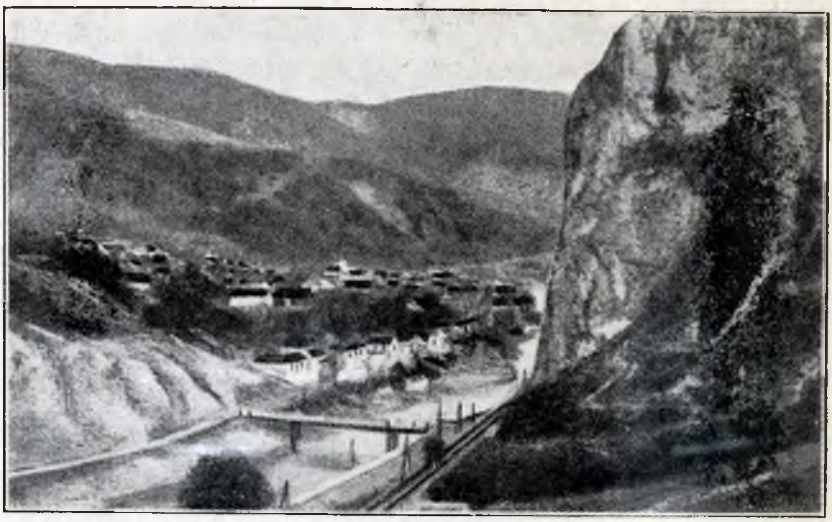

Fig. 91. Topleț.

veacul al 16-lea, după cum sub primăria actuală s'a dat peste întărituri vechi. Aice au avut loc multe lupte cu Turcii, la 1717, 1787. Chiar natura a contribuit ca locul să aibă însemnătate strategică. Străjerul din josul văii, un pumn amenințător de porfir, Străjețul, altă stâncă mai din sus, păzesc intrările.

Dacă natura ocrotește regiunea, n'a fost prea darnică cu ea. Terenul e stâncos, când nu e hleios, negru de cărbunii ce-i cuprinde. Câțiva pomi, câțiva butuci de vie, ogorașe țărcuite pe coastele mai puțin trăgănate, nu dau impresia de belșug. Oamenii nu-și capătă înlesnirea traiului numai din lucrul pământului; se împart care în minele de cărbuni, care la tăiat lemnele din pădurile tot mai

rare și depărtate. Asprele condiții de vieață însă îi oțelesc, pe cât belșugul moleșește. Muncitori, economi, cunosc trudnicia, înving vitregia. Ajung căliți și în sentimente. De aice pornește Preotul S t o i c a în fruntea unei sute de volintiri în ajutorul lui H o r e a. Aice s'a născut generalul C e n a, rămas bun român, întemnițat de Unguri la izbucnirea războiului. Pasionat colecționar, adună bogate dovezi din trecutul roman al locului.

Sat curat românesc, înfățișarea lui te poate înșela, deși îți dai seamă că reprezintă o adaptare la mediu. Natura nu îngăduie ca pe aiurea, curți largi. Casele sunt una lângă alta, legate prin zid înalt, în care e lăsat loc larg numai pentru poartă, înaltă și înstreșinată. Bolovanii răscoliți de puhoaie, dau material pregătit pentru temelia caselor, dar și pentru împrejmuit. La prima vedere înfățișarea satului îți aduce aminte de nordul Italiei, mai ales că pe sub streașina caselor se întind coarde de viță cât brațul de gros, cu struguri mari drept împodobire. Oleandrii înalți, ciucură de flori, din fața casei, caișii cu roade bogate din grădini și chiar migdalii rămuroși întăresc amintirea ținuturilor meridionale.

Variația peisajului se întețește, de îndată ce ieși din Mehadia. După vreo două tuneluri mici, lumina inundă un nod important de așezări omenești dintr'o largă depresiune, la unirea unui mănunchiu de râuri. Satele se țin de calea apelor, se mută pe povârnișurile domoale. Unde sunt îngrămădiri de oameni, podoaba pădurilor devastate, se trage, cu frică, mai la o parte. Arborii rezleți, sunt ciuntiți; devin forme fantastice, în năzuința lor de a da smicele tinere în jurul rănii, care arată locul crengii vechi tăiată pentru frunzar.

Lupta norodului îngrămădit pe un petec de pământ nu tocmai rodnic, este aspră. Se prinde străduința omului de a învinge greutățile prin lucrarea intensă a ogorului restrâns. Seceta îl îndrumă către arborele mereu schilodit, fără să murmure. Puhoaiele îl silesc să urce maldărul de fân prețios sau de strujeni adunați cu grea trudă, sus, printre crengile copacului. E o caracteristică etnografică a regiunei Banatului și Olteniei, în legătură cu sgârcenia pământului și năvala ploilor repezi. Dar tot nevoia a împodobit locurile cu grădini de pruni, ce dau aspect deosebit spațiului larg, înecat spre sară în scama ușoară a fumului ce se lasă peste vale.

Drumul urcă, în ținuturi minunate, pline de sfințenia muncii intense, de blândețea plaiurilor, acoperite cu luțernării, vrâstate cu pâl-

curi de păduri. Amestecul de fagi, ici-colo cu brazi plantați, cu mesteceni gingași, în jurul fermelor rezlețe, dau un pitoresc propriu ce se întâlnește rar în alte ținuturi românești. Mai sus de Domașna pârăiașele limpezi sunt resfirate. Șerpuiesc prin pajiști verzi peste tot anul, din primăvară când orhideele le presură cu rubine, până 'n toamnă târziu, când ametistul brândușelor e mai viu în apus de soare. Sunt tablouri de Boeklin, pline de vioiciune dar și de seriozitatea muncii.

Femeia cu oprege, toarce păzând văcuța tarcată, cu pete roșcate. Silueta boilor ce trag la plug și a plugarului îndoit de șale, apăsând cu toată nădejdea de coarnele plugului, se ițește o bucată de vreme pe spinarea colnicei, în cadrul asfințitului de soare; se îmbujorează zăpada de curând căzută pe vârful mai înalt al Prelucăi. Numai în Munții Apuseni mai întâlnești o atare îmbinare plină de farmec între varietatea naturii, cu îmbrăcăminte verde până 'n pragul iernei și între hărnicia românului ca să nu piardă ultimele zile de muncă.

Toată regiunea până 'n Luncavița și spre Poarta, e o apoteoză firească a strădaniei omenești pentru agonisita vieții, într'un cadru al naturei cu continuă frăgezime.

Artistul care s'ar așeza aice vre-o câteva săptămâni ar avea subiecte minunate de pictat. Găsește tot ce poate deștepta înclinarea pentru frumosul din natură dar și pentru măreția muncii omenești, legată de pământ și de agonisita grea a vieții. Turme de oi printre trunchiuri albe de mesteceni; vite grăsune și tărcate fel de fel, rezlețite pe întinsul pajiștei; arămiul frunzelor de fag mai vioi în vecinătatea verdelui de primăvară al pășunelor; boschetele de carpeni argintați; drumurile șerpuite dela casă la casă, în jurul cărora stau adunate stogurile de fân, se prind atâtea motive variate de veșnicire a plaiurilor noastre, pe cât de mândre pe atât de necunoscute.

Tunelul lung arată locul Porții. Dela gara Poarta, cu pâlc des de brazi în față, pârâoașele se scurg grăbite către nord. Dau în Timiș. Nici nu știi cum și de unde ți-a ieșit Timișul în cale. Vine dinspre Semenic format, bogat, vijelios, strâns în sghiab de piatră; vâjie la coturi, spumegă lovind bolovanii din drum. Il privești de sus, de pe coasta muntelui numai stâncă. Il treci pe pod înalt. Ocolește drumul de fier pare că ar vrea să fugă de el; trenul însă îl ajunge prin tunele. Râul îți iese iarăși înainte, ici alb de spumă,

dincolo ca de mercur, în lung cu stropii aninilor negri şi şoseaua ce-i ţine tovărăşie, urmărindu-i cotiturile. Dacă n'ar fi decât peisajul acesta de frământare între apă şi piatră, goana râului lovind în poala munţilor cu păduri pe vârf, cu stânci desgolite la temelie şi încă drumul ar merita să fie făcut. E rar să mai întâlneşti din tren asemenea peisaj vioi şi frumos.

Râul apoi se domoleşte, se resfiră pe pat de prundiş. La Armeniş însă satul te ţine atent. Casele de zid, îngrămădite în jurul bisericii, vin până la marginea priporoasă a malului de stâncă. E o vedenie din ţări stâncoase; un sat din Spania, vechiu, mutat pe meleagurile noastre. Zidul caselor pare crescut din piatra malului.

Ca şi când n'au fost îndeajunse sceneriile naturale străbătute ceasuri întregi, într'o zi de toamnă, natura s'a întrecut în mijloacele ei variate de a subjuga. Ardea muntele. Feeria neîntrecută a durat o clipă. Zăpada proaspăt căzută, acoperea nodul Ţarcului, cu imaculatul alb al iernii timpuriu vestită. Jocul norilor de deasupra făcea să strălucească vârfurile ca acoperite cu coifuri de ghiaţă. Şi deodată, la o cotitură, zăpada se arată ca un jar imens, o pâlpâitură de flacără întinsă peste culmi. Soarele îşi lua rămas bun de la ea. Ceaţa serii şi fumul ce anunţă cina de seară, repede se lasă pe valea largă a Timişului, de par chiparoşi plopii dela Sadova. Pe retină joacă încă pâlpâitura de flacără, chiar după ce muntele s'a îmbrăcat cu zale de oţel albăstrui.

Din drumul acesta principal, ce separă Carpaţii de Munţii Banatului, şi într'o parte şi în alta se deschid văi secundare, cu ascunse frumuseţi la tot pasul. In Banat nu munţii deşteaptă farmecul formelor şi al coloritului, cât drumurile de printre ei, folosite de om.

Semenicul, cel mai înalt vârf din Banat, nu ajunge la 1500 m. Este însă un nod important de ape, care izvorăsc de sub el, roată. Berzava apucă spre apus, Nera se încârjoaie spre Baziaş, de se varsă 'n Dunărea, Mehadia dă în Cerna iar Timişul se încovoaie spre nord. Vârful muntelui teşit, e o pajişte întinsă, cu covor de muşchi de te înfunzi până la glesnă; aduce aminte de semenii lui din Munţii Apuseni. Doar în Piatra Goznei se arată stânci semeţe şi goale. Vederea ce ţi-o procură e largă, blândă, mai ales cea spre Banat. In schimb apele izvorîte de sub el, brăzdează adânc pământul, născând variaţii, care te uimesc la fiecare pas.

Un asemenea drum plin de farmec e acel care taie Banatul în curmeziș din Mehadia la Oravița.
Dela Iablanița pătrunzi în vale tot mai închisă. Natura terenului e de așa fel însă încât pometurile predomină. Pruni și iarăși pruni, ca și când alt arbore n'ar putea crește. Am nimerit într'o toamnă mănoasă. Incărcați stau copacii cu prune de capătă o culoare brumărie. Unde fructele sunt ca de ceară, când le bate soarele spre asfințit, par cercei de mărgăritare printre frunzele rărite. Frumuseța decorului este însă cernită de scenele întâlnite 'n cale. De cum intri în vatra satelor, atmosfera e îmbâcsită de mirosul borhotului rămas din distilarea țuicei : apa pâraielor devine fosforescentă, vineție. Niciodată nu mi-a fost dat să văd mai dureros tablou

Fig. 92. Semenic.

de iroseala darurilor naturii, dar și scene tragice în sine prin pregătirea slăbirii neamului prin ceia ce, altfel folosit, ar însemna întărirea sănătății. La marginea unui sat sărăcăcios căruțele cu prune așteptau la intrarea șopronului sub care se adăpostesc cazanele, ca și carele cu saci de grâu în fața morii.
Lângă un pârâu cu valuri iuți, ce cânta sglobia naturii, gospodina cu furca 'n brâu, păzea să nu se stângă focul de sub cazanul, adăpostit sub o scoarță de copac, întinsă pe căpriori.
Pretutindeni bucuria abundenței prunelor se reflectă în vorbe, în gesturi. Erau însă hora morții.
Cât ține drumul până la Bozovici, numai cazane, buți de zeci de vedre și care căptușite cu țolinci ca să nu se scurgă nimic din grămada cu vârf a prunelor culese. In schimb nu am zărit nicăeri, nici n'am auzit dela cineva, că s'ar găsi vreun cuptor de uscat prune

Neştiinţa şi obişnuinţa mulţimii îşi dădeau mâna cu setea după mărirea veniturilor statului din taxele percepute, după cum în şcoala primară s'au găsit prea puţini copii abstinenţi.
Cât am făcut drumul până la cumpăna de apă a Nerei, frumuseţa naturii era întunecată de tristeţa tablourilor întâlnite, legate de mulţimea prunilor, a cazanelor şi a carelor ce se ţineau şirag.
Abea pe culmea de despărţire a apelor, natura se impune privirei şi gândului. Blândul peisaj al Banatului se arătă dintr'odată, captivant, mai ales că şirul caselor sărăcăcioase a rămas în ascunzişul văilor. Dealurile largi sunt numai păşuni verzi, cu aburul violaceu al brânduşelor de toamnă, pare că anume mai numeroase, spre a şterge prin frăgezimea lor, impresia lăsată de scenele de până aice.
Drumul scoboară în valea îngustă a Nerei, cu apă limpede, căci izvorul ei de sub Semenic nu e departe. Valea devine interesantă; stâncile o îngustează; apa se mânie; fuge cu valuri iuţi, ce isbesc uneori în marginea drumului. O greşală de un decimetru în cârmuirea maşinei, pericolul de a se răsturna e gata.
De cum valea se mai lărgeşte, omul pune stăpânire pe ea, înfruntând mizeria şi asprimea. Aice ţi-e dat să vezi ce luptă aprigă trebue să ducă el spre a-şi agonisi cele trebuitoare vieţii. Sărăcia nu mai stă ascunsă, de cum intri în Prigor ori treci în Prilipeţi, sate cu case de piatră. Ţi-o spun arborii schilodiţi, fantastice fantome în amurg, mai ales când se profilează pe ecranul luminat al cerului. In lipsa păşunelor, pentru iernatul vitelor, scăparea e în frunzişul arborilor. Rămân cu măzănaie, nodâlci ca guşele, în locul rănilor din tăierea crăcilor; rămân cu câteva sdrenţe de frunziş în vârf. Alţi arbori iau înfăţişări de candelabre prin întinderea ramurilor ce susţin căpiţele de fân ori stoguri. Unde păşunele sunt mai bogate, satul se mută sus în căsoaiele de pe coaste, cu câmpurile de luţernă în jur. Acolo e adăpostul vitelor, iar vitele formează bogăţia şi asigurarea traiului greu.
Nera scapă la larg; curge 'n voie în încolăciri după plac. Drumul ei e arătat de o dâră de sălcii şi arini. A intrat în „Ţara Almăjului", o depresiune nu prea întinsă, în care stau îngrămădite vreo 17 sate. Spaţiul ceva mai larg, face ca munca deşi grea ajunge mai răsplătită.
Ca şi toate depresiunile din ţară e un cuib curat de vrednicie românească, veche şi sănătoasă, ocolit de străini, care nu doresc nici nevoia, nici truda sărăciei.

Centrul cel mai de seamă e Bozovici, sat ca un târg, în deosebi de când a fost ales ca reşedinţă grănițărească pe vremea împărătesii M a r i a - T e r e z a.

Pentru a căpăta o privire asupra întregii depresiuni, urci printre livezi de pruni coasta dealului, pe vârful căruia se profilează trei cruci de piatră. De aceia i-a rămas şi numele de Dealul Calvarului. Drum scurt, nu e prea ostenitor; te răsplăteşte însă prin neuitate clipe de frumuseţi naturale. Urci ca să capeţi o privire generală asupra satului şi ţi se deschide perspectivă largă asupra unui câmp întins, înconjurat de munţi, din îmbinarea cărora nasc feerice scenerii.

Satul se întinde ca o stea cu trei raze neegale, din care două, cele mai lungi, sunt întinse dealungul Minişului liniştit, străjuit de plopi piramidali. Curge lin, căci e pe sfârşite. Aici se varsă în Nera.

Gospodăriile se întind în şiruri, mici careuri cu acoperiş de ţigle, întovărăşite de grădini cu pomi şi zarzavat, mozaic înviorător prin rodnicia căpătată. De jur împrejurul satului, dealurile se înalţă treptat treptat în culmi muntoase. Spre răsărit, din ceaţă, răsare plaiul Semenicului, dinspre Corniereva. Către sud se întind, acoperite de păduri, crestele mai domoale ale Almăjului, în care e tăiată strâmtoarea prin care iese Nera.

La poalele munţilor dorm şiraguri de alte sate: Dalboseţ, Gârbovăţ, Bănia şi Ruduria.

Doamne Dumnezeule! De ce un pot reda prin cuvinte măreţia apusului de soare trăit lângă crucile de piatră, puse aice poate nu atât pentru înfrânarea păcatelor prin chin şi osteneală, cât tocmai pentru îngenuncherea în faţa tabloului ce te îndeamnă la rugă.

E atâta linişte şi farmec! Atâtea game de culori revărsate peste munţi şi văi, păduri şi ape!

Se auresc holdele din şes prin lumina roşcată a apusului de soare; apele prind a sclipi. Dinspre răsărit, se înalţă peste crestele de munţi, valurile unor dungi de nori, împurpuraţi de reflexul dela sfinţit. Soarele se lasă încet dincolo de crestele dela apus, iar dealungul Minişului se aşterne ceaţa argintie a amurgului. Umbre prelungi asvârl pete întunecate, contrast isbitor cu lumina arămie a ultimelor trâmbe de raze furişate printre munţi, până când şi peste ei se aşează mantia sură a serii.

Cu cât liniştea cuprinde văzduh, pământ şi sat, cu atât luna, ca

o seceră, strălucește mai tare, iar luceafărul e atât de aproape de ea încât îi atârnă ca un cercelus sclipitor.
Natura fermecătoare, nu se furișează oare tainic în sufletele locuitorilor de aice, de îndură izolarea și asprimea vieții?
Inconjurați de munți, trăesc mai mult din agricultură, creșterea vitelor și cărăușie. Livezile întinse, le dau prune din belșug. Ar putea fi un izvor de bogăție; ca mai pretutindeni, sunt schimbate în otrava țuicii.
Era o vreme când împrejurimile dădeau speranțe ca Bozovici să ajungă un centru minier. Se văd încă urmele sondajelor pentru exploatarea lignitului. Furia distrugerii de după războiu, a făcut una cu pământul chiar clădirile inginerilor supraveghetori. Ți se mai arată locuri unde ar exista în adânc minerale metalifere. Zac în ascunzișul pământului.
Deocamdată Bozovici a devenit un însemnat centru cultural, școlile fiind adăpostite în spațioasele cazarme vechi cu încăperi boltite și răcoroase.
Trăești câteodată scene în drumurile prin țară, care te copleșesc de emoție dar îți dau și speranțe în viitorul neamului.
Rugăciunea de sară la internatul Școalei de meserii fu săvârșită în aer liber. Imnul Patriei întonat cu însuflețire, stârnește ecou grăitor în labirintul încăperilor împărătești. Rar mi-a fost dat să prind puterea răscolitoare a imnului, ca aice. Cântau copiii din toată inima, plini de avânt. Nu era o formă îndeplinită ci expresiunea convinsei dragoste de țară.
Peste Țara Almăjului se lasă zăbralnicul sării și al odihnei meritate căci Moții Banatului se luptă cu aceleași nevoi ca și dincolo în Bihoria. Vezi și aici pe drumul către Țară, căruțe cu coviltir, trase de căluți slabi. Oamenii pleacă în căutarea pitei, ajungând uneori până la Turnu-Severin, la marginea grânarului.
Lupta însă i-a călit. Sărăcia nu a împiedecat ca din Țara Almăjului să răsară un B o j i n c ă chemat în Moldova pentru alcătuirea legilor, ocupând în Iași direcția seminarului dela Socola. Din Bozovici a ieșit E f t i m i e M u r g u, dascălul lui N. B ă l c e s c u și fost profesor la Academia Mihăileană din Iași. Pe aici a copilărit vestitul general T r a i a n D o d a, care a luptat cu armatele austriace în Italia, dar a rămas bun suflet de român, fiind și închis de unguri pentru sentimentele sale naționale.
In tihna satului Rudăria a trăit istoricul I o n S â r b u, a cărui operă

principală, Mihai Viteazul, se pune alăturea cu aceia a lui B ă l c e s c u. Alții și alții, a căror nume și activitate rămân neștiute, din lipsa de interes în primul rând al localnicilor, cu datoria de a scoate la iveală rodnica lor activitate, scântei din energia noastră etnică, nebănuite, lăsate uitării.

Cât despre hărnicia și vrednicia poporului îți spune femeia întâlnită în cale. Imbrăcată curat, cu opregele mărunt țesute, purtând în spate albiuța în care doarme copilașul; de pe un umăr atârnă în față traista cu merinde. Cât merge, fusul sfârâie, deapănă firul de pe furca frumos crestată, purtată în brâu. In cadrul pajiștei verzi din jur, cu case rezlețe, cu vite roșcate, trece încet dar sigur simbolul susținerii noastre.

Trei drumuri pornesc din Bozovici. Unul apucă pe cursul tot mai liniștit al Nerei, Nergăul poporului, spre Sasca-Montana. Altul se vâră pe valea Minișului către Oravița. E un drum pitoresc, căci valea adânc săpată în piatră, prezintă alternanțe de chei strâmte, cu locuri mai deschise, întunecimea șanțului tăiat în stâncă cu lumina revărsată peste pajiști verzi și pometuri de pruni, primăvara cu ghirlănzi de flori ca zăpada. Incruntarea naturii se vrâstează cu surâsul ei blajin, înviorător. Izvoare gâlgâitoare ies cu zgomot din păretele pietros; nasc cascade bogate 'n apă ce se revarsă pe treptele tăiate 'n piatră. Păreții albi de piatră de var ai Pleșei, par gata să se năruie, închizându-ți calea. Și așa trece vremea între sălbăticia strâmtorilor și lumina pomilor, când pe lângă apa cu valuri sburdalnice și gălăgioase, când pe sub umbra de fagi.

La Anina s'au terminat vrâstările; pătrunzi într'o regiune largă, atât de tihnită, numai iarbă verde, încadrată în păduri dese, încât închizi ochii o clipă, ca și când te-ai teme să nu dispară tabloul plin de farmec.

In această largă poiană molcomitoare stau două sate diferite. Mai în sus Anina, centru industrial. De aice se scot cărbuni de pământ. Hornuri înalte și instalațiunile dela gura minii ca și mormanele negre de cărbuni, sunt atât de discret încadrate în frumusețea naturii, încât nu strică deloc farmecul locului. In prelungirea lui e satul Steierdorf, cum l-au numit minierii aduși din Stiria, în nostalgia ținuturilor părăsite. Sunt legate între ele prin cimitirul comun, numai flori, încât nu-ți deșteaptă fiorii morții. Veșnicia aice se împletește cu vieața naturii, într'un tot nedespărțit; ori te vei odihni

printre mormintele înflorite ori pe pajiștele de lângă pădure, aceiași blândă și liniștitoare senzație te cuprinde. ,,Prin moarte la vieață'' își are aice înțelesul adânc. Aștepți sfârșitul ca o trecere firească din liniștea sufletească în care natura te cufundă.

Se lămurește astfel faima stațiunii climaterice din apropiere, zisă Aurora-Banatului, minunat colț de adâncă liniște, cu vedere largă asupra văii Minișului, cu aer ozonizat de râșina bradului ce o înconjură. E o ideală recreațiune de vară, departe de zgomot, la o înălțime de aproape 800 m., ferită de vânturi. Cu adevăr nu e mai prejos de diferitele stațiuni climaterice din Elveția ori Tirolul de nord, vestite prin reclama ce li se face.

Cât de încântător este ținutul din împrejurimile acestor două localități, îți spune și cealaltă stațiune climaterică de lângă Anina,

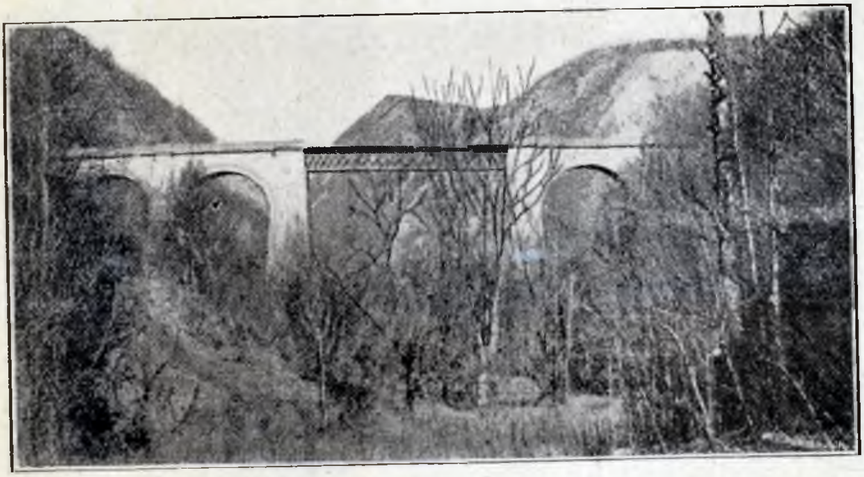

Fig. 93. Viaduct dintre Anina și Oravița.

Marilla, azi mai părăsită, dar unde veneau vizitatori statornici chiar din apus.

Incheierea drumului început trebue făcută cu trenul, căci e păcat să nu admiri o adevărată minune tehnică, care-ți aduce aminte de Semeringul atât de vizitat de ai noștri, chiar de când granițele dintre țări sunt mai cu greutate trecute.

E vorba de scurta bucată de drum de fer, numai 34 de kilometri, dintre Anina și Oravița, executată cu multă îndrăzneală tehnică, în lungul unei văi întortochiate, cu perspective ce te țin atent la fiecare pas. Pe aice se cară cărbunii dela Anina.

Ca tehnică e egalată la noi numai cu cea construită prin destoinicia inginerilor români între Vatra-Dornei și Ilva-Mare, tăiată 'n două prin granița stabilită cu sila.
Drumul de fer, alpin, șerpuește în încolăciri dese când pe margine de prăpăstii, când prin tuneluri ori pe viaducte îndrăznețe. La fiecare cotitură, zângănitul vagoanelor care trosnesc din încheieturi, scârțâitul roților, înălțimea viaductelor, stârnesc fără voie fiori de spaimă. Repede ți-i liniștește privirea, care alunecă peste vârfuri de munți, în lungul văilor umbrite, peste pășuni alpine cu petele ruginii ale vitelor roșcate.
Aproape trei ore de drum trec fără să-ți dai seama; nu e clipă în care ochiului să nu i se prezinte, departe ori aproape, ceva care atrage. Cele 15 tuneluri procură prin vrâstarea întunerecului cu lumina, dese tablouri atractive; cele vreo treizeci de viaducte, unul mai lung și mai înalt ca altul, măresc prilejurile de atenție și uimire.
Trenul urcă de cum ieși din Anina; se acață pe o prispă de piatră tăiată în coasta stâncei albe. Indărăt, satul nu e arătat decât printr'un ușor fum alburiu ce se înalță ca dintr'un cazan în clocot. O cotitură largă te vâră în desișul pădurii, de-ți bat crengile de fag în geam. Apoi pădurea face loc poenilor întinse, cu iarba tunsă dar verde. Ai ajuns în liniștea desăvârșită a plaiurilor înalte. Nici un sat, nicăeri. Ici și colo câte o căsoaie arată că totuși oamenii înving greutatea urcușului, când e vorba de vieață. Peste culmile joase de munți, se înalță plaiul larg al Semenicului, cu vârful ca un fund de ceaun; aduce aminte de Vlădiasa Munților Apuseni văzută din apropiere de Ciucea, de pe Crișul-Repede.
Ca un vierme ce se svârcolește să scape la siguranță, șiragul vagoanelor șerpuește după cotiturile drumului. Mașina pufăe din greu, lăsând în urma ei dâră neagră de fum. Când ai ieșit din tunelul cel lung și te-ai oprit în gara Gârliște, răsufli adânc. Ai vreme și dispoziție să privești la culmile joase ce se zăresc până departe spre Crașova. Ceața lăsată peste valea lărgită a Carașului, acoperă înălțimile joase lăsându-le numai vârfurile ca niște insule în marea leșietă. Vântul suflă, în lungul văii, făcând să șuere un pâlc de brazi plantați lângă gara izolată. O lumânărică stufoasă, cu sute de flacări se profilează pe cerul albastru iar casa șefului de stație, mai sus de gară, înverzită cu plante acățătoare, pare o vilă.
Singurătatea însă trebue să fie ucigătoare. Aici se prinde grija ce

Pe Păltiniș

ar trebui să o aibă administrația C. F. R. pentru funcționarii siliți să trăiască în izolare. O bibliotecă mereu împrospătată ar aduce oarecare înviorare celor care își îndeplinesc datoria, ca într'un exil.

Intre gara Gârliște și Lisava, frumusețea drumului atinge culmea. Valea prinde a se deschide, iar pe coastele trăgănate să arată sărăcăcioase ogoare de porumb firav și oacheșe tipsii de Floarea-Soarelui. Sunt prevestitoarele satelor, ca și pescărușii ce dau târcoale în jurul catargului corăbiei sbuciumată de valuri în larg, deșteptând speranța țărmului apropiat. După o perdea de arbori, se vede cel dintâi viaduct înalt, un arc sclipitor de șine, susținut de picioare masive, înalte. E o înfățișare elegantă a planului îndrăsneț executat de om în cadrul naturii aspre.

De acum înainte calea scoboară; dar cu cât drumul apucă pe povârniș, cu atât văile laterale, unele adânci, se pun în curmezișul drumului.

Tunelurile se răresc, în schimb, viaductele sporesc, înalte de te înfioară prăpastia peste care trenul vâjâie. Sub ele prind a sclipi firicele de apă ce se adună în valea principală.

Acum pitorescul e restrâns la ceiace e în apropiere. Se anunță și presența omului stabil. Nucii se înfrățesc cu fagii, iar livezi de meri se întind până la marginea căii ferate, în lungul căreia încep și plantațiile de salcâmi.

Ca o ultimă plăcută amintire a drumului, la cotitură apare grupul celor trei piscuri din Tilve; două sunt ca niște stoguri, al treilea în mijloc ca o piramidă. Albul pieptului lor de piatră desgolită, contrastează cu deasa pădure ce le acopere, iar în față se așterne pajiște verde.

Semnele apropierii așezărilor se înmulțesc. Cantoanele nu sunt numai sălașuri pitorești cu curpeni sub streșină. In jurul lor, lângă o stupină se vede un strat cu ochiul-boului ori câteva fire de varză. Crezi că ai scăpat. Drumul de fer însă face iarăși încolăcituri, când prin pădure, când peste punți asvârlite deasupra vârfurilor de arbori, când în lungul zidurilor de stâncă. Nu ține mult. Aproape de Maidan, zarea se luminează; linia munților se trage îndărăt, lăsând loc dealurilor scunde și apoi șesului din Torontal, acoperit de ceață.

Trei lungi viaducte, din care unul cu 9 arcuri, trec deasupra caselor din sat, încheind drumul de munte; greutățile sunt învinse.

Distanța scurtă și panta mare, continuă șirul viaductelor pe deasupra ogoarelor străjuite de plopi piramidali, ce dau nou decor peisajului.

In sfârșit, ultimul viaduct din apropierea gării din Oravița, încheie drumul atât de pitoresc.

In lungul lui nu domină numai natura; e întregită ca farmec prin munca și știința omului, care deșteaptă încredere.

S'a isprăvit! Câte-va ceasuri de drum au fost pline de emoțiuni. Rămâi mulțumit. Ai străbătut un nou colț din mândra noastră țară, cu frumuseți atât de variate. Ce păcat că nu ne silim să o cunoaștem mai în amănunt. Poate ne-am schimba sufletul, închinându-ne cu mai adâncă și mai sinceră pietate icoanei ei scumpe.

Dela Anina se desprind drumurile ce duc la Reșița. Intre hornurile mereu fumegânde dela Anina și norii de fum ce ies zi și noapte

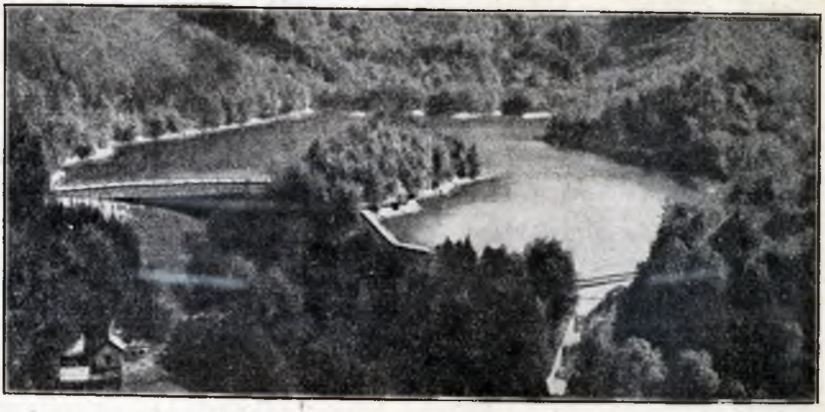

Fig. 94. Stăvilarul.

din cuptoarele înalte de la Reșița, te cuprinde liniștea desăvârșită a naturii, cu frumuseți blânde.

Șoseaua zisă a Societății, e rezervată. Nu o poți folosi decât cu prealabilă învoire. In lungul ei se îmbină frumuseți naturale, cu lucrări tehnice îndrăsnețe. Omul se pune la întrecere cu natura, se împlinesc pentru a creia tablouri unice.

Intri de odată în liniștea pădurii de brad cu foșnetul ei tainic și umbră deasă. E drum de munte. Cel dintâi popas e la Bohui, unde un baraj adună apa pârâului cu acelaș nume, într'un lac limpede,

în care se oglindesc brazii din jur, creînd un peisaj eteric, în apă. Drumul continuă urcând către despărțirea apelor, de unde privirea alunecă peste un blând peisaj de munți mărunți, cadrul larg al lacului. La scoborâș dai în valea sbuciumatei Bârzave, cel mai folosit curs de apă din România [1]).

La Văliug te așteaptă prima prevestire măreață a industriei mari dela Reșița. Lângă sătucul cu case puține, apele Bârzavei sunt oprite'n loc, prin barajul dela Crăinial-Brazova, înalt de 27 m. gros de 18, un larg arc dintr'un cerc cu raza de 120 m., ce închide un lac de vre-o 12 ha., cu o capacitate de peste un milion mc. In sălbătăcia coastelor de munți, mai mult stânci de cât pădure, în liniștea singurătății în care te găsești, acel zid îndoit, numai piatră și beton, îndărătul căreia doarme energia stăpânită a apei, îți apare ca un impunător monument al puterii omului.

Pe lângă stăvilarul impunător, mai departe te fac să uiți natura înaltele apeducte construite îndrăsneț, peste văi adânci, sprijinite de picioare de fer, de par fragile dantele întinse din munte'n munte. Cel de la Secul, localitate de unde se scoate huilă, e înalt de 52 m. și lung de 216 m.

Secătuită de apă, Bârzava își continuă drumul prin pădurile Reșiței, rămânându-i doar atâta vlagă, împrospătată de pâraele și izvoarele ce-i ies în cale, ca să-și cânte cântecu-i de jale. Bolovanii pe care mai înainte îi rostogolea, parcă acum îi sfidează slăbiciunea prin sclăvie. Puterea ei a lăsat-o în mâna oamenilor. Aceștia, grăbiți, i-au croit drum mai deadreptul, prin tunele, canale și apeducte, lăsând-o ca firicel de apă ce-și spune doar fagului care o întovărășește, soarta căreia trebue să i se supună.

După vre-o 75 km de călătorie între vis și realitate, între farmecul liniștei și semnele muncii omenești, ajungi la Reșița.

Aici s'a isprăvit și chinul apei. Prin tuburi de fontă, cade de la înălțime. Mânia ei încătușată e folosită de om, pentru căpătarea forței trebuitoare, spre a pune în mișcare ciocanele uriașe care schimbă blocul de oțel în tabliile subțiri din coșul locomotivei. Huila albă, aiurea atât de căutată, a adus prefaceri și la noi.

Reșița nu e numai un orășel, ci un domeniu întreg, până'n Moldova-veche pe Dunăre. In cuprinsul ei nu sunt numai uzinele —

---

1) **I. Simionescu** *Pitorescul României*. Vol. II. *In lungul graniței*. București 1939.

Essen-ul nostru — ci și cărbunii dela Secul și Anina, ferul dela Dognecea, fabrici pentru distilarea lemnului din pădurile nesfârșite, dar și exploatarea climei mediterane prin întinsa vie dela Moldova-veche. Totul ocupă o suprafață de peste 90.000 ha. Uzine, cuptoare, laminoare, fabrici de locomotive și pluguri, de punți și șine, sunt îngrămădite în fundul unei pâlnii de dealuri de pe care pădurile au dispărut. Fumegând zi și noapte, hornurile masive ale furnalelor înalte stau înșirate înspre Dealul Crucii. Indărătul zidurilor ca de cetate ce le încing, iarăși zi și noapte nu mai contenesc sgomotele stridente, muzica modernă a întensei

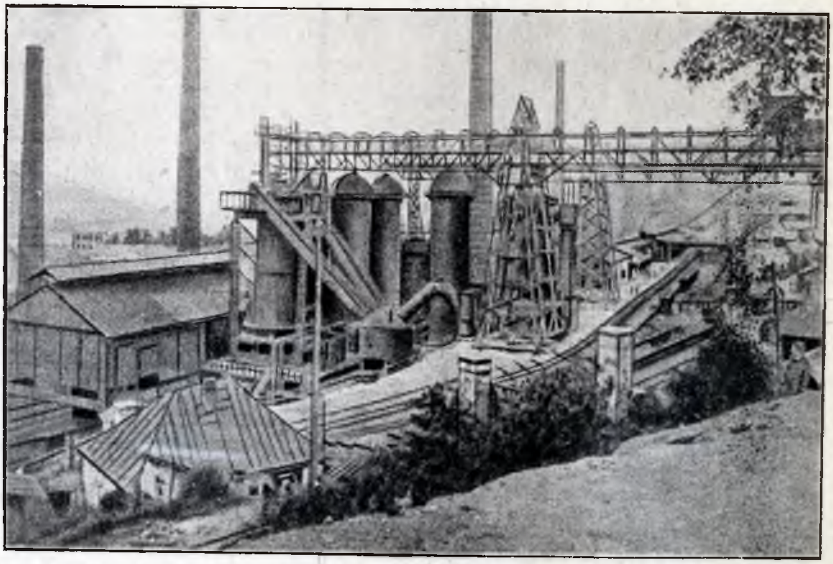

Fig. 95. Uzinele dela Reșița.

industrii omenești, contrast isbitor cu liniștea pădurilor lăsată în urmă.

Aice înveți valoarea timpului și a muncii. O clipă nu e de perdut; ceasul câștigat e sporul crescut. Sunt glasuri neobișnuite; al omului nu se aude, cum nu se prinde bâzâitul de muscă în vâltoarea furtunii. Bătăi de ciocane, scârțiit de scripeți, zingănit de lanțuri, șuer de aburi sub presiune, într'o desarmonie aparentă, sunt împletite în simfonia vremurilor moderne, ce cântă transformarea energiei și a materiei, a necontenitei mișcări inerentă vieții.

Privind de pe Dealul Crucii, ghicești doar suflul constructor ce

se ascunde în interiorul clădirilor afumate, negre, îngrămădite una'n alta, hornuri subțiri, înalte, aliniate ca niște catarguri în port, cuptoare cilindrice, masive, printre punți de metal, învăluite toate în nori de aburi, noaptea înroșiți ca într'un incendiu. Sufletul mașinilor nu-l prinzi de cât pătrunzând în lăuntru. Cântecul înădușit afară, se întețește, se amplifică prin alte note mărunte. Te-ai aștepta să vezi furnicar de oameni, alergând, gesticulând, țipând în graba lucrului, îndoindu-și spinarea în opintiri doborîtoare. Rămâi uimit de lipsa lor. Nu-i zărești, decât unde și unde, izolați ori în grupuri mici. Pare că pândesc ceva. Acum se reped cu gesturi iuți, acum revin de strajă, în poziție de așteptare, tăcuți, atenți.

Omul a devenit mașină, iar mașinile li-au luat locul.

Cu cât rătăcești mai adânc printre ele, cu atât uiți de realitate.

Ca atins de o baghetă magică, trăești în lumea poveștilor.

Pe deasupra capului, se mișcă un monstru curios. E o cutie de fer; atâta vezi din el de odată. Se înalță, se scoboară, se dă într'o parte. Plutește în văzduh, dela sine, căci întunerecul sălii ascunde sârmele care'l țin în aer.

Intinde mâni nevăzute spre a apuca o enormă lopată, încărcată cu bucăți de fer ruginit, adunat din sdrențele locomotivelor schiloade, ori a vagoanelor turtite, părăsite pe liniile moarte din gări. Namila măiastră din văzduh o înalță, o scoboară, potrivind-o minunat ca să pătrundă în gura cuptorului din față. In clipa când lopata a ajuns în fața cuptorului, oblonul se ridică; sdrențele de fer sunt asvârlite în jarul încins ce le cuprinde îndată, în vâlvătae incandescentă, încătușată în temnița de cărămizi refractare. Mașina sburătoare se sucește, apucă altă lopată. E lăcomia omului flămând, care îmbucă mereu, ducând la gură grăbit și cadențat, lingura încărcată cu mâncarea din strachină.

Curios să-ți lămurești mișcările pasării de fer, ești mai atent. Atunci abea zărești că în apropierea ei stă un om, îndărătul unor geamuri de mica, ca să nu-l orbească lumina ori să-l dogorească jarul din cuptor. Iși fumează tacticos țigara, întinzând mâna când ici, când colo, spre a pune în acțiune și a regula mecanismul ce dă mișcări mașinei. Lopețile cară mereu sdrențele de fer; cuptoarele își cască gura într'una, nesățioase, să le îmbuce. Te gândești fără să vrei la Flămânzilă din Harap-alb.

Treci mai departe, la alt spectacol, nu mai puțin minunat.

E concretizarea lui Păsări-Lăţi-Lungilă a lui C r e a n g ă.
Sgomotul, semiîntunerecul, tot ce vezi, te transportă în lumea fermecată.

Pe un plan de tablă lucie, în lungul căreia sclipesc mici tăvălugi de fer, a scăpat dintr'o cuşcă ascunsă, o dihanie prismatică, în zale incandescentă. Speriată, ca ameţită, nu-şi găseşte loc. Tăvălugii în mişcare o mână de colo-colo. Atunci intervine omul. Cu cârlige lungi o prinde, cum prinde ciobanul oaia, înfigând caţa în miţele încâlcite. Astfel o îndreaptă spre deschiderea laminorului.

Nici un gemăt.

Trupul maleabil se deformează, iar când iese din strânsura de fer nu-l mai cunoşti. E o enormă râmă strălucitoare, ce se târăşte spre a intra în altă gaură de unde iese de 2—3 ori mai lungă. Aproape nu-i ajunge spaţiul să se întindă, iar când iarăşi e apucată de ceafă şi vârâtă într'un nou laminor, capătul celalt se svârcoleşte în mlădieri pendulare, ca un şarpe urias, ce se sbate în spasmele morţii. Din butucul de fer, în câteva clipe, a ieşit o şină.

Minunea e înfăptuită. Sdrenţele de fer, asvârlite în toate gunoaiele, au ajuns din nou material folosit, în iadul de foc al furnalului înalt, o ţavă de tun enormă, din cărămidă refractară, în pântecele căreia clocoteşte ferul scos din minereuri amestecat cu cel topit din resturile lepădate ca netrebnice. In juru-i e linişte. Prin ferestruici de mică, contramaistrul pândeşte momentul potrivit, ca să deie drumul materialului topit.

Din pântecele de cărămidă ţâşneşte pârăul de fer, îndreptat pe sghiaburi de lut. S'a terminat. Lucrătorii stau şi privesc; unii îşi aprind ţigara la jarul ce curge domol. Din vreme în vreme, cu vătrare lungi, trag la o parte sgura repede înegrită.

Ferul topit curge într'o enormă oală de lut. E jocul celor mai feerice artificii. In şuerătură de metal căzând din înălţimi, împroaşcă de jur împrejur stropi incandescenţi, mănunchiuri de scântei, aurii, albăstrii. Iţi aduc aminte de stelele căzătoare, ce mor în adâncul văzduhului, după cum în drumul pârăului încins, se prinde în miniatură tot jocul fenomenelor descrise de astronomi, că se petrec în soare: pete solare, protuberanţe, flăcări ce pâlpâie o clipă, spre a muri repede.

Forţele sunt aceleaşi, ca şi în manifestaţiunile cereşti, deosebite doar ca intensitate.

Peste tot în hala largă e activitate neîntreruptă, în semi-întunerecul fosforescent.
Tabloul e acelaş ca şi în vestita pânză a lui M e n t z e l. Singura deosebire e în progresul tehnicei. Pe atunci oamenii predominau ca număr, se trudeau din greu, pe jumătate goi. Dincoace, la adăpost, ei au fost înlocuiţi cu maşini. Progresul e vădit în ce privesc detaliile. A rămas însă aspra poezie a muncii.

Din iadul sgomotelor şi al căldurii, îndărăt la natura recreatoare. Imprejurimile Reşiţei nu sunt numai hornuri, fum, viaducte şi instalaţiuni diferite. Pe drumuri apropiate se ascund taine naturale, care fac regiunea asemenea celor din Carstul istrian. Puţin de te

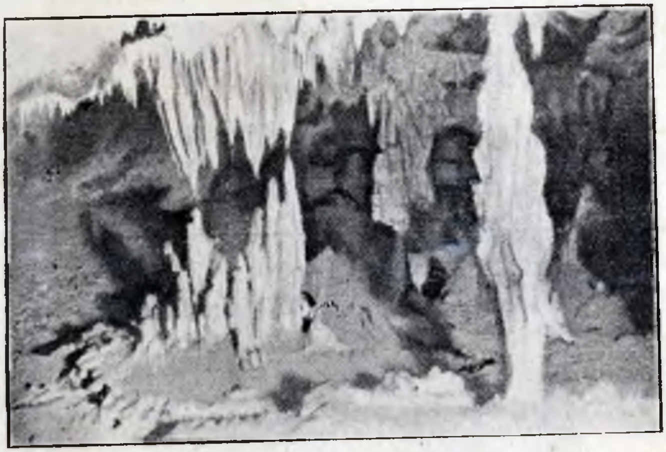

Fig. 96. Peştera Comarnicului.

abaţi din drumul ce vine dela Anina, dai de minunata peşteră a Comarnicului, cu neîntrecute frumuseţi de stalactite şi stalagmite, nestâlcite de vandalismul vizitatorilor; pârâiaşul Ponieva îşi face loc prin încăperile întunecate ale peşterii, când cu sgomot de cascadă, când cu murmur lin, când cu vâltoare de vârtej, dispărând în adânc.
Şoseaua naţională ce leagă Reşiţa de Oraviţa te transportă în peisagiile carstiene dela Craşova, sat însemnat, fiind o oază de slavi, nelămurită ca origine, vorbind limbă nici sârbească nici bulgară curată, fiind de credinţă catolică.
Din valea Bârzavei, treci în a Carasului, cu drum pitoresc, cu

cheile adânci când iesă spre câmpie. Regiunea e numai doline, pâlnii săpate'n piatră, circulare, ce aduc aminte în miniatură de craterele lunare. Cum e în jurul Postumiei din Istria, așa e și aici. Sărăcia pământului numai piatră de var, contrastează cu folosirea până la sgârcenie a petecelor de lut roș îngrămădit de vâltoarea apei pe fundul dolinelor. Ochiurile verzi din ele contrastează cu restul ars de soare, unde și unde în crăpăturile cu ceva pământ prinzând rădăcini câte un arbore pipernicit.

Ca încheierea drumului, priveliștea asupra ieșirii Carasului din strânsura stâncelor, cheile dela Prolas ca o despicătură în piatră, păreții marginii de munte unde stau cuibărite casele din Crașova, cu urmele unei cetăți pe vârful stâncei, totul naște un tablou original, la marginea apuseană a Banatului, din care numai prea puține colțuri pitorești au putut fi schițate aci.

PRIN MUNȚII APUSENI.

Cheile Turzii. — Trascău. — Turda-Aiud. — Aiud-Brad. — Roșia. — Cetatea. — Bucium. — Țara Moților. — Valea Arieșului. — Deva-Beiuș.

S'au asemănat Munții Apuseni cu Platoul central francez, atât după înfățișare și caracterul lor geologic, variat, cât chiar și după firea populației.

Formează un scut boltit, care închide și apără Ardealul în apus, între Mureș și Someș. Alcătuiți dintr'un mozaic de roci, aspectul lor în amănunt este bogat în forme, une ori dela pas la pas. Apele tăind coastele în adânc, frumusețile sunt ascunse mai ales în văi, contrast mare prin sălbătăcia lor frumoasă, cu liniștea de pe înălțimi. Frământați, tăiați de sghiaburi strâmte cu greu de cucerit, au rămas locuiți de o populațiune curat românească, deprinsă cu asprimea naturii, hârșiți de nevoi, tenaci în vitalitatea lor. Sunt cunoscuți în general sub numele de Moți, deși o parte din ei își zic Țopi, iar alta Mocani. Arhaismul vieții lor fac atracția Munților Apuseni, ca și minunățiile naturii, aici mai variate de cât ori unde, ambele împletindu-se în fermecătoare tablouri. Din păcate drumurile care duc în inima Munților sunt anevoioase. Adesea calul singur te poate transporta în părțile cu pitoresc deosebit. Mersul pe jos este cel mai lesnicios mijloc de a pătrunde în tainele munților.

Turda-Aiud, prin Trascău, Turda, orașul amintirilor istorice de toți cunoscute, dar și a fabricelor numeroase care-l face unul din centrele industriale importante dela noi [1]), e așezat aproape de vărsarea Arieșului în Mureș. Locul de așezare, între Munții Apuseni ce-i aduc răcoreală și Câmpia Transilvaniei ce-i dă forța gazului metan, l-a făcut important. Orașul Potaissa, din vremea Romanilor, clădit pe ruinele orașului Dac Dierna, era legat prin șosea bătută, de celelalte orașe romane.

1) I. Siminnescu. *Orașe din România.* Cartea Românească Ed. III.

Deși în câmpie, împrejurimile sunt variate. Spre nord-est se întind coline domoale, marginea Câmpiei; peste dealul Feleacului șerpuește în largi cotituri drumul cântat, tăiat în două de granița actuală, arbitrară. Spre apus se înalță un prag de piatră ca o creastă numai ogoare, prelungirea Munților Trascăului. Ori de unde l-ai vedea, îți atrage atenția o despicătură îngustă în ea. Pe acolo ș'a făcut loc râușorul Hășdate, tăind Cheile Turzii, după ale Bicazului, cele mai pitorești.

Nu poți părăsi Turda fără să nu le vizitezi. Ar fi pare-că la fel, ca și când ai trece prin Milan și nu te-ai închina în fața Domului numai turle, turnulețe și statuete.

De altfel e o preumblare plăcută, căci dela Turda până la intrarea în Chei sunt numai vre-o 8 klm. Treci prin Sân-Mihai, sat de șes, aproape numai cu români. Casele acoperite cu stuh cele mai multe, sunt inundate de verdeață. Casele cu olane, care mai nouă cu acoperișul ca de cârmâz, care mai vechi, ruginite, stau împrăștiate în lungul coastei, printre pomi, dând un mozaic de culori variate. Pitorescul e mărit prin cele două biserici de lemn, cu turnurile ascuțite, cu cerdac în dreptul clopotelor.

Drumul urcă pe lângă cariere de alabastru, prilej de frumoasă industrie locală, printre ogoare de popușoi și câmpuri de lucernă. Nu se zărește nimic din Chei; în schimb nu-ți poți lua ochii dela panorama largă a văii Arieșului. Dintre zăvoaiele de arini și plopi răsar hornurile fabricelor din Turda, iar mai încolo malul rupt dinspre Ghireș se întinde ca un gard gălbuiu, împrejmuind mănosul câmp.

Ajungând pe culme nici nu-ți vine să crezi ochilor. Dintr'o dată ai în față intrarea în Chei, un decor minunat, ca și când a apărut de după o cortină, aranjat de meșteri iscusiți în arta coloritului și a plasticei.

Frumoase sunt și celelalte multe chei din cuprinsul României. Unele sunt mai mărețe, mai adânci, mai tăinuite. Intrarea lor întunecată deșteaptă fiori, pare că ai pătrunde într'un lung tunel, care nu știi unde duce.

Cheile Turzii din potrivă, te îmbie prin farmecul așa de plin de înviorare chiar dela intrare.

Nici nu ai putea bănui podoaba locului, deprins cu peisajul din jur numai ogoare și islaz! Intr'o înfundătură de teren, e o pădurice, iar prin pădurice își face loc șuvița limpede de apă a Hăș-

datului, pârâul care a despicat pragul, clădind minunea de frumuseță.

Păduricea e în fundul leicei.

Variat e cadrul, marginea ei. De o parte sunt zidurile de calcar, dela intrare, asemenea unor ruini de cetate uriașă. O parte din zid e încă întreg, cu pete mai gălbii, locul proaspetelor surpări. Altă parte e mai năruită. La picioarele zidului sunt grămezile de bolovani, peste care a început să pue stăpânire un huceag de fagi. Marginea leicii este completată prin stânci ruginite de porfir, peste care se sprijină alte soiuri de pietre.

Fig. 98. Din Cheile Turzii.

Naturii i se întovărășește omul. Pe un dâmb de stâncă se mai păstrează un turn prismatic și câți-va colți din zidurile ,,unei mânăstiri'', care nu sunt după spusa unora, decât ruinile dintr'un castel, înălțat de cineva care avea și gustul frumosului în natură dar și dorința liniștei depline.

Jos în fundul văii, străjuită de un plop înalt, moara bătrână stă de vorbă cu pârăiașul ce fuge printre bolovanii abea rotunjiți, pătați cu licheni. In gura văii se înalță o mândră clădire nouă, la loc atât de potrivit.

Pe cât de pironitoare e priveliștea întregului tablou, ieșit dintr'o dată în față, pe atât de frumos este drumul.

Culorile variate ale ansamblului se întețesc prin împletitura amănunțită a detaliului. E ca o grădină fermecată. Sălciile mor de bă-

trânețe, cu trunchiurile înghirlandate de vieața nouă a plantelor mărunte. Plopii rămuroși își întorc frunzele, — în abureala vântului, când pe partea argintie, când pe cea mai verde. Sunt mereu în tremurare.

Arini, stejăriș, fagi tineri sau brazi plantați, completează feerica învestmântare a naturii din toamnă, frunzișul fiind stropit cu grămăjoarele fructelor stacojii de păducel, aici zis pâinea-păsărilor, de cercelușii de mărgean din tufărișurile dracilei, de boabele negre ale socului sau de fructele de cârmâz ale măcieșului. Pictorul dornic să redeie colțurile fără pereche ale pământului românesc, n'ar putea dovedi aice cu ceeace i se oferă la tot pasul.

Numai intrarea în Cheile Turzii, răsplătește osteneala unei zile de escursiune.

Pe urmă vine și strâmtoarea despicăturei în piatră. Caracterele generale sunt aceleași ca și în orice chei de asemenea natură: păreți albi, goi, năruiți, când mai apropiați de nu lasă să se vadă decât o șușiniță de cer albastru, când mai depărtați. Rar câte un arbore poate prinde rădăcini pe un număr răsărit de stâncă; singura podoabă sunt cultucele de iarbă de pe un colț de piatră ori câte un strop vioi de flori.

Dacă toate despicăturile în calcar au acelaș tipar, variațiile sunt legate de condițiunile locale. Cheile Dâmboviței în Ghimbavu sunt mohorâte; te înfioară prin înălțimea zidurilor apropiate; par gata să te înghită. Cheile Bicazului sunt mărețe. Cheia Turzii în total e gingașă. Nu-ți trec fiori când străbați cei 2 km. și jum. de drum, numai în tovărășia pârâului neastâmpărat, mereu în gâlceavă cu bolovanii pe care-i rostogolește când vine mânios, servindu-se de ei drept instrument de adâncit valea. Drumul îngust, numai pentru picior, acum e săpat în piatră, acum trece peste grohotișurile năruite, acum sub punți de beton. Și așa, pas cu pas, nici nu știi când se scurge vremea, mai ales că nu e popas în care tabloul să nu se schimbe chiar în cuprinsul restrâns al despicăturii.

Și deodată, la o cotitură, acolo unde deoparte și alta a drumului stau căscate gurile întunecoase a două peșteri, evocând tot ce imaginația poporului a legat de ele, soarele te liniștește iar lumina largă a cerului îți șterge orice îngrijorare. Cheile Turzii s'au sfârșit; la marginea ei surâd ogoarele, care se ridică de altfel și pe spinarea valului de piatră despicat, după credința poporului, de către

Alexandru Machedon, ca să scape de duşmanii care-l urmăreau. Cine nu crede că e aşa, n'are decât să se ostenească spre a vedea urmele copitei lui Bucefal, precum tot aşa de sigur, după popor, se vede urma paşilor lui Machedon şi pe vârful lui Adam, pisc înalt de pe insula Ceilan, la marginea lumii.

Ieşind din Chei, poţi ajunge în Pietrile, sate mari, de unde pe altă cale te întorci la Turda, deşi drumului făcut te îndeamnă să vii tot pe el. La ieşire în asfinţit de soare, farmecul e desăvârşit. Eşti complect izolat în mijlocul împletiturii de forme şi culori. Rar câte o ţarcă, în sborul iute, mai întrerupe liniştea deplină. Incolo ţârâitul greierilor, bâzâitul muştelor mărunte, foşnetul frunzelor de plop şi susurul pârâului, cântă în surdină imnul frumuseţii veşnice. Bocănitul ritmic al morarului e toba, iar tălăngile vitelor clopoţeii.

Simfonia sunetelor se împlineşte cu acea a formelor, a culorilor, spre a te prinde în vraja tainicii puteri de fermecare a naturii.

Celor deprinşi, înainte de război, să-şi petreacă vacanţa în vreuna din încântătoarele localităţi sviţeriane sau tiroleze, le poate trece dorul acum, apucând drumul spre Trascău. Fără exagerare înprejurimile Trascăului nu sunt mai prejos de ori care localitate din regiunile calcaroase ale Alpilor orientali.

Dela Turda apuci drumul Arieşului. Şoseaua se strânge tot mai lângă apă, căci valea începe a se îngusta, iar malurile devin stâncoase, deşi acoperite cu păduri aproape până 'n râu. Pe un umăr de pământ se înalţă frumoasa biserică din Moldoveneşti, locul natal al lui Ion Micu Moldovanu, pe vremuri prepozit în Blaj. Treci Arieşul, stavilit aici pentru a da putere electrică fabricelor de celuloză din Turda. Valea mereu se îngustează. Pe fundul ei abia are pe unde trece vijeliosul râu, întovărăşit de drumul de fer îngust, care duce la Abrud şi de şoseaua ce-i ţine de urât. Drumul se înăspreşte, când mărginit de păduri, când de păreţi priporoşi, care ruginii, care de lavă. Stâncile separă din nou drumurile, ca la Poarta-Ferii, asemenea unor menhiruri uriaşe. Boschete de viţă-albă cu fructele de mătase argintie, de hămei cu conurile ca mici lampioane japoneze, împodobesc colţurile tăinuite în lungul apei, umflată de ploi şi curgând iute peste bolovănişul mereu rostogolit. E ca firea Moţilor din Ţara cărora îşi iea isvorul. La Buru, spaţiul se mai lărgeşte ceva, fiind cruce de drumuri.

Calea ferată se ține de Arieș; un drum apucă pe valea Iarei, cu încântătoare tablouri, iar spre miază-zi, duce la Aiud.
La mijlocul acestui din urmă drum se află Trascăul, la 540 m. înălțime. Buru e sat mohorît. Dealurile astupă calea. Casele sunt așa de bătrâne, în cât peste stuhul acoperișului s'a prins un strat gros de mușchi, împodobit cu trunchiurile cărnoase de Sedum înflorit. Spațiul prea restrâns, nu permite de cât cel mult creșterea vitelor. Grajdurile sunt mai mari și mai îngrijite de cât casele; clădite în două părți, sunt despărțite de șura fără ușă.
La o cotitură, peisajul se schimbă. Cum ai trece din gura de pivniță la lumina zilei, așa se luminează când te-ai apropiat de Trascău. Constituția geologică variată, o depresiune închisă între munți, dă un peisaj variat; pe o porțiune restrânsă de teren, vin alăturea colți ruinați de calcar, vârfuri îmbătrânite de gneis ori colți ruginiți de porfir. Ici sunt stânci golașe, fără un pic de iarbă pe ele, creste ori căpățâne de zahăr, isolate. Mai încolo sunt pripoare acoperite cu arbori, iar în jurul satului năruiturile măcinate s'au rostogolit domol, ca făina din gârliciul morei, dând pământ bun pentru imașuri ori chiar pentru ogoare.
Muntele Scaunului, înalt de 1130 m. se întinde ca o creastă între Trascău și Coltești, de jur împrejur învăluit în pământul roșcat, folosit de ogoare trase în lungul feții muntelui, ca niște prispe unele peste altele, spre a opri alunecarea pământului scump. La spatele satului spre apus, altă culme de stânci se înșiră ca niște turnuri ruinate, pe când printre crestăturile lor se ițesc vârfurile Bedeleului dinspre Arieș.
Romantismul peisajului din jurul Trascăului este mărit prin izolarea regiunei, prin ruinele de munți din jur, prin îmbinarea pajiștelor, a ogoarelor, cu pământul roș, cu albul știrbiturilor de calcar, cu pădurea asvârlită pe spinarea vârfurilor mai mărunte. Când toamna împrăștie peste păduri pistruii frunzelor îngălbenite, iar soarele, poleiește totul în aurul mai roșcat al razelor dinspre asfințit, nu poate fi îmbinare mai artistică de forme și culori, ca în jurul Trascăului.
Și satul în sine e pitoresc. E vechiu cuib de coloniști nemți, aduși din Austria-de-jos, pentru a lucra în minele de fer din împrejurimi, pustii de multă vreme. In singurătatea lor, s'au maghiarizat cu totul. Din această cauză la ei se observă un frumos fenomen etnic. Pe vechiul trunchiu german s'au altoit caracterele maghiare, iar

reminiscențele inconștient păstrate ale obiceiurilor străvechi se zăresc sub acoperișul celor proaspăt căpătate. Insăși înfățișarea sdravănă a bărbaților, cu ochi mai balani, se deosebește de a adevăraților unguri. Românii sunt îngrămădiți în Bedeleu și Velișoara, cu aspre condiții de vieață.
Casele din Trascău, unele sunt înșirate perpendicular pe stradă, cu ziduri înalte între ele, cum e în orice sat săsesc. Altele însă mai la o parte, pe suișul muntelui pare că sunt case tiroleze, din butuci desgoliți până la jumătate de părete, încheiați la muchile casei. Acoperișurile iuți sunt sau de șindrilă sau, mai puține, de paie bătute, Frumos e portul Trăscăoanilor, iarăși datorită originei lor. Se zice că e cel mai frumos din întreg Ardealul. N'ai bănui după hainele zilelor de lucru. Femeile poartă peste săptămână rochii albastre, încrețite în lung, o pestelcă tot albastră ori verde iar pe cap un testemel oacheș înflorit, legat la ceafă, sub părul strâns ghem. In picioare au mai totdeauna încălțăminte din piele roșie. Bărbații au portul simplu, cu ciubote, cu pantaloni de aba, strânși pe picior, cu șnur roș la cusătură. Cămeșile sunt strânse la încheieturi, de regulă bogat cusute, iar pe umere își asvârl un sumăel scurt, cu multe fireturi colorate.
Mândrețea hainelor se arată în zilele de sărbătoare. Cameșa femeilor, strânsă la mânece, e numai culori oacheșe, frumos cusute cu ibrișin de mătase. Pe cap au o maramă de borangic sub care strălucește salbă bogată. Pestelca tot cu culori oacheșe, ghetele roșii, dau îmbrăcămintei o polichromie neîntrecută.
Meșteșugul vechiu al minerilor iscusiți a dispărut odată cu greutățile tot mai mari de a ajunge la minereurile de fer și argint. Azi locuitorii Trascăului au revenit la creșterea vitelor, la cultura intensă a ogoarelor iar unii sunt buni cioplitori de piatră.
Părăsești Trascăul cu părere de rău. Noroc că drumul până la Aiud însă este atât de plin de ademeniri, încât te mângâe.

Las în urmă frumosul Trascău și împrejurimile sale minunate. Lumina cerului înseninat în parte, se revarsă asupra munților, mărindu-le variația coloritului prin focul razelor de soare îndreptate ca dintr'un reflector, când pe un pisc, când pe altul, scoțând în relief albul păreților de calcare sau dând un colorit mai roșu petecelor de *terra rossa*, pământul de ocru ieșit din măcinarea pietrei de var.

La câțiva kilometri de Trascău, într'o poziție tot așa de romantică stă Trascăul-secuesc. Până la el drumul te farmecă. Pe dreapta sunt țuguie de calcar spre care se ridică ogoarele muncite greu, cu haturi de arbori. Ogoarele par suspendate, iar tabloul este segantinian. In stânga drumului stâncile răsar ca vârfurile de oase dintr'un schelet uriaș. Printre ele grohotișurile pregătesc suișul arborilor, care precedează pajiștele. E vieața de prefacere și în natura zisă moartă, deși vieața tocmai prefacere înseamnă.
La Trascăul-săcuesc iau naștere două pâraie care se îndreaptă în direcțiuni deosebite. Pe unul am venit; se varsă la Buru în Arieș. In lungul celuilalt e drumul spre Aiud. Sătișorul e format dintr'un pumn de case, dintre care ale românilor, la coada satului, le recunoști îndată prin sărăcăcioasa lor înfățișare, acoperite cu stuh, cu beldiele de cânepă puse la sorit pe gard. Erau tolerați!
Pe o stâncă din apropiere, către apus, se înalță ruinele unui vechi castel aparținând stăpânitorilor feodali, de pe vremuri. Evocă zilele de luptă, frământările sociale și politice atât de vii din Ardeal. In toate părțile sunt guri de peșteri, cari potricălesc masivele de calcar. Cea mai însemnată e cea dela Bedeleu din apropiere de Trascăul-secuesc (9 klm. depărtare), lângă satul românesc cu acelaș nume. E vestită nu numai prin frumusețea podoabei lăuntrice cât și prin osemintele de fiare cvaternare care se oploșeau în ea.
Drumul cotește printr'un cuib de verdeață în care puținele căsuțe sărăcuțe din Vălișoara, sat românesc, sunt aproape inundate în frunziș de făget. Sărăcia pământului schimbă sistemul de lucru. O parte din ogor e lăsat un an să se odihnească. Chiar ciobănitul e altfel. Ciobanii se tocmesc fără plată, ci numai cu dreptul de a face stână pe ogorul lor, spre a-l îngrășa. Din această pricină nici vitele nu-s duse la munte, ci fânul e scoborît în vale. Balega e un îngrășământ de preț, ce nu trebue irosit. Când ai scăpat la lumină, crezi că drumul s'a isprăvit; e închis. In realitate prin șerpuiri largi ocolește la început pereții drepți, goi, până când n'are ce face și trebue să treacă printre ei. E iarăși una din numeroasele chei care caracterizează partea răsăriteană a munților Apuseni. Locul e impresionant. Drumul și pârâul repede sunt prinși între doi păreți înalți de calcar, din care unul, cel răsăritean e ca tăiat de paloș, vertical cu crăpături în toate direcțiile, unde și unde cu câte un pumn de iarbă ori cu câte un copăcel aninat nici nu știi cum. Te miri cum poate să-și tragă hrana, oricât de anemiată i-ar fi

vieața. Poporul i-a zis la ,,Cetate'' acestui părete înalt, din cheia Poianei, numire care e la fel cu zidul de calcar dela podul Dâmbovicioarei.
Păretelui drept îi stă în față alți colți de calcar, care închid drumul ca un zăvor. Când ai scăpat din Chei, la Poiana și te uiți îndărăt, ai o priveliște minunată.
Spre răsărit Rachișul, râpos și gol, se ridică din mijlocul năruiturilor acoperite cu pășune și ciritei. E contrastul sărăciei pietrei calcaroase, sărăcia Karstului dalmatin și surâsul pajiștei verzi. Bolovani, năruiți din părete, stau îngrămădiți la intrarea în chei, ca și când de curând s'ar fi dat o bătălie de uriași. Șoseaua, albă ca de cretă, în șerpuiri strânse își face loc printre bolovăniș.
Ai scăpat de calcar. De acum înainte până la Aiud satele stau unul lângă altele. Simți spațiul larg al văii rodnice și primitoare. Dincolo, în defileu, e nevoia, străduința pentru traiu, aspra luptă cu pământul rodnic numai prin muncă deosebită. Dincoace e gâlgâitoarea îmbrăcăminte a ogoarelor și pometelor, a pășunelor grase și a pădurilor dese.
La Poiana, e transiția. Bolovanii de piatră învăluiți in pământ roșcat să mai ițesc pe costișa dealului, iar conurile de dejecție aduse de puhoaie arată răscolirea pământului proaspăt format. E încă sărăcia. Căsuțele mici, tupilate, se înșiră în lungul drumului. Cacova însă e sat mare, curat românesc. Casele au tipul celor din Câmpie, cu acoperișul din stuh des și gros, rătezat la capete. Gospodinele strânse la o vecină, înșirate pe prispă ori pe scaunele dela poartă, torc caierele de lână albă, prinse de furca lungă, încristată. Cu hainele lor naționale formează un decor de hărnicie.
Incep pometurile. Regiunea e renumită pentru meri, i-se zice — spune Silvestru Moldovanu, — Țara poamelor.
Jos, apa Aiudului dă umezeală întinselor pajiști de pe vale; pe terase se așază ogoarele, iar pe dreapta, până hăt departe sub poalele Pleșei, se așterne codru frumos de stejari, proprietatea Colegiului Bethlen din Aiud. Pometurile de pe deal, împrejmuite cu gard de bolovani, încărcate ciucură de mere, dau locului o înfățișare de belșug și rodnicie.
La Magina peisajul e larg. Frumoasa biserică imposantă din mijlocul satului e pe o râdicătură; cadrează de minune cu zidul munților înverziți, care rămân ceva mai departe. O inscripție pe un modest monument te înduioșază: ,,Vouă care n'ați venit acasă,

vi se ridică această piatră". Data: 1914—1919, spune toată durerea. O privire îndărăt asupra acestui colțișor de țară, îți desvăluie caracteristica marginii Munților Apuseni. Piscurile golașe au rămas în urmă; par colțuri neînsemnate răsărite din valurile celorlalți munți împăduriți, care se scoboară în gheburi tot mai joase, împestrițături de pomi, ogoare și sate.

Incântător, mai variat, este drumul cu largi serpentine, ce duce dela Aiud la Brad, bun până spre Mogoș. E încântător și interesant prin romantismul peisajului, prin arhaismul populațiunii blânde, și prea răbdătoare. Ieși prin Aiud-sat, cu mulți bivoli. Sărăcia se arată. La căruță nu trage de cât un căluț înhămat într'o parte a oiștei. Stânca Trascăului te întovărășește o bucată de vreme, pe când drumul prin Măjina cotește pe colnici joase, cu păduri de fag roșcat spre toamnă, apoi amestecat cu stejar, printre care petele de soare aruncă luminișuri ce măresc încântarea dată de lumina slabă a zilei de toamnă. Cu cât urci cu atât pădurele de stejar se îndesesc; în poene ferigile cresc ca niște tufișuri dese, exotice, înalte peste 1 m. După terminarea serpentinelor, de pe vârful golaș dela 1000 m. te bucuri de cea dintâi largă priveliște asupra părții răsăritene a Munților Apuseni. Cum s'ar ridica cortina la Operă, așa te trezești dintr'odată cu labirintul de dealuri înecate'n ceață. Ai impresia că în fața se întinde marea leșietă, ca după o furtună. Ceața deasă, scamă alburie, acopere șesul depărtat al Mureșului, se urcă printre văile din munți, schimbându-i în roiuri de insule. Mestecenii cu frunze aurii dau podoaba locului, formând un tablou al liniștei. Lângă tine seceta a ars ultimul fir de iarbă. Au rămas numai scai cu puf argintiu, la umbra cărora surâde câte o albăstrea, mai sinilie înainte de moarte.
Crestele dinspre Râmeți se înșiră deasupra pădurii, mărind decorul ce-l admiri de pe lespedea de lângă crucea masivă de piatră, ce-și înalță brațele pe ecranul albastru al cerului.
Casele rezlețe, cu acoperiș țuguiat, se îngrămădesc unele în altele, în jurul bisericuței de lemn, cu câte un plop piramidal ori chiar vre-un brad singuratic, ce contrastează prin silueta lor întunecată, cu vioiul colorit de toamnă din jur. In colo arbori chinuiți cu crengile tăiate pentru hrana oilor pe iarnă, prăjini cioturoase, numai în vârf cu un pămătuf de frunze, dau dovadă de asprimea traiului. Pe fața muntelui stau holdele, cu sistemul caracteristic de cultură.

Din 4 jugăre două se samănă, două se lasă miriște spre îngrășare și odihnă, pământul fiind slab, spălat de ploi. Cârdurile de oi albe, nici nu știi ce pasc, iar casele cu căciula lor de paie trase pe ochii mici de ferestre, stau grupate câte 2-3 grămadă, ca spre apărare. Drumul urcă mereu între colțuri tăiate'n piatră. Pâlcurile de case se înmulțesc, căsoaiele cu acoperiș tot țuguiat sunt presărate pe costișele cu ceva iarbă mai multă. Mici ogoare de ovăz, nesecerat nici la începutul lui Octombre, stau asvârlite la înălțimi ca niște

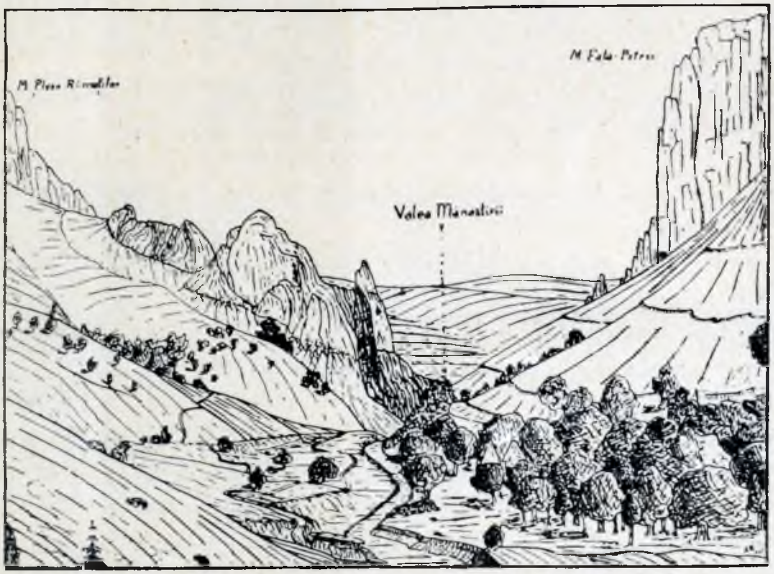

Fig. 99. Cheile Râmeților.

cârpe întinse la uscat. Ovăzul e mai scump aici de cât aurul. Tăiat cu grijă, snopii sunt cărați cu brațele până unde pot fi încărcați pe cai ori măgari. De pe crestele Râmețului, numai bolovani de piatră, ca arse, cu simpli tufărișuri verzi printre ele, zarea se înviorează. Peste Peatra-Caprii și Peatra-Cetii dinspre Intregalde, stâncele luminate de soare, ce răsar deasupra munților, văzute și de la Alba-Iulia în ceața depărtării, se prinde și silueta Carpaților. Mânăstirea veche, cu ferăstruici cât pumnul, cu acoperiș de tablă roșie stă înălțată pe umăr mai verde, ca și când ar lua în ocrotire satul din vale. Indărătul ei se ridică zid de piatră albă. Ea domină valea. E satul primitiv, încremenit așa, neschimbat de sute de ani. E satul caracteristic Munților Apuseni, cu miezul în fundul văii, mai la drum lesnicios, cu grupuri de căsuțe asvârlite ici și colo, unde

se nimerește o palmă de loc mai netedă, la fața muntelui, bătută în plin de soare. Din generație în generație, s'a adăogat casă lângă casă în jurul celei bătrânești. Ici e sătucul Florești căci familia de origină era a lui Florea, dincolo Costinești, satul lui Costin.
Sărăcia și ea s'a păstrat din moși-strămoși. Averea se cântărește după cele câteva oițe, vite ori călutul blând, ascultător, resignat ca și stăpânul său.
Te-ai aștepta la fețe aspre de oameni, ca și locurile în care trăesc. Bătrânul cu plete albe, cu căutătura senină și blândă, te întâmpină cu drag, doar mirat de vizita neașteptată.
E deprins cu sărăcia, uitat cum e de toți. Răsvrătirea firească nu i-a pătruns în inimă, deși e urmașul celor care l-au înțeles pe Horia.
Ieșind din poarta strâmtă a Râmețului, o nouă groapă se deschide cu un alt cuib de case.
Incremenit la vederea mașinilor, ciobănașul abia știe să spue cum îl chiamă. E aproape de amiază, dar el n'a pus încă nimic în gură. A pornit la oițe cu noaptea în cap; până ce va ajunge acasă, sus, sub stânca priporoasă, va mai trece un ceas. E ucenicia vieții ce-l așteaptă, asemenea cu a părinților lui.
Pitorescul îl dau casele rezlețe, spre care duce cărăruia bătută șerpuind pe coasta povârnită. E singura legătură cu vecinii deci cu lumea largă. Când iarna nămeții astupă valea, viața se restrânge săptămâni întregi în căsuța de bârne, în care abea dacă găsești o unealtă de fer. Cu ferestruicele cât pumnul, cu streșina trasă până aproape de marginea cerdacului, vieața socială e redusă la cea familiară. Biserica e departe, în fund de vale. Școala e și mai departe. Se lămurește de ce ciobănelul de 10 ani, nu știe să-și spuie nici numele.
Dela Râmeți urci coama petroasă a Tarcăului, peisaj frumos dar cu sărăcie mare. In toate părțile văiugi puțin adânci, cu verdele adăpostului, măresc polihromia în adevăr plină de farmec. Satele sunt răsfirate. Două trei case la un loc capătă un nume deosebit. Sunt case de bârne, încheiate la colțuri, cu acoperișul înalt de fân, cu stâlpi subțiri în jurul nelipsitei prispe. In jurul lor stau îngrămădite stoguri de fân, de nu știi din depărtare, să le deosebești de case. Peisajul e împestrițat cu cârduri mărunte de oi, cu dungile sărăcăcioaselor ogoare în curmezișul muntelui, ca la Trascău. E frumoasă natura cu vrâstarea gheburilor de calcar, cu pajiștele

stropite de ametistul brândușelor de toamnă. Dar totul îți spune nevoile mari în care trăesc mocanii, cum li se spune locuitorilor dela Râmeți și până la Mogoș. Scunzi de statură, cu un abur de tristeță amară pe față, vieața lor e o aspră luptă cu natura frumoasă dar cam ingrată; cu toată munca grea nu le dă cât le trebue pentru hrană. Numai vitele și oile, crescute în mai mare număr, de unde poate și numele, cât le mai ajută să nu fie mereu flămânzi. Și totuși țin la locurile lor frumoase dar aspre. Sunt dornici de libertatea în care trăesc. In răscoala dela 1848, ca leii au tăbărât cei din Râmeți conduși de tribunul F o d o r, asupra armatelor unguresti, oprindu-le în loc. Cu mintenașul lor scurt, țundra albă de pănură, purtată iarna dar și vara, cu cioarecii tot de aba, cu opincile încă obișnuite

Fig. 100. Poeni lângă Ponorel.

la bărbați ca și la femei, au mers sprinten; sunt vioi. Femeile și ele poartă aceiași țundră peste cămeșile de bumbac ori cânepă, cu cusuturi sobre, negre, cu opreg negru în față și zadie de lână roșie cu vârci negre la spate; se pun la muncă deavalma cu bărbații, în afară de gospodăria casei.

După ce treci creasta Tarcăului se deschide un nou decor. E punctul culminant. Admirația devine închinare în fața naturii, de o frumuseță rar întâlnită chiar și prin regiunile alpine.

Ținutul este frământat. Mișcările geologice intense, au scos la iveală pe o suprafață mică roci felurite, ce dau peisajului și vegeta-

țiunii o variație mare. Prispa de piatră pe care se înalță biserica din Brădești desparte două văi cu decor deosebit. Valea Brădești apucă spre Mureș, îngustă, mărginită cu colțuri de stâncă albă ce răsar din învelișul arămiu al fagului. Casele stau acățărate unele deasupra altora, de crezi că alunecă satul în vale. Valea Poenii se deschide în spre Arieș. Alte pietre, alt decor. Coastele sunt mai trăgănate, numai iarbă și pâlcuri de arbori cu haine felurite de toamnă. Deoparte, în fundul văii, se înalță munții Bedeleului, râpoși, goi, semeți; peste toți domină plaiul neted, înalt, al Muntelui Mare, cu profilul ca o curbă largă, prelungă, trasă pe ecranul cerului senin.

Sub el, în fund de vale, biserica din Ponor strălucește ca o pată de cârmâz. O pânză ușoară țesută din petalele brândușelor dese, se așterne în pășunea aice mai verde. Grupuri de oițe albe, câte o văcuță tarcată, alb cu portocaliu, măresc mozaicul de culori, întregind tabloul zugrăvit de natură.

Uiți de sărăcia și resignarea poporului, care-și duce vieața, aceeași cu a strămoșilor depărtați.

In jurul caselor cu acoperișul țuguiat e hărnicia de furnică din preajma iernii, cu atât mai demnă de relevat cu cât sărăcia e mai mare. Grija de căpetenie e pentru vite, adăpostite în grajduri ce nu se deosebesc de locuințele oamenilor decât prin lipsa ferestrelor, a vetrei și a paturilor de scânduri.

Vitele și oamenii trăesc într'o tovărășie duioasă. Unii pe alții se sprijină în traiul comun. Incolo alte griji nu mai există; alte preocupări sunt de prisos. Doar rarul dangăt de clopot din turnul bisericii, deosebește vieața de acum de aceea din vremea neolitică. De aici însă drumul devine aspru. S'a terminat cu „Calea comitatensă", proectată până la Abrud. E drumul natural, obișnuit, care trebue să-l înfrunte locuitorii din partea locului, măcar că duce la marele sat Mogoș, ca și Ponor, centrul mocănimii din Munții Apuseni. Podurile rupte, te îndrumă prin vadul apelor iuți. Urci, scobori, prin ponoare; cu greu înaintezi printre casele țuguiate, dar cu acoperiș de șindrilă unele. Bisericele și ele de lemn, au turnul ascuțit, svelt. Cultura e mai variată. Meri, nuci, cireși alcătuesc pometurile. Porumbul e mai întins, cânepa mai deasă. Din Valea Mogoșului, drumul începe din nou a urca prin păduri din rariștea cărora, se întrezăresc înălțimile Negrilesei spre nord, Geamănile cu două gheburi gemene. Prinzi cealaltă față a înălți-

milor din inima Munților Apuseni, fără svâcniturile stâncelor de calcar. Și astfel drumul te duce până la Abrud.

A b r u d u l e orașul de căpetenie din ,,Terra Tzopus'', de demult, ținutul Țopilor de azi, de și Țopi se socot Românii de dincolo de Câmpeni, înspre Vidra și Albac.

Are înfățișarea orașului de munte. Ca și Câmpulungul din Bucovina, nu este străbătut de cât de o stradă principală, porțiunea din șoseaua națională ce vine dela Alba-Iulia, trece prin Zlatna și apucă pe Valea Arieșului către Turda.

Râușorul Valea-Abrudului, nu e prea mare. N-a avut putere să-și lărgească lunca. E strâns în lung de două coame de munți, cu coaste destul de iuți spre a nu da voie oamenilor să și urce casele prea sus pe ele. De aceia locuințele dese, cu grădinițe cât palma, dar numai flori, se opresc la marginea văii; cele câteva străduțe, pavate cu bolovăniș, puțin se depărtează de strada principală. Când vin năpraznice, puhoaiele munților împotmolesc curțile și casele cu bolovănișul răscolit.

In lungul străzii mari, clădirile, multe cu două rânduri, fără zorzoane, formează zid neîntrerupt, până în dreptul unde e piața, largă, mai întotdeauna învăluită în liniște deplină. Aice sunt, una lângă alta, cele trei biserici străine: reformată, catolică și unitară. Una e cu turn prismatic, în vârf cu o piramidă scundă ca un enorm cristal de cvarț; alta e cu turn sfârșit cu o boltă, iar cealaltă are turnul svelt, cu săgeată ascuțită. Cele românești sunt la o parte, la marginea dinspre răsărit a târgului, drept sub coasta muntelui. Una e greco-catolică, alta greco-orientală, a treia, mai dela vale, zidită la 1774, e în Abrud-sat, care prelungește Abrudul către gară, de și nimic nu arată unde începe unul și sfârșește celalt, de cât doar pavajul mai îngrijit în Abrud-târg.

Abrudul a fost; Vechiul A l b u r n u s-m a j o r, centrul băieșagului din jur, doarme azi în pacea apusului. In piața-i pavată cu bolovani doar în zilele de iarmaroc cât mai e forfotă. Altfel sună trist, cu ecou prelung, cele 12 lovituri ale ceasornicului din turnul bisericei reformate. In piața Abrudului ca și în Piazza S. Marc se prinde acelaș cântec. Viața orașului era legată de dărnicia munților vecini. Aceștia au devenit sgârciți; ș'au ascuns aurul în adâncuri greu de pătruns. Vremea veseliei a trecut. Aajuns legendă obiceiul prima-

lului de demult, care încălța cismele cu potcoavele și talpa de aur, ca să pășească pe aur, Duminica, spre casa Domnului.

Abrudul azi moțăie, așteptând minunea ca munții să'și deschidă din nou tainițele în care s'au ascuns comorile. Până atunci doarme și visează la vremurile de bogăție de odinioară, ca și la zarva zilelor când „Crăișorul munților" își apăra cu îndârjire pământul necotropit de străini. Căci dacă Abrudul avu zile de belșug, în vremea când era opidum montanum, are și vremuri de glorie neștearsă, când adăpostea pe Avram Iancu și gloatele lui înarmate cu furci și coase, ca și tirolezii lui Andreas Hofer, veșniciți în pânzele lui Defregger.

Nu e vorbă că nici în revoluția lui Horia, Abrudul nu fu liniștit, dar cartierul general al lui Vasile Nicula Ursu din Albac, era mai mult înspre Zlatna. Nemeșii cunoscură însă groaza, când Horia, cu Giurgiu Crișan, porni cătră Abrud.

In preajma Abrudului se petrecură însă acele eroice lupte ale moților cu armatele regulate unguești, nu mai puțin demne de slavă în multe privinți ca ale vechilor latini, când și femeile luau parte la apărarea vetrelor primejduite. In Abrud, în casele familiei Suluțiu, s'au adunat fruntașii români, trimețând în delegație pe Iancu la Sibiu. Aici în Abrud, a fost Iancu surprins de armatele lui Hatvani, împrăștiate apoi ca pătârnichile de urgia Buciumanilor, care se aruncau, la gura Cernii, cu mânele goale asupra tunurilor, ținându-le în loc. Tot în imediata apropiere a Abrudului, a fost bătută și armata lui Kemeny, de n'a știut comandantul cum să se strecoare mai pe furiș, scăpându-și doar vieața. Fiecare colț de munte ar putea să povestească scenele de nemai întrecut curaj, desfășurat de moții lui Iancu.

Toate s'au stâns, numai natura și-a păstrat acelaș decor, variat și domolit.

Urci coama trăgănată a dealului din dosul foastei școli normale ca un castel. Roua dimineții nu s'a topit încă. In locurile mai adăpostite stă prinsă de flori și frunze ca o maramă rară, filigramă de argint, asvârlită peste pajiștea verde și grasă. Cu cât urci, cu atât încep să se ițască vârfurile munților cu aspecte atât de felurite, farmecul locurilor acestora.

Cel dintâi se ivește Vulcanul, asemenea Oculașului de pe Ceahlău, cu păreți rupți din toate părțile. Strălucesc în bătaia soarelui abea răsărit colțanii ca de marmură, din jurul lui. Cu spinarea puțin

încovoiată, cu un capăt mai înălțat, pare un dulău împietrit ce stă de pază locurilor. Muntele acesta, în isolarea lui, te fascinează. Îl urmărești îmbrăcămintea culorilor schimbate după lumina soarelui. Il zărești de departe. Când ești jos, la poarta bisericii din Abrud-sat, în perspectiva unei ulițe strâmte, Vulcanul îți închide zarea. De pe Stiurț ori Cetatea Roșie, el îți atrage întâi privirea, iar când ești pe Detunata, uiți coloanele de basalt de sub picioare și privești Vulcanul în deplina lui desfășurare.

Strâmba mai spre miază-noapte, apoi Muntele Mare ca un larg dom, închid cadrul priveliștei largi. Sunt sobri în profil, pe spinarea

Fig. 101. Muntele Vulcan.

lor se sprijină marginea cerului. Nu-ți surâd însă; nu te îmbie să-i cercetezi. Vulcanului dinspre apus, îi corespund gurguiele celor două Detunate în spre răsărit și Vulcoiul cu fruntea despicată. În cadrul acestor munți, se întind alții, mai mărunți, cu spinările ondulate, cu coaste trăgănate. Petele caselor văruite, împrăștiate rezleț, strălucesc pe coastele dela față, bătute de soare. Pâlcuri de păduri, petece aurite de holde, covoare de trifoiști ori pășuni, alcătuesc mozaicul tabloului încadrat, în mijlocul căruia, stau grămadă casele din Abrud, înșirate în lungul drumului mare. Liniștea e așa de deplină, pe Stiurț, turnul de observare mai apropiat, în cât mai că auzi fâlfâitul celor doi fluturași cărămizii care se hârjonesc în preajma unei tufe de cimbrișor, cu florile împurpurate de fericire. Pe bolovanii de lavă măcinată din jur, se așează o clipă

o codobatură neastâmpărată spre a se pune, ţupăind, mai încolo. Nu e singură. Se joacă deascunsele cu o altă tot aşa de sprinţară tovarăşă. De departe se aud bătăile ciocanului în coase iar o gospodină strigă ceva vecinii aflată în curtea cea mai apropiată, la câteva sute de metri. Vieaţa tot de faţa pământului se leagă mai cu temei, de şi visul localnicului se îndreaptă spre vâna strălucitoare din măruntaele pământului.

— De unde vii? mă întreabă un abrudean ce mâna pe sghiabul unui puhoi slăbănogul căluţ, care se opintea să târâie un maldăr de crengi.

— De pe Stiurţ, îi răspund.

— După băieşag?

— Sunt alţii destui care urcă munţii, după aur, îi zic.

— Ie! Cu toţii se întorc cu buzunarele goale, încheie el cu o ironie tristă.

R o ş i a. In jurul Abrudului, se găsesc localităţi, care concurează între ele, fie prin importanţa minieră, fie prin frumuseţile naturale, variate la tot pasul.

Când te abaţi din drumul mare ce duce la Abrud şi apuci înspre Roşia-montană, te întâmpină o muzică stranie. Călătorul rămâne nedumerit. Dacă se întâmplă ca şi vântul să şuere printre frunzele de mesteceni, rezleţiţi pe coastele numai bolovani ruginii, muzica e şi mai bizară. Fâşâitul frunzelor, şuerul crengilor mlădioase biciuite de vânt, se îmbină cu vâjâitul apei care curge din repezişuri în repezişuri, în trâmbe când mai groase, când ca nişte suluri de pânză. Ceia ce dă acestui obişnuit cântec al naturii o originalitate neîntâlnită aiurea, sunt nişre tocănituri, în cadenţe regulate, dar în tonuri deosebite, când ca nişte lovituri de crengi uscate, cu sunet sec, când mai înăduşite, cu sunet domolit. Pare că sunt râpâeli de tamtamuri lovite în ascunzişul tufişurilor.

Taina se desluşeşte îndată. In lungul drumului sunt înşirate numeroase steampuri, forma cea mai primitivă de sdrobit piatră auriferă. De cum intri în valea tăinuită, cu munţii găuriţi de mine şi până ce ai trecut dincolo de ultima casă din Roşia, muzica steampurilor te urmăreşte.

Din zori şi până târziu în întunericul nopţii, sgomotul lor nu mai conteneşte.

Mecanismul e simplu de tot, ingeniositatea celui dintâi inventator,

care a pus stăpânire pe puterea apei curgătoare. Vâna de apă adusă pe un sghiab, învârteşte o roată, ca şi roata morii. Axa acestui embrion de turbină, un butuc gros de copac, este prevăzută cu nişte dinţi de lemn, bătuţi cu multă socoteală. Invârtindu-se butucul, fiecare dinte ridică până la o oarecare înălţime un pilug, zis săgeată, şi-l lasă apoi să cadă, apăsat, peste piatra ce cuprinde aur în ea. Pentru ca vârful săgeţilor să nu se tocească lesne, iar lovitura să fie mai grea, sunt căptuşite la capăt cu câte un degetar de fer ori cremene. Un curent de apă spală piatra mărunţită. Firul sclipitor de aur, mai greu, rămâne amestecat cu mâlul produs din sfărâmare. Tot cu ajutorul apei, căci mercurul e prea

Fig. 102. Steampurile de lângă Abrud

scump, fluturaşii de aur sunt prinşi pe miţele unei pâsle flocoase. E aşa de puţin, în cât uneori nici nu se scoate într'o zi cât greutatea unui fir de cucuruz, o batcă, unitatea de greutate în partea locului, cam o treime dintr'un gram. Totul a rămas primitiv, până şi unitatea de măsură, deşi sistemul e acelaş ca şi în uriaşele steampuri mecanice dela Brad, cele mai mari din Europa şi care te asurzesc cu sgomotul pilugurilor grele, în cadenţe mult mai scurtate. Steampurile primitive sunt paşii copilăriei, timizi, dar plini de farmec; sunt sărăcia muncii individuale faţă de forţa mecanică ieşită din turbinele cu numeroase învârtituri pe secundă. E trecutul individualismului în faţa puternicilor societăţi pe acţiuni.

Forța e luată dela pârăuașul care curge peste bolovani ruginii, având apa ca laptele de nămolul scos din atâtea ciocane, câte sunt în drumul lui. Steampurile nu sunt așezate numai jos, în albie, printre arini. Apa e trasă prin sghiaburi în sus pe coastă. In dreptul acestora pârâul e sec, pentru a primi din nou apa ce i s'a furat și care a trecut din steamp în steamp, curgând din cascadă în cascadă. Sgomotul fugii sglobii, auzit de sus, pare zumzetul unor roiuri sălbatece de albine. Cadrul naturii e pitoresc, muzica generală e originală. Tablourile întâlnite la tot pasul sunt unice. Nu le mai găsești în România, nu le întâlnești în Europa 'ntreagă.
Pietrile au ajuns însă de o sgârcenie îngrijitoare. Truda e slab răsplătită. Sărăcia se întinde tot mai mult pe locurile unde odată domnia huzurul minerului cu chimirul plin de galbeni. Sus, la munte, minele sunt părăsite cele mai multe. Gurile lor, una lângă alta, stau ca pete întunecate, ce duc în cotloane unde nu se mai aud lovituri de ciocane. Vinele de aur s'au ascuns în adânc; dinamita e scumpă. Cramele sunt năruite. Râzna, vagonetul, a înțepenit la gura minei, pe șinele de lemn.
Obiceiul vechiu e greu însă de părăsit. Atâta vreme cât apa curge, steampurile țăcănesc mereu. Pentru a le da hrană, să răscolesc năruiturile minelor romane, se cară prundișul din albia râului, se adună în desagi sfărâmăturile de lângă gura minelor odată vestite prin bogăția lor.
Măgărușul răbdător rupe firele sărace de iarbă dintre năruiturile munților, așteptând să i se umple cu piatră tarul, părechea de coșuri de nuele din spate. Apoi, încet-încet, mânat de un copil galbăn la față, pășește cu prudență pe cărăruia ce duce la steamp.
Acolo sunt adunați toți din familie, afară de cei mai în putere care au apucat drumul pribegiei spre Comănești, Anina ori Petroșani spre a scoate aurul negru în locul celui sclipitor de acasă, ascuns în măruntaele munților. Copiii cară pietrele, în care cu toții își pun nădejdea. Bătrânii stau cinchiți în jurul pânzei de apă ce se resfiră peste nămolul ieșit din măcinișul săgeților. Cu priviri înfrigurate pândesc fluturașul mărunt slobozit din încleștarea pietrei. E aurul mult așteptat strâns fir cu fir, fără să ajungă a se aduna atâta cât să alunge sărăcia din casă.
Ciocăniturile săgeților cântă mereu acelaș cântec, auzit ori unde s'a arătat vre-o vână cât de subțire de aur, în Munții Apuseni, ca și în Alasca ori în întinsele deșerturi din Australia. E suferința

nădejdei neîmplinite; sunt frigurile bogăției râvnite, care duc în mormânt. E nestatornica stăpânire a ei, chiar când norocul surâde o clipă.

Năluca potcoavelor de aur, ajunse legendare, ține în jurul steampurilor pe cei care se stâng cu mânele încleștate în mâlul cenușiu aproape sterp.

Roșia a fost odată cel mai vestit centru aurifer. Dovadă sunt casele care înconjoară piața pavată cu bolovani rostogoliți, printre care însă iarba creștea din belșug. Sunt case cu două rânduri, cu soclu de piatră, cu uși ferecate; în păreți, nu rar se vede zidită câte o piatră sculptată, de pe vremea Romanilor. In casa lui Drăgan e țintuită o frumoasă placă de sarcofag, cu figurile a doi bătrâni ce plâng pe cei doi copii dispăruți, iar în colțuri sunt sculptate capete de lei. E o bucată care ar face podoabă unui muzeu.

Fig. 103. Cetatea.

Satul a păstrat din pitorescul naturii rămase aceeași, impasibilă. Ulițele strâmte, întortochiate, urcă printre căsuțe mai modeste cu grădiniță cât de abia ai unde te învârti, dar în care strălucesc florile rubinii ale fasolelor urcate pe haragi, iar prichiciul cerdăcuțului îngust e împodobit cu mușcate înflorite, ce-ți surâd.

Intr'o parte, chiar cum intri în sat, se înalță ca o săgeată turnul prismatic al bisericei greco-catolice, cu muchile încondeiate cu roșu, cu alte patru turnulețe sub acoperișul țuguiat, răsărind dintr'un stufăriș verde de arbuști, profilându-se pe munții ruginii din fund. Mai încolo e biserica ortodoxă aproape la fel, numai fără turnulețe. Pe pietre romane, patru căpriori susțin acoperișul

unei cruci. E suprapunerea celor două civilizațiuni, din care cea veche mai impunătoare prin depărtarea originei ei.
Mărturia cea mai imposantă a vremurilor depărtate, nenăruită încă, se ridică neclintită în sudul satului: E Cetatea.
Indărătul satului, ca un amfiteatru, se înalță conuri de munți, unele de lavă, mai toți cu fețele numai răni vii, fără un arbore pe ele, ci cu numeroase pete negre, gurile de băi, cele mai multe părăsite. In lăuntrul munților se întind în toate direcțiile canale de cârtițe, întortochiate, dând unele în altele, în lături ori dintr'un etaj în alt etaj. Orlea, Igrenul dinspre Miază-noapte, cu Gârda, Rotundul ori Vârșul la spate, ca și Lechin dinspre răsărit ori Cârnicul și Cârnialul spre miază-zi nu mai sunt de cât ca niște uriașe spongii cu scheletul fie din trachit fie din gresie. Azi cele mai multe guri sunt pustii. Rari sunt îndrăsneții care mai stăruesc să destupe canale umplute cu pietriș și să atace piatra proaspătă.
Ce bucurie când după ani de trudă găsesc cele dintâi scânteieri ale metalului cu luciul blând. Vestea se răspândește ca fulgerul, trezind speranțe de înviere a timpurilor trecute. Un fior de înfrigurare cuprinde pe proprietarii minelor părăsite, iar săgețile steampurilor și ele pare că lovesc mai sonor în piatra ce li se aduce din scormonitura grohotișurilor asvârlite ca fără valoare.
In odăile strâmte dar curate, ca niște campamente provizorii din depărtările Americei, vrednicul proprietar al unei mine ce dădea speranțe, urmașul unei străvechi familii de mineri, arată cele câteva ,,Stufe'', de curând găsite prin săpături în măruntaele proaspăt deschise din munte. Ai zice că sunt frunze poleite, lipite de piatra ca de cremene. După cum aburii încrustează iarna geamurile cu ramuri de ghiață fel și chipuri, așa și răsuflarea vechilor vulcani, venită din adânc, a impregnat roca prin care a străbătut, fie cu fire cât macul, abea vizibile, fie cu foi subțiri pe fețele crăpăturilor mai largi. Une ori apa râurilor, steampuri naturale, fărămițează piatra, iar aurul mai greu, rămâne 'n drum, amestecat cu nisipul din albie. De aceia Arieșului i se zice Aurariu.
Naturei nu-i pasă de timp. Măcinarea pietrelor se săvârșește încet. Omul n'are vreme; viața lui e scurtă, iar poftele mari. Atunci se îndoaie de mijloc, își încordează brațele, asudă din greu, iea în ajutor dinamita, se târăște ca și cârtița în cotloanele întunecate din lăuntrul muntelui. Vinele de aur au însă un drum capricios. Ici se umflă ca o gușă. Când minierul a dat peste asemenea pepite,

s'a făcut dintr'o dată om cu stare. Poate să nu se mai ostenească, dacă nu are prea mari pretenţiuni. Alteori vinişoarele abea se văd. In întunerecul minei sclipesc ca nişte ochi mărunţi de fiinţi înşelătoare, care chiamă pe minier mai la adânc, tot la adânc, până când de odată se stâng.

In taina lăuntrului munţilor se petrec adeseori adevărate tragedii, cu sbuciumuri grele, cu înşelăciuni şi chiar omoruri. Unii se pândesc pe alţii; cu toată taina, când se găseşte o vână mai bogată, ştirea repede se află; naşte patimi de stau oamenii ca fiarele la pândă.

La Roşia se ridică un munte izolat, gol, năruit.

Printre bolovanii rostogoliţi, ruginii, creşte doar câte o tufă pitică de tamarici, cu frumoasele flori violete adunate în spicul din vârf. E Cetatea-Mare, cu înfăţişare în adevăr de ziduri sfărâmate. E locul minelor romane, atât de secătuite în cât de atunci nimene nu s'a încumetat să mai sape altele noui în ele. E unul din acele numeroase puncte de ademenire pentru aurul sclipitor, care chema spre el, ca şi flacăra albăstruie pe coasta de deal, cohortele de colonişti veniţi cine ştie de unde din Peninsula Balcanică, ori din cea italică.

Işi poate oricine închipui muntele, azi gol, un furnicar de sclavi târâţi din văile ascunse ale Haţegului, Hunedioarei ori chiar din depărtări. Lava ca de cremene, respinge loviturile de ciocan aşa de tare ce e. Dar frunzuliţele de aur care sclipesc în vre-o crăpătură, au glas hotărîtor.

Departe, departe, pe ţărmurile Tibrului, mâini tremurătoare de grijă, aşteptau ploaia aurului ca să liniştească poporul. Şi legionarii loveau de zor cu gârbaciul, spinarea sclavilor istoviţi de muncă. Aur, cât mai mult aur, trebuia scos cu înfrigurare din încleştarea strânsă a pietrei ieşită dinspre miezul pământului.

Cu făclii aprinse, sclavii încălzeau piatra, căci numai înfierbântată şi stropită cu oţet, „igne et aceto", se lăsa cioplită.

E uşor de închipuit sforţarea supraomenească spre a săpa galeriile care se mai văd astăzi în cetate.

Intrarea în tuneluri e ovală, după cum ovală e şi secţiunea tunelului. Mai că se cunosc urmele dălţilor, şi fumul făcliilor. Tunelurile laterale, dădeau în mina principală, un enorm crater adâncit în mijlocul muntelui. Vremea l-a umplut cu bolovani năruiţi din pereţii laterali, dar nu îndeajuns pentru ca să nu prinzi enorma cheltuială de forţe spre a fi săpat.

Au trecut de atunci o mie și mai bine de ani. Locuințele vechilor așezăminte romane din Alburnum de odinioară, s'au surpat; doar câte o piatră sculptată, pusă în pereții căsuțelor de azi se mai găsește. Opera strădaniei, tenacitatea voinții la un popor care prin aceste însușiri a cucerit o lume întreagă, rămâne însă în picioare, cruțată de vreme, drept cea mai trainică mărturie a așezării Romanilor în ținuturile Țopilor de azi.

Alăturea de ruinele minelor romane, se văd și ruinele coșului vulcanic; straturi de cenușe întărite, în poziția lor primitivă, înclinată, alternând cu șuvițe mai tari de lavă, formează dâmbul lipit de Cetate.

E un exemplu frumos ce se poate aduce și din țara noastră, de legătura strânsă dintre structura geologică a unei regiuni și mișcările istorice ori sociale.

Căutarea și exploatarea aurului a fost magnetul vechilor Romani spre depărtata Dacie, după cum tot aurul a fost îndemnul ,,Conquistadorilor'' către America.

Brutalitatea faptelor concrete poate fi învăluită în frazele pompoase ale idealismului omenesc; rămâne însă veșnică, apărând la cea dintâiu vijelie împrăștietoare de nori, azi ca și în vremea când omul era acoperit cu piei de urs, în civilizatul Apus, ca și în Alasca, ori în asprele localități din Munții Apuseni.

Deasupra tuturora însă Natura tronează cu imperturbabila ei nepăsare. Singura mângâere, poate, a sclavilor munciți, când se aburcau o clipă din șele ca să-și șteargă sudoarea de pe frunte, era surâsul de mamă al Naturii din prejur. Privirea lor aluneca, o clipă, asupra plaiurilor înviorătoare, iar de acolo spre cer. In mintea lor, ca fulgerul licărea o zare de speranță în traiul veșnic al altei lumi și cu resignare puneau mâna din nou pe târnăcop și daltă.

De pe dâmbul de cenușă vulcanică rămas din craterul care împroșca odată foc și piatră topită, uiți de munca omenească de alăturea, ademenită fiind privirea spre larga panoramă ce se desfășoară asupra inimei Munților Apuseni. In față domină Vulcanul cu pereți rupți, albi, din toate părțile. Lângă el Strâmba, iar zarea-i prinsă de Găina pe care se ține târgul de fete. Vâlcoiul, despicat în vârf, se înalță impunător spre răsărit, iar mai către miază-noapte, se ridică cele două gurgue ale Detunatelor. Cât vezi cu ochiul e trapezul aurifer.

In vizita pe care a făcut-o în Munții Apuseni pe vremea lui Avram Iancu, Impăratul Frantz Iosef a poposit și pe vârful cetății. Aici a primit închinarea poporului. Unul din minieri trebuia să rostească și el câteva vorbe de urare. Amețit de strălucirea persoanei ce o avea în față, bietul om a uitat ce vroia să spuie. Ingăima într'una: Majestate, Majestate. Un român de-al nostru, necăjit se vede de încurcătura tovarășului său, nu se poate ține și-i spune cu glas tare: „Zi și tu Glükauf! ori dă-l dracului".

Nou puls de viață l-a dat localității, începutul modern de exploatare al aurului ascuns.

Steampurile continuă să-și cânte însă cântecul străvechiu. E greu să fie amuțit cu totul; obișnuința e mai tare decât prefacerile. Glasul lor însă tot mai slab se aude, de când intreprinderile moderne ale statului dela Gura Roșiei, cu ciocane, peste 60, de tip californian, mișcate cu electricitate ca și cele dela Brad, sfarmă mii de tone de mineral, spre a scoate pe an peste 1000 kgr de aur și aproape 10.000 kgr. de argint, în afară de alte metale, plumb zinc, accesorii destul de prețuite.

Rămâne totuși Cetatea, mărturia muncii de sclavi, daci probabil, pe lângă cei aduși din depărtări de către exploatatorii romani; steampurile tot mai turbură liniștea văiugilor laterale, ca greerii în amurgul de toamnă.

Aproape de Abrud, pe drumul ce duce la Zlatna este satul Bucium. Nu e un sat, ci o colonie de sate. Sâmburele e în vale, cu biserica în mijloc având turn înalt cu obișnuitele 4 turnulețe. Alăturea e școala, administrația și dughenile. E Bucium-sat, continuat cu Bucium-Cerbu, loc vestit căci aici In 1848 s'au aruncat buciumenii asupra armatei lui Hatvani „ca niște lei turbați, cu mânele goale asupra tunurilor; au prins cu mânele și cu dinții spițele dela roțile tunurilor. Destul i-au pisat honvezii cu armele peste cap, dar ei nici morți nu se lăsau cu mânele de tunuri". Așa spune mărturia unuia din armatele ungurești.

După cele două sate dela drumul mare altele se înfundă până pe sub Vulcoiul ori Negrileasa. Bucium-Isbita dă în Bucium-Șasa; Bucium-muntari se vâră tot mai adânc în inima munților, pe când Bucium-poieni se termină aproape de Roșia. Fiecare gospodărie, așezată mai ales pe fața muntelui, bătută de soare, e o moșie mică în cea mare. In jurul caselor bătrânești se ridică altele nou clădite,

ale urmașilor. Așa se închiagă un nou cătun, pe coasta de munte. Nepoții și strănepoții lui G i u r c a, care a murit la 109 ani, au creat cătunul Giurculești, de sub Detunata.

Fig. 104. Bucium-Șasa cu Detunata flocoasă.

Intreg ținutul celor 6 sate, e un colț de rai. Peste tot, pe coaste ca și pe vârfuri, verdele predomină. E verdele pajiștei într'una proaspătă. E verdele pădurii în mare parte de brad. Casele rezlețe, vitele roșcate cu tălăngile la gât, cârdurile de oi, liniștea deplină, nasc un cuib cu adevărat svițerian. Munții nu tocmai înalți s'au tras mai la o parte. Domină Detunatele: Detunata goală, Detunata flocoasă cu pădure pe ea. Atracția o face Detunata goală, înălțată de vre-o 100 m. din mijlocul pășunilor și a pădurii. E formată din coloane prismatice de basalt, strânse mănunchi, verticale și cu vârfurile îndoite spre partea prăpăstioasă, acoperită cu frânturile negre din prismele ce se desprind lesne. Nu sunt multe asemenea nici în Europa toată. Ușor relativ de urcat, de pe vârf privirea cată roată asupra aproape a întregului ținut al Munților Apuseni. Le prinzi caracteristica lor. In apropiere se înalță creasta albă a Vulcanului. In apus, ca un podiș înalt Muntele Găina, vestit prin Târgul de fete, închide ori-

Fig. 105. Detunata-goală.

zontul. Spre miază-noapte profilul prelung al Muntelui-Mare; Spre răsărit, apropierea dă aer de piscuri înalte Poietiții și celor două gheburi ale Giamănei, cât și coamei Căpățânii dinspre Mogoș; spre Miază-zi vederea e închisă de împăduritele vârfuri ale Negrilesei, Vulcoiului. Trăești în mijlocul naturii care nu e aspră. Verdele e peste tot. Sceneriile sunt neîntrecute.
Desdedimineață se așterne un văl gros de ceață, acoperind văi și coaste de munți. O liniște de mormânt se întinde peste tot, în jurul casei de adăpost dela picioarele Detunatei. Cel mult câte un slab susur tremură printre pletele de brad, răscolit de o undă de vânt.
Din fundul văii prind a se urca oi albe, la început rezlețe, până ce devin ca un rotocol de ceață mai deasă, alunecat pe coastă. Aproape de amiază ceața se rupe, aleargă de colo colo ca nori subțiri. Soarele se arată; face să scânteie albul de marmoră al Vulcanului, pare că anume ca să-și arăte puterea farmecului.
Chipuri albe se ivesc încet pe coastă, ca furnicile, în șiruri înguste. Unele urcă din vale, altele se scoboară de pe Cetera. Sunt Buciumenii chemați la o petrecere câmpenească. Ca din pământ au răsărit, umplând spațiul. E icoana timpurilor când îi adunau buciumele.
Bărbații înalți, uscățivi, sunt vioi. Au pantaloni de aba, albi, strânși pe picior și cu găitan verde la cusături. Unii mai în vârstă, port chimir de piele, lat și frumos înzorzonat. Pieptarele sunt măestrit înflorite.
Femeile împodobesc pajiștea cu albul cămeșilor lor curate, cu mânecile largi, strânse la încheietură. Simple dungi negre, discrete abea se pot desluși pe albul de helghe. Șurțele măresc contrastul culorilor, cea din față neagră, cea dela spate cu vărgături colorate. Râs sănătos, cântec de veselie fac să clocotească spațiul naturii veșnice. E sănătatea etnică, spiritul vioi și desghețat al neamului.
Pentru popor Detunata, din piatră azi, e legată de o legendă mișcătoare; dragostea între feciorul de uriaș și zâna pădurilor.
Căpetenia uriașilor care a năvălit asupra plaiurilor, era dușman neîmpăcat al zânelor. Feciorul conducătorului, tânăr drept ca bradul, rătăcindu-se prin ascunzișurile pădurilor dese, adoarme sub un brad. O lumină și un glas îngeresc îl deșteaptă. Se îndreaptă înspre poiana de unde vin și rămâne pironit. Era o zână. Focul dragostei îi cuprind, dar nu durează mult. Bătrânul bănuind ceva,

îi urmărește. Mânia lui, când vede pe zână în brațele voinicului, nu are margini. Spada străpunge gingașa făptură, dar și el se rostogolește de iataganul flăcăului nebun de durere. Minunea se înfăptui. Cerul se brăzdează de fulgere. Trăsnetele urlă prin văi. Pământul se despică de înmormântează de veci pe îndrăgostiți, iar deasupra mormântului dragostei se ridică stâncele negre ale crudului părinte și a cetei lui de uriași.

Vreme lungă a trecut de când am vizitat regiunea, dar s'a împlinit vorbele lui Silvestru Moldovan; ,,Cine a călcat prin aceste locuri și a stat de vorbă cu oamenii care le stăpânesc, rămâne legat pentru totdeauna cu sufletul și de locuri și de oameni''.

Dela Abrud, prin Roșia ajungi la Câmpeni, sâmburele Țării Moților, centrul evenimentelor desfășurate, când în el fu cartierul general al lui Iancu. Azi e liniște deplină în orășelul cu case aliniate la stradă, cu împrejurimi blânde. Numai Arieșul a rămas acelaș, vijelios. In zilele de târg însă reînvie tabloul forfotei de oameni, adunați nu de chemarea buciumului, ci de grelele nevoi ale vieții aspre.

Este un important centru turistic, cu drumuri care se îndreaptă fie la localitățile vestite pentru istoria neamului, fie la neuitate scenerii unice ale naturei.

Fig. 105. Casa lui Avram Iancu.

Trei căi duc în inima Țării-Moților. Unul vine dela Roșia. Altul urcă pe valea Arieșului-mic, către locul de naștere a lui Iancu, iar al treilea pe Arieșul-mare, către Albac, patria lui Horia. Fie care pârâu, fie care sătuc, își are povestea lui, în amintirea răscolitoarelor scene de vitejii repetate, pentru apărarea libertății naționale.

Pe Arieșul-mic se află Vidrele, șirag de case, în peisaj încântător. Stâncile de calcar nasc tablouri vioaie; izvoarele gâlgâitoare se rostogolesc în cascade ce se resfiră printre stânci, mai ales primăvara când apele sunt umflate. De aici se desparte drumul Halma-

giului de ridică peste Găina, vestitul munte, unde se adună în Duminica dintâi după Sf. Petru, din mari depărtări, tânăr și bătrân. A rămas încă vie una din nedeiele de munte, numeroase odată.

Fig. 106. Cucurbeta.

Vin oamenii cu tot ce au produs peste an, spre a le vinde. Vin tinerii să petreacă în aerul curat, ca și pe Ceahlău în ziua de Schimbarea la față. După târgul care nu ține de cât până la amiază, începe adevărata chemare a muntelui; petrecerea, până'n amurg, când văile clocotesc de veselie și voie bună, chiar când marfa adusă n'a fost vândută. In mânie, cel dinspre Criș, iute la fire, își sfarmă cu bâta oalele rămase, iar Moțul, voind ca oalele cumpărate să ajungă mai iute de cât el acasă, le dă drumul din deal și până'n vale. (F r â n c u-C a n d r e a).

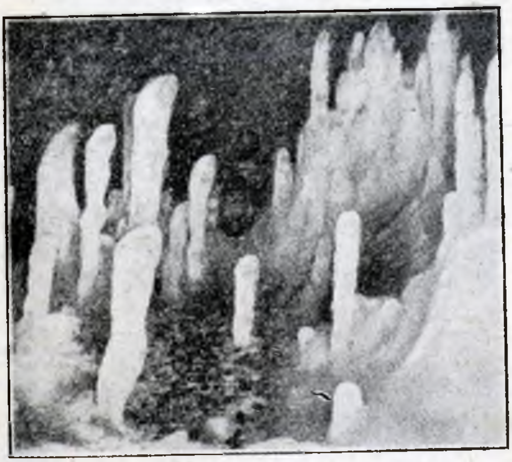

Fig. 107. Biserica.

Drumul continuă. La Vidra-de-sus, un popas de reculegere. E casa lui A v r a m-I a n c u, cu acoperișul înalt de șindrilă, po-

vârnit, cu creasta ascuțită, străjuită de plopi înalți. E un muzeu sfânt. De aici începe urcușul spre Cucurbeta-mare, cel mai înalt munte (1849 m.) din Munții Apuseni, cu o largă priveliște, când zarea e limpede, asupra întregii regiuni.

Drumul spre Albac, duce la o altă minune a regiunii; Ghețarul de la Scărișoara, nu departe de ultimele case din Garda-de-jos, unul din sătucurile cu case rezlețite, din marea comună Scărișoara. Numele de ghețar e dat nu în înțelesul ghețarilor din Alpi, ci în acel de zăpadă păstrată iarnă și vară într'o hrubă afundată în pământ. Deschiderea ei largă e ascunsă în pădure deasă de brădet. Cu oare care anevoie te cobori pe o pantă mai domoală, de ajungi într'o cameră largă, adâncă, un adevărat frigorifer, căptușit cu ghiață, în forme fantastice, sclipind la lumina făcliilor. Cămările sunt diferit împodobite. Cea mai impunătoare este ,,Biserica'', cu stâlpi lăsându-se din plafond, ridicându-se de pe dușumea, ca într'o peșteră, numai că totul e din ghiață. Legendele, ca și pretutindeni, s'au născut. Coloane de ghiață de vre-o trei metri, cu chipul unei femei, este Zâna împărăteasă, cu curtenii ei, asemenea în imaginația poporului cu Dochia și turmele de peatră, de pe Ceahlău.

Fig. 108. Casă de moți.

In această regiune e cuibul Moților, eroii neamului nu numai prin ceia ce au săvârșit ei în cele două răscoale, dar și prin căpeteniile care s'au ridicat din mijlocul lor. Duc o vieață grea în izolarea ținuturilor greu de ajuns. Casele chiar apropiate între ele sunt izolate, în câte-o poeniță. Cărările ce le leagă între ele, trec peste trunchiurile de molifți căzuți spre putrezire. ,,Abea ai făcut vre-o 500 de metri, se deschide un alt ,,câmp'' cu o căsuță de Moț în mijloc și cu o bucățică de loc cultivat, unde cresc câteva fire de

,,câripă'' (cânepă) și câțiva cartofi (picioci). Dacă e mai înstărit Moțul mai are și alte ,,maitori'' (clădiri) pe lângă casă; o ,,cămară'', o ,,cocină'', iar jos în vale, rar și câte o ,,colnă'', unde își adăpostește căruța. De curte nici urmă nu se vede la Moți'' (E. Petrovici). Casa de și izolată în mijloc de pădure, doar se aude vorba vecinilor ca și fâșîitul coaselor, atât de apropiate ce sunt.

,,După ce s'a întunecat, liniștea, coborîtă în sfârșit peste vârfurile nemișcate ale molizilor, e turburată numai de sunetul melodios al tulnicelor care îți răspund dintr'un ,,cîmpie'' într'altul, mai aproape, mai departe și, stâns, ca din alte lumi, din cine știe ce depărtări, de prin crîngurele dela Măgura sau dela Peatra grăitoare''. (E. Petrovici în Anuarul Arhivelor de folclor 1939). Mai toți Moții sunt ,,văsari''. Cu vasele, buțile, cercurile, se scoboară în țară, fie în căruțele cu coviltir trase de un căluț slab sau încărcate pe spinarea căluțului. Le vând la Vidra ori le duc până în Ruminiia, și chiar Dobrogea. Indărăt vin încărcați cu mălaiul de care duc lipsă, pe înălțimele reci pe unde trăesc.

Fig. 109. Un moț.

Foaie verde de săcară
C'a meu om s'o dus 'n țară
Foaie verde de odos
Doamne, adă-l sănătos.

Dela Câmpeni în jos, drumul scoboară pe valea întortochiată a Arieșului, cu numeroase deschideri laterale, perspective variate și atrăgătoare. Valea e îngustă în genere, de nu lasă decât drumul de fer și șoseaua dealungul ei. Unde se lărgește omul pune stăpânire. Și astfel se naște o alternanță de sate și locuri priporoase

ce măresc vraja drumului. Mai năvalnic de cât Jiul, Arieșul curge iute, cu sgomot de mânie aproape neogoiată, cu toane care întrerupe adesea circulația. Singura cale mai lesnicioasă de suit în inima Țării Moților, pe timpul verii e un adevărat furnicar omenesc. Urcă șiraguri de căruțe cu coviltir pline de zarzavaturi, poame, din ținutul Mureșului rodnic spre satele izolate din sus. Ele se încrucișază cu alte căruțe pline cu ciubere, dranițe, produsul industriei casnice de sus, din lucrul lemnului de peste iarnă. E cir-

Fig. 110. Căratul vaselor dela munte.

culația intensă a mijloacelor de luptă împotriva mizeriei, legată de izolare. Hărnicia Moților e slab răsplătită, legată de grea casnă și lung drum, pentru puținul mălai cu care se întorc din peregrinări depărtate.

Comune mari întâlnești, ca mărgelele pe firul de ață; văi laterale deschid peisagii noi. Dela gura acestora se înșiră case până'n fund, terminându-se cu cele rezlețe pe fața muntelui.

Bistra e cel dintâi sat mare după Câmpeni. La Lupșa, localitate pomenită din veacul al 14-lea, se ridică pe malul drept, piept de stâncă, marginea Mărgaiei cu coamă prelungă. In dreptul unei

văiugi de pe stânga, apare profilul larg al Muntelui-Mare, cu amintirea lui Pintea-Viteazul, legendarul erou.

Fig. 111. Valea Arieșului.

Fig. 112. Valea Arieșului la Lunca.

Până la Baia, valea se strâmtează; Arieșul se mânie de se isbește în Colțul-Băiei, un picior de munte, la picioarele căruia strălu-

cește acoperișul bisericei, care domină orășelul, vestit odată prin băieșagul de aur, an rămas numai amintirile. Și azi se maiîntâlnesc prin apropiere căutători de aur din nisipul râului, care purta numele de Aurarius. Orășelul a rămas un tihnit și plăcut loc de recreație, împrejmuit cu dealuri împădurite.

Partea cea mai romantică din Valea Arieșului o străbați pe distanța de vre-o 20 km. dintre Baia și Sălciva, căci râul străbate un șir de roci calcaroase, care ori unde se află, împodobesc locul.

Fig. 113. De pe valea Arieșului.

Valea strâmtă curge printre păreți apropiați, sfârticați de puhoaie și pârâiașe. Colți de piatră goi, cu forme fantastice, alternă cu păduri ce se lasă până'n marginea apei. Pârâiele cu apă repede, nasc sgomote de clocotiș, și nu rar se asvârl, în graba lor de a ajunge la Arieș, în cascade bolborisitoare. Așa e pe drumul mare. Puțin de te abați pe vreunul din numeroși afluenți de aici ai Arieșului, frumusețile de amănunt te prind în mreje. Peșteri se deschid, cascade ,,la hurducatele'' alunecă pe șghiab neted. Pe valea Poșăgii, izbucuri asvârl cu intermitențe apă gâlgâitoare din inima muntelui. Ieșind din Sălciva. Arieșul apucă spre N E, căci în calea lui apare culmea Bedeleului, o miniatură a Petrii-Craiului, culme de calcar roșcat, cu păreți prăpăstioși spre fața apei. Pitorescul măreț al regiunei se încheie prin cele două vârfuri ca de strajă: Vârfuita pe stânga cu muche ascuțită drept vârf, Vidolmul pe dreapta, dominând sătucul dela poalele lui. E aproape sfârșitul drumului sbuciumat, căci la Buru, valea se lărgește. Mai rămân ici și colo colți, care împodobesc locul, dar râul face largi coturi, scăpând în voie din strânsura munților.

D e v a - B e i u ş. Dacă întârzii sub zidurile cetăţii Deva, până ce se lasă amurgul, ultimele suliţi ale soarelui strecurate peste Mureş, aprind, sus pe un vârf din Munţii Apuseni, trei scântei, ca nişte flacări de candele. Apoi nedesluşitul ceţii se lasă peste văi şi munţi; cele trei steluţe se stâng, iar întunerecul cuprinde zarea. Erau reflecsul în turnurile celor trei biserici din Săcărâmb, sat ca un cuib de case îngrămădite într'o largă văgăună stâncoasă de sub vârful Haltăului şi el la rândul lui făcând parte din muntele mai înalt: Cetraş.
E unul din centrele însemnate din trapezul aurifer al Munţilor Metalici. Un cioban de prin părţile acestea, când Haltăul era munte cu păşuni găseşte o piatră în care sclipesc câte-va fărămituri. Nu i-a trecut prin minte ce-i, ca şi copilului care se juca, în Africa de sud, cu pietricele care nu erau alta decât diamante acoperite de rugina pământului în care au zăcut. Ciobanul a arătat peatra unui ,,căpitan de băi'', care ş'a dat samă repede de ce preţ avea.
Aşa a luat naştere băieşagul dela Săcărâmb. Svonul repede s'a lăţit; frigurile aurului au cuprins pe localnici ca şi pe cei din California. Cele trei biserici s'au ridicat într'o vecinătate simbolică. Despărţirea dintre oameni după credinţă, cu vrăjmăşiile dintre ei, se şterge în faţa semnului mântuirii şi al pacei veşnice.
In jur stau îngrămădite casele, iar pământul este scormonit ca în urma unui bombardament. Locul ajunge repede vestit nu atât prin aurul ce nu s'a lăsat uşor scos, cât prin asociaţiunile de metal rare cum e telurul cunoscute şi expuse în lumea întreagă, bine înţeles cu numele de Nagiagit ori Sylvanit. In schimb de pe vârful muntelui ce străjueşte cuibul de case, aşezat la marginea Munţilor Apuseni, priveliştea se întinde departe. Cetatea Devei se ridică impunătoare, iar peste ea se îmbulzesc vârfurile din Poiana Ruscăi, dar se înalţă majestos şi nodul Retezatului din depresiunea Haţegului. Cele două Geoagii, loc de băi, sunt sub poalele muntelui: către Mureşul cu lunca largă se întinde ,,Câmpia Pânei'' dinspre Orăştie.
Din drumul mare către Brad, ca să ajungă la spre Sacărâmb faci un ocol. Trebue să te întorci îndărât către apus, prin Băiţa, alt centru metalifer, în care argintul preponderează. Ţinutul larg, cu dealuri verzi, de nici n'ai bănui că sub ele se ascunde metalul după care se omoară oamenii, e dealtfel paşnic, la faţă. Puţin de te scobori în

văile din jur, lucrurile se schimbă. La Crăciunești, în drumul dinspre Deva, se arată ,,Ziduri'' cum zic locuitorii păreților de calcar printre care călătorești câți-va kilometri. Cu atât mai impresionantă este deschiderea largă, când ieși din ele și cuprinzi cu privirea împrejurimile Băiții, cu plopi înalți de strajă, cu cruci de rugă în lungul drumului. Urci spinarea ce desparte apele. Unele curg spre Mureș, altele apucă spre nord, către Crișul alb. De pe popasul făcut pe culmea Dealului-Mare, îți iai rămas bun dela Carpați, Retezatul ivindu-se'n depărtare; spre nord se arată Găina, vestind culmea înaltă a Munților Bihorului. La scoborîș treci printre cele două Luncoaie. Mai pitoresc este Luncoiul-de-sus cu casele împrăștiate sub D. Fetei, nume ce se trage după S. Moldovan tot dela o întâmplare de dragoste. Un flăcău voinic s'a pus rămășag cu ceilalți, cá va duce'n brațe pe fata frumoasă întâlnită la joc, până'n vârful dealului. A dus-o; ajuns sus, a căzut însă buștean și nu s'a mai ridicat.

Casele capătă alt aspect. Sunt cu acoperișuri de paie, sau de olane, dar satul e înecat în pometuri, printre care nucii rămuroși dau semn de clima mai dulce care se urcă pe Criș în sus.

Luncoiul este aproape de Brad. De și ,,munții noștri aur poartă'' casele sunt sărăcăcioase, tot cu acoperiș de paie, printre dealuri ca netezite cu mâna.

Nici n'ai bănui bogăția subpământeană, după decorul naturii ce o ascunde la față, sub păduri de carpăn, stejari ori fagi. Aurul e scos, dus departe, iar printre arbori rămân căsuțele cu acoperiș de stuf, ce adăpostesc trudnicile trupuri oțelite la munca și mai grea a ogorului, petece de pământ înroșite de arșița soarelui. Poetul are dreptate.

Orășelul Brad e în mijlocul naturii blânde, la loc larg. Dacă n'ar fi clădirile mai mari ale administrației societăței ,,Cei 12 Apostoli'' azi aparținând societății ,,Mica'', nu s'ar deosebi de ori ce alt orășel. Numai localul liceului, imposant, aproape în mijlocul ogoarelor, îi dă chiar o însemnătate istorică. Liceul vechi cumpărat la 1860 din dania preoțimei după îndemnul marelui Șaguna, a fost singura școală superioară permisă, în întreg Zarandul.

In schimb Bradul a fost și a rămas un centru economic important. Aici se aduc bucatele dinspre șes; aici vin buciumenii și câmpenii cu produsele industriei lor casnice. Târgurile din Brad sunt vestite,

târg de vite, de lemne, iar toamna de fructe, fiind așezat în una din zonele cu meri vestiți în țara întreagă.

Te urci pe dâmbul dela spatele bisericei ortodoxe, cu cimitir în jur. Inainte ți se deschide unul din peisajele cele mai molcomitoare din Ardeal. Valea Crișului-alb apare ca o covată, închisă spre Hălmagiu. La un capăt e pumnul de case din Brad înecate în pometuri. Abea se zărește dintre plopii înalți turnul bisericei reformate. Cea catolică se trădează numai prin sunetele fragede ale clopoțelului ce vestește Angelus.

Soarele înroșit, ca pe vreme de secetă indelungă, scapătă după conul izolat al Caraciului, al patrulea punct din poligonul ce închide perimetrul aurifer. Spre coasta apusană se așterne cenușiul ceții de sară, pe când spre răsărit ultimele săgeți de soare trage dungă bronzată pe marginea piscurilor înalte, largi, ale Bihoriei. Jos pe fundul văii sălciile, pete negre, arată drumul apei. Pe cerul încă împurpurat se profilează biserica nouă din Mesteacăn, cu silueta turnului de lemn care aduce aminte de vestitele biserici norvegiene.

Ultimele nuanțe aurii ale apusului se sting. Munții apar numai cu marginea sinuoasă a umbrei lor, una peste tot. Luceafărul sclipește deasupra vârfului ascuțit al Caraciului.

E liniștea amurgului; glasul fluierului, de undeva deșteaptă amintirile despre I a n c u, cu privirea adâncită în lumea amăgirilor; făcea să se cutremure oamenii de pe valea Crișului, la îndureratele lui tânguiri. Satele din jur mai toate păstrează în ele câte o amintire din vremurile sbuciumate ale neamului. Unul din ele e interesant. Se numește Crișcior.

Să nu cumva să te-audă localnicii că spui satului lor: Criștior; se supără foc. Le aduci aminte de necazurile de demult, de renegații mai răi decât dușmanii. Iți pomenesc îndată de K r i s t y o r i M i h a l y, român de origine, „d'ai noștri", ajuns pretor ln preajma anului 1848: n'a fost altul mai înverșunat împotriva foștilor frați de sânge decât el. Nu e vorbă că și-a luat răsplata ștreangului, când focul s'a întețit.

Crișcior dimpotrivă, sună alintător, drăguț; e legat de Crișul încă feciorelnic, sglobiu, căci abia a ieșit din Strâmba, muntele care se vede în fundul văii, când te-ai ridicat până aproape de biserică.

Crișciorul desparte două ținuturi deosebite. Dela el în sus e mun-

tele, cu vieața mai aspră, cu văi mai înguste, cu drumuri mai ponorâte. In jos e valea surâzătoare, largă, împrejmuită cu sate bogate, trase mai la o parte de pământul neted.

Dar mai e ceva. Până când ajungi la Crișcior, pornind dela Brad, abea după câțiva kilometri, lași pe partea cealaltă a apei, unul din cele mai importante centre industriale din România toată. Zi și noapte aici nu se mai odihnesc cei vre-o 40 pilugi de fontă grei fiecare de câte 650 kgr., măcinând piatra, silind-o să slobozească din închisoare fluturașii de aur, opriți în calede pătura subțire de mercur.

De n'ai ști de mai înainte că drumulețul ce se abate pe puntea de peste apă, duce la Gura Berzei, cu minele cele mai sistematice de aur din țară, nimic nu te-ar face să crezi vieața intensă de pe un petec de loc. Natura are și ea câte-odată ale ei gesturi de ironie. Liniștea plaiurilor face să se piardă sgomotul pilugilor. N'auzi decât răsuflarea răbufnată a dinamurilor, care îi pune în mișcare. Verdele arborilor din zăvoi acopere gura minelor și locul de forfotă omenească. Cel mult te întrebi ce caută hornul înalt, răsărit ca un stâlp în deschiderea văii.

Natura e stăpână; liniștea ei predomină.

Aurul e înlăuntrul pământului; fug oamenii după el să-l scoată la față. Majoritatea însă a rămas la aurul din afară, plămădit din căldura soarelui și țărâna pământului; nici acesta însă nu se capătă întotdeauna prea ușor.

De aceia Crișciorul nu s'a schimbat mult din ceiace trebue să fi fost odinioară. Doar că acoperișurile caselor s'au prefăcut. Căciulile țuguete de fân des bătut, n'au rămas decât la grajduri, rar la vre-o casă, în care s'a păstrat mai îndelung vatra sărăciei.

Totuș dealurile de piatră roșie, arse de soare, spălate mereu de ploi, au împins pe mulți din Crișcior, ca și pe cei de mai departe, din Zdrapți, București și chiar Mihăileni, să părăsească munca de zi pentru munca mai grea, dar mai sigură uneori, din întunericul minelor.

La ceasul schimbului de lucru nu arar întâlnești pe minierul supt de lipsa luminii, târându-se către mină. Nu și-a schimbat îmbrăcămintea. Il vezi că e autohton. Atâta numai că în loc de sapă ori coasă, leagănă 'n mers nelipsitul felinar al minierului, la lumina căruia, în măruntaele pământului, caută sclipirea irizantă, ademenirea de fiară a broboanei de aur.

In Crişcior, mai bine decât în oricare alt sat din Ardealul sbuciumat, bisericile, îngrămădite la mijloc de deal în jurul şcolii, prin starea lor dovedesc cât de nestatornice şi şubrede sunt uneltirile omeneşti de a distruge până şi credinţa.

Intr'o parte stă cu totul în ruină, fără tencuială şi acoperiş, biserica romano-catolică. E cea dintâi care s'a dat bătută. N'avea ce căuta prin meleagurile acestea. Mai încolo, biserica reformată e gata să se aplece. Casa parohială de lângă ea arată încă semeţia legată de puterea samavolnică trecătoare. Intre ele, strălucind cu îmbrăcămintea simplă a varului curat, stă biserica ortodoxă, reprezentanta credinţii străbune, neclintită din loc cu toate loviturile din vremuri. In mijlocul unei pajişti verzi, împrejmuită cu zid scund de bolovani, cu turnul ca o prismă masivă, pare că glăsueşte: „Aici am fost, aici am rămas. Temelia a crescut în inima pământului, de nu mă poate nimeni şi nimic clinti din loc".

Biserica e interesantă însă şi din punct de vedere artistic. De sub cojile de var, s'au desgropat picturi vrednice ca să oprească'n loc, fie pentru vechimea lor, fie pentru tehnica şi coloritul lor. Stau acoperite de peste 400 de ani, mai vechi decât unele dintre picturile din Bucovina. Atâta expresiune mistică, atâta putere de credinţă se trădează din trăsăturile simple ale chipurilor, în cât dacă nu s'ar găsi pe pereţii bisericuţii din Crişcior, ci pe acei ai unei Santa Maria oarecare, ar fi atras de sigur pentru mai mult timp privirea şi gândurile vre-unui R u s k i n, poate tocmai prin contrastul dintre expresivitatea lor şi liniştea, singurătatea ori chiar sălbătăcia locurilor în care a fost înălţată bisericuţa.

Figura Mântuitorului din scena spălării picioarelor, sau aceia luminată de credinţă a lui Petru din Cina cea de taină, ar găsi loc de cinste în orice monografie artistică.

Picturi [illegible] pe peretele sudic, dela intrare, mai sunt însemnate şi prin tabloul ctitorilor: „Robul lui Dumnezeu jupanul Bălea, cu roaba lui Dumnezeu jupâniţa Vişa şi întreaga lor familie".

Figura jupanului Bălea, impunătoare, „înfăţişează cel mai vechi portret cunoscut, pe care-l avem la românii din Ardeal. Reprezintă un tip caracteristic, întâlnit şi azi adeseori între ţăranii de pe valea Crişului-Alb" (Silviu Dragomir).

Tip de ţăran, îmbrăcat însă în hainele cavalerilor depe vremuri. Il prind de minune. Nu e nici o deosebire între ei, jupanul Bălea

și chipurile mai marilor unguri din aceiași vreme, zugrăviți pe celălalt perete.
Stă mândră și sănătoasă bisericuța străveche clădită cam pe la 1375, prin evlavia lui Bălea, pe când celelalte biserici din apropiere, se surpă din lipsă de credincioși.
Oamenii țin la biserica lor veche; e legătura nevăzută dar neștirbită între azi și depărtatele vremuri străbune.

Dela Brad în jos pe valea Crișului-alb trebue să poposești aproape în fiecare sat. Nu e unul de care să nu se lege vre-o amintire, ba de pe vremea lui Horia, ba de pe aceia a pribegiei lui Iancu. Te oprește'n loc însă și vrednicia oamenilor de azi. Iți crește inima de bucurie cât adăstezi în mijlocul lor, cât stai de vorbă cu ei, le afli cumințenia dar și necazurile pe care le îndură cu atâta resignare.
Valea Crișului-alb nu este atractivă numai prin trecutul sbuciumat al neamului, nici numai prin oamenii ce o populează. Natura este blândă, orizontul larg; atâta soare se revarsă peste coastele trăgănate, cu păduri ori pometuri fără asprimi de priporuri.
Mai în sus de Crișcior, este apă de munte, cu vale îngustă, cu valuri repezite, cu unde limpezi. Inspre izvoarele lui se înalță munți cu vârful pleș, cum e Strâmba. Pitorescul e mai frământat, mai variat. Dintr'acolo a pornit focul. La Mihăileni s'a dat bătaie crâncenă între oamenii lui Horia și ,,armata împărătească''.
Dela Crișcior, Crișul devine alb, tulbure, iar valea lui largă, primitoare. Din Gura Berzei se scurge măcinișul pietrelor aurifere, căci Crișul-alb și prin aceasta se deosebește de frații lui; munții de unde îi vin afluenții fac parte din bogatul trapez aurifer.
Valea devine largă, dar cu pământ puțin de agricultură. Se vede însă, că tocmai prin locurile ocolite de belșug, omul se oțelește mai bine; sufletul rămâne mai apt pentru eroism, căci necazurile fac pe om mai rezistent dar și mai dârz în reacțiune.
Cum scobori din Brad, drumul te duce spre marginea satului Mesteacăn, localitate vestită; în biserica de aici, cele trei căpetenii au luat legământul moților scoborâți de pe văi. Biserica veche nu mai există. E înlocuită prin una de lemn cu turn ascuțit, răsărită din frunzișul pomilor. Cealaltă a fost arsă în 1848. Cu atât mai impunătoare pare crucea așezată pe dâmbul unde se înălța biserica. In apus de soare, profilul ei pe marginea cerului întrandafirat, evocă suferințele martirilor, aceleași ca și ale Mântuitorului.

Scurtă distanță desparte satul Mesteacăn de Țebea, al cărui nume se leagă strâns de cele două mișcări naționale, despărțite prin o jumătate de veac. E un loc istoric și simbolic. Puține alte localități ardelene cuprind mai scumpe rămășiți care să arate înlănțuirea faptelor istorice, întâmplate la intervale destul de lungi.

Biserica pare mai măreață, în izolarea spațiului în care se află. E bine îngrijită, cu pictură frumoasă. Intr'o coastă îi țin tovărășia doi goruni. Unul, gros de abea îl pot cuprinde doi oameni, e cunoscut ca ,,Gorunul lui Horia''. Furtunile, trăsnetele l-au cruțat. Bătrânețea lui, în schimb, se simte. Crengi tinere sunt puține. Au rămas numai cele groase, de demult. Al doilea gorun, înalt, e în splendoarea maturității, cu coroană stufoasă, cu brațe vânjoase întinse jur împrejur. Prin ei se veșnicește vrednicia poporului. La umbra celui bătrân adesa se odihnea Horia, îndemnând la luptă norodul ce poposea aici, cu prilejul zilelor de iarmaroc din Brad. Sub gorunul lui Horia se află mormântul simplu, aproape ca și al lui Gh. Lazăr din Avrig, în care se odihnește de veci celalt căpitan al Moților, Avram Iancu. Cimitirul, care ar fi trebui să fie numai flori, îți umezește ochii și prin mormintele numeroase, înșirate în ordine, ale mucenicilor din ultimul războiu, morți pentru ca mormântul lui Avram Iancu să nu mai fie în țară străină.

Fig. 114. Gorunul lui Horia.

Răzămat de trunchiul bătrânului gorun, privești spre larga desfășurare a văii Crișului-alb. In liniștea deplină ce te înconjură tresai la scurtul foșnet al frunzelor cu aspect metalic. A fost o undă de

vânt, ori șoaptele ființei în jurul căreia s'a deslănțuit mare volbură omenească? In serile de vară, când pacea naturii se așternea pe vale, ajungea poate până aci tânguitorul cântec din fluer al lui A v r a m I a n c u. Iși purta durerea adâncii desamăgiri. Nu era numai a lui. A închis ochii pe o bancă din Baia-de-Criș, de unde cu mare alai, ca pe uu adevărat Craiu, parte din cei cu care au luptat l-au adus la Țebea. Satele vin la rând. Baia-de-criș doarme azi în liniște deplină. Pe vremuri a fost capitala comitatului Zarand. De aici e drum lesnicios de urcat spre Găina și apoi pe Cucurbeta, întinsul munte, ce mai înalt din Munții Apuseni.

La Vața țâsnesc izvoare minerale, în legătură cu rocile eruptive apărute.

Nodul cel mai însemnat e Hălmagiu cu târguri vestite, în care se adună locuitorii satelor din jur de mai multe ori pe an. Cel mai de samă, se ține în ziua de Sf. Toader; e legat de un obiceiu străvechi. Nevestele tinere, măritate în câșlegi, sărută rudele, cunoscuții și chiar pe străini întâlniți la târg. Sus pe Găina e „Târgul-fetelor"; aici jos în Halmagiu e „Târgul nevestelor". Și dincolo și aici, obiceiul nu are nimic rușinos; e o manifestație de bucurie sănătoasă a poporului. „A fi sărutat de o nevastă în Hălmagiu la Sân-Toader, însamnă a fi om de frunte și de omenie" (Frâncu— G. Candrea).

Dela Hălmagiu drumul urcă peste despărțitura de ape dintre Crișul-Alb și cel Negru.

Se începe o regiune nouă, cu vrâstări de pietre, între care domină calcarul. Drumul urcă, printre sate cu casele acoperite cu paie, cu ferestrele cât pumnul. Cu cât locul e mai aspru, cu atât se înmulțesc troițele pe marginea drumului, cruci înalte, simple, rar cu crestături, cu inscripții săpate'n lemn. E drumul calvarului, a rugii către nădejdea în mai bine. In schimb livezile se îndesesc, în cât de abea se vede dintre ramuri turnul țuguiat al unei bisericuți de lemn.

Sărăcia se prinde și după bordeele de nuele cu acoperiș de fân. „Vaca săracului" înlocuiește oaia; ciobanului îi ține locul femeia cu șurța roșie, care nu stă degeaba cât păzește caprele sprințare. Cu furca'n brâu, fusul sfârâie în mânele ei dibace. Sărăcia e în legătură și cu predominarea calcarului, care creiază tablouri ca în carstul italian.

Lazuri e un sat de munte, căci e lângă despărțirea dintre cele

două ape, cu largă perspectivă îndărăt asupra Văii Crişului-alb. E peisaj de munte, cu ferigi multe şi mari, iar din labirintul munţilor dinspre est, atrage atenţia Dobrinul cu profilul ţuguiat ce aduce aminte de Consul din Dobrogea. Şanţul Iancului cu tranşeele bolşevicilor unguri din ultimul război e la hotarul dintre Brad şi Vaşcău.

Fagii şi mestecenii, coloraţi în zilele de toamnă, acopăr locurile. Pădurea neagră se potriveşte de minune ca nume. Până la Cristior, cu mare biserică pe coastă de munte, drumul face să treacă vremea cu mulţumire. Dealurile vrâstate, fâneţe prin poeni cu căpiţi de fân, foşnetul frunzelor uscate de porumb, vaci roşcate prin păşuni, nasc scenerii frumoase asemenea celor din Tirol. Boarea caldă venită din câmpie se simte prin nucii tot mai deşi, plini, cu coroană bogată, rotundă. Chiar dacă locuinţele, presărate ca şi în Munţii Apuseni, cu acoperiş de paie, dar şi cu şindrilă, trădează vieaţa nu tocmai uşoară, gherghina oacheşă din faţa ferestrelor spune surâsul sănătăţii sufletului.

Fig. 115.

Printre asemenea scenerii blânde, ajungi în Vaşcău, orăşel liniştit, în mijlocul spaţiului larg de pe Crişul-Negru, pe valea căruia se scoboară răcoreala muntelui celui mai înalt din Munţii Apuseni. Este un centru de hărnicie. Electricitatea căpătată din unda iuţită a pârâului luminează casele, dar dă şi puterea necesară pentru a purta ferestraele care taie blocuri de marmoră roşie, cu fel de fel de ape. Aici se află una din cele mai mari şi mai sistematice cariere de marmoră frumoasă, ca şi acele care împodobesc palatele apusene. Cadrul răsăritean al orăşelului, e format

de marginea munților Bihoriei, din care se înalță mai sus Cucurbeta prelungă cu deasă pocladă de păduri pe coastă.
Orașul luminat cu electricitate, n'a perdut nimic din rusticitatea primitivă. Mama, fata și nepoata, venind dela polog, poartă aceiași îmbrăcăminte strămoșască: Cojocul scurt, pestelcă roșie pe pânza albă a cămeșii, testemel înodat sub bărbie. Coborau cu grebla pe umăr, cele trei generații care își păstrează portul și cântecele. Veselia naturală n'a fost umbrită de truda de peste zi. Femeile veneau cântând.
Vașcăul e un centru turistic de samă, căci calcarurile aici întinse, au dat în jur naștere la neîntrecute sceneri carstice, nu mai prejos de cele cercetate de mulți dintre noi la Postumia ori St. Canzian. Vestit e bunăoară Izbucul dela Călugări, la câți-va chilometri spre răsărit de Vașcău. Un izvor gâlgâitor iesă din păretele de calcar. Nu curge într'una, ci asvârle belșug de apă, chiar de 5—6 ori pe zi toamna și primăvara, într'o bolborosire de cascadă. Câte-va minute de revărsare și apoi iar urmează liniștea, de nici n'ai bănui vâna de apă abundentă de desupt.
Dela Stei, ceva mai jos de Vașcău, îndrumându-te apoi spre Băița, ajungi la una din măreţele tablouri ale naturii ascunse, un portal din care izvoarele Crișului gâlgâie năvalnic din adâncul muntelui, sau în apropiere, la Peștera Ponoarelor, o imposantă boltă din care iesă tot vijelios un mic afluent al Crișului.
Valea se lărgește. Munții se retrag. Pământul este altul, moale, primitor, bun de agricultură. Drumul scoboară într'o largă depresiune, rămasă de pe urmă unui vechiu golf ce înainta dinspre lacul dela răsărit în interiorul munților.
Astfel a putut să se așeze un cuib compact de români, cu sate numeroase, cu pometuri vestite. Cireșile de aici au acelaș preț ca și cele din regiunea Pitești. Mai mult de cât ori unde, industria casnică e desvoltată. Sunt sate specializate de cojocari, altele de lemnari. In Budureasa să fac sumane și pănură. Lechecenii mai toți sunt olari din tată'n fiu; varzărenii sunt ferari, cei din Valea-Neagră lemnari.
In mijlocul unui asemenea cadru natural de hărnicie și destoinicie, Beiușul devine înainte de toate un important centru economic la marginea de apus a țării. El a fost însă și a rămas un neîntrecut centru cultural, menținerea românismului la poarta atât de amenințată de maghiarizare. Liceul românesc înființat în 1828

cu cheltuiala vrednicului episcop V u l c a n, ajunge un focar neîntrerupt de românism curat. Ceia ce Blajul fu pentru interiorul Transilvaniei, Năsăudul pentru partea lui răsăriteană, aice în apus a jucat Beiușul rolul însemnat, întărit după unire, prin crearea unei școli normale, într'un palat măreț și încăpător.
Așezat pe malul Crișului-Negru, la marginea munților Apuseni, cadrul orașului este impunător. De pe dealul pe care se află cimitirul și mânăstire din veacul al XVII-le, privirea alunecă spre apus către zarea deschisă a câmpiei. La nord, răsărit și sud însă e un amfiteatru cu trepte largi. Spre SW. sunt crestele mai

Fig. 116. Peștera Meziad.

joase ale Munților Codrului, iar spre răsărit până'n spre Oradea-Mare e zidul înalt al Munților Bihoriei, din care răsar țancurile petroase ale Muntelui Cârligați și Cornul Muntelui. Apropierea munților cu ape repezi și calcar mult îl face să fie un important centru turistic. In deosebi interesantă e vizitarea uneia din cele mai mari și mai pitorești peșteri din cuprinsul țării, aceia dela Meziad, încăpător palat cu trei etaje, cu drum lung de 200 m. și cu podoaba feerică de stalactite și stalagmite.
Tot dela Beiuș duce drumul plin de pitoresc, dar mai depărtat, la Stâna-de-Vale, stație climaterică, proprietatea episcopiei unite

din Oradea, corespunzând Păltinişului, a mitropoliei ortodoxe din Sibiu.

E mai frumos drumul dela Beiuş, cu trăsura, de cât cel dinspre Oradea, cu trenul, pentru că e mai bogat în tablouri pitoreşti, cotituri dese ducând pe margine de văi adânci, prăpăstioase, într'un cadru impunător.

Şi astfel pornind dela Deva pe Mureş până la Beiuş pe Criş se desfăşoară minunate şi variate scenerii care pot oricui deştepta admiraţie pentru plastica plină de atracţii a României.

O gospodărie din Ţara Moţilor.

TABLA DE MATERIE

Valea Dâmbovicioarei.

ILUSTRAȚIILE (Text).

PLANŞELE ÎN AFARĂ DE TEXT.

ACEST VOLUM S'A TIPĂRIT
ÎN ATELIERELE
„CARTEA ROMÂNEASCĂ“,
ÎN LUNA FEBRUARIE 1941

DE ACELAŞ AUTOR:

EDITURA

CARTEA ROMÂNEASCĂ:

OAMENI ALEŞI, Vol. I, *Străinii*, Ed. VII, 1938.
252 pag.; cuprinde 47 biografii, cu ilustraţii

OAMENI ALEŞI, Vol. II, *Românii*, Ed. IV, 1938.

ORAŞE DIN ROMÂNIA, Ed. III. 312 pag. cu 80 fig.

TINERE, CUNOAŞTE-ŢI ŢARA, Ed. II, 1939.
163 pag.; 119 fig. şi 10 tabele.

TINERE CUNOAŞTE-ŢI ARBORII, 1939.
110 pag.; 125 fig. şi 4 tabele.

PITORESCUL ROMÂNIEI, Vol. I, *Intre Dunăre şi Mare* 1939.
121 pag.; 87 fig.

PITORESCUL ROMÂNIEI, Vol. II, *In lungul graniţei*, 1939.
148 pag.; 86 fig. 8 tabele.

PITORESCUL ROMÂNIEI, Vol. III, *Pe drumul apelor mari.*
116 pag.; 64 fig. 10 tabele.

BIRUINŢA CERCETAŞULUI.

TRATAT DE GEOLOGIE.

36229 – 940

PREŢUL LEI 100. –